T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ÇANKIRI SOSYAL HİZMET MERKEZİ'NİN UYGULAMALARINI VE YANSIMALARINI "YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KURAMI" KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMEK

Eda AYDOS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Kemal DİL

Çankırı - 2020

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ÇANKIRI SOSYAL HİZMET MERKEZİ'NİN UYGULAMALARINI VE YANSIMALARINI "YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KURAMI" KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMEK

Eda AYDOS

ORCİD: 0000-0001-5856-9206

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Kemal DİL

Çankırı – 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ……. ……...…iii
TEZ KABUL VE ONAY…… ……...iv
ÖNSÖZ…… ……v
ÖZET…… ……...vi
ABSTRACT……. ……..vii
KISALTMALAR……. ……viii
TABLO LİSTESİ……. ……...ix
GRAFİK LİSTESİ……... ……x
ŞEKİL LİSTESİ……... ……...xi
HARİTA LİSTESİ……... ……..xii

1. GİRİŞ…….. ……1

2. YOKSULLUK OLGUSU TÜRLERİ VE KURAMSAL YAKLAŞIMLARDA YOKSULLUK OLGUSU ..... ……5
2.1. Yoksulluk Kavramı……..……. ……5
2.2. Yoksulluk Türleri……..…… ……..10
2.3. Kuramsal Yaklaşımlarda Yoksulluk Olgusu……. ……..18
2.3.1. Nöbetleşe Yoksulluk…….. ……..22
2.3.2. Yoksulluk Kültürü……...…….. ……..23

3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI…… ……..34
3.1. Dünya'da Yoksulluk……..……... ……..34
3.2. Dünya'da Yoksullukla Mücadele Politikaları……... ……..40
3.3. Türkiye'de Yoksulluk……... ……..47
3.4. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Pratikleri…… ……..53
3.4.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Hizmetleri….. ……..54
3.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Sağlanan Sosyal Yardımlar……. ……..67
3.4.3. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Sağlanan Sosyal Yardımlar… ……..67

4. YÖNTEM……..……. ……..69

5. BULGULAR VE TARTIŞMA……..…… ……..72
5.1. Saha Çalışmasının Yürütüldüğü Çankırı İlinin Coğrafi Konumu ve Sosyo-Ekonomik Yapısı……. ……..72
5.2. Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi Organizasyon Yapısı……. ……..76
5.3. Sosyal Yardım Alanların Demografik Özellikleri...…..……..... ……..79
5.4. Çalışma Sahasındaki Yoksulluğun Boyutu ve Yoksullukla Baş Etme Pratikleri……..……... ……..80
5.5. Sosyal Yardım Politikaları ve Yapılma Esasları……... ……107
5.6. Sosyal Yardımlara Ulaşma Pratikleri……...……... ……117
5.7. Sosyal Yardımlarla Geçinme Pratikleri……..…..…… ……125
5.8. Sosyal Yardımlara Ulaşma ve Sosyal Yardımlarla Geçinme ……146

Pratiklerini Yoksulluk Kültürü Kuramı Kapsamında Değerlendirmek…
5.9. Sosyal Yardımların İstihdama Etkisi……...…..…… ……152

6. SONUÇ VE ÖNERİLER…….. ……172

KAYNAKÇA……. ……180
EK…… ……187
ÖZGEÇMİŞ…… ……188

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin Uygulamalarını ve Yansımalarını "Yoksulluk Kültürü Kuramı" Kapsamında Değerlendirmek* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

04/ 08/ 2020

İmza

Eda AYDOS

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Eda AYDOS tarafından hazırlanan *Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin Uygulamalarını ve Yansımalarını "Yoksulluk Kültürü Kuramı" Kapsamında Değerlendirmek* başlıklı bu çalışma, *[04.08.2020]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Sosyoloji* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Kemal DİL	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Hakan ARSLAN	İmza: ……..
Üye	: Dr. Hakkı KALAYCI	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

…….
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile sosyal yardım uygulamalarının yoksul kişiler üzerindeki etkilerini yoksulluk kültürü çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır. Araştırma çerçevesinde ise yoksulluk, yoksulluğun Dünya ve Türkiye'deki boyutları, sosyal yardım boyutu yoksulluk kültürü bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın yoksulluk olgusu bağlamında literatüre katkı yapması amaçlanmıştır.

Tez döneminde arada çok uzun mesafeler olmasına rağmen çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, uygun materyallere ulaşmamı sağlayan, konu ile ilgili bilgi ve birikimini benimle paylaşan, konu bağlamında nitelikli bir bilimsel ürün ortaya koyabilmem için beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Kemal DİL'e; yüksek lisans eğitimim süresince emeği geçen hocalarım Doç Dr. Şahin DOĞAN'a, Doç. Dr. Ensar ÇETİN'e ve Dr. Öğr. Ü. Hakkı KALAYCI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın tamamlanma sürecinde bana her zaman destek olan aileme ve özellikle beni sürekli çalışmayı bitirmem konusunda teşvik eden babam Eyüp AYDOS'a, saha çalışmalarında katılımcılara ulaşma aşamasında yardımcı olan ve her zaman fikir alış verişi yaptığım Aile ve Sosyal Destek Personeli (ASDEP) arkadaşlarıma, beni manevi anlamda destekleyen arkadaşlarıma ve yine çalışmanın her aşamasında beni her anlamda destekleyen ve çalışmamın yazım aşamasında bana yardımcı olan nişanlım İlhami DOĞAN'a sonsuz teşekkürler…

04/ 08/ 2020

Eda AYDOS

ÖZET

Tezin Başlığı : Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin Uygulamalarını ve Yansımalarını "Yoksulluk Kültürü Kuramı" Kapsamında Değerlendirmek
Tezin Yazarı : Eda AYDOS
Danışman : Doç. Dr. Kemal DİL
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 04.08.2020

Yoksulluk, insanlık tarihinde çokça tartışılan, günümüz dünyasında da hala çözüme kavuşmayı bekleyen önemli toplumsal sorunlardan biridir. Yoksulluk, dünyada ve Türkiye'de farklı boyutlarda ve türlerde ifade edilmektedir. Yoksulluğun gün geçtikçe önemli boyutlara ulaşması çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşları çözüm bulmaya yönlendirmiştir.

Sosyal yardımlar genellikle gelişmiş ülkelerin yoksulluğu azaltmak için bulduğu çözümlerden biridir. 3. Dünya ülkelerinde sosyal yardım politikaları ise tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Son yıllarda Türkiye'de yoksulluğa karşı mücadele politikası olarak sosyal yardımlar devlet eliyle yapılmaya başlanmıştır. Ancak devlet eliyle yapılan sosyal yardımların insanları çalışmamaya ya da kayıt dışı çalışmaya ve parçalanmış aile yapılarına yönelttiği, sosyal yardım alan kişilerde yoksulluğun bir kültür oluşturduğu düşünülmektedir. Bu çalışma ile sosyal yardım alan kişilerde gerçekte bir yoksulluk kültürü oluşup oluşmadığını incelemek amaçlanmıştır.

Çalışma, kavramsal yaklaşımlar temelinde ampirik verilere dayandırılmıştır. Bu kapsamda yoksulluk, yoksulluk kültürü, yoksulluğun Dünya ve Türkiye'deki boyutları, yoksullukla mücadele politikaları gibi konuları içeren literatür ışığında Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nden sosyal yardım alan kişilerle ampirik bir araştırma yürütülmüştür. Nitel araştırma yöntemi kapsamında katılımcılarla derinlemesine görüşme tekniği ile yürütülen çalışmada, katılımcıların Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin uygulamalarına ilişkin deneyimleri üzerinden bu merkezin uygulamaları ve yansımaları, Yoksulluk Kültürü Kuramı kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü, Sosyal Yardım

ABSTRACT

Thesis Title **:** Evaluating the Implementations and Reflections of Çankırı Social Service Center within the Scope of "Poverty Culture Theory"
Author **:** Eda AYDOS
Supervisor **:** Doç. Dr. Kemal DİL
Department **:** Sociology
Thesis Type **:** Master's Thesis
Date **:** 04.08.2020

Poverty is one of the important social problems that are widely discussed in the history of humanity and still waiting to be resolved in today's world. Poverty, the world and is expressed in many different sizes and types in Turkey. Poverty's becoming more and more important has led various national and international organizations to find solutions.

Social assistance are generally one of the solutions develop countries find to reduce poverty. Social assistance policies continue to be a controversial issue in underdeveloped countries. As the fight aganist poverty in Turkey recent years has been started by the state social assintance policy. However, it is believed that social assistance provided by the state leads people not to work or to work informally and to fragmented family structures and poverty constitutes a culture in people receiving social assistance. With this study, it is aimed to examine whether there is actually a culture of poverty in people who receive social assistance.

The study is based on empirical data on the basis of conceptual approaches. In this context, poverty, poverty culture, world poverty and sizes in Turkey, poverty reduction policies, including issues such as the literature Çankırı empirical research was carried out by a person receiving benefits from the Çankırı Social Service Center. In the study carried out with the in-depth interview technique within the scope of qualitative research method, the practices and reflections of this center were tried to be evaluated within the scope of the Poverty Culture Theory based on the experiences of the participants regarding of Çankırı Social Service Center.

Keywords: Poverty, Culture of poverty, Social Assistance

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	Az Gelişmiş Ülke
ASDEP	Aile Sosyal Destek Personeli
Bkz.	Bakınız
ÇBYE	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSS	Genel Sağlık Sigortası
Haz.	Hazırlayan
IBRD	Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
IGE	İnsani Gelişmişlik Endeksi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
SAGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SGK	Sosyal Hizmetler Kurumu
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SHM	Sosyal Hizmet Merkezi
SSPE	Subakut Sklerozan Panensefalit
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYDT	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa
Tablo 3.1: Bölgelere ve yıllara göre insani gelişmişlik endeksi değerleri…. ……...37
Tablo 3.2: Ülkelere göre insani gelişme endeksi sıralaması ve değerleri….. ……...38
Tablo 3.3: Ülkelerin sırasına göre gayri safi yurt içi hasıla miktarları…….. ……...39
Tablo 3.4: Yıllara göre Türkiye'ye ait doğuşta beklenen yaşam süresi, beklenen öğrenim süresi, ortalama öğrenim süresi, kişi başına düşen GSMH değeri ve İGE değeri…….. ……...50
Tablo 3.5: Yıllara göre ve "eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirleri"ne göre hesaplanılan yoksul sayıları, yoksulluk sınırı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açlığı…….....…….. ……...52
Tablo 3.6: 2020 Ocak-Haziran ayları ekonomik destek tutarları……..... ……...64
Tablo 3.7: Şehit yakını ve gazilere tanınan sosyal haklar…….. ……...66
Tablo 5.1: Çankırı ili sanayi kuruluşları……..... ……...75
Tablo 5.2: Çankırı ili kamu-özel sektör istihdam dağılımı……..... ……...76
Tablo 5.3: Katılımcıların demografik özellikleri……...……..... ……...79

GRAFİK LİSTESİ

Grafik No Sayfa
Grafik 3.1: Ulusal yoksulluk sınırında kalan yoksul insan sayısı (nüfusa %'si) ..…… ……50
Grafik 5.1: Çankırı nüfus artış hızı…… ……73
Grafik 5.2: Yıllara göre Çankırı SHM'den SED yardımı alan kişilerin ortalama sayısı ……..…… ……78
Grafik 5.3: 2019 yılı aylara göre Çankırı SHM'den SED yardımı alan kişi sayısı …….. ……78

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No Sayfa
Şekil 3.1: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatı şeması…….…… ……...55

HARİTA LİSTESİ

Harita No Sayfa
Harita 5.1: Çankırı ili haritası……..... ……...72

1. GİRİŞ

Yoksulluk, geçmişten günümüze gelen neredeyse tüm toplumlarda sorun teşkil eden sosyolojik bir olgudur. Özellikle son yıllarda üzerinde çok tartışılan, üzerine çalışmalar yapılan, fikirler yürütülen, çözüm politikaları üretilmeye çalışılan oldukça popüler bir konudur. Yoksulluğun bu kadar gündemde olan bir konu olması yoksulluğun bir tehdit olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Yoksulluk, yalnızca gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de önemli sorunlarındandır.

Öte yanda yoksulluk, tek bir boyutla ele alınamayacak kadar karmaşık bir yapıdadır. Bu nedenle yoksullukla ilgili birçok tanım ve yoksulluğu ölçmenin çok farklı yöntemleri geliştirilmiştir. Bu çalışmada da önemli görülen tanımlamalara -tanımların hepsine yer vermek imkansız olduğundan dolayı- ve konuyla ilgili önemli görülen kuramlara yer verilmeye çalışılmıştır.

Dünya Bankasına göre yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe durumu olarak tanımlanmakta ve bu asgari yaşam standartlarını ise açlık, barınacak yerin olmaması, yeterli sağlık hizmetinin alınamaması, eğitim hizmetinden yararlanamama, iş sahibi olmama, gelecek için korku ve endişe duyma, temiz su kaynaklarına ulaşamama, temsil edilmeme ve özgürlükten yoksun olma olarak tanımlamaktadır (Coşkun, 2012, s. 182 akt: Kalaycı, 2015, s. 4).

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)'ye göre ise yoksulluk hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven ve saygınlık gibi insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum olmaktır (Uzun, 2003, s. 157).

Yoksulluğun tanımlarından anlaşılacağı üzere yoksulluğun birçok ölçütü bulunmaktadır. Yoksulluğun tanımlanmasıyla birlikte mutlak-göreli yoksulluk, objektif-subjektif yoksulluk, kentsel-kırsal yoksulluk, insani yoksulluk-gelir yoksulluğu, çalışan yoksulluk gibi yoksulluk türleri ortaya çıkmıştır. Yoksulluk, Marxist, Weberyen ve İşlevselci bakış açısından da farklı

değerlendirmelere konu olmuştur. Yoksulluğun oluşumunda kapitalizme ayrı bir önem atfeden Marxist sosyolojide yoksulluk neredeyse kapitalizmin varlığı için temel bir ön koşuldur (Erdem, 2006, s. 358 aktaran: Aksan, 2009, s. 47). İşlevselci kuramda ise yoksulluk, yoksulların yeteneksizliğinden kaynaklanmaktadır ve yoksulluğun da toplum açısından önemli bir işlevi olduğu savunulmaktadır. Sistemden ziyade bireylerin kendi bireysel beceri ve başarılarını, şans faktörünü de ekleyerek ele alan Weber'in ise aslında liberal düşünceye de biraz benzer biçimde, yoksulluğu bireysel özelliklere bağladığı düşünülebilir (Aksan, 2009, s. 49).

Bu çalışmaya kaynaklık eden bir diğer önemli yoksulluk kuramı ise "yoksulluk kültürü" kuramıdır. Yoksulluk kültürü, Oscar Lewis'in Latin Amerika ülkelerinin banliyölerinde yoksul hayatlar üzerine yapmış olduğu inceleme sonucunda ortaya çıkmış bir kuram olup yoksul hayatın içine doğan kişilerin o hayatı sürdürmeye eğilimli olduğunu ve bu durumun zamanla bir kültür haline geldiğini savunan bir kuramdır.

Dünyada yoksulluk sorununa çözüm getirebilmek için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (W.B.), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşlar yoksullukla mücadeleyi kendi kuruluş programlarında önde tutmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerden bazılarında ve gelişmiş ülkeler de kendi ulusal programlarında sosyal yardım projelerini hayata geçirerek yoksulluğu önlemeye çalışmaktadırlar. Sosyal yardımlar resmi olarak ya devlet tarafından ya da sivil toplum kuruluşları (dernekler, vakıflar gibi yapılar) tarafından yapılmaktadır.

Türkiye'de gerek devletin resmi kurumları tarafından gerekse sivil toplum kuruluşları (dernekler, vakıflar…) tarafından ve halkın kendi içerisinde yardımlaşma duygusu ile çeşitli sosyal yardımlar yapılmaktadır. Türkiye'de yoksulluk sorununun çözümünde son yıllara kadar, dolaylı yaklaşım ağırlıklı olarak benimsenmiş, işsizlik sorunuyla mücadelede olduğu gibi, yoksullukla mücadele de ekonomik büyümeye havale edilmiş ve beş yıllık kalkınma planlarında hızlı ekonomik büyümenin işsizlik ve yoksulluk gibi sorunları kendiliğinden çözeceği gibi iyimser bir yaklaşım

benimsenmiştir (Gündoğan, 2008, s. 52). Mülkiyetin ve üretim araçlarının bu denli eşitsiz dağılımının bulunduğu ülkemizde, büyümenin kendiliğinden yoksulluk sorununu çözemeyeceği geç de olsa anlaşılmış ve böylece dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Türkiye'de, yoksullukla mücadelede büyümenin yanında doğrudan mücadele yöntemlerinin de uygulanması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır (Gündoğan, 2008, s. 52).

Sosyal yardımların yoksulluğu önleme ve toplumda bütünleşmeyi sağlama açısından iyi bir çözüm olduğu düşünülse de sosyal yardımların insanlarda devam eden süreçte alışkanlık haline geldiği ve insanları çalışma hayatından uzaklaştırdığı düşünülmektedir. Devlet tarafından sosyal yardımlar belirli şartlar sağlandığında verildiği için insanların sosyal yardımı alabilmek adına hayat koşullarını iyileştirmek yerine kötü hayat koşullarını tercih ettiği de tartışılmaktadır. Bu sürecin ise zamanla bir kültür haline dönüştüğü ileri sürülmektedir (Lewis, 1971, s. XXIII). Bu çalışma ile Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nden sosyal yardım alan kişilerde aldıkları yardımlardan dolayı yoksulluk kültürü oluşup oluşmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Literatürde yoksulluk ve sosyal yardımlar alanında pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada ise yoksulluk ve sosyal yardımların yoksulluk kültürü kuramı üzerinden ele alınması çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Bu çalışma, Çankırı ilinde, Sosyal Hizmet Merkezi'nden sosyal yardım alan 18 katılımcıyla görüşülerek yürütülmüştür. Elde edilen veriler nitel araştırma tekniği çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Yoksulluk Olgusu Türleri ve Kuramsal Yaklaşımlarda Yoksulluk Olgusu" başlığı altında incelenmiş olup yoksulluk ve yoksulluk kültürü kuramsal olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda yoksulluk tanımları, yoksulluk çeşitleri, yoksulluk teorileri ve yoksulluk kültürü ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları ve Yoksullukla Mücadele Politikaları" başlığı altında öncelikle Dünyada yoksulluğun boyutları incelenmiş akabinde de Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin

yoksullukla mücadele politikaları ele alınmıştır. Sonrasında ise Türkiye'de yoksulluğun boyutları ve Türkiye'de uygulanan yoksullukla mücadele politikaları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise "Yöntem" başlığı altında araştırmanın amaç, kapsam, yöntem ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir.

Son bölüm ise çalışmanın uygulama bölümü olup "Bulgular ve Tartışma" başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde alan araştırmasında yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular teorik bölümde ele alınan kuramlar ışığında değerlendirilmiştir.

2. YOKSULLUK OLGUSU TÜRLERİ VE KURAMSAL YAKLAŞIMLARDA YOKSULLUK OLGUSU

Bu bölümde yoksulluğun ne olduğuna dair tanımlamalara ve literatürde bahsedilen yoksulluğa dair bilimsel bilgilere değinilmiştir. Bu kapsamda yoksulluk kavramı, yoksulluk türleri, kuramsal yaklaşımlarda yoksulluk olgusu, nöbetleşe yoksulluk ve yoksulluk kültürü başlıkları ele alınmıştır.

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluğa ilişkin farklı bakış açılarının olması yoksulluğun tek bir tanımının olmasını zorlaştırmıştır. Yoksulluk, içinde bulunduğu zaman dilimine göre, toplumdan topluma, hatta toplum içinde bile değişebilmektedir. Toplumların gelişmişlik düzeyine göre, tüketim alışkanlıklarına göre, kültürlerine göre yoksulluk farklı boyutlara girebilmektedir. İnsan beşeri yönüyle yeme, içme, giyme, barınma gibi temel ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır. İnsan, toplumsal bir varlık olması nedeniyle de eğitim, sosyo-kültürel faaliyetler, dinlenme gibi ihtiyaçlara da gereksinim duymaktadır. Yoksulluk ise insani gereksinimlerin birinden veya birkaçından mahrum kalmaktır. Bazı insanlar temel ihtiyaçlar dışındaki ihtiyaçların tümünden mahrum olduğu gibi hayatta kalmak için ihtiyacı olduğu temel gıda maddelerine ulaşmakta sıkıntı çekip yoksul durumuna düşmüş olabilir. Bazı insanlar ise hayatta kalmak için temel ihtiyaçlarını karşılayabildikleri halde, bulunduğu toplumun sosyo-ekonomik düzeyi ortalamasının altında kaldığı için yoksulluk durumuna düşmüş olabilir. Bu doğrultuda Afrika'da temiz içme suyu bulamayan, açlıktan ölen insanlar yoksul olarak tanımlanırken; gelişmiş ülkelerde internet erişimine sahip olamayan veya sağlık güvencesi olamayan insanlar da yoksul olarak tanımlanabilmektedir.

Yoksulluk olgusu tartışmalarında üzerinde durulan önemli bir olgu da "ihtiyaç" olgusudur. İhtiyaç, bireyin tabi olabileceği bir yoksunluğun, eksikliğin ve dengesizliğin giderilmesi sürecinde gerekli addedilen mallara göre tanımlanan standartlardır (Yanıklar, 2010, s. 25). İnsanoğlunun tarihsel koşulları göz önüne alındığında insanların ihtiyaç duyduğu şeyler de zaman içinde değişme

göstermektedir. İnsanlığın varoluşundan bu yana insanlar yetenekleri doğrultusunda ihtiyaçlarını karşılamak için yeni şeyler keşfetmişlerdir. Keşfedilen şeylerle birlikte farklı ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Giderek artan üretkenliğin belirgin bir sonucu olarak "arzular" "istekler"e, istekler de "ihtiyaç"lara dönüşmüş ve mallar farklı kullanımlara sahip hale gelmiştir (Yanıklar, 2010, s. 26). Başka bir söylemle lüks kabul edilen mallar gerekli mallara, gerekli oldukları düşünülen mallar da standart ihtiyaçlara dönüşmüştür (Yanıklar, 2010, s. 26). Örnek olarak elektrikli aletler, elektrik bulunmadan önce bir ihtiyaç değilken günümüzde elektriğin kullanıldığı toplumlarda bir ihtiyaç haline gelmiştir. Öyleyse bu örnek üzerinde iki farklı yoksulluktan bahsetmek mümkündür. Elektrikten yoksun olmak, elektriğin olmadığı dönemde bir yoksulluk kriteri değilken, elektriğin yaygın olduğu dönemde bir yoksulluk kriteri olabilmektedir. Bu bahsedilen durum ile birlikte yoksulluk için kısaca kişinin çağın olanaklarından mahrum kalması denilebilir.

Yoksulluk sorununa ilgi her ne kadar tarihsel bir geçmişe sahip ise de bu ilginin 17. Yüzyılda başladığını söylemek mümkündür. Başta liberalizmin en büyük kuramcısı ve öncüsü John Locke ve 17. yy. liberalleri bir yandan özel mülkiyeti savunurken, diğer yandan da bunun yoksullara yardımı dışlamaması gerektiğini ve kişisel refah yanında sosyal refahın önemini vurgulamışlardır (Şenses, 2017, s. 32). Her ne kadar "yoksulluk" konusuna ilgi 17. Yüzyılda başlasa da sanayileşmeye dayalı kapitalizmin kök salmaya ve yaygınlaşmaya başladığı 18. ve 19. yy.' da giderek arttığı gözlenmektedir (Şenses, 2017, s. 33). Sanayi devrimiyle beraber toplumsal ve ekonomik anlamda pek çok gelişme olmasına rağmen kentleşme, nüfus artışı, kitlesel bir toplum, hızla sanayileşen toplumların daha yoğun emperyalist politikalar izlemesi ve hızla sanayileşen ülkeler arasında yoğun rekabetin olması yoksulluk sorununun önemli bir toplumsal sorun olmasına sebebiyet vermiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 62).

Yoksulların kimler olduğuna bakacak olursak; Bilton ve diğerleri (2008, ss. 76-77)'ne göre düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalışan kişiler yoksulluğu oluşturan ilk gruptur. Onlara göre ikinci grubu ise emekli olmuş ancak düşük emekli maaşı ile geçinmek zorunda kalan yaşlılar oluşturur. Bilton ve arkadaşlarına göre bir diğer yoksul grubu ise boşanma veya ölümden dolayı anne veya babadan birinin olmadığı

ailelerdir. Onlara göre geniş aileler de, günümüzde çok daha az yaygın olsalar bile aile içindeki fertlerin bakım ve masraflarını karşılamakta yetersiz olunduğu durumlarda yoksulluğa maruz kalabilirler. Bu düşünürlere göre yoksul olan bir diğer kesim ise hasta ya da engelli olanlardır ki bu grup çoğu zaman kronik bir yoksunluk ve yalıtılmışlık yaşamaktadırlar. Aynı çalışmada kadınlar ise emek pazarındaki zayıflıklarından, ev içi yüklerinden, hane içindeki kaynakların dağılımından vb. dolayı yoksulluk karşısında daima en kırılgan kesimi oluşturmuşlardır (2008, ss. 76-77).

Her yaklaşımın yoksulluk olgusunu farklı ele alması, yoksulluğun tanımı konusunda bir uzlaşma sağlanmasını da güçleştirmektedir. Gündoğan (2008, s. 43)'a göre kimileri yoksulluğu, "sistemin yapısından ve işleyişinden kaynaklanan güç ve servet dağılımındaki eşitsizliğin bir sonucu" olarak görürken; kimileri ise, "yoksul olarak tanımlanan kişilerin, eğitimsizlik, beceri ve kapasite gibi bireysel nitelik ve yeteneklerinin düşüklüğü nedeniyle ortaya çıkan fırsatlardan yararlanamama durumu" olarak tanımlamaktadır. Yoksulluk tanımlamalarında tanımlamayı yapan araştırmacıların, hangi kriterleri göz önünde bulundurarak tanımlama yaptıkları önemlidir. Araştırmacıların belirledikleri kriterler yoksulluğun tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011, s. 62)'a göre yoksulluğun tanımı yapılırken, yoksulluğun yalnızca ekonomik kriterlere göre mi tanımlanması gerektiği yoksa ekonomik kriterin yanında sosyal ve siyasal kriterlerin de mi ele alınması gerektiği önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak Amartya Sen (Aktaran: Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 62)'in yaklaşımına göre; insanların sahip oldukları maddi ve manevi varlıklar ve toplumda var olan fırsatlarla ve insanların yaşam kalitelerinden duydukları tatmin, yoksulluğu tanımlayan önemli basamaklardan birkaçıdır. Amartya Sen'in yaklaşımıyla yoksulluğun ekonomik kriteriyle beraber öznel ve kültürel kriterlerine de vurgu yapılmıştır.

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise

yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir (Aktan ve Vural, 2002, ss. 1-2).

Gündoğan (2008, ss. 42-43)'a göre ise yoksulluk; "açlıktır", "eğitimsizliktir", "barınacak bir evinin olmamasıdır", "hasta olmak ve tedavi olamamaktır", "hiçbir işinin olmaması ya da iyi bir işe sahip olamamaktır", "kirli suyun sebep olduğu hastalık nedeniyle çocuğunu kaybetmektir", "gelecek korkusuyla yaşamak ve çocuklarının geleceğinden endişe duymaktır", "umutsuzluktur", "eşitsizliktir", "özgür olamamaktır", "siyasal yaşama katılamamaktır.

Coşkun (2012, s. 182 aktaran: Kalaycı, 2015, s. 4)'un Dünya Bankasına atfen aktardığına göre yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe durumu olarak tanımlanmakta ve bu asgari yaşam standartlarını ise açlık, barınacak yerin olmaması, yeterli sağlık hizmetinin alınamaması, eğitim hizmetinden yararlanamama, iş sahibi olmama, gelecek için korku ve endişe duyma, temiz su kaynaklarına ulaşamama, temsil edilmeme ve özgürlükten yoksun olma olarak ifade etmektedir.

Uzun (2003, s. 157)'un UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)'ye atfen aktardığına göre UNDP yoksulluğu, hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven ve saygınlık gibi insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum olma şeklinde tanımlamıştır ve bu şekilde kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir. Aynı şekilde Uzun'un aktardığına göre UNDP, yoksulluğun ölçülmesinde hayat beklentisi, okuma yazma, çocuk ölüm oranları ve reel satın alma gücü gibi göstergeleri kullanmaktadır.

Marshall (1999, s. 825, aktaran: Aksan, 2009, s. 4)' a göre yoksulluk, maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durumdur.

Hız (2014, s. 164)'a göre yoksulluk, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinimlerini karşılamaktan maddi manevi yoksun olmalarıdır (Aktaran: Kalaycı, 2015, s. 5). Bradshaw (2006, s. 4, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 5)'a göre ise

yoksulluk bir ailenin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan yıllık gelirin hükümet tarafından yayınlanan istatistiki ölçüsüdür.

Sosyal siyaset açısından yoksulluk, Seyyar (2002, s. 171, aktaran: Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 61)'a göre insan haysiyetine ve şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyinin altında, maddi yönden tam anlamıyla veya nispi olarak yetersiz olma durumudur. Hayatımızdaki risk açısından tanımlanacak olursa; toplum, ahlak, aile ve kültür hayatımızı tehdit eden bir felaket, umumi bir toplumsal risktir (Seyyar, 2002, s. 171, aktaran: Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 61).

Yoksulluğu ayrıntılarıyla tanımladıktan sonra özetle yoksulluğun bazı özelliklerini ortaya koymak yoksulluğun ne olup ne olmadığı hususuna açıklık getirmek faydalı olacaktır. Yoksulluk tek bir tanımla açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıdır. Bu nedenle yoksulluğu tek bir tanımla açıklamak ve yoksulluğu tek ölçüte göre belirlemek eksik olacaktır. İlk olarak tabiatıyla yoksulluk maddi anlamda refah için gerekli olan şeylerden mahrumiyet ile açıklanmaktadır bu bağlamda yoksulluk, fiziksel anlamda mahrumiyete neden olan birden fazla çeşitli kaynağın -yiyecek, barınma, toprak ve diğer değerler- mahrumiyetidir (İliman, 2014, ss. 10-11, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 6). Yoksul insan, belirli ekonomik kaynaklardan yoksundur, dolayısıyla da yaşam standardı ekonomik kaynaklara sahip olan insanlara göre daha farklıdır, bu bağlamda yoksullar tüketim toplumunun tüketemeyenidir (Aksan, 2009, ss. 6-7). İkinci özellik olarak**,** yoksulluğa psikolojik açıdan yaklaşmak, yoksulluğun genel özelliklerini ortaya koymak açısından önemlidir. İliman (2014, ss. 10-11, aktaran: Kalaycı, 2015, ss. 6-7)'a göre yoksul insanların seslerini fazla duyuramamaları, yeterli güçlerinin olmaması ve bağımsızlıktan mahrum bırakılmaları onları toplumsal dışlanmaya ve sömürülmeye maruz bırakmaktadır. İliman (2014, ss. 10-11, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 7)'a göre bu durum yoksulluk ile karşı karşıya kalmış insanların her türlü kötü davranışa, toplum içinde aşağılanmasına ve insanlık dışı muamele görmesine, sonuç olarak insanların bu durumu da toplumla ilişki kuramayan ve topluma tam anlamı ile adapte olamayan yoksul toplumda sosyal ilişkilerin çökmesine neden olmaktadır. Toplumlarda birçok açıdan tehdit unsuru olarak görülen yoksullar, yoksul olmalarının bedelini hayatın her alanında ödemek durumunda kalırken şüphesiz, üretimin artması ve çeşitlenmesi

gibi nedenler dolayısıyla bugün, dünden daha yoksul bir yaşam sürmektedirler (Aksan, 2009, s. 6). Son olarak ise yoksulluğun görüldüğü mekanlara bakıldığında yoksulluğun yoğun olduğu yerlerde temel altyapı, yol, ulaşım, su ve sağlık koşullarının yetersizliği göze çarpmaktadır (İliman, 2014, ss. 10- 11, aktaran: Kalaycı, 2015, ss. 7). Aksan (2009, s. 7)'a göre özellikle bilginin, bilimsel bilginin çok önemli bir yer tuttuğu günümüz modern dünyasında, yoksul bireyler, eğitim imkanlarından tam anlamıyla yararlanamadıkları için yaşadıkları toplumda normal bir yaşam standardına sahip olamamaktadırlar. Aynı şekilde Aksan (2009, s. 7)'a göre yoksullar sağlık güvencelerine de sahip değillerdir ya da var olandan en düşük seviyede fayda görürler.

2.2.YOKSULLUK TÜRLERİ

Yoksulluğun tanımlanmasında yaşanan zorluklar, yoksulluğun çeşitli sınıflamalarla açıklanmasına ve yoksulluğa farklı yaklaşılmasına sebebiyet vermiştir. Yoksulluk türleri, yoksullara bakış açılarına göre farklı değer yargılarına sahip toplumsal yapılar ve zaman içinde oluşabilecek çok sayıda kavramı ve buna dönük tanımları barındırsa da asıl zorluk, bunlar arasındaki farklılıkları ve ilişkileri ortaya çıkarmakta yaşanmaktadır (Şenses, 2006, s. 146, aktaran: Ak, 2016, s. 302). Bu kapsamda kısaca mutlak-göreli yoksulluk, objektif-subjektif yoksulluk, kırsal-kentsel yoksulluk, insani yoksulluk - gelir yoksulluğu, çalışanların yoksulluğu, nöbetleşe yoksulluk gibi belli başlı yoksulluk türlerine kısaca değinilmiştir.

Yoksulluk türleri içinde en çok dikkat çeken yoksulluk türleri "mutlak" ve "göreli" yoksulluktur. *"Mutlak yoksulluk,* herhangi bir kişinin varlığını sürdürebilmesi ve en temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli gelir düzeyine sahip olmaması olarak; g*öreli yoksulluk* ise, herhangi bir bireyin belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli toplu taşıma, içme suyu, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetleri karşılayacak gelir düzeyinin altında gelire sahip olması durumunda, üstündekilere göre yoksul kabul edilmesi şeklinde tarif edilebilir (Sallan Gül, 2002, ss. 108-109, aktaran: Ak, 2016, s. 302).

Ak (2016, s. 302)'a göre ise "*Mutlak Yoksulluk",* hane halkı ya da bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari bir gelire sahip olmaması; temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli mal ve hizmetten yararlanamaması ya da asgari tüketim düzeyinden mahrum kalması durumudur. *"Göreli Yoksulluk"* ise, bireylerin toplumun ortalama refah düzeyinin altında kalması ya da diğer bireylere göre ortalamanın altında bir gelire sahip olması durumuyla açıklanabilir (Ak, 2016, s. 302).

Dünya Bankası günde iki doların altında gelir elde edenleri göreli yoksul, bir doların altında geliri olanları mutlak yoksul (açlık sınırının altında) olarak nitelendirmektedir (World Bank, 2001, s. 17, aktaran: Ak, 2016, s. 302).

Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011, s. 63)'a göre mutlak yoksulluk kişi başı sabit bir harcama düzeyi temelinde tanımlanırken; göreli yoksulluk başka bazı sosyal grupların kişi başı harcaması şeklinde tanımlanır, göreli yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Onlara göre göreli yoksulluk çizgisi hesaplanırken atılacak ilk adım araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir.

Giddens (2008, s. 386)'a göre mutlak yoksulluk kavramı, geçinme –fiziksel bakımdan sağlıklı bir varoluşu güçlendirmek için karşılanmak zorunda olan temel koşullar- düşünesine dayanır. Yine Giddens'a göre insan varoluşu için –yeterli yiyecek, barınma ve giyecek gibi- temel gereksinimlerden yoksun olan insanlara yoksul yaşıyor denir. Ona göre insan geçimliliği için standartların, her nerede yaşıyorlarsa yaşasınlar aynı yaş ve fizikteki bütün insanlar için az çok aynı olduğu düşünülmektedir, bu nedenle dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir birey eğer bu evrensel standartların altına düşerse, o bireyin yoksul yaşadığı söylenebilir.

Gordon (2005, s. 3, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 9), mutlak yoksullukla ilgili 2005 yılında yaptığı tanımda, diğer tanımlara ek olarak temiz su kaynaklarına ve bilgiye ulaşamamanın da yoksulluk olduğunu belirterek, mutlak yoksulluk tanımını genişletmiştir. Kalaycı (2015, s. 9)'ya göre birinci dereceden yardıma muhtaç olarak algılanması gereken mutlak yoksulluk tanımına dahil olan kişiler, temel insani

ihtiyaçlarını bile karşılayamamakta, hatta bu duruma düşen bir kişiye dışarıdan yardım edilmediği takdirde ölüm riskiyle bile karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olabilmektedir. Mutlak yoksulluğun dünyanın her tarafında var olmasına karşın, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla görülebilmektedir (Taş ve Özcan, 2012, s. 424, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 9).

Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011, s. 63)'ın Adam Smith'e atfen aktardığına göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanlar, göreli yoksullardır.

Giddens (2008, s. 386)'a göre göreli yoksulluk kavramını savunanlar, yoksulluğun kültürel olarak tanımlanır olduğunu ve evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülmemesi gerektiğini kabul etmektedirler. Ona göre insanın gereksinimlerinin her yerde belirlenir olduğunu varsaymak yanlıştır aslında; onlar, hem toplumların arasında hem de toplumların içinde farklıdırlar. Giddens, bu konuyla alakalı olarak bir toplumda gerekli olarak görülen şeylerin başka bir toplumda lüksler olarak önemsenebileceğini ifade ederek, bir zamanlar buzdolapları, merkezi ısıtma ve telefonlar lüks eşyalar olarak görüldüğünü ancak bugün bu eşyaların birçok sanayi toplumunda tam ve etkin yaşamı yönlendirmek için zorunluluk olarak görüldüğü örneğini vermiştir.

Memiş (2014, s. 148, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 9)'a göre göreli yoksullukta bir kişinin yoksul olup olmadığı sadece ne kadar gelire sahip olduğuna bağlı olmayıp, aynı zamanda toplumdaki diğer bireylerin gelirine de bağlı olmaktadır. Ona göre yoksulluğun göreli olarak tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır belirlenerek, bu sınırın altında bir gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır.

Ak (2016, s. 302)'a göre "mutlak yoksulluk"'ta birey ya da hane halkının temel gereksinmeleri karşılanamazken; "göreli yoksulluk"ta birey ya da hane halkının, toplumda yaratılmış refahtan yeterince yararlanamaması söz konusudur. Kalaycı (2015, s. 10)'ya göre bireylerin en temel ihtiyaçlarını karşılayama durumu mutlak

yoksulluk olarak ifade edilirken, toplumda yaşayan diğer bireylere göre göreli olarak daha düşük gelir düzeyinde bulunmak göreli yoksulluk olarak tanımlanabilir.

Gelinen noktada, yoksulluğun tanımı yapılırken hem mutlak yoksulluk hem de göreli yoksulluk tanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Her ne kadar bazı kesimler mutlak yoksulluğu bazı kesimler göreli yoksulluğu kabul görseler de yoksulluğun tek bir tanımını kabul etmek yoksulluğu belirlemek açısından yanlış olacaktır.

Objektif-subjektif yoksulluk türleri de yoksulluk çalışmalarında değinilen yoksulluk türleri arasında olmuşlardır. Şenses (2017, ss. 92-93)'e göre yoksulluk çalışmalarında en baştan kararlaştırılması gereken bir nokta**,** yoksulluk düzeyinin yoksulların dışında, genel geçerliliği olduğu varsayılan kıstaslara göre "nesnel" olarak mı, yoksa yoksulların kendi kendilerini tanımlamalarına ve konumlarını değerlendirmelerine olanak sağlayan, onların seslerine kulak veren ve insanların kendilerini yoksul hissettiklerini beyan etmeleri durumunda onları yoksul sayan katılımcı ve öznel bir yaklaşımla mı belirleneceği konusudur. Yine Şenses (2017, ss. 92-93)'e göre nesnel yaklaşımlar belirli bir zamanda, gelir, tüketim harcamaları, kalori miktarı gibi daha somut ve ölçülebilir kıstaslar üzerinde yoğunlaşırken daha çok iktisat dışındaki sosyal bilimlerin benimsediği öznel ve katılımcı yaklaşımlar, yoksulluğun bir süreç olduğu noktasından hareketle, asgari temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıkları konusunda yoksulların kendi algılamalarını ön plana çıkarıp, refahın/yoksulluğun temel unsur ve kaynaklarının yoksullarla karşılıklı görüşmeler yoluyla, yoksulların kendileri tarafından belirlenmesini amaçlamaktadır. Aktan (2002, s. 43, akt: Kalaycı, 2015, s. 10)'a göre objektif yoksulluk, yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen değerlendirmeleri içermektedir. Wagle (2002, s.158, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 10)'a göre subjektif yoksulluk yaklaşımında; kamu araştırmaları ve anketler aracılığıyla katılımcılara yoksul olmamak için gerekli olduğu düşünülen gelir / tüketim ya da refah düzeylerini "yetersiz", " iyi" ya da "çok iyi" olarak değerlendirmeleri istenerek gelir ve refah odaklı, subjektif yoksulluk standartları oluşturulmaya çalışılır. Sonuç olarak objektif ve sübjektif yoksulluk, yoksulluk türünden ziyade yoksulluğun belirlenmesinde kullanılan bir yöntemdir (Kalaycı, 2015, s. 10).

Belirtilen tanımlamalara bakıldığında objektif yoksulluk, mutlak yoksulluk tanımı ile benzerlik göstermekte olup, sayılarla, miktarlarla ifade edilen bir yoksulluk tanımı olmaktadır. Subjektif yoksulluk yukarıda verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere kişilerin kendilerini yoksul olarak görüp görmemelerine dayanan bir tanımdır. Kişilerin kendilerini yoksul olarak görüp görmediği önemli bir nokta olmasına rağmen yoksulluğun belirlenmesi ve yoksulluğa karşı çözüm geliştirilmesi açısından zorluk yaratacağı düşünülmektedir.

Yoksulluk literatüründe üzerinde çalışılan bir başka yoksulluk türü de kırsal-kentsel yoksulluk türüdür. Topgül (2013, s. 282)'e göre kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluğun mekânsal bir ifadesidir. Yine Topgül (2013, s. 282)'e göre kırsal yoksulluğun temelinde tarımsal üretimi gerçekleştirecek toprağa sahip olmama ve ucuz emek olan topraksız ve kalifiye olmayan işçiler bulunmaktadır. Aksan (2009, s. 32)'a göre kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün çözülmeye uğrayarak gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanmaktadır. Yoksulluk dünya genelindeki birçok az gelişmiş ülkede, kırsal alanlarda, topraksız köylüler, tarım işçileri ve küçük toprak sahibi köylüler arasında yaygın olarak görülmektedir (Aksan, 2009, s. 32). Özellikle kapitalizmin etkisiyle oluşan kar düşüncesinin etkisi ve küreselleşme ile birlikte, kırsal alanlarda geçimini genellikle tarımla sağlayan küçük aile işletmeleri ve büyük aile tarımcılığı, gelişmekte olan ülkelerde yok olma durumuna gelmiştir (Aksan, 2009, s. 32). Kalaycı (2015, s. 13)'ya göre kendi toprağını işleyen küçük işletme sahipleri, tarım işçileri, çobanlar, küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar, savaş ya da ekonomik sıkıntılar yüzünden açlıkla mücadele edenler, kırsal yoksulluk kapsamı içindedirler. Yine Kalaycı (2015, s. 13)'ya göre kırsal yoksulluk, az gelişmiş veya gelişmiş ülke ayrımı yapılamayan küresel bir olgudur ve zaman ve mekâna göre değişiklik gösterir.

Topgül (2013, s. 282)'e göre kırsal yoksulluk, geçinme olanaklarını ve umudunu yitiren kitlelerin kente göç etmesi ile kentsel yoksulluğun temelini oluşturur. Türkdoğan (2003, ss. 106-107, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 14)'a göre kentsel yoksulluk, yoksulların yaşadıkları kent alanında insanların yeterli gelire sahip olmamaları, temel hizmetlerden yararlanma düşkünlüğünün yanı sıra kent alanlarından dışlanma, elverişsiz yaşam ortamları, yargı, bilgi, eğitim, karar alma

yetkisi ve yurttaşlık gibi temel haklardan yararlanma yetersizliği, şiddete maruz kalma, güvenlik eksikliği ve statü açısından sıkıntı çekme anlamına gelmektedir. Kalaycı (2015, s. 14)'ya göre kent yaşamının gerektirdiği başta ulaşım, doğalgaz vb. gibi kente özgü olan giderleri karşılamada yaşanan yoksulluğun yanında, sosyal olanaklardan faydalanamama, toplumsal dışlanma vb. gibi olguları da içine almaktadır. Aksan (2009, s. 34)'a göre doğal nüfus artışının yanı sıra kırsaldan gelen göçlerin de etkisi ile kentlerdeki nüfus oranlarında ciddi artışların olduğu günümüz dünyasında, yoksulluk olgusunun kentlerde sorun haline gelme süreci, bu hızlı büyüme ile yakından ilgilidir. Yine Aksan (2009, s. 35)'a göre diğer yandan kentsel yoksullarının göçmenlerden oluştuğu ve göçmen akışının, kentsel yoksulluğa yol açan önemli bir faktör olduğu yaygın kabul görmekte iken gecekondu sakinlerini konu edinen birçok araştırmada kent yoksullarının kırsal kökenli olduğu ifade edilmektedir.

Tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi kırsal yoksulluğun nedeni fiziki açıdan kaynaklanan tarımsal üretim yetersizliği, tarımsal alanların yetersizliği, işçi yetersizliği gibi durumların neden olduğu yoksulluk çeşidi iken, kentsel yoksulluk köyden kente göç sonucunda oluşan kente yerleşen insanların kentin olanaklarından mahrum kalması durumudur. Şöyle bir durumun varlığını da unutmamak gerekir ki kırsal alanlar toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın kentlere göre daha çok olduğu bölgelerdir. Kırsal alanlarda yaşayan insanlar, yaşadıkları bölgenin avantajı olarak yol masrafı, kira gideri, yakacak gideri, moda takibi gibi ihtiyaçlarını karşılamak için çok paraya ihtiyaç duymamaktadırlar. Ayrıca kırsal alanda yoksul olan insanlar diğer kişiler tarafından yardımlaşma usulü ile desteklenmektedirler.

İnsani yoksulluk-gelir yoksulluğu üzerinde yapılan çalışmalar, bu iki kavramı yoksulluk türleri arasına katmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa 'İnsani Yoksulluk' kavramını ortaya atmıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63). İnsani gelişme endeksi ile iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyoekonomik göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve AGÜ (az gelişmiş ülke)'nün durumlarını birlikte izleyerek uluslararası

kıyaslamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2017, s. 100). Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011, s. 64)'a göre bunların dışında, siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık da diğer seçenekler arasında olup bu anlayışa göre gelir, insani gelişmişliğin göstergesi olarak önemli bir faktör olmakla beraber tek başına yeterli değildir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yeni geliştirilen bu ölçüt, gelir yoksulluğunda değinilen ve belirli miktarda yiyecek almak için gereken geliri tanımlayan "yoksulluk sınırı" kavramına/ölçütüne karşın "insanca yaşama imkanlarına sahip olma" durumunu tanımlama ve ölçme çabası içindedir (Aksan, 2009, s. 31).

UNDP çerçevesinde insani yoksulluğu üç kritere göre hesaplanmaktadır (Şener, 2009, s. 1 aktaran: Kalaycı, 2015, s. 11):

> **1.** İnsanların ortalama yaşam süresinin kısa olması, insani yoksulluğun ilk göstergesidir. Bu esasa göre 40 yaşın altındaki yaşam süresi insani yoksulluğu ortaya çıkarmaktadır.
> **2.** Eğitim imkânlarından yoksun olma ve yetişkinler arasında okuma-yazma bilmeme oranının yüksek olması insani yoksulluğa neden olmaktadır.
> **3.** Bireyler ekonomik ve sosyal imkânlardan yoksun olduklarında insani yoksulluk meydana gelmektedir. Nüfusun sağlıklı içme suyuna sahip olmama oranı, nüfusun temel sağlık imkânlarından yoksun durumda olanlarının yüzdesi, 5 yaşın altında olup yetersiz beslenenlerin toplam nüfus içindeki yüzdesi bu alandaki üç temel ölçüttür.

Kalaycı (2015, ss. 11-12)'ya göre gelir yoksulluğu kavramı mutlak gelir üzerinde odaklanırken, insanî yoksulluk kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi imkanlardan yoksun olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 12)'na göre temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya - enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu - erişimin yokluğu ya da kısıtlanması yoksulluğun "insani" boyutu olarak nitelendirilmektedir. Kalaycı (2015, s. 10)'ya göre gelir yoksulluğu "yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Aktan ve Vural (2002, s. 8 aktaran: Kalaycı, 2015, ss. 10-11)'a göre gelir yoksulluğu hesaplamalarında

genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Özsoy'a göre (2004, aktaran: Topgül, 2013, s. 281) gelir yoksulluğu, yaşamını sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından gerekli gelir düzeyinin elde edilememesi durumudur.

Aksan (2009, s. 29)'a göre her yerde geçerli olduğuna inanılan "evrensel bir gelir alt sınırı" belirlemek de ülkelerin farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olmaları dolayısıyla sorun yaratabilmektedir. UNDP (Aktaran: Aksan, 2009, s. 29)'nin 2007/2008 kalkınma raporuna göre hala dünyada yaklaşık bir milyar insan, günlük bir doların altında gelir ile en asgari standartlarda yaşamaya çalışırken yine dünya nüfusunun %40'ı, 2 doların altında günlük gelir elde etmektedir. Ancak dünyanın farklı yerlerinde -örneğin Amerika ile Peru veya Hindistan'da- günlük 1 dolar ile alınabilecek olanlar farklılaşmaktadır (Aksan, 2009, ss. 29-30).

Yapılan açıklamalar ışığında, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelirlerinin olmaması durumu gelir yoksulluğu, eğitim, iletişim, hijyen, içme suyu gibi insanca yaşam sürebilmek adına gerekli olan olanaklara ulaşamama durumu insani yoksulluk olarak tanımlanabilir. Bu konuyla alakalı olarak küresel olarak belirlenen "İnsani Gelişmişlik Endeksi", Dünya Bankası ve UNDP'nin yoksulluk ölçütleri konusunda ilerleyen konularda ayrıntılı olarak değinilmiştir.

Yoksulluk literatüründe üzerinde çalışılan bir başka yoksulluk türü ise "çalışanların yoksulluğu"dur. Erdem (2006, s. 327, aktaran: Aksan, 2009, s. 36)'e göre kamu ve özel sektörün alt düzeylerinde ve marjinal sektörde çalışan eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız işgücüne ise "çalışan yoksullar" denmektedir. Bauman'ın (1999, s. 22, aktaran: Aksan, 2009, ss. 36-37) da ifade ettiği üzere "süratle büyüyen sanayinin emek tedariki sorunlarını çözmek ve geleneksel sonrası toplumun karşılaştığı en can sıkıcı durumlardan birisi olan "koşulların değişimine herhangi bir nedenle ayak uyduramamış, iki yakasını bir araya getiremeyen ve yeni şartlar altında varlığını bile devam ettiremeyenlerin geçimlerini sağlama zorunluluğu" nun etkisi ile doğan "çalışma etiği"nin motive ettiği yoksul kesim ile "çalışan yoksullar" kavramsallaştırması arasında önemli bir ilişkinin olduğundan bahsetmek

mümkündür. Aldemir (2007, s. 760 aktaran: Ak, 2016, s. 303)'in Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) atfen aktardığına göre ise çalışan yoksulluk, "çalışan ancak çalışması karşılığında elde ettiği gelir, kendisini ve ailesini günlük 1 dolar ya da 2 dolar olarak belirlenen yoksulluk sınırının üzerine çıkarmaya yetecek düzeyde bulunmayan insanları" kapsamaktadır.

Aksan (2009, s. 37)'a göre sosyo-ekonomik dışlanmanın etkisi, belki de en yaralayıcı biçimde, çalışan yoksullarda görülür çünkü herhangi bir işte çalışıyor olmaları dolayısıyla toplumdan izole değillerdir ve farklı statü grupları ile zamansal ve mekânsal ilişkiler kurma olasılıkları yüksektir. Ona göre çalışabilecek durumda iken yardım alarak geçimlerini sağlayan ve bunu alışkanlık haline getiren yoksullara nazaran, görev ve ücretleri, sosyo-kültürel ortamları sebebiyle, bulundukları durumu değiştirecek sıçrayışlar yapabileceklerine dair pek fazla umutları olmasa da çaba gösteren çalışan yoksul kesim, toplumsal emek sürecine bir biçimde katkı sağlamalarından ötürü "sorumlu" bireyler olarak tarif edilebilirler.

Bir başka görüşü savunan Aydın (2013, s. 37 aktaran: Teber, 2017, s. 4)'a göre çalışan yoksulluğu çalışabilir durumda olup ta eğitim düzeyi düşük olan, vasıfsız olduğundan dolayı iş bulamayan ve çalışamayan yoksullar oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere, çalışanların yoksulluğuna ilişkin tanımda iki farklı görüş mevcuttur. Bir görüşe göre çalıştıkları halde elde ettiği geliri yeterli olmayan yoksullar, diğer görüşe göre ise çalışmak istedikleri halde vasıfsız oldukları için çalışamayan yoksullar, çalışan yoksulları oluşturmaktadır. Çalışmak isteyip de iş bulamamak ve çalıştığı halde yoksulluktan kurtulamamak, sonu gelmeyen yoksulluk döngüsünün parçası olmak gibidir.

2.3. KURAMSAL YAKLAŞIMLARDA YOKSULLUK OLGUSU

Önemli bir toplumsal sorun olan yoksulluk olgusu, çeşitli kuramsal yaklaşımların da üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Bu kapsamda bu çalışmada genel hatlarıyla klasik sosyoloji temel kuramları olan İşlevselci, Marxist ve Weberyen kuramların

yanında günümüz yoksulluk çalışmalarında geliştirilen nöbetleşe yoksulluk ve yoksulluk kültürü kuramında yoksulluk olgusu ele alınmıştır.

İşlevselci yaklaşımda yoksulluğun, kişinin yeteneklerine bağlı olarak kendi yetersizliğinin sonucu meydana geldiği söylenmektedir. Bir anlamda işlevselci yaklaşım, yoksulluğun nedeni olarak yoksulların kendi başarısızlıklarını görmektedir. Yoksullar beceri, yetenek, ahlak ve tutum açısından yetersiz oldukları için yoksuldurlar ve bu durumu düzeltmek yine yoksulların kendi ellerindedir. Aksan (2009, s. 44)'a göre ahlaki olmayan tutum ve davranışlarla beraber çalışma isteği duyulmaması, yardım kurumlarına ya da başkalarına bağımlı hale gelinmesi, bu yaklaşımda yoksullar için ifade edilen özellikler arasındadır. Erdem (2006, s. 353, aktaran: Aksan, 2009, s. 44)'e göre çalıştığı halde yoksul olanlar ise toplumda iş gücünde kalifiye olmadıkları, yeteneksiz birçok insanın yapabileceği nitelikte işleri yaptıkları için yoksul bir yaşam sürmektedirler.

İşlevselci teori, toplumun sağlıklı devamlılığı için eşitsizliği kaçınılmaz ve uyumlu bir süreç olarak görmektedir (Erdem, 2003, s. 137). Yoksulluk, toplumda genellikle yoksul olmayan, yoksulluktan fayda sağlayan zengin ve iktidar sahibi birtakım gruplar için önemlidir (Aksan, 2009, s. 45). Dolayısıyla da Gans'a göre yoksulluk bir şekilde var edilen bir olgudur (Haralambos, 1985, s. 165 aktaran: Aksan, 2009, s. 45).

Gans'a göre (1971, aktaran: Aksan, 2009, s. 45) öncelikle her ekonomi, zenginlerin çalışmak istemeyeceği kirli, bayağı, tehlikeli işlerde çalıştıracağı iş gücüne gereksinim duymaktadır. Hastaneler, yiyecek ve içecek ticareti yapan yerler, mevsimlik işçi çalıştıran zirai yerler ve tekstil sanayisi Gans'a göre (1971, aktaran: Aksan, 2009, s. 45) düşük ücretli işçiler yani yoksullar olmadan işlemeyecek iş kollarıdır. Aksan (2009, s. 46)'a göre yoksullar, hem kendilerine hem de nüfusun bir kesimine tabiri caizse "iş yaratarak" da işlevsel olmaktadır. Polisler, sosyal çalışmacılar, psikiyatristler gibi meslek kollarında çalışanlara da iş yaratmaktadır. Diğer taraftan Gans'a göre yoksullar, yoksul olmayan kesimin mevcut durumunun garantisi ve günah keçisi olmaktadırlar (Gans, 1971, ss. 21-22; Haralambos, 1985, ss. 165-166 aktaran: Aksan, 2009, s. 46)

Gelinen noktada, işlevselci yaklaşımın ilk boyutta yoksulluğun yine yoksulların başarısızlığı olduğunu ileri sürdüğü söylenebilir. İkinci boyutta ise işlevsel yaklaşım, yoksulların varlıklarının toplumda önemli bir işlevi olduğunu düşünmektedir. Bu işlev ise hem yoksulların toplumdaki kirli işlerde çalıştırılması hem de yoksulların diğer yoksul olmayan kesimler için iş kapısı olmasıdır. Yoksulluğa işlevselci açıdan bakıldığında dünyada yoksulluğu önleme çabalarının boşa olduğu düşünülmektedir. Çünkü yoksulluk işlevselcilere göre her daim var olması gereken bir durumdur. Bu nedenle yoksulluğu önleme çabalarının da bir anlamı olmamaktadır.

Bir diğer klasik sosyoloji kuramcılarından Marx'ın yoksulluğa yaklaşımı, genel olarak yoksulluğun kapitalistleşme sürecindeki tezahürü bağlamında şekillenirken aslında, yoksulluğun daha çok kapitalist sistemle birlikte önemli bir sorun haline geldiği temasını taşır (Aksan, 2009, s. 46). Aksan (2009, s. 47)'a göre Marx kendisinin, işçi sınıfına atfettiği tarihsel devrimci rolü kolaylaştıran proleterleşme süreçlerinin yaşanmasına ve kapitalist üretim tarzının gelişmesine paralel olarak, nispi yoksulluğun artacağı öngörüsünde bulunur. Çünkü bu kapitalistleşme süreci Marx'a göre, serbest çalışanlar ve küçük ölçekli iş sahiplerinin işlerini kaybetmesine neden olmuş ve giderek fakirleşmeleri sonucunu beraberinde getirmiştir (Edgell, 1998, s. 15 aktaran: Aksan, 2009, s. 47).

Aksan (2009, s. 47)'a göre yoksulluğun oluşumunda kapitalizme ayrı bir önem atfeden Marxist sosyolojide yoksulluk neredeyse kapitalizmin varlığı için temel bir ön koşuldur. Aksan (2009, s. 47) kapitalizmin, en yüksek karı elde etmeyi amaçlayan bir sistem olarak kendi emekçilerine düşük ücretler uygun görmekte olduğunu dolayısıyla da emeği sömürdüğünü belirtmiştir. Ona göre bu sistem her zaman düşük emek gücü piyasasına ihtiyaç duyacağı için yoksulluk aslında kapitalist emek piyasası tarafından üretilen bir şeydir.

Marx, yoksulluğun kapitalist sömürü sisteminde kaçınılmaz olduğunu ve kapitalist sistemin, işçinin emeğinin karşılığından daha uzun süre çalıştırılarak elde edilen "artı değer"in karından öte bir şey olmadığını belirtmektedir (Kalaycı, 2015, s. 20). Marxist kuram, uzun saatler çalışan işçinin hem ücreti, hem de çalışma koşulları çok düşük düzeyde tutulurken işsizlerin "saklı ordu" olarak ücret artışı isteyen çalışanlara

ikame olarak tutulduğunu belirtmiştir (Kalaycı, 2015, s. 20). Oktik (2008, s. 28, aktaran: Kalaycı, 2015, s. 20)'e göre Marx'ın, kapitalizmin son bulacağına inanmasına rağmen, yoksulluğun sosyalist ya da komünist sistemde yok edileceği hususunda kesin bir dil kullanmamıştır.

Görüldüğü gibi Marxist bakış açısında yoksullukla ilgili olarak yalnızca kapitalist toplumlarda var olan yoksulluğa değinilmiştir. Marx'ın eleştirdiği ve yıkılacağını ön gördüğü kapitalist toplumlarda yoksulluk, sistemin ürettiği ve olması gereken bir durum olarak görülmektedir. Ancak daha önce de değinildiği gibi Marxist düşünce, kapitalist sistemin yok olmasından sonra yoksulluğun ne boyutta olacağı konusunda herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Max Weber, diğer önemli kuramcılar gibi toplumsal değişmenin nedenleri üzerinde durmuş ancak diğer kuramcılardan düşünce ve inançların da toplumsal değişme üzerinde etkisinin olduğunu düşünerek farklılaşmıştır. Weber, toplumsal tabakalaşmanın temelinde sınıf, statü ve siyasi parti olduğunu ileri sürmüştür. Weber' e göre önemli olan insan eylemidir ve bütün toplumsal eylemlerin ardında kişilerin özgür iradelerinden oluşan ve geleceği biçimlendiren bireysel eylemleri vardır. Sistemden ziyade bireylerin kendi bireysel beceri ve başarılarını, şans faktörünü de ekleyerek ele alan Weber'in aslında liberal düşünceye de biraz benzer biçimde, yoksulluğu bireysel özelliklere bağladığı düşünülebilir (Haralambos, 1985, ss. 163-165 aktaran: Aksan, 2009, s. 49). Protestan ahlakını sistemli olarak açıklayan ve bu ahlakın kapitalist ahlakla ilişkisini ortaya koyan Weber fakir olmayı istemenin hasta olmayı istemekle aynı şey olduğunu ve bu durumun Tanrı'nın şerefine zarar vermekte olduğunu ifade etmiştir (Weber, 1997, s. 144 aktaran: Kalaycı, 2015, s. 21).

Weber'e göre modern kapitalizm içindeki tabakalaşma sistemi; çalışan sınıflar, küçük burjuvazi, entelijensiya ve son olarak da mülkiyet ve eğitimine göre ayrıcalıklı bir konum işgal eden bir sınıftan oluşuyordu (Erdendoğdu, 2014, s. 10 aktaran: Kalaycı, 2015, s. 20). Tabakalaşma kuramı içinde yer alan sınıf olgusu ise ekonomik bir olgu olmakla birlikte kişinin piyasadaki konumu ile belirlenmektedir (Aksan, 2009, s. 48). Weber (1993, s. 177 aktaran: Kalaycı, 2015, ss. 20-21)'e göre maddi mülkler üzerindeki tasarruf hakkının dağılım biçimi marjinal fayda kanununa göre,

değerli mallar için girişilen rekabette mülksüzleri dışlar ve bu süreç mülk sahiplerinin lehine işler ve mal edinme tekelini onlara verir. Aydın (2014, s. 221 aktaran: Kalaycı, 2015, s. 21)'a göre Weber modern toplumda gücün sadece üretim araçlarından ve mülkiyet sahipliğinden kaynaklanmadığını ve siyasi, kültürel, dini vs. gibi farklı güç kaynaklarının bulunduğunu ve sosyal eşitsizlikte farklı güç konumlarının da kritik önemde olduğunu belirtir. Kalaycı (2015, s. 21)'ya göre yoksulluk aslında bir sosyal tabakalaşma sorunudur ve Weber'in de gösterdiği gibi hemen her dinde yaşama türünü ve iktisat ahlâkını belirleyen toplumsal tabakaların varlığından söz etmek mümkündür.

Şunu söylemek gerekir ki Weber'in toplumsal tabakalaşma ve yoksulluk hakkında çeşitli görüşleri bulunmasına rağmen bu konu hakkında net bir görüşe sahip değildir. Weber, yoksulluğu bir yandan kişilerin bireysel yeteneksizliklerinden kaynaklanan bir durum olarak görürken, bir yandan da marjinal fayda kanuna göre girişilen rekabetin mülksüzleri dışladığından bahseder. Esasında Weber, içerisinde yoksulların da yer aldığı toplumsal tabakalaşmanın var olduğuna inanır ancak tabakalaşmayı yalnızca mülk edinmenin belirlemediğini, siyasi, kültürel ve dini gibi ögelerinde etkili olduğunu düşünmektedir.

2.3.1. Nöbetleşe Yoksulluk

"Nöbetleşe Yoksulluk", Işık ve Pınarcıoğlu'nun İstanbul Sultanbeyli'de gecekondu mahallelerinde yapmış oldukları araştırma sonucunda ortaya çıkan bir kavramdır. Işık ve Pınarcıoğlu (2018, s. 77)'na göre göçtükleri kentlerin gecekondu kesimine yerleşen kitleler, dayanışma ağlarını kullanarak hem enformel işgücü piyasasında buldukları işler hem de yerleşmiş bulundukları gecekondu alanlarının kent içinde konumlarının değişmesi sayesinde oluşan rantlara el koyabilmiş ve yoksullukları ile baş edebilme hatta (bazıları için) zenginleşebilme olanaklarına kavuşmuşlardır. Kentlerin bu kesimlerine yerleşenler, özellikle 1980 sonrası dönemde imar afları ile elde ettikleri kazanımları kendilerinden sonra gelen kesimlere kiralık konut olarak sunmuşlar ve bir süre sonra imar aflarına gereksinim duymadan işleyebilen bir sistem kurulmuştur. Bu sistem, "nöbetleşe yoksulluk" olarak adlandırılmaktadır ve bir döngü olarak süregelmektedir.

Nöbetleşe yoksulluk döngülerinin esas dinamiği arsa işgali, parselleme ve satış sürecinden gelmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s. 78). Bu süreçte ilk arsa işgalcileri en büyük parsayı toplarken, döngüye en son katılan kiracılar da ucuz kira, enformel işgücü piyasasına kolay katılabilme gibi olanaklara kavuşmakta ve belki de en önemlisi, bir başka arsa işgal turuna dahil olarak konut sahibi olma, fazla konutları satma ya da kiralama umutlarını taşımaktadırlar (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, ss. 78-79)

Işık ve Pınarcıoğlu (2005, s. 82)'na göre metropol kentlere göçün yavaşlaması ve kalabalık şehirlerde rant elde edilecek arsanın kalmaması bu sürecin sonunun geldiğini göstermektedir. Onların ifadesine göre yoğunlukla İstanbul'da gözlenen belirli bir süreci kapsayan nöbetleşe yoksulluğun sonunun gelmesiyle yeni sınıf altı bir kitlenin yani yeni yoksulluğun ortaya çıktığı söylenebilir.

Görüldüğü gibi nöbetleşe yoksulluk aslında köyden kente göç süreci sonucunda meydana gelen bir yoksulluk türüdür. Esasında devamlılık arz etmeyen bir süreç olup yeni yoksulluk gibi farklı tanımlar ile karşımıza çıkabilmektedir.

2.3.2. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü ve yoksulluk birbirinden farklı kavramları ifade etmektedir. Yoksulluk kavramı, daha çok toplumda bireylerin yaşaması için gerekli olanaklardan yoksun olmak anlamıyla bağdaşırken, yoksulluk kültürü zamanla bir yaşam tarzına dönüşen, hem toplumsal, hem de kültürel boyutlarıyla ele alınması gereken çok yönlü bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Yayla, 2018, s. 49).

Yoksulluk Kültürü denildiğinde ilk akla gelen isim Oscar Lewis'tir. Oscar Lewis'i yaygın ve popüler bir üne kavuşturan yoksulluk kültürü kavramsallaştırması, Lewis'in Porto Rikolu ve Meksikalılar üzerine yapmış olduğu alan çalışmalarına dayalı olarak oluşturulmuştur (Özdoğan, 2009, s. 11). Aksan (2009, s. 54)'a göre yoksulluk kültürü kuramının popüler bir kuram haline gelmesi ise 1960'larda Lewis'in söz konusu çalışmalarının yoksulların kültürel özelliklerini belirleme,

koşullarını saptama ve ekonomik yoksunlukların kapitalist sistem içindeki yerini gösterme bağlamında büyük takdir görmesiyle büyük ölçüde ilişkilidir. Amerika Birleşik Devletlerinde çok geniş tartışmalara yol açan kuram, 1980'lerden itibaren yeni muhafazakar yaklaşımların güçlenmesine paralel olarak sosyal devletin fazla ilgilenmediği alanların bireysel sorumluluk ve gönüllü yardım temelinde aile, dinsel ve yerel topluluklara devredilmesi ile yeniden güncellik kazanmıştır (Aksan, 2009, s. 54).

Yoksulluk kültürünün ortaya çıkışı Lewis (1965, ss. LII-LIII)'e göre çeşitli tarihi olaylar sonucu oluşmuş ve çoğu kez de bölünmüş bir sosyo-ekonomik sistem yıkılıp bir başkası kurulduğu zaman gerçekleşmiştir. Lewis (1965, ss. LII-LIII)'e göre yoksulluk kültürü feodaliteden kapitalizme geçişte veya kabilelerin ortadan kaldırılması sırasında ortaya çıkmıştır. Lewis (1971, s. XXIV), bu konu ile ilgili olarak 1519 istilasından sonra da Meksika'da yoksulluk kültürünün köy ve kentlerdeki aşağı tabakanın en az üçte birini içine aldığını örnek olarak göstermiştir. Lewis (1965, s. LX)'e göre, yoksulluk kültürü Amerika'daki halkın yüzde yirmisinde bulunmakta ve bu gruptaki en büyük topluluklar, dar gelirli siyahiler, Meksikalılar, Porto Rikolular, Kızılderililer ve güneyli yoksul beyazlardır.

"Yoksulluk Kültürü" ifadesi, ABD'de sağ politikalar tarafından yaygın bir biçimde benimsenmiş ve yoksulluğun, yoksulların "suç" u, kendini sürekli yeniden üreten bir yaşam tarzı olduğu yolundaki argümanlara destek olarak yaygın biçimde kullanılmış, yoksulluk yardımlarının kısıtlanmasını öngören neo-liberal siyasalara da gerekçe sağlamıştır (Özbudun, 2002, s. 61)

Erdem (2003, ss. 130-131)'e göre yoksulluk kültürü, gelişmekte olan ülkelerin büyük kentlerine yapılan göçlerle oluşan yoksul mahallelerinde yaşayan yoksul insanların yoksulluklarının, onların yoksulluktan kurtulamamalarını sağlayan davranış kalıpları geliştirmesine neden olduğunu ifade eden bir kavramdır. Erdem (2003, ss. 130-131)'e göre yoksulluk, yoksul insanlar üzerinde ortadan kaldırılması mümkün olmayan kalıcı davranış kalıpları ortaya çıkartmakta ve bu davranış kalıpları miras olarak yoksulların çocuklarına da aktarılarak yoksulluktan kurtulunamayan bir süreç ortaya çıkarmaktadır.

Lewis (1971, ss. XXIII-XXIV)'e göre yoksulluk kültürü yalnızca bir köşeye terkedilen ve gelişmemiş teknolojileri olan, çoğu kez toplumları sınıflara bölünmeyen ilkel kişileri içine almaz. Ona göre yoksulluk kültürü, sosyo-ekonomik grafiğin en alt düzeyinde bulunan en yoksul işçiler, en yoksul köylüler, plantasyon işçileri ve genellikle en çok kahır çeken proleter olarak adlandırılan ufak zanaatkar ve esnaf sınıfını içine alan geniş halk kitlelerini kapsayabilir.

Lewis (1965, s. LI), yoksulluk kültürünün oluşumu ve gelişiminin toplumda şu koşullarla mümkün olacağını söyler:

1- Para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacıyla üretim,
2- Devamlı, büyük ölçüde işsizlik,
3- Düşük ücretler,
4- Ya hükümet baskısı ya da isteyerek sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için sağlanmaması,
5- Tek taraflı yerine çift taraflı bir akrabalık sisteminin varlığı
6- Hakim sınıfta servet birikimine yönelen, alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten ileri geldiğini savunan bir değer yargısı.

Yoksulluk kültürü kavramının kuramcısı olarak görülen Lewis, kavramı "Beş Aile: Yoksulluk Kültüründeki Meksikalılar Üzerine Alan Çalışması", "Sanchez'in Çocukları" ve "İşte Hayat" adlı eserlerinde ele almıştır. Lewis, yoksulluk kültürü kavramını ilk kez kullandığı "Beş Aile: Yoksulluk Kültüründeki Meksikalılar Üzerine Alan Çalışması" adlı eserinde, ailelerden dördünün alt-gelir grubundan seçildiği beş Meksikalı ailenin günlük yaşamını aktarmaya çalışmaktadır (Özdoğan, 2009, s. 12). Lewis (1959, s. 1, aktaran: Özdoğan, 2009, s. 12), çalışmasında yoksulluk kültürünün dünya genelinde ve Meksika'daki yoksullarda alt-sınıf yaşamı olarak adlandırılabilecek bazı ortak özelliklere işaret ettiğini belirtmektedir. Lewis, yoksulların ayrı bir kültür oluşturduğunu söylerken aynı zamanda bunun bir alt-kültür olduğundan da bahseder. Lewis (Özdoğan, 2009, s. 13)'e göre yoksulluk kültüründeki yoksullar, bölgesel, kır-kent ve hatta ülkeler arası farklılıklara rağmen bazı ortak evrensel özellikler taşımaktadır. Lewis (1959, s. 2 aktaran: Özdoğan, 2009, s. 13), Londra, Glaskow, Paris, Harlem ve Meksico City'deki alt-sınıf yerleşimlerinin aile yapısında, karşılıklı ilişkilerinde, değer sistemlerinde ve harcama

alışkınlıklarında önemli benzerlikler olduğuna işaret etmektedir. Lewis yoksulluk kültürü olmadığını düşünenler için ise şunları ifade etmiştir:

> "Yoksulların kültürü olmadığını düşünenler için yoksulluk kültürü deyimi çelişkiye düşmek anlamına gelebilir. Sonra bu deyim yoksulluğa bir yükseklik ve belirli bir yer de kazandırıyor gibi gelir. Benim amacım bunu söylemek değil. Antropoloji dilinde kültür sözü, kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam biçimi anlamına gelir. Kültür deyimini yoksulluk kavramının yanında kullanmamın nedeni modern ülkelerdeki yoksulluğun sadece ekonomik yoksunluk, örgütlenme yetersizliği, ya da başka şeylerin yokluğundan ileri geldiğine dikkat çekmek değildir. Bunun aynı zamanda yapısı, ana ilkeleri, ve savunma mekanizmalarıyla yoksulların sürdükleri hayata dayanabilmelerini sağlayan pozitif bir şey olduğunu göstermek istemiştim. Kısacası bu kültürün ortadan kaldırılması ve yıkılması şaşılacak kadar zordur ve ailelerde kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam şeklidir. Yoksulluk kültürüyle yetişenler için özel biçimleri, toplumsal ve psikolojik sonuçları vardır. Daha geniş olan ulusal kültüre geçişi etkileyip kendine özgü bir aşağı kültür olarak kalır." (LEWIS, 1971, s. XXIII)

Lewis'in diğer eseri olan "Sanchez'in Çocukları" adlı kitabında Meksikalı yoksul bir ailenin üyeleri kendi hayat hikayelerini kendi ağızlarından anlatmaktadır. Lewis (1971, s. X)'e göre bu kitaptaki öyküler şiddet, ölüm, acı çekme, yoksunluk, sadakatsizlik, yıkılan yuvalar, çeşitli suçlar, saldırganlık, polis yıldırısı ve yoksulun yoksula duyduğu acımasızlığı gözler önüne sermektedir.

Lewis (1965, ss. VII-XI)'in "İşte Hayat" adlı eserinde ise San Juan(Porto Riko)'da yaşayan New York'a göç etmiş yakınları bulunan aileler üzerine yapılan çalışmada Rios ailesinin yaşanmışlıkları üzerinde durulmuştur. Eserde Porto Rikolu ailelerin çok düşük eğitim seviyesine sahip oldukları öfke, şiddet gibi suç olaylarının çok fazla olduğu; Porto Riko'da yaşanan ekonomi, eğitim, hayat koşulundaki olumlu gelişmelerin Porto Riko'nun kenar mahallelerine yansımadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Lewis, yapmış olduğu incelemeler sonucunda, Rios ailesinin dört kuşak boyunca hayat tarzında önemli bir değişikliğin olmadığı sonucuna varmıştır.

Lewis, eserlerinin giriş bölümlerinde, yaptığı görüşmeler neticesinde elde ettiği bilgileri genelleyerek yoksulların genel olarak özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Aslında yoksulların özelliklerinden ziyade yoksulluğun oluşturduğu alt-

kültürün özelliklerini anlatmıştır. Lewis'in yoksulluk kültürüne atfettiği özellikler şu şekilde anlatılmaktadır:

> "Meksika'daki yoksulluk kültürü bölgeseldir. Bu kültürde yaşayanlar ulusal kurumlarda pek az birlik halinde görünür, kentin merkezinde yaşadıkları halde kabuğuna çekilmiş bir hayat sürerler. Örneğin Mexico City'de yoksulların çoğu pek az öğrenim görmüştür, sendikalara üye değillerdir, siyasi partilere kaydolmazlar, tedavi görmek, doktor elinde doğum yapmak ya da gebeyken doktora muayene olmak, ulusal refah kurumu Seguro Social'dan (Sosyal Sigortalar) ihtiyarlık ödeneği almak istemezler. Kentin bankaları, hastaneleri, çok katlı mağazaları, müze ve sanat galerileriyle havaalanlarından pek az faydalanırlar." (Lewis, 1971, s. XXV)

Yukarıda görüldüğü gibi Meksika'daki yoksulların genelde devletin resmi kurumlarıyla herhangi bir bağ kurmadıkları ifade edilmiştir. Bu duruma hastanede doğum yapmak, emekli olmak gibi durumlar da dahil olmaktadır. Lewis, yoksulluk kültürünün ekonomik olan özelliklerini de şu şekilde belirtmiştir:

> "Yoksulluk kültürünün çok karakteristik olan ekonomik özellikleri de şunlardır: Yaşamak için devamlı uğraşma, işsizlik, gereği kadar kazanç sağlayamama, düşük ücretler, kişilerin yetenekleri olmayan iş dallarında talihlerini denemeleri, çocukların çalıştırılması, para biriktirmeme, devamlı olarak para darlığı, evde devamlı yiyecek stoku bulunmayışı, gereğine göre günde birçok kere ev için yiyecek almak, özel eşyaların rehine konması, çevredeki tefecilerden çok yüksek faizle para almak, komşuların bir araya gelerek kredi birlikleri Tanda'lar kurması, elden düşme eşya ve giysi kullanmak." (Lewis: 1971, s. XXV)

Lewis, yoksulluk kültürüne atfettiği toplumsal ve psikolojik özellikleri şu şekilde ifade etmiştir:

> "Toplumsal ve psikolojik özelliklerden bazıları da çok kalabalık yerlerde yaşamak, birey gizliliğinin ortadan kalkması, kalabalık gruplar halinde yaşamak ve gezmek, alkolik oranının yüksek olması, kavgaların sık sık korkunç şekillere dönüştürülmesi, çocukların yetişme dönemlerinde sık sık dayak yemeleri, erkeklerin karılarına dayak atmaları, çok küçük yaşta cinsel konularla haşır neşir olmak, nikahsız yaşamak, ana ve çocukların babalar tarafından terkedilme oranının yüksekliği, anaya dönük ailelere olan akım ve ana tarafından akrabaların daha iyi tanınması, ailenin bir merkez çevresinde kurulması, aşırı yetki kullanmak ve bu yetkiyi çevresindekilere güçlü bir şekilde

> duyurmak, ve ailenin bir bütün haline gelmesi isteğidir. Ancak bu sonuncu amaç çok seyrek olarak gerçekleşmektedir. Diğer özellikler de günü gününe yaşayarak ilerisi için çok az tasarı yapmak, çok zor yaşam koşullarının gerçeklerine dayanan bir tevekkül, erkeğin üstünlüğüne inanmak, ki bu **Machismo** ya da 'erkek ekolü'nde şekillenir, kadınlar arasında bir çilekeşlik kompleksi, ve her türlü psikolojik patolojinin hoş görülmesidir." (Lewis, 1971, ss. XXV-XXVI)

Lewis, yukarıda yoksulların genelde aile hayatlarının nasıl şekillendiği, erkek ekolünün egemen olduğu, kadınların ezilen bir rolde olduğu, aile içerisinde de resmiyetin ve mahremiyetin olmadığı, alkol kullanımının yaygın olduğu, çocukların şiddet ve cinsellikle erken yaşta tanıştıkları gibi konulara değinmiştir. Yine evlilikle alakalı olarak Lewis şunları söylemiştir:

> "Devamlı işleri ya da başka gelir kaynakları bulunmayan, mülk sahibi olmayan, çocuklarına bırakacak mirasları bulunmayan, günü gününe yaşayan ve kanuna uygun şekilde evlilik ve boşanma masraflarını göze almayan erkekler için nikâhsız evlilikler mantıklıdır." (Lewis, 1965, s. LIV)

Yukarıda görüldüğü gibi Lewis, yoksulların mülk sahibi olmadıklarını, ileriki yaşam için plansız olduklarını, yine yoksulluk nedeniyle resmi evliliği göze alamadıklarından bahseder. Yoksulların yaşadıkları yerin özelliklerinden ise şu şekilde bahsedilir:

> "Bölgesel toplum açısından yoksulluk kültürüne baktığımız zaman imar ve konut koşullarının berbat olduğunu, kalabalık, fakat her şeyin üstünde özlü bir ailede bulunan örgütlenmenin bunlarda olmadığını görürüz." (Lewis, 1965, s. LV)

Burada anlatılmak istenen ise yoksulların kendi aralarında herhangi bir örgütlenme oluşturmamasına ve resmi kurumlarla hiçbir ilgilerinin olmamasına rağmen yaşadıkları mahallelerde fiziki açıdan yakın bir şekilde konumlanmışlardır. Zaman zaman yoksulların arasında komşuluk ve akrabalık ilişkisi çerçevesinde bir gruplaşma olsa da bu aşağı bir örgütlenmedir. Lewis, yoksulların "sınıflaşma" konusundaki bakış açılarını şöyle açıklar:

> "Yoksulluk kültürü olan insanlar sadece kendi çevrelerinde yaşarlar ve tarih bilgileri çok kıttır. Yalnız kendi dertlerini kendi bölgesel koşullarını, kendi çevrelerini ve kendi

> yaşam tarzlarını bilirler. Genellikle kendileri ve dünyanın başka yerlerinde kendi koşullarına benzer koşullarda yaşayan kişiler hakkında bilgileri yoktur. Aradaki benzerlikleri görmezler. Sınıf farkı gözetmemelerine rağmen statü ayrımı konusunda çok hassastırlar. Yoksul sınıf farkı gözetmeye başlar, sendikalarda militanlaşır, dünya hakkındaki bilgisi genişlerse ne kadar yoksul olursa olsun o artık yoksulluk kültürünün bir parçası değildir…" (Lewis, 1965, ss. LVI-LVII)

Bahsedildiği gibi Lewis, yoksulların içerisinde bulundukları durumun farkında olmadıklarını, bunun nedeninin ise yoksulların sendika, dernek gibi örgütlenmelerin içerisinde yer almayışları olduğunu söyler. Lewis, yoksulların toplum içerisinde kendilerini şu şekilde hissettiklerini ifade etmiştir:

> "Birey düzeyinde ise başlıca özellikler toplumda ayrı tutulma duygusu, çaresizlik, başkasına bağlı olduğunu duyma ve aşağılık duygusudur…" (Lewis, 1965, s. LVI)

Belirtildiği gibi, yoksulluk kültürünü yansıtan bireylerin toplumda dışlanmışlık duygusuna sahip oldukları, karşılarına çıkan sorunlarla baş etmekte zorlandıkları, bireysel olarak kendi sorunlarının üstesinden gelemedikleri, kendilerini küçük görme eğiliminde oldukları belirtilmiştir. Lewis, yoksulların diğer özelliklerinden şu şekilde bahsetmektedir:

> "Diğer özellikler ise analık duygusunun yok oluşu, zayıf bir benlik yapısı, cinsiyetin karıştırılması, içgüdünün kontrol edilmemesi, bugünü yaşama ve yarını pek düşünmeme, kendini bırakma ve tevekkül, erkeğin büyüklüğüne olan yaygın inanç ve her türlü psikopatolojiye karşı gösterilen büyük ölçüde hoşgörüdür."(Lewis, 1965, s. LVI)

İfade edildiği üzere Lewis, yoksullarda çocuklara ilgi gösterilmemesinden dolayı annelik duygusunun olmadığından bahsetmektedir. İçgüdünün kontrol edilememesinde ise insanların cinsel dürtülerini bastıramadığı ve cinselliği mahremiyet gözetilmeden daha görünür bir halde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Diğer özelliklerde ise yoksulların zayıf kişiliğe sahip olduğu, erkek egemenliğini kabul ettikleri, yoksul kişilerin çoğunda psikolojik sorunlar bulunduğu ancak bu durumu onların normal olarak gördüklerinden bahsedilmektedir.

Lewis yoksulluğun nasıl kuşaktan kuşağa aktarıldığı ve bir kültür oluşturduğuna dair şunları söylemektedir:

> "Yoksulluk kültürü her zaman için gelişmiş sınıfın koşullarına başkaldırma anlamına gelmez. Varolduğu anda çocuklar üstündeki etkisi nedeniyle kuşaktan kuşağa geçer. Gecekondu mahallelerinde yaşayan çocuklar 6 ya da 7 yaşına geldikleri zaman aşağı kültürlerinin başlıca değer ve davranışlarını adeta yutarlar, psikolojik bakımdan destek görmedikleri için yaşamları boyunca meydana gelebilecek hayat şartlarını değiştirecek fırsatlardan faydalanamazlar." (Lewis, 1965, s. LII)

Görüldüğü gibi yoksulluk kültürü küçük yaşlarda çocukların hayatlarına işlemekte ve çocuklar hayatları boyunca herhangi bir psikolojik destek görmedikleri için yine aynı yaşam tarzını sürmeye devam etmektedirler ve böylece bu kültür kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Yoksulluk kültürünü en çok benimseyen kesimi ise Lewis şu şekilde ifade etmiştir:

> "Yoksulluk kültürünü en fazla benimseyenler büyük bir hızla gelişmekte olan bir toplumdaki aşağı tabaka halkıdır. Şehirlere göç eden topraksız köylülerin sağlam köylerden gelen ve iyi düzenlenmiş geleneksel kültürleri olan göçmenlerden daha fazla yoksulluk kültürünü benimseyecekleri açıktır…" (Lewis, 1965, s. LIII)

Yoksulluk kültürüne atfedilen özelliklere değindikten sonra Lewis'in bahsettiği yoksulluk kültürünün oluşmadığı toplumlara değinmek yerinde olacaktır. Lewis (1965, ss. LVII-LVIII), yoksulluk kültürünün oluşmadığı toplumları şu şekilde sıralamıştır:

1-İlkel, okuma yazması hiç bulunmayan kişilerin teknolojik yetersizliği, yetersiz tabii kaynakları ya da ikisinin varlığından dolayı berbat bir yoksulluk içinde bulunanlar,
2-Hindistan'daki aşağı kastlar,
3-Doğu Avrupa'daki Yahudiler,
4-Sosyalist ülkelerdeki yoksullar.

Lewis (1965, s. LVII), yukarıda belirtilen ilkel topluluklarda yoksulluk kültürünün özelliklerinin görülemeyeceği, bunun nedeninin ise bu toplulukların toplum yapısında yüksek sınıfların bulunmaması, yoksulluklarına rağmen birleşik,

kendilerini tatmin ve memnun eden bir kültüre sahip oluşları, büyük ölçüde örgütlenme yapılarının -boy, başkan, kabile kuralları ve bölgesel hükümetleri- olması olarak belirtmiştir.

Lewis (1965, ss. LVII-LVIII), Hindistan'daki aşağı kastlar içinde yer alan deri işçileri, çöpçüler gibi insanların çaresizlik içinde hem şehirler hem de köylerde yoksul olabileceğinden bahsetmektedir. Ancak Lewis yine aynı eserinde tek yanlı akraba ya da klan sistemlerinin bulunduğu toplumlarda yoksulluk kültürünün oluşmadığından bahseder. Çünkü Lewis'e göre klan sisteminin insanlara kendilerine ait tarihi bulunan birleşik bir topluluğa bağlı oldukları duygusunu vermektedir. Lewis, Klan sistemi kendine özgü bir yaşamı ifade ettiği ve böylece insanlara süreklilik, geçmiş ve gelecek duygusunu aşıladığı için bu tür toplumlarda aşağı kültürün oluşamayacağını ileri sürer.

Lewis (1965, s. LVIII), Doğu Avrupa'daki Yahudilerin çok yoksul olmalarına rağmen bu kişilerin okuma yazma bilmeleri ve öğrenime büyük önem vermelerinin; toplumsal örgütlenmeleri ve bölgesel birliklerin gün geçtikçe artmasının ve kendilerinin seçkin kişiler olduğunu söyleyen dinlerinin olmasının onları yoksulluk kültüründen ayırdığını söyler.

Dördüncü grupta yer alan sosyalist ülkelerin de yoksulluk kültürü özelliğine sahip olmadığından bahseden Lewis (1965, ss. LVIII-LIX), Küba gibi sosyalist bir ülkede geçirdiği tecrübe ve okuduklarına dayanarak bu görüşünü öne sürmektedir. Çünkü ona göre sosyalist ülkelerde yaşayan insanların yoksulluklarına rağmen çaresizlik ve umutsuzluk yerine liderlerine olan güvenleri, daha iyi bir yaşama kavuşacaklarına dair beklentilerinin varlığı ve örgütlenmiş olmaları onların yoksulluk kültürüne kapılmamalarını sağlamıştır.

Lewis (1965, ss. LXI-LXII), fiziki yoksulluğu azaltıp yok etmenin tam bir yaşam şekli olan yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmaya ya da azaltmaya yeterli olmayacağından söz eder. Lewis (1965, s. LXII)'e göre, gelişmemiş ülkelerde halkın büyük bölümünün yoksulluk kültürünün içinde olması nedeniyle, bu durum ancak toplum yapısında değişiklikler yaratılarak, zenginlik dağıtılarak, yoksulları

örgütleyerek, bir yere bağlı bulunduklarını göstererek, güç ve liderlik duygusunu aşılayarak toplumda köklü değişiklikler yaratıldığı zaman gerçekleşebilir. Lewis (1965, s. LXII), bu şekilde yapılacak köklü ihtilallerin yoksulluğun kendisini tümüyle yok etmeseler bile çoğu zaman yoksulluk kültürünün başlıca bir takım özelliklerini yok etmeyi başardığını söylemiştir.

Türkdoğan (2002, s. 36 aktaran: Yayla, 2018, s. 49)'a göre ise bir toplumda, yoksulluğu yenmek daha kolay olduğu hâlde, yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmak son derece güçtür. Yoksulluk kültürünü benimseyenler için bu durumun nedeni ise ekonomik olmaktan çok psikolojiktir (Aksan, 2009, s. 50). Yoksul bireylerden bu yaşam tarzını benimseyenlerin toplumsal yapıda üretim sürecine dahil olmadıkları düşünülerek toplumun diğer kesiminin sırtında tabiri caizse "kambur" olarak görülmeleri söz konusudur (Aksan, 2009, s. 50).

Türkiye'de "Yoksulluk Kültürü" kuramı üzerinde yapılan çalışmalar yoksulluk ve sosyal yardımlar konusuyla birlikte anılmaktadır. Son zamanlarda "yoksulluk kültürü" kavramı Türkiye'de sosyal yardımların artmasıyla birlikte sosyal yardımların yoksullar üzerinde yoksulluk kültürü yaratıp yaratmadığına dair başlayan tartışmalarla gündeme gelmeye başlamıştır.

Konuya ilişkin ortaya konulan fikirler ışığında, çalışmaya temel olan "yoksulluk kültürü" kuramı, Türkiye'deki akademik çalışmalarda çok nadir olarak ele alınması nedeniyle, temel olarak Oscar Lewis'in eserleri esas alınarak bu kavram açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye'de yapılan çalışmaların genelinde Oscar Lewis'in eserleri kaynak olarak alınmış olup yoksulluk kültürünün olup olmadığı hususunda bazı çevreler tarafından destek görürken, bazı çevreler tarafından bu kuram eleştirilmektedir. Oscar Lewis, daha önce bahsedildiği gibi Meksika ve Porto Riko'daki yoksullar üzerine çalışma yapmış ve yoksulların genelinin benzer özelliklere sahip olduklarından bahsetmiştir. Yoksul çevrelerde yetişen çocukların ise yoksulluk çevresinden çıkamadıklarını ve psikolojik anlamda herhangi bir destek göremedikleri için bu kültürü benimsediklerini, yine bu kültürle büyüdüklerini, bu şekilde yoksulluğun kültür haline gelip kuşaktan kuşağa aktarıldığını öne sürmüştür. Yoksulluğun bir kültür olup olmadığı hala tartışılırken daha öncede bahsedildiği gibi

Türkiye'de bu kavram genelde ya gecekondu mahalleleri ya da sosyal yardımlar üzerine yapılan çalışmalarda kullanılmıştır. Bu çalışmaya konu olan "yoksulluk kültürü kuramı" ise sosyal yardım alan kişiler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI VE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Bu bölümde öncelikle yoksulluğun dünya çapında ne boyutlarda olduğu ve yoksulluğu önlemek için var olan politikalar ele alınmıştır. Sonrasında ise Türkiye'de yoksulluğun ne boyutta olduğuna değinilmiş, Türkiye'de yoksulluğu önlemek için ne tür politikalar uygulandığı ve yapılmakta olan sosyal yardımlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

3.1.Dünyada Yoksulluk

Bu başlık altında dünyada yoksulluğun boyutlarının ne durumda olduğu ve yoksullukla mücadele için dünya çapında ne gibi çalışmalar yapıldığına değinilecektir. Bu kapsamda Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) nın yoksullukla mücadele politikaları ele alınmıştır.

Yoksulluk tüm dünyada baş gösteren, çözüme kavuşmayı bekleyen, aslında insanların yaşam tarzlarını, yaşama sürelerini belirleyen çok önemli bir sorundur. Yoksulluğun tanımlanmasında yaşanan sorunlar, yoksulluğun kendi içerisinde yaşanan çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluk ile geri kalmış ülkelerde yaşanan yoksulluk arasında çok büyük farklar vardır. Ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği yoksulluğun da çeşitlenmesine neden olmaktadır. Günümüzde dünya genelinde 800 milyondan fazla insan günde 1,25 ABD dolarından daha az gelirle geçinmeye çalışmakta; birçoğunun yeterli gıda, temiz içme suyu ve sıhhi koşullara erişimi bulunmamaktadır (UNDP, 2020).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2018 Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (UNDP, 2018) tahminlerine göre, dünyada günümüzde, 1.3 milyar yoksul birey bulunmakta ve çok boyutlu yoksul bireylerin %83'ü Sahra altı Afrika ve Güney Asya'da yaşamaktadır. Tüm dünyada, kırsal bölgelerde 1.1 milyar insan çok boyutlu yoksulluk içinde yaşarken kentsel bölgelerde ise çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayanların sayısı 200 milyonu bulmaktadır (UNDP, 2018).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 2020)'na göre aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı 1990 ile 2015 yılları arasında 1,9 milyardan 836 milyona düşmek suretiyle, yarıdan fazla azalmış olsa da, hala çok sayıda insan en temel insani gereksinimleri karşılama savaşı vermektedir. Çin ve Hindistan gibi ülkelerdeki hızlı ekonomik büyüme, milyonlarca insanı yoksulluktan kurtarmıştır, ancak ilerleme dengesiz olmuştur (UNDP, 2020). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 2018)'na göre 10 yılda 271 milyon kişi yoksul kategorisinden çıkmıştır. Hindistan, yoksul oranını %55'ten %28'e indirse de Hindistan hâlâ dünyada en çok yoksul bireyin yaşadığı ülke konumunda olup ülke içindeki yoksul sayısı 364 milyon kişidir (UNDP, 2018).

> "Dünya Bankası 1990'da uluslararası düzeyde yoksulluğu hesaplayabilmek ve ülkelerarası karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla satın alma gücü paritesine (SAGP) göre kişi başı günlük '1 Dolar' yoksulluk sınırını geliştirmiştir. Günlük dolar sınırına yönelik kimi eleştiriler olmakla birlikte bu sınır, küresel yoksulluğun dağılımı ve gelişiminin takibinde genel kabul gören kıstas olmuştur. 2000 yılı Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başında gelen aşırı yoksulluğun %50 azaltılması hedefinde baz oluşturmuş, satın alma gücü paritesindeki değişimlere paralel ve hesabında esas alınan yoksul ülkeler grubundaki revizyonlarla birlikte zaman içinde değeri değişmiş ve son olarak 2015'de 1,90 Dolar olarak güncellenmiştir. Mutlak anlamda en düşük yoksulluk sınırı olarak tanımlanabilecek bu sınır, yoksul ülkelerdeki yoksulluğun ölçümü için uygun olsa da ekonomik gelişmişliği daha yüksek olan ülkelerde asgari ihtiyaçları karşılama maliyetinin görece yüksek olması nedeniyle uygun değildir. Bu sebeple küresel yoksulluk verileri tam olarak yoksunluk yaşayanları yansıtamamaktadır. Bu eksiğin giderilmesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan 'yoksulluğun her türünün ortadan kaldırılması' hedefinin izlenmesi amacıyla Dünya Bankası 2017'de ekonomik gelişmişlik düzeyi daha yüksek olan ülkeler için üç yeni mutlak yoksulluk sınırından bahsetmiş ve 2018'de yayımladığı Raporda bunlardan ikisini kullanmıştır. Bu sınırlar alt-orta gelir grubu ülkeleri için SAGP'ne göre günlük kişi başı 3,20 ABD Doları ve üst-orta gelir grubu ülkeleri için ise 5,50 ABD Dolarıdır." (Arabacı, 2019, s. 124)

Dünyadaki gelir eşitsizliği gün geçtikçe artmaktadır. Her ne kadar veriler yoksulluk oranının azaldığını söylese de zenginler servetlerine servet katmaya devam etmekte ve gelir eşitsizliği zirveye çıkmaktadır. UNDP (2020)'ye göre en zengin %10'luk kitle, toplam küresel gelirin %40'ını elde ederken, en yoksul

%10'luk dilim ise, küresel gelirden yalnız %2 ila %7 arasında pay almaktadır. Bu konuda yine UNDP (2020), nüfus artışı dikkat alındığında, gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliğin %11 oranında büyüdüğünü belirtmiştir.

UNDP (2020)'ye göre büyüyen eşitsizliklerin giderilmesi için, en düşük gelirli %10'u güçlendiren, cinsiyet, ırk ve etnik kökene bakmaksızın herkesin ekonomik katılımını destekleyen sağlam politikaların benimsenmesi zorunludur. Eşitsizlikler ile ilgili tanımlar yapan ve çözüm üretmeye çalışan UNDP (2020)'ye göre gelir eşitsizliği, küresel çözümler isteyen küresel bir sorundur ve çözüm, mali piyasalar ve kurumların düzenlenmesi ve izlenmesini, iyileştirmeyi, kalkınma yardımları ve doğrudan yabancı yatırımları en çok ihtiyaç duyulan bölgelere yönlendirmeyi, insanların güven içinde göç ve hareket etmesini sağlamayı içerir. BBC, dünyada yaşanan eşitsizlik ile alakalı şu haberi yayımlamıştır:

> "İngiltere merkezli uluslararası yardım kuruluşu Oxfam, dünyanın en zengin 2.153 kişinin elinde bulunan servetin, 4,6 milyar kişinin toplam servetinden fazla olduğunu söyledi. Raporda, 'Eğer herkes 100 dolarlık banknotlardan oluşan servetlerinin üzerinde otursaydı, dünyanın büyük kısmı yerde oturuyor olurdu. Gelişmiş bir ülkede yaşayan orta halli bir kişi bir sandalye yüksekliğinde otururken, en zengin iki kişi uzayda olurdu' dedi. Dünyanın en zengin kişisi olan Amazon'un kurucusu Jeff Bezos'un toplam serveti 116,4 milyar dolar seviyesinde. En zengin ikinci kişi olan Fransız işadamı Bernard Arnault ise 116 milyar dolarlık servete sahip. Raporda yer alan bir diğer benzetmede ise bundan 5.000 yıl önce inşa edilmiş piramitlerin yapıldığı dönemde günde 10.000 dolar biriktiren bir kişinin toplam servetinin dahi servetinin en zengin beş kişinin servetinden yüzde 80 düşük olacağı vurgulandı." (BBC, 2020)

Kişilerin sağlıklı bir hayat, eğitim ve kazanç olanaklarına sahip olup olmadığının ölçülmesi yoluyla oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi (IGE), küresel olarak uluslararası ayrımları gözler önüne sererken, ulusal seviyede de bölgeler arası ayrımları meydana koymaktadır (Baysal, 2019, s. 27). İnsani Gelişmişlik Endeksi, doğumda yaşam beklentisi, yetişkin okur yazar oranı, ilk, orta ve yüksek okullaşma oranı ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla verilerini kullanarak oluşturulan yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinin hesaplamalarını içeren

bir gösterge olarak ülkeler değerlendirildiğinde dört gurup olarak ayrılmaktadır; çok yüksek düzey, yüksek düzey, orta düzey, düşük düzey (Atmaca, 2019, s. 28).

Tablo 3.1'de bölgelere ve yıllara göre İnsani Gelişmişlik Endeksi Değerleri verilmiştir. Bu verilere göre 1990 yılında Arap Devletleri, Doğu Asya ve Pasifik Devletleri, Güney Asya Devletleri ve Sahraaltı Afrika Devletlerinin İGE değeri dünya ortalamasının gerisinde kalmıştır. 2000 yılında bu bölgelerin İGE değerleri yükselmiş ancak bu bölgeler, dünya ortalamasının gerisinde kalmaya devam etmiştir. 2014 yılında Doğu Asya ve Pasifik Devletleri dünya ortalamasının üstüne çıkmayı başarmıştır. 2015, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında ise Arap Devletleri, Güney Asya Devletleri ve Sahraaltı Afrika Devletlerinin İGE değeri dünya ortalamasının gerisinde kalmıştır. Her dönemde en düşük İGE değeri Sahraaltı Afrika Devletlerine ait olmuştur. 2000 yılı hariç her dönemde en yüksek İGE değeri ise Avrupa ve Orta Asya Devletlerinde olmuştur.

Tablo 3.1: Bölgelere ve yıllara göre insani gelişmişlik endeksi değerleri

Yıllar / Bölgeler	1990	2000	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Arap Devletleri	0.557	0.613	0.675	0.690	0.694	0.697	0.699	0.703
Doğu Asya ve Pasifik	0.517	0.597	0.692	0.720	0.725	0.730	0.733	0.741
Avrupa ve Orta Asya	0.653	0.668	0.733	0.761	0.764	0.767	0.771	0.779
Latin Amerika ve Karayipler	0.626	0.686	0.731	0.751	0.754	0.757	0.758	0.759
Güney Asya	0.439	0.503	0.584	0.618	0.625	0.634	0.638	0.642
Sahraaltı Afrika	0.398	0.421	0.498	0.526	0.531	0.534	0.537	0.541
Dünya	0.598	0.642	0.698	0.718	0.722	0.726	0.728	0.731

Kaynak : (UNDP, 2019)

Tablo 3.2.'de ülkelere göre insani gelişmişlik endeksi sıralaması ve insani gelişmişlik değerleri verilmiştir. Sıralama olarak her gruptaki ilk beş ve son beş ülkenin verileri baz alınmıştır. Çok yüksek insani gelişme grubuna giren ülkeler arasında ilk sıralarda Norveç, İsviçre, İrlanda, Almanya ve Hong Kong yer almaktadır. Düşük insani

gelişme grubunda ise en son sıralarda Burundi, Güney Sudan, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Nijer yer almaktadır.

Tablo 3.2: Ülkelere göre insani gelişme endeksi sıralaması ve değerleri

	İGE Sıralaması	ÜLKELER	İGE DEĞERİ
ÇOK YÜKSEK İNSANİ GELİŞME	1	Norveç	0.954
	2	İsviçre	0.946
	3	İrlanda	0.942
	4	Almanya	0.939
	4	Hong Kong Çin (ÖİB)	0.939
	57	Uruguay	0.808
	59	Türkiye	0.806
	60	Bahamalar	0.805
	61	Malezya	0.804
	62	Seyşeller	0.801
YÜKSEK İNSANİ GELİŞME	63	Sırbistan	0.799
	63	Trinidad ve Tobago	0.799
	65	İran	0.797
	66	Morityus	0.796
	67	Panama	0.795
	111	Samoa	0.707
	113	Güney Afrika	0.705
	114	Bolivya	0.703
	115	Gabon	0.702
	116	Mısır	0.700
ORTA İNSANİ GELİŞME	117	Marshall Adaları	0.698
	118	Vietnam	0.693
	119	Filistin	0.690
	120	Irak	0.689
	121	Fas	0.676
	149	Angola	0.574
	150	Kamerun	0.563
	150	Zimbabve	0.563
	152	Pakistan	0.560
	153	Solomon Adaları	0.557
DÜŞÜK İNSANİ GELİŞME	154	Suriye Arap Cumhuriyeti	0.549
	155	Papua Yeni Gine	0.543
	156	Komorlar	0.538
	157	Ruanda	0.536
	158	Nijerya	0.534
	185	Burundi	0.423
	186	Güney Sudan	0.413

	187	Çad	0.401
	188	Orta Afrika Cumhuriyeti	0.381
	189	Nijer	0.377

Kaynak : (UNDP, 2019)

Tablo 3.3.'te IMF'nin yayınlamış olduğu ülkelerin 2019 yılı gayrisafi yurt içi hasıla miktarları verilmiştir. Bu miktarlar ülkelerin ekonomik büyüklüklerini gösteren göstergelerden biridir. Ancak bu göstergelerde ülkelerin nüfusunun az ya da çok olması da önemli etkenlerdir. Örneğin Hindistan bu sıralamada 7. Sırada olmasına rağmen ülkede kişi başına düşen gelir miktarı çok düşüktür ve buna bağlı olarak Hindistan yoksul sayısı en çok olan ülkelerden biridir. Yine bu verilere göre en çok gayri safi yurt içi hasılaya sahip olan Amerika Birleşik Devletleri 20.580,250 dolara sahip iken 100. Sırada olan Sudan 34,282 dolara sahiptir. Bu da demek oluyor ki Amerika Birleşik Devletleri'nin Gayri safi yurt içi hasıla oranı Sudan'ın gayri safi yurt içi hasıla oranının yaklaşık 600 katıdır.

Tablo 3.3: Ülkelerin sırasına göre gayri safi yurt içi hasıla miktarları

Sıra	Ülke	Milyon ($)	Sıra	Ülke	Milyon ($)
1	Amerika Birleşik Devletleri	20.580,250	51	Yunanistan	218,230
2	Çin Halk Cumhuriyeti	13.368,073	52	Yeni Zelanda	203,127
3	Japonya	4.971,767	53	Katar	191,362
4	Almanya	3.951,340	54	Cezayir	173,757
5	Birleşik Krallık	2.828,833	55	Kazakistan	172,941
6	Fransa	2.780,152	56	Macaristan	161,182
7	Hindistan	2.718,732	57	Karayip	160,649
8	İtalya	2.075,856	58	Kuveyt	141,646
9	Brezilya	1.867,818	59	Ukrayna	130,857
10	Güney Kore	1.720,489	60	Fas	118,534
11	Kanada	1.712,479	61	Ekvador	108,398
12	Rusya Federasyonu	1.657,290	62	Slovak cumhuriyeti	106,573
13	İspanya	1.427,533	63	Angora	105,902
14	Avustralya	1.420,045	64	Porto Riko	101,131
15	Meksika	1.222,053	65	Venezuela	98,437
16	Endonezya	1.022,454	66	Sri Lanka	88,901
17	Hollanda	914,519	67	Kenya	87,928
18	Suudi Arabistan	786,522	68	Dominik Cumhuriyeti	85,630
19	Türkiye	771,274	69	Etiyopya	80,289
20	İsviçre	705,546	70	Umman	79,277
21	Tayvan	589,906	71	Guatemala	78,461
22	Polonya	585,816	72	Lüksemburg	69,553
23	İsveç	556,073	73	Myanmar	68,668
24	Belçika	532,268	74	Gana	65,518
25	Arjantin	519,487	75	Bulgaristan	65,197

26	Tayland	504,928	76	Panama	65,055
27	Avusturya	456,166	77	Hırvatistan	60,805
28	İran	446,105	78	Kosta Rika	60,464
29	Norveç	434,167	79	Uruguay	59,651
30	Birleşik Arap Emirlikleri	414,179	80	Belarus	59,643
31	Nijerya	398,186	81	Tanzanya	56,852
32	İrlanda	382,754	82	Lübnan	56,372
33	İsrail	370,588	83	Makao SAR	54,545
34	Güney Afrika	368,135	84	Slovenya	54,059
35	Singapur	364,139	85	Litvanya	53,302
36	Malezya	358,579	86	Sırbistan	50,509
37	Danimarka	352,058	87	Özbekistan	50,485
38	Kolombiya	330,974	88	Kongo, Dem. Temsilcisi	47,099
39	Filipinler	330,910	89	Azerbeycan	46,940
40	Pakistan	314,588	90	Fildişi Sahili	43,048
41	Şili	298,180	91	Ürdün	42,291
42	Bangladeş	288,424	92	Paraguay	41,854
43	Finlandiya	274,210	93	Libya	40,951
44	Mısır	249,559	94	Türkmenistan	40,761
45	Çek Cumhuriyeti	245,226	95	Bolivya	40,581
46	Vietnam	241,272	96	Tunus	39,895
47	Portekiz	240,901	97	Kamerun	38,712
48	Romanya	239,552	98	Bahreyn	37,746
49	Peru	225,366	99	Letonya	34,882
50	Irak	224,228	100	Sudan	34,282

Kaynak : (EGEZEGEN, 2019)

Dünya'daki genel duruma bakıldığında hem ülkeler arasındaki eşitsizlik hem ülkelerin kendi içerisindeki eşitsizlik hayal edilemeyecek boyutlardadır. Dünyadaki yoksul sayısı geçmiş yıllara göre azalsa bile yoksulluk hala önlenemeyen boyutlardadır. Dünyadaki küçük bir kesim tüm dünya servetinin büyük çoğunluğunu elinde tutmaktadır. Yoksul sayısı bir yandan azalırken dünyadaki servetin çoğunluğunu elinde tutanlar servetlerini daha da artırmaktadırlar. Dünya genelinde yoksullukla mücadele edilmeye çalışılsa da hala milyonlarca insan açlıkla, susuzlukla mücadele etmeye çalışmaktadır.

3.2. DÜNYA'DA YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Dünya ölçeğinde yoksulluk konusunu doğrudan ele alan kuruluşlardan biri Dünya Bankası'dır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ismiyle kurulan Dünya Bankası, 1947 senesinde ise Birleşmiş Milletlerin bağımsız uzman kuruluşlarından teki haline

gelmiştir ve günümüzde ise 188 Dünya devleti bu kuruluşa üyedir (Baysal, 2019, s. 51).

Yüksel (2019, s. 125)'e göre Dünya Bankasının yoksulluğa yönelik ilgisi, Kurumun, yoksulluğun dünya genelinde hangi boyutta olduğu ve dağılımının nasıl olduğu sorusuna cevap aramasına neden olmuştur. Ona göre yoksulluğu parasalcı bir yaklaşımla ele alan Dünya Bankası, gelir ve tüketimi yoksulluğun göstergeleri olarak kabul etmekte ve tanımlanmış bir parasal eşiğin altında gelir ya da tüketime sahip olanları yoksul varsaymaktadır.

Dünya Bankasının resmi web sitesi (Worldbank, 2020)'nde yer verdiği bilgilere göre Dünya Bankası, dünyadaki gelişmekte olan ülkeler için hayati bir finansal ve teknik yardım kaynağıdır. Yine aynı sitede Dünya Bankası kendini şöyle tanımlar: "Biz normal anlamda bir banka değiliz, yoksulluğu azaltmak ve kalkınmayı desteklemek için eşsiz bir ortağız." Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelere düşük faizli krediler ve hibe sağladığını, eğitim, sağlık, kamu yönetimi, altyapı, finansal ve özel sektör gelişimi, tarım ve çevresel ve doğal kaynak yönetimi gibi alanlarda çok çeşitli yatırımları desteklediklerini, projelerinden bazılarını hükümetler, diğer çok taraflı kurumlar, ticari bankalar, ihracat kredi kuruluşları ve özel sektör yatırımcıları ile ortaklaşa finanse ettiklerini ifade etmiştir.

Dünya bankasının kuruluş amacı Avrupa'nın 2. Dünya Savaşının etkilerinden kurtulmasını sağlamaktır. Ancak günümüzde şartlar değişmiş amaç, Avrupa'yı savaşın etkisinden kurtarmaktan başka bir hal almıştır. Dünya Bankası'nın Anasözleşme'sinin 1.maddesine baktığımızda, Banka'nın kuruluş amacına yer verildiğini görebiliriz. O dönem şartlarına göre kuruluş amacı özetle (Eğilmez, 1997 aktaran: Baysal, 2019, ss. 51-52):

- ✓ Dünya bankasına üye devletlerin yeniden inşasına ve iyileşmesine destek için yatırımları desteklemek, savaş nedeniyle zarar görmüş ekonomileri tekrar toparlamak, üretim hammaddelerinin dönüşümünü oluşturmak ve az gelişmiş ülkelerdeki kaynakların ve üretim yollarının iyileşmesine destek sağlamak;

- ✓ Yabancı yatırımlara garanti vermek veya kredilere destek olmak, özel sermayenin ihtiyacı karşılamadığı zamanlarda kendi öz kaynaklarından elde ettiği kazançları uygun şartlar ile az gelişmiş ülkelere sunmak;
- ✓ Uluslararası ticaretin uzun vadeli bir programla iyileşmesine destek olmak, üretken kaynakların iyileşmesini sağlayacak yabancı yatırımlara destek olmak, dolayısıyla üretkenlik verimine, çalışma şartlarının geliştirilmesine ve hayat standartlarının kalitesine katkıda bulunmak;
- ✓ Banka aracılığıyla elde edilenler ile diğer uluslararası krediler arası uyumu sağlamak, büyüklüğü fark etmeksizin ilk olarak en faydalı ve ivedi projelere öncelik vermek;
- ✓ Uluslararası yatırımların, yapılan ülkeye ekonomi şartları bakımından etkisini önemseyerek yardımcı olmak ve savaşların verdiği zararlardan problemsiz şekilde kurtulmaya destek olmaktır.

1960'lı yıllarda birçok kalkınma iktisatçısına göre, yoksulluğun azaltılmasında en iyi yolun gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmak ve altyapıya daha çok yatırım yapmak olduğunu belirten Uzun (2003, s. 159), 1970'li yıllarda kırsal gelişmeye daha fazla önem verilmeye başlandığını ifade etmiştir. Baysal (2019, s. 52)'a göre 1980 senelerinde gelişmekte olan ülkelere Dünya Bankası ve IMF yoluyla benimsetilmeye çalışılan neo-liberal yapısal uyum programlarıyla beklenilen neticelere varılamamış, çoğu ülkede devletler toplumsal refah giderlerini düşürmüş ve 1990'lı senelerde görülen finansal krizler milyonlarca kişiyi fakirliğe mahkum etmiştir. Yine Baysal (2019, s. 52)'a göre bu şartlar, neo-liberal ekonomik politikalara bir tepki doğurmasına neden olmuş; iktisadi büyümenin yoksullukla mücadele için yetmediği, sürdürülebilir iktisadi büyüme için yoksulluk ve adaletsizliğin önüne geçilmesinin önemli olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Şenses (2017, s. 40)'e göre 1980'li yılların başında Türkiye ile yapılan anlaşmalar yoluyla başlayan yapısal uyum sürecinde Dünya Bankası, yoksulluk konusunu ülkelerin bir iç sorunu olarak görmüş ve yoksulluğu on yıl boyunca gündeminden çıkarmıştır. Yine Şenses (2017, s. 40)'e göre 1980'li yıllar belirtilen nedenlerle, özellikle Güney Sahra ve Güney Amerika ülkeleri için, borç krizi ve yapısal uyum politikalarının biçimlendirdiği, kişi başına düşen milli gelirin düştüğü, bölüşüm sorunlarının ve yoksulluğun arttığı ve "kaybolan on yıl" yakıştırmasını haklı çıkaran bir dönem olmuştur. Yaşanılan tecrübeler, Dünya Bankasını yeniden yoksullukla

mücadeleyi ana gündemi yapmaya yöneltmiştir. 1990'lı yıllarda yine bu amaca yönelik olarak Dünya Kalkınma Raporu hazırlanmıştır.

1990 Dünya Kalkınma Raporunun yoksullukla mücadele konusunda ana konuları şöyledir (Ingham, 1995 aktaran: Uzun, 2003, ss. 160-161):

> 1. Ekonomik Büyüme: Banka, hiçbir ülkenin ekonomik büyüme olmadan yoksulluğu azaltamayacağını savunmaktadır. Bu, genel olarak isabetli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir, ancak burada büyümenin tarzı önem kazanmaktadır. Çünkü Banka, daha çok emek yoğun sanayiye ve geniş tabanlı tarımsal kalkınmaya dayalı bir büyüme stratejisini önermektedir. Öneri, nüfusunun yaklaşık %90'ının tarımla uğraştığı Afrika için savunulabilir gözükmektedir, ancak Bankanın büyüme ve dolayısıyla yoksulluğu azaltmak için önerdiği neo liberal politikaların (tarım ürünlerine olan fiyat sınırlamalarının kaldırılması, sermaye yoğun sanayilere sübvansiyonların azaltılması, ithalat kısıtlamalarının kaldırılması ve döviz kuru reformları gibi) gelişmekte olan dünya ülkelerine ne ölçüde uygun olduğunun tartışıldığını hatırlatmak yerinde olur. Büyümenin stratejisi konusunda tartışma olmasına karşın, tüm literatürde hızlı ve her kesimin yararlandığı bir büyüme olmaksızın yoksulluğun ortadan kaldırılamayacağı konusunda bir uzlaşma bulunmaktadır.
> 2. İnsana Yatırım Yapmak: Banka, büyümenin nimetlerinden yoksulların yararlandırılması için eğitim, sağlık ve aile planlamasına ağırlık vermektedir. Özellikle burada kadınların eğitimine ağırlık verildiği görülmektedir.
> 3. Ekonomik Denge: Bankanın 1980'li yıllardan beri izlediği yapısal denge politikalarının gelişmekte olan dünyada yoksulları olumsuz etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla Banka, ekonomik reform ve makro ekonomik denge konusunda ısrarını sürdürmesine karşın, bu politikaların yoksullar üzerindeki olumsuz etkilerini bertaraf etmek amacıyla zarar görebilecek kesimler için güvenlik ağları oluşturulması, kamu harcamalarından temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayrılması ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması gibi önlemlerin alınması istenmektedir.
> 4. Katılım ve Çevre: yoksulluğun azaltılması için bu kesimlerin proje dizaynı ve uygulamasına katılımları sağlanmalı ve bu amaçla sivil toplum kuruluşları güçlendirilmelidir. Yoksulların yönetime daha etkin ve aktif katılımları için demokrasinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Banka ayrıca, özellikle yoksullar için yaratabileceği olumsuzluklar açısından çevrenin korunmasına da büyük önem vermektedir.
> 5. Dünya Bankası Borçları: Banka yoksulluğun azaltılmasına dönük olarak borç verme hedefini giderek öne çıkarmaktadır. Özellikle Banka, yoksullukla mücadele kapsamında beşeri kaynakların geliştirilmesi, kırsal bölgelerdeki temel altyapı hizmetlerinin

gerçekleştirilmesi, sosyal sektörlere daha fazla kaynak sağlanması ve çevrenin korunması gibi alanlarda kaynak sağlama eğilimindedir.

Uzun ise Dünya Bankası uygulamaları ve borç alan ülkelerle alakalı şunları ifade etmiştir:

> "Yaygın olan görüşe göre Dünya Bankasının yoksullukla ilgili politikaları emek piyasalarının deregülasyonu ve yüksek faiz oranları nedeniyle yoksullar üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır. Öte yandan bazı düşünürler 1980'li yıllardan beri IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere dış borçlarının yeniden görüşülmesinin koşulu olarak sunulan makro ekonomik programların yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olduğunu ve yapısal uyum programlarının büyük oranda ulusal paraların istikrarsızlaşmasına ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin batışına katkı yaptığını iddia etmektedir. Bu görüşün dünya ölçeğinde büyük bir destek bulduğu açıktır, ancak yoksullukla mücadelede kayda değer bir başarının ortaya konamamasının tüm sorumluluğunu Dünya Bankasına yüklemek eksik ve taraflı bir bakışı temsil etmektedir. Çünkü bu kurumlardan reform amacıyla sağlanan kaynaklar yerel hükümetler tarafından çoğu zaman amacına uygun kullanılmamıştır. Birçok ülkede iktidarlar, alınan borçları ve diğer tür yardımları verimsiz biçimde ve çoğu zaman yolsuzlukların finansmanında kullanmışlardır. Böylece yoksullara gitmesi gereken kaynaklar iktidar çevrelerine kullandırılmış ve dolayısıyla bir taraftan yoksulluk daha da artarken diğer taraftan da ülkenin borç yükü büyümüştür. Unutulmaması gereken bir nokta IMF ve Dünya Bankasının hiçbir ülkeye ya da hükümete zorla borç vermediğidir. Ayrıca ödeme zorluğu dönemlerinde bu tür kurumların bulunmaması daha yüksek faizle kaynak bulmaya yol açacağından yoksulluğun ilerlemesine yol açacaktır. O halde çok taraflı kurumlar gibi gelişmekte olan ülke hükümetleri de geçmişte yapılan yanlışlarda kendi sorumluluklarını fark ederek yoksulluk politikalarını buna göre düzenlemelidir. Dünya Bankasının da artık küresel düzeyde yoksullukla mücadele amacıyla kaynak sağlamada çok daha dikkatli davranması zorunlu gözükmektedir. Herkese yardım ve borç verme yerine hak edene, yani alınan kaynakları verimli ve gerçekten yoksulluğun azaltılması doğrultusunda kullanan ülkelere kaynak sağlamak daha doğru bir çözüm olacaktır." (Uzun, 2003, ss. 162-163)

Dünya Bankası hakkında verilen bilgilerden ve çeşitli görüşlerden sonra kısaca özetlemek gerekirse; Dünya Bankası Avrupa'yı 2. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Kuruluşu itibariyle kredi vermesi gibi özelliklerinden dolayı finansal olarak herkes tarafından bilinen bankalar gibi çalışan bir kuruluştur. Dünya Bankası, 2. Dünya savaşının etkilerinin ortadan kalkmasıyla

amacını kısmen değiştirmiş ve yoksulluğa çözüm üretmek amacıyla gelişmekte olan ülkelere kredi vermeye başlamıştır. Kredi vermesindeki diğer amaç ise kredi verilen ülkelerin sanayileşme ve tarımsal alanda gelişmelerini sağlamaktır. Ancak ülkelerin verilen krediyi amacına uygun kullanmaması, Dünya Bankası'nın yanlış ülkelere yanlış finansal gelişmeyi teşvik etmesi gibi uygulamalar, Dünya Bankası'nın istediği amaca tam anlamıyla ulaşmasına engel olmuştur. Ancak Dünya Bankası son 30 yılda politikalarını da farklılaştırmıştır. Günlük geliri 1 Dolar'ın altında olanları yoksul kabul eden Dünya Bankası, yoksulluğu 1990 öncesinde sadece parasal olarak ve kesin çizgilerle tanımlamaktaydı. Son yıllarda ise mutlak yoksulluk tanımları yapsa da insanları gelir düzeyine göre sınıflandırarak farklı yoksulluk tanımlamaları da yapmıştır. Ayrıca Dünya Bankası son zamanlarda çevresel koşullara, kadınların eğitimine, ailelerin ruhsal gelişimine de önem vermeye başlamıştır.

Dünya ölçeğinde yoksulluk konusunda düzenli politikalar üreten bir başka kuruluş ise Birleşmiş Milletlerdir. Korkmaz (2019, s. 34)'a göre yoksulluğu uzun süre daha çok parasal gelir noktasında tanımını yapan Dünya Bankası'nın tersine, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) konuları arasına girmiş olan yoksulluk konusu, insani gelişim için mecbur olan hayat boyu sağlıklı olmak, yaratıcı bir yaşam, ortalama yaşam standardı, özgürlük, öz güven, saygın olma gibi olanaklardan mahrum olma biçiminde ifade edilmiştir. Korkmaz (2019, s. 34)'a göre bu tanımlama ile yoksulluk kavramının yalnızca parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenmiş ve yoksulluk kültürel ve subjektif unsurları ile de değerlendirilmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 2020), yaklaşık 170 ülke ve bölgede çalışarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve ülkeler arasındaki ve ülke içerisindeki eşitsizliğin azaltılmasına yardımcı olan uluslararası yardım kuruluşlarından biridir. UNDP, ülkelerin kalkınma sorunlarını çözmek için politikalar üretip, ülkelerin liderlik becerileri, ortaklık becerileri sağlamalarına, kurumsal yetenekler geliştirmelerine ve esneklik geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Dünya çapında gönüllülük yoluyla barış, güvenlik, insan hakları, insani yardım ve kalkınmayı destekleyen Birleşmiş Milletler, 160 ülkeden 6.500'den fazla gönüllüyü bünyesinde barındırmaktadır.

Eylül 2015'te dünya liderleri yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve tüm insanların barış ve refahtan zevk almasını sağlamak için ülkelerin 2030 yılına kadar küresel kalkınma önceliklerine rehberlik edecek 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemini kabul etmişlerdir (UNDP, 2020). Tüm faaliyetlerinde insan haklarının korunmasını ve kadınların, azınlıkların yoksul ve savunmasız olanların güçlendirilmesini teşvik ettiğini belirten UNDP, 2030 gündeminde şu yaklaşımları benimsemiştir (UNDP, 2020):

- İnsanları yoksulluktan uzak tutma
- Barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumlar için yönetişim
- Kriz önleme ve artan dayanıklılık
- Çevre: kalkınma için doğaya dayalı çözümler
- Temiz, uygun fiyatlı enerji
- Kadının güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği

Yoksullukla mücadelede etkili ve yeni bir strateji geliştirmek ve bu açıdan yeni göstergeler meydana getirmek için harekete geçen UNDP 1990'da yayımladığı gelişme raporlarında İnsani Gelişme Endeksini hayata geçirmiştir (Bildirici, 2011, s. 19 aktaran: Korkmaz, 2019, s. 35). İnsani Gelişme Endeksi ise sağlık, eğitim ve gelir alt endeksinin ortalamalarından elde edilen bir endeksle hesaplanana değerdir (Korkmaz, 2019, s. 35).

Genel olarak bakıldığında yoksulluğa karşı çözüm üretmeye çalışan Birleşmiş Milletler politikaları Dünya Bankası uygulamalarına göre daha çok kritere ve farklı ölçümlere sahiptir. Bir başka ifadeyle Dünya Bankası, yoksulluğu mutlak olarak tanımlarken, Birleşmiş Milletler yoksulluğu göreli olarak tanımlamaktadır. Her iki kuruluş da dünyada yoksulluğu yok etmeyi amaçladıklarını söylemektedir. Birleşmiş Milletler "İnsani Yoksulluk" kavramını ortaya atarak yoksulluğu parasal çerçeveye hapsetmeden insanların eğitim, sağlık, devlet imkanlarına ulaşma, iyi bir hayat sürme gibi olanaklara ulaşamamak olarak tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi ile tüm dünya ülkelerinin bahsi geçen imkanlara ulaşma oranları hesaplamaktadır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi ülkelerin kalkınmasını sağlayarak yoksulluğun son bulmasını amaçlamaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma

Hedeflerinde ise çevreyi koruma, gezegeni koruma gibi genel amaçlar da vardır. Burada ise akıllarda soru işareti uyandıran birkaç durum söz konusudur. Bunlardan ilki ülkelerin kalkınmaları için verilen kredilerin veya ödeneklerin gerçekten kalkınma için kullanıp kullanmadığıdır ki Dünya Bankası 1980'li yıllarda ülkelerin verilen krediyi başka amaçlara kullanmaları ve bu nedenle daha da çok borçlanarak ülkelerin batışına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Diğer bir durum, ülkenin ekonomik kalkınmasının ülke içerisindeki yoksulluğu gerçekten azaltıp azaltmadığıdır. Birleşmiş Milletlerin uygulamaları ile ekonomik kalkınmayı sağlayan ülkeler, kendi ülkelerindeki yoksulluğa çözüm üretmekte gerçekten çaba gösterip göstermediği oldukça düşündürücüdür. Bu politikalar sayesinde ekonomik kalkınmayı sağlayan ülkeler sosyal yardımlara büyük ölçüde pay ayırdıklarında bunun yoksulluğa kalıcı bir çözüm olup olmayacağı da belirsiz olan durumlardan biridir.

3.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Yoksulluk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana her dönem için sorun oluşturmuş ve bu sorunla alakalı olarak çözüm yolları aranmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan yeni çıkan ve henüz kurulan bir devletin milleti yoksulluğu yoğun bir şekilde yaşamak zorunda kalmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve 1939-1945 yılları arasında süren İkinci Dünya Savaşı, tüm dünya ülkelerini etkilediği gibi ekonomisi henüz toparlanamayan Türkiye'yi de etkilemiş ve yoksulluk bu yıllarda da yoğun bir şekilde yaşanmaya devam etmiştir.

1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti iktidarında, Demokrat Parti o güne kadar olan ekonomi politikasını değiştirmiş, yabancı sermaye teşviki ve özelleştirme politikalarına ağırlık vermiştir. Ekonomideki yükselme kısa bir dönem refah dönemi yaşatsa da, sermaye için yeterli kredi olanaklarına sahip olmayan Türkiye, yüksek enflasyonla ve Türk Lirasının değer kaybıyla karşı kalmıştır. Yine bu dönemde yaşanan kuraklık da halkın yoksullukla mücadele etmesine neden olmuştur.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından 1980 askeri darbesine kadar yaşanan süreçte 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, 1977 Petrol Krizi ve ülkede yaşanan grevler,

sokak olayları ve dolayısıyla iktidarın sürekli değişmesi Türkiye'nin ekonomisini oldukça kötü etkilemiş ve yoksulluk bu dönemde de baş göstermeye devam etmiştir. 1980 yılından günümüze kadar olan süreçte yoksulluk dönem dönem azalsa da yoksulluk için çözüm üretilmeye çalışılsa da her ülkenin kaderinde olduğu gibi yoksulluk, Türkiye'nin de kaderi olmuştur. Gündoğan (2008, s. 52)'a göre özellikle 90'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı olumsuz koşullar, gerek akademik alanda ve gerekse de kamu yönetimi ve sivil toplum örgütleri düzeyinde yoksulluk konusuna karşı ilginin artmasına neden olmuştur. Gündoğan (2008, s. 52) bu ilgi artışında, yaşanan ekonomik krizler sonrasında ortaya çıkan yoksullaşma kadar, kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler sayesinde, bu yoksulluğun daha çok görünür hale gelmesinin de etkili olabileceğini belirtmiştir.

Her ülkede yoksulluğun bir sorun olmasına rağmen önemli olan yoksulluğun boyutları ve ne derecede bu soruna çözüm bulunmaya çalışıldığıdır. Bu doğrultuda literatüre önemli çalışmalar kazandırılmıştır. Bu konuda çalışma yapan Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011, s. 68)'a göre 1980'ler Türkiye için önemli bir yapısal dönüşüm süreci olmuştur. Onlara göre, 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan yeni ekonomi programı ile ekonomik, toplumsal yapıda köklü bir değişim gerçekleşirken 1990'lı yıllarda peş peşe yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Küreselleşme süreci, Arpacıoğlu ve Yıldırım'a göre neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmış ve Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum nitelemesini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir.

Dünya Bankası (2020)'nın verilerine göre 2000 yılından bu yana geçen dönemin önemli bir bölümünde Türkiye, birçok alanda iddialı reformların uygulanması üzerinde uzun vadeli bir bakış açısı ile odaklanmış ve hükümet programları kırılgan grupları ve dezavantajlı bölgeleri hedeflemiş, bunun sonucunda yoksulluk oranı 2002 ile 2015 arasındaki dönemde yarıdan fazla azalmış, aşırı yoksulluk ise daha da hızlı azalmıştır. Yine aynı kaynaktan alınan verilere göre Dünya Bankası bu süre zarfında Türkiye'nin çarpıcı bir şekilde şehirleştiğini, güçlü makroekonomik ve mali politika

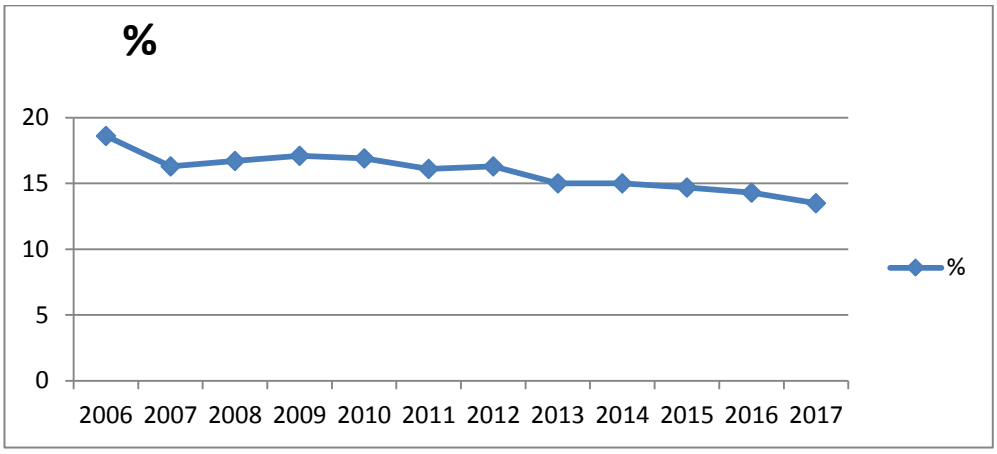
çerçeveleri uyguladığını, dış ticarete ve finansa açıldığını, birçok kanun ve yönetmeliğini Avrupa Birliği (AB) standartları ile uyumlaştırdığını ve kamu hizmetlerine erişimi büyük ölçüde artırdığını, 2008/2009 küresel krizinin etkilerinden de iyi bir şekilde kurtulduğunu ifade etmiştir.

Baysal (2019, s. 70)'a göre 2000 sonrasında Türkiye ekonomisinde son yıllara gelene kadar hızlı ve istikrarlı bir büyüme meydana gelmiş olmakla beraber istihdamın artırılması ve yoksulluğun azaltılmasında büyük başarılara ulaşılabildiği söylenemez. Dünya Bankası (2020)'na göre son yıllarda ekonomik kırılganlıklar ile birlikte bazı alanlardaki reformlarda bir yavaşlama gözlenmektedir ve bu durum günümüze kadar kaydedilen ilerlemenin belirli bir bölümünün kaybedilmesi riskini doğurmaktadır. Artan enflasyon ve işsizlik, daralan yatırımlar, şirketler kesiminde ve finansal sektörde artan kırılganlıklar ve düzeltici politika eylemlerinin ve reformların uygulamasındaki dağınıklık göz önüne alındığında, ekonomik görünüm daha yüksek seviyelerde belirsizliklere tabidir (Dünya Bankası, 2020).

Her ne kadar Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'de yoksul oranı veya sayısı düşüş gösterse de Türkiye'de yoksulluk ile ilgili yapılan istatistiki çalışmalar oldukça yenidir ve sayısı az miktardadır. Bu çalışmalardan en önemlisini TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından yürütülen çalışmalar oluşturmaktadır. Türkiye ile ilgili verileri genel olarak Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerden verilerinden elde etmekteyiz.

Grafik 3.1.'de Türkiye'de ulusal yoksulluk sınırında kalan yoksul insan sayısının yüzdesi verilmiştir. Bazı yıllar yoksulluk sınırı altında kalan yoksul oranında artış olsa bile 2006 yılından 2017 yılına kadar yoksul oranı düşme eğiliminde olmuştur. 2006'da bu oran %18,6 iken 2017 yılında %13,5'e gerilemiştir.

Grafik 3.1: Ulusal yoksulluk sınırında kalan yoksul insan sayısı (nüfusa %'si)

Kaynak: Dünya Bankası, 2020

Tablo 3.4.'te yıllara göre Türkiye'ye ait doğuşta beklenen yaşam süresi, beklenen öğrenim süresi, ortalama öğrenim süresi, kişi başına düşen GSMH değeri ve İGE değeri verilmiştir. UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2018 insani gelişme raporuna göre Türkiye, insani gelişme sıralamasında 0.806 indeks değeriyle dünya sıralamasında 189 ülke arasında "yüksek insani gelişme" kategorisinde 59. sırada yer almaktadır.

Tablo 3.4: Yıllara göre Türkiye'ye ait doğuşta beklenen yaşam süresi, beklenen öğrenim süresi, ortalama öğrenim süresi, kişi başına düşen GSMH değeri ve İGE değeri

	Doğuşta beklenen yaşam süresi	Beklenen öğrenim süresi	Ortalama öğrenim süresi	Kişi başına düşen GSMH (2011 SGP Dolar) değeri	İGE değeri
1990	64,3	8,9	4,5	11.214	0,579
1995	67,0	9,6	4,8	12.089	0,607
2000	70,0	11,1	5,5	13.656	0,655
2005	72,4	11,9	6,1	16.129	0,691
2010	74,5	13,8	7,2	17.804	0,743
2015	76,5	16,2	8,0	23.048	0,800
2016	76,9	16,4	7,6	23.409	0,800
2017	77,2	16,4	7,7	24.702	0,805
2018	77,4	16,4	7,7	24.905	0,806

Kaynak: UNDP, 2020

Türkiye'nin yıllara göre İGE değerine bakıldığında istikrarlı olarak bu değerin arttığı görülmektedir. 1990 yılında 0,579 olan değer, 2018 yılında 0,806 olmuştur. Bu değerlerle birlikte doğuşta yaşam beklentisi, beklenen öğrenim süresi ve ortalama öğrenim süresi de 1990 yılından beri hep artış eğilimindedir. 1990 ve 2018 yılları kıyaslandığında, GYMH (Gayri Safi Milli Hasıla) miktarları arasında büyük farkın olduğu görülmektedir. GYMH miktarı 1990 yılında 11.214 $ iken 2018 yılında 24.905 $ olmuştur. Bu oranın 2010 yılına kadar arttığı ancak en çok artışın 2010 yılından sonra 2015 yılında başladığı görülmektedir.

Bahsedildiği gibi Türkiye'de yoksullukla ilgili istatistiki çalışmalar yenidir ve TUİK tarafından yürütülmektedir. 1980'lere kadar kırsal kesimde yaygın olan yoksulluk 90'1ı yıllarda yaşanan zorunlu göçlerle kentlerde görünür bir nitelik kazanmış ve 1990'ların ikinci yarısından başlayarak yoksulluk ve yoksullukla ilgili tartışmalar gündemde yer almaya başlamıştır (Kalaycı, 2015, ss. 32-33). Yoksulluğa karşı artan ilgi nedeniyle istatistiklerin düzenli bir şekilde tutulma ihtiyacı da doğmuştur. Geçmişten günümüze yoksulluğun tarihi seyri hakkında net verilere ulaşılamamakta, yoksulluk hakkında net sonuca varılamamaktadır (Kalaycı, 2015, s. 33). Yoksulluk istatistikleri 2002 yılından sonra TÜİK tarafından düzenli olarak tutulmaktadır (Kalaycı, 2015, s. 33). TUİK, yoksulluk çalışmalarında sadece yoksulluğun sayısal verilerine değil yoksulların demografik verilerine de ulaşmaktadır.

Tablo 3.5.'te eşdeğer kişi başı hesaplanan medyan gelirin belli bir oranına göre hesaplanılan yoksulluk sınırlarına göre Türkiye'deki yoksulluk oranları verilmiştir. Eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si göreli yoksulluk sınırı olarak tanımlanmıştır. Göreli yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, göreli yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır (TUİK, 2020). Tablo 3.5'te verilen 2018 verilerine göre fert başına eşdeğer medyan gelirin %50'sine bakılarak hesaplanılan yoksulluğun sınırına göre nüfusun %13,9'luk kısmı yoksulluk riski içerisindedir ve yoksul sayısı 11.091 kişidir. 2008 yılına bakıldığında yoksul sayısının 11.580 kişi, yoksulluk oranının ise %16,7 olduğu görülmektedir. Yoksulluk oranında düzenli bir düşüşün olmadığının görüldüğü tabloda en çok 2009 yılında yoksul oranının arttığı ve oranın %17,1 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5: Yıllara göre ve "eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirleri"ne göre hesaplanılan yoksul sayıları, yoksulluk sınırı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açlığı

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
%40-%40											
Yoksulluk sınırı (TL)	2 531	2818	2 972	3 255	3 611	4 008	4 443	4 997	5 693	6355	7113
Yoksul sayısı (bin kişi)	7 021	7485	7 355	7 288	7 344	6 788	6 572	6 652	6 482	5865	6322
Yoksul oranı (%)	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9
Yoksulluk açlığı	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3	22,3	20,8	20,0	22,3
%50-%50											
Yoksulluk sınırı (TL)	3 164	3522	3 714	4 069	4 515	5 007	5 554	6 246	7 116	7944	8892
Yoksul sayısı (bin kişi)	11580	12097	12025	11670	11998	11137	11332	11219	11026	10622	11091
Yoksul oranı (%)	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9
Yoksulluk açlığı	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7
%60-%60											
Yoksulluk sınırı (TL)	3797	4227	4457	4883	5418	6012	6665	7495	8539	9532	10670
Yoksul sayısı (bin kişi)	16714	17123	16963	16569	16741	16706	16501	16706	16328	15864	16888
Yoksul oranı (%)	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2
Yoksulluk açlığı	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5	25,8	25,4
%70-%70											
Yoksulluk sınırı (TL)	4430	4931	5200	5697	6320	7016	7775	8744	9963	11121	12448
Yoksul sayısı (bin kişi)	21358	21938	21816	21730	22252	21979	22223	22546	22096	22171	22701
Yoksul oranı (%)	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5
Yoksulluk açlığı	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3	28,4	28,5	27,2	28,0

Kaynak: (TUİK, 2020)

Fert başına eşdeğer medyan gelirin %50'sine bakılarak hesaplanılan yoksulluk verilerine göre 2008 yılı yoksulluk sınırı 3.164 TL iken 2018 yılı yoksulluk sınırı 8.892 TL olarak her yıl artış göstermiştir. Açlık sınırında kalanların oranı ise 2008 yılında %25,6 iken 2018 yılında %23,7 olarak kaydedilmiştir. Bu oranlar her yıl düzenli olarak düşüş yaşamamış olup en yüksek açlık oranının 2009 yılında %28,0 olduğu en düşük ise 2017 yılında %22,6 olduğu görülmektedir.

Gerek dünya çapındaki kuruluşlardan edinilen verilerde gerekse Türkiye'nin kendi kurumsal verilerinde görüldüğü gibi yoksulluk hala güncelliğini koruyan bir sorundur. Genel anlamda dünya çapında yoksulluğun azaldığı gibi Türkiye'de de inişli çıkışlı yıllar olsa da son yıllarda yoksulluğun toplam nüfusa oranla azaldığı söylenebilir. Türkiye'nin insani gelişmişlik endeksinin ülke sıralamasında yükselmesi, kişi başına düşen gayri safi milli hasıla miktarının artması ve TÜİK verileri yoksulluğun oransal olarak azaldığını gösteren verilerdir. Ancak Türkiye ekonomisinin kırılgan yapısı, sürece bağlı olarak yoksulluğun azalma sürecinin bu şekilde gideceği umutlarını yıkan bir etken olabilir. Tam da bu noktada Türkiye'de uygulanan yoksullukla mücadele politikaları, üzerinde durulması gereken bir konu olmuştur.

3.4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI VE PRATİKLERİ

Bu başlıkta Türkiye'de yoksullukla mücadelenin tarihi, yoksullukla mücadele politikaları ele alınmıştır. Türkiye, 1961 yılından itibaren anayasal olarak sosyal devlet olmasına rağmen uygulamada yoksulluğa doğrudan çözüm üretmek konusunda yetersiz kalmıştır. 1970'li yıllara kadar ekonomik büyümeyle beraber yoksulluğun kendiliğinden çözüleceğine dair var olan inanç kaybolmuş, bu yıllardan itibaren yoksulluğun çözümü için doğrudan uygulamalar yapılması gerektiği inancı benimsenmiştir. Bu inanç doğrultusunda 1976 senesinde 2022 sayılı madde ile yaşlı, muhtaç ve kimsesizlere maaş bağlanması kanunu ile yürürlüğe girmiştir (Korkmaz, 2019, s. 58). 1986 senesinde ise 3294 sayılı "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" çıkartılmıştır (Korkmaz, 2019, s. 58). Dodurka (2014, ss. 1-2)' ya göre 1980'lerden itibaren Türkiye'de merkezi devlet eliyle sosyal yardım alanında

yapılan bir takım düzenlemeler olsa da 2001 yılı sonrasında bu alanda yapılan değişiklikler ve harcamalar önceki dönemle kıyaslanamayacak ölçüde artmış ve Türkiye'nin bugünkü sosyal yardım sisteminin temelleri atılmıştır.

1980'li yıllardan sonra köyden kente göçün artması, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmesi gibi demografik değişimlerden sonra yoksulluk özellikle şehirlerde gittikçe artan bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Bu değişimlere bağlı olarak 1980'li yıllarda toplum içerisindeki geleneksel dayanışma yöntemleri ile yoksulluğa kendi içerisinde çözüm bulan toplum artık kendi kendine yetemez hale gelmiştir. 1999 yılında yaşanılan deprem ve 2001 krizi sonrasında yoksulluğun giderek artması yoksulluğa çözüm bulmak için doğrudan müdahale mekanizması geliştirme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

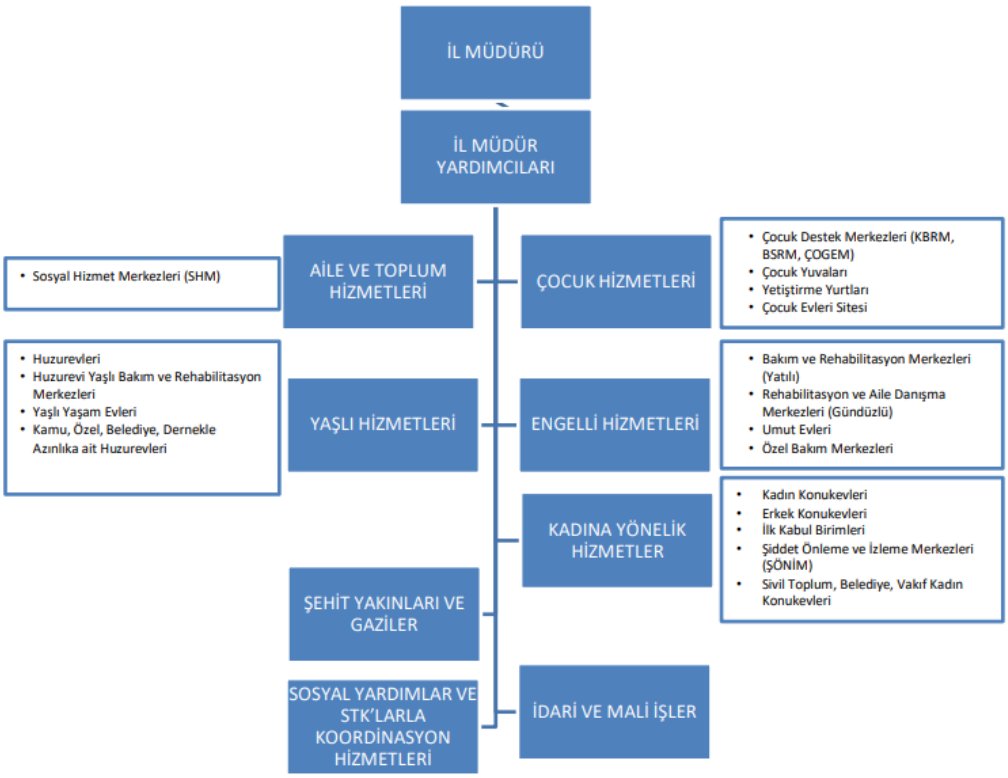
9 Aralık 2004 tarihinde çıkarılan 5263 Sayılı Kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuş, bu amaca hizmet eden birtakım devlet kurumları, 2011 yılında 633 Sayılı bir KHK (Kanun Hükmünde Kararname) ile oluşturulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sayesinde tek bir çatı altında toplanmıştır (Yayla, 2018, s. 43).

Günümüzde de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ağırlıklı olmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, belediyeler, Dernekler, Vakıflar tarafından sosyal yardım yapılmaya devam edilmektedir.

3.4.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Hizmetleri

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatında Aile ve Toplum Hizmetleri, Kadına Yönelik Hizmetler, Çocuk Hizmetleri, Şehit Yakını ve Gazi Hizmetleri, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri, Sosyal Yardımlar Hizmetleri birimleri olarak hizmet vermektedir. Aşağıda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatı şeması görsel olarak verilmiştir:

Şekil 3.1: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatı şeması

Sosyal yardımlar hizmeti taşrada Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından verilirken; Aile ve Toplum Hizmetleri, Kadına Yönelik Hizmetler, Çocuk Hizmetleri, Şehit Yakını ve Gazi Hizmetleri, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşları tarafından verilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından yapılan yardımlar, sosyal yardımlar alanında önemli bir kuruluştur. Her il ve ilçede kurulan ve hâlihazırda 1002 tane olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik (SYDT) Fonundan aktarılan gelirle bütçelerini oluşturup yardım dağıtımı yapmaktadırlar.

SYDT Fonunun gelirleri (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020):

- Kanun ve Kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu kararıyla %10'a kadar aktarılacak miktarlar.
- Gelir ve kurumlar vergisi tahsilat toplamının%2,8'i.
- Trafik para cezalarının %50'si.
- RTÜK gelirlerinin %15'i.
- Bütçeye konulacak ödenekler.
- Her nevi bağış ve yardımlar ve diğer gelirler.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının yönetim ve temsile yetkili organı olan mütevelli heyeti 3294 sayılı Kanunun 7. maddesinde belirtilen atanmış ve seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Mülkî idare amirleri Vakfın tabii başkanı olup, illerde belediye başkanı, defterdar, il millî eğitim müdürü, il sağlık müdürü, il gıda, tarım ve hayvancılık müdürü, aile ve sosyal politikalar il müdürü, il müftüsü; ilçelerde belediye başkanı, mal müdürü, ilçe millî eğitim müdürü, sağlık grup başkanı, ilçe gıda, tarım ve hayvancılık müdürü, ilçe müftüsü, muhtarlar, sivil toplum kuruluşu yöneticileri ve hayırsever vatandaşlar vakfın mütevelli heyetini oluşturur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020).

SYDV tarafından "Aile Yardımları" kapsamında; barınma yardımı, gıda yardımı, yakacak yardımı, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, muhtaç asker ailelerine yapılan yardım, öksüz ve yetim aylığı, muhtaç asker çocuğu yardımı, elektrik tüketim desteği ve sosyal konut projesi yapılmaktadır.

Barınma yardımı, ihtiyaç sahibi vatandaşların oturulamayacak derecede bakımsız ve sağlıksız olan evlerinin onarımı için yapılan bir yardım olup hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan haneler faydalanmaktadır. Bu yardım kapsamında ev eşyası yardımı, kira yardımı da SYDV'ler tarafından yapılmaktadır. İhtiyaca göre 25.000 TL ye kadar yardım yapılmaktadır.

Gıda yardımı, ihtiyaç sahibi ailelere gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için özellikle dini bayramlarda yapılan yardımdır. Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan haneler faydalanmaktadır. Yardım tutarı mütevelli heyeti tarafından belirlenmektedir.

Yakacak yardımı, hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan hanelere yılda bir kere kış öncesi dönemde verilen kömür yardımıdır.

Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan, resmi nikahlı eşi vefat eden kadınlara verilen yardımdır. İki ayda bir 550 TL olarak yardım yapılır.

Muhtaç asker ailelerine yapılan yardım, aile üyelerinden biri askerde olan muhtaç durumda olan ailelere verilen yardımdır. Evli ise eşine, bekarsa ailesine yardım yapılır. İki ayda bir 550 TL olarak yardım yapılır.

Öksüz ve yetim aylığı, annesi veya babası vefat etmiş, 18 yaşından küçük çocuklara verilen yardımdır. İki ayda bir 200 TL olarak yardım yapılır.

Muhtaç asker çocuğu yardımı, babası askerde olan 18 yaşından küçük muhtaç ailelerin çocuklarına yapılan yardımdır. İki ayda bir 200 TL olarak yardım yapılır.

Elektrik tüketim desteği, SYDV'den düzenli sosyal yardım alan ailelere 1-2 kişilik hanelere aylık 75 kWh, 3 kişilik hanelere aylık 100 kWh, 4 kişilik hanelere aylık 125 kWh, 5 ve daha fazla kişilik hanelere aylık 150 kWh tutarında verilen destektir.

Sosyal konut projesi ile sosyal güvencesi olmayan, hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan hanelere toplu konut idaresi tarafından konut yapımı sağlanmaktadır. Konutlar 1+1 ve 2+1 şeklinde olup; muhtaç aileler 1+1 konutlara aylık 100 TL karşılığında, 2+1 konutlara aylık 130 TL karşılığında 270 ayda sahip olabilmektedir.

SYDV, "Eğitim Yardımı" adı altında eğitim materyali yardımı ve şartlı eğitim yardımı yapmaktadır.

Eğitim materyali yardımı**,** hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan, ilk ve orta öğrenim çağında çocuğu bulunan ailelere verilen

yardımdır. Eğitim-öğretim dönemi içerisinde mütevelli heyeti tarafından belirlenen miktarda yardım verilmektedir.

Şartlı eğitim yardımı, sosyal güvencesi olmayan, ilk ve orta öğrenim çağında çocuğu olan muhtaç ailelere çocuklarının okula gitmesi şartıyla verilen yardımdır. İlköğretime giden erkek öğrencilere aylık 35 TL, kız öğrencilere 40 TL, ortaöğretime giden erkek öğrencilere aylık 50 TL, kız öğrencilere aylık 60 TL yardım verilmektedir.

SYDV tarafından "Sağlık Yardımları" adı altında şartlı sağlık yardımı, genel sağlık sigortası (GSS) katılım payı ödemeleri, kronik hastalara yönelik yardım, kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olan hastalara elektrik fatura desteği ve kesintisiz güç kaynağı yardımı, çoklu doğum yardımı yapılmaktadır.

Şartlı sağlık yardımı, sosyal güvencesi olmayan muhtaç ailelere çocuklarını düzenli olarak sağlık kuruluşlarına götürebilmeleri, hamile kadınların hamilelik süresince kontrollerini yaptırabilmeleri ve devlet hastanesinde doğum yapmaları şartıyla verilen yardımdır. Çocuk için aylık 35 TL, gebelik döneminde anne için aylık 35 TL, doğumun devlet hastanesinde yapılması şartıyla tek seferlik 75 TL ödeme yapılmaktadır.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60/c-1 (2022 sayılı yasa) kapsamında olanlar ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin hastane, ilaç, optik vb. için ödemiş oldukları tutar kişiler talep ettiği takdirde SYDV tarafından ödenmektedir.

Kronik hastalara yönelik yardım, tüberküloz veya SSPE hastalığı olan kişilere mali kayıplarının önlenmesi için hasta kişinin bakımını üstlenen kişiye aylık 1.460 TL olarak verilen yardımdır.

Kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olan hastalara elektrik fatura desteği ve kesintisiz güç kaynağı yardımı, kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağlı olan, muhtaç durumda olduğu tespit edilen ve evde bakım ücreti almayan kişilere verilen

yardımdır. Bu yardım kapsamında hak sahibi kişilere kesintisiz enerji kaynağı temin edilmekte, kişilerin eğer birikmiş elektrik faturası var ise tek seferde ödenmekte ve aylık 200 TL kadar elektrik tüketim yardımı yapılmaktadır.

Çoklu doğum yardımı, muhtaç olduğu tespit edilen, çoklu doğum ile dünyaya gelmiş 0-24 ay arasında çocukları olan ailelere yapılan yardımdır. Çocuk başına 150 TL olup iki ayda bir ödeme yapılmaktadır.

SYDV tarafından "Yaşlı ve Engelli Yardımları" kapsamında yaşlılık aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı yardımları yapılmaktadır.

Yaşlılık aylığı, 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" kapsamında sosyal güvencesi olmayan, hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan, 65 yaş üstü kişilere aylık 672 TL olarak ödenen yardımdır.

Engelli aylığı, 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" kapsamında sosyal güvencesi olmayan, hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan, % 40 üzeri engeli bulunan ve 18 yaş üstünde olan bireylere verilen aylık yardımdır. Engel oranı %40 - %69 arasında olan kişilere aylık 537 TL, engel oranı %70 ve üzeri olan kişilere aylık 805 TL ödeme yapılmaktadır.

Engelli yakını aylığı, sosyal güvencesi olmayan, hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan, hane içerisinde % 40 üzeri engeli bulunan 18 yaş altında engelli yakını bulunan 18 yaş üstü kişilere aylık 537 TL olarak ödenen yardımdır.

SYDV tarafından "Özel Amaçlı Yardımlar" adı altında ise yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı, yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı, terör zararı yardımları, afet / acil durum yardımları, aşevi yardımı yapılmaktadır.

Yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı, AB tarafından finanse edilmekte olup geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden, kimlik numarasına sahip olan, sosyal güvencesi olmayan, muhtaçlık kriterlerine sahip olan mültecilere kişi başı aylık 120 TL olarak verilmektedir.

Yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı, AB tarafından finanse edilmekte olup, geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden, kimlik numarasına sahip olan, sosyal güvencesi olmayan, muhtaçlık kriterlerine sahip olan okulun açık olduğu dönemlerde 1 ayda 4 günden fazla (%80) devamsızlık yapmayan, MEB (Milli Eğitim Bakanlığı)'de ve geçici eğitim merkezlerinde okuyan öğrencilere verilmektedir. Bu kapsamda ilköğretime giden erkek öğrencilere aylık 35 TL, kız öğrencilere 40 TL, ortaöğretime giden erkek öğrencilere aylık 50 TL, kız öğrencilere aylık 60 TL yardım verilmektedir.

Terör zararı yardımları, yaşadığı yerde terör olaylarından etkilenen muhtaç kişiler ile terör olaylarından dolayı göç etmek zorunda kalan muhtaç kişilerin gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak adına yapılan yardımlardır. İhtiyaç halinde mütevelli heyeti tarafından belirlenen miktarda yardım yapılmaktadır.

Afet / acil durum yardımları, deprem, yangın, sel ve heyelan vb. durumlardan etkilenen kişilere muhtaçlık koşulu aranmaksızın yapılan yardımlardır. İhtiyaç halinde mütevelli heyeti tarafından belirlenen miktarda yardım yapılmaktadır.

Aşevi yardımı, yaşlı, engelli, kimsesiz ve muhtaç kişilere günlük sıcak yemek şeklinde verilen yardımdır.

Yardım veren kuruluşlardan biri de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüdür. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı her ilde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü olarak görev yapmaktadır. İl müdürlükleri bünyesinde sosyal hizmet merkezi, kadın konukevi, şiddet önleme ve izleme merkezi, huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi, engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi, çocuk evleri, çocuk evleri koordinasyon merkezi kuruluşlarını barındırmaktadır. Bu kuruluşlarda aile ve toplum hizmetleri, kadına

yönelik hizmetler, çocuk hizmetleri, şehit yakını ve gazi hizmetleri, engelli ve yaşlı hizmetleri verilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, "Engelli ve Yaşlı Hizmetleri" adı altında engelli kimlik kartı, evde bakım ücreti yardımı, huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi ve engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi hizmetlerini vermektedir.

Engelli sağlık kurulu raporunda %40 ve üzeri engeli bulunan engelli vatandaşlarımıza verilen engelli kimlik kartı ile engelli vatandaşlar, çeşitli kurum ve kuruluşların sağladığı imkanlardan indirimli veya ücretsiz olarak yararlanmaktadırlar.

Evde bakım ücreti yardımı, her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgarî ücret tutarının 2/3'ünden daha az olan bakıma muhtaç engellilere, resmî veya özel bakım merkezlerinde ya da ikametgâhlarında bakım hizmeti veren kişilere verilen yardımdır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983, Ek madde 7). Sağlık Bakanlığınca belirlenen hastanelerden alınacak engelli sağlık kurulu raporunda "tam bağımlı" ibaresinin bulunması gerekmektedir. Engellinin hanedeki akrabası tarafından 24 saat bakımının yapılması esas olmakla birlikte bakım hizmetleri değerlendirme heyetinin uygun görmesi ve hanesinde bakımını üstlenecek akrabası olmaması halinde yakında ikamet eden akrabası tarafından en az 8 saat bakımının yapılması gerekmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Evde bakım yardımı, 2020 yılı için hane içerisinde kişi başına düşen gelir 1.402 TL'yi geçmemek şartıyla verilmektedir. Yardım engelliye bakan bakıcının -engelliye bakan akraba- hesabına aylık olarak yatırılmaktadır. 2020 yılı için aylık evde bakım yardımı 1.460 TL dir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından "Engelli ve Yaşlı Hizmetleri" kapsamında, huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi ile engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi hizmetleri verilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından "Çocuk Hizmetleri" adı altında Sosyal ve ekonomik destek (SED) yardımı, çeyiz yardımı, doğum yardımı, koruyucu aile hizmeti, evlat edinme hizmeti, çocuk evleri hizmeti, özel kreş ve gündüz bakım evleri hizmeti verilmektedir.

Sosyal ve ekonomik destek (SED) yardımı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen en önemli yardımlardan biridir. Yardımın amacı, korunmaya muhtaç çocuk ve gençlerin korunma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu kişilere ve ailelerine kuruluş bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına fırsat sağlamaktır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler, 2020). Ayrıca kuruluş bakımından ayrılan ve ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin bir süre desteklenerek toplumda muhtaç duruma düşmeden hayatlarını sürdürmeleri amaçlanmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği kapsamında yapılan bu yardımın bütçesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen ödenek ile karşılanmaktadır. SED yardımı -koruma kararı olup 18 yaşını dolduran çocuklar haricinde- çocukların velayeti veya vesayetinin bulunduğu kişinin hesabına yatırılarak yapılır.

Sosyal ve Ekonomik Destekten şu kişiler yararlanır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015, madde 6):

> a) Haklarında bakım tedbiri kararı verilerek sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar.
> b) Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar.
> c) Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler.

ç) Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları.

SED Başvuruları Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü veya Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) ne yapılmaktadır. Başvuru yapılan yer her ilin teşkilat yapısına göre değişmektedir. Müracaatçılar başvuru birimine gelip meslek elemanı (sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolog, çocuk gelişimcisi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmeni) ile ön görüşme yaparlar. Müracaatçının durumunun uygun olduğuna karar verilirse meslek elemanı tarafından müracaatçıdan kimlik numarası, okula giden çocuğu varsa öğrenci belgesi, evi kirada ise kira kontratı, gerektiğinde mahkeme kararı ve sağlık raporu, İŞKUR'a kayıt yaptırdığına dair belge, müracaatçının ekonomik durumunu gösteren belge gibi evraklar istenir. Müracaatçı için bir dosya açılır. Meslek elemanı müracaatçı hakkında sosyal inceleme yapar. Dosyanın SED yardımı için uygun olup olmadığına en az bir müdür ve iki meslek elemanından oluşan komisyonda karar verilir (Bu uygulama bazı illerde değişiklik gösterip yalnızca meslek elemanının kararıyla SED yardımının verilmesine karar verilebilir. Ancak dosyaya itiraz edildiğinde veya tereddüde düşüldüğünde komisyon kararıyla SED yardımının uygun olup olmadığına karar verilir.). Red kararı verilen dosyalar için "vaka kapatma raporu" düzenlenir ve müracaatçıya bu konuda bilgi verilir. Dosyası reddedilen müracaatçı şartlarının değiştiğine ilişkin yeni bilgi ve belge ibraz etmeden üç ay öncesinde müracaatçı hakkında yeniden inceleme yapılmaz. Dosyası reddedilen müracaatçı şartlarında herhangi bir değişmenin olmadığı durumda ancak üç ay sonra yeniden başvuru yapabilir. Dosyası uygun görülen müracaatçı için Valilik/Kaymakamlık Olur'u alınır. Olur alındığında müracaatçıdan banka hesabı açtırması istenir ve müracaatçıya taahhütname (bkz. EK) imzalatılır. Yardımın başlatılması için bilgiler veri tabanına işlenir ve ödeme emri başlatılır. Bu süreçten sonra üçer aylık periyotlarla müracaatçının izlemesi yapılır.

Sosyal ekonomik destek yardımı tek seferlik olabileceği gibi uzun süreli de olabilir. Tek seferlik yardımlar "geçici ekonomik destek" adı altında ve meslek elemanının değerlendirmesi sonucunda 1 kat, 2 kat ve 3 kat şeklinde ödeme yapılır. 2020 yılı

itibariyle Tablo 3.6.'da görüldüğü üzere 1 katlı yardım tutarı 1.387 TL, 2 katlı yardım tutarı 2.775 TL, 3 katlı yardım tutarı ise 4.162 TL dir.

Tablo 3.6: 2020 Ocak-Haziran ayları ekonomik destek tutarları

EĞİTİM GRUPLARI	2020 Ocak- Haziran Ekonomik Destek Tutarı
Okul öncesi çocuk	693,79 TL
İlköğretime devam eden çocuk	1.040,68 TL
Orta öğretime devam eden çocuk	1.110,06 TL
Orta öğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen çocuk	693,79 TL
Yüksek öğretime devam eden çocuk	1.248,82 TL
Çeyiz yardımı	2.081,37 TL
Geçici ekonomik destek tutarı	
1 kat	1.387,58 TL
2 kat	2.775,16 TL
3 kat	4.162,74 TL

SED müracaatı uygun görülen kişilere yardım ilk kez verilmeye başlandığında SED yardımı aylık olarak 1 yıllık süre boyunca verilir. 1 yıllık süre dolmadan müracaatçıyla ilgili yeniden sosyal inceleme yapılır ve şartlar haiz ise yardımın 2 yıl olarak uzatılmasına karar verilir. Verilen yardım tutarları çocukların öğrenim durumlarına göre değişmektedir. Tablo 3.6.'da da görüldüğü gibi 2020 yılı ödeme oranlarına göre okul öncesi çocuklar için 693 TL, ilköğretime devam eden çocuklar için 1.040 TL, orta öğretime devam eden çocuklar için 1.110 TL, yüksek öğretime devam eden çocuklar için (sadece bakım tedbiri kararı olan çocuklar) 1.248 TL, orta öğretim çağında olup okula devam etmeyen çocuklar için 693 TL ödeme yapılmaktadır.

Çocuklar, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden en fazla on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar yararlandırılır. Ancak on sekiz yaşından sonra ekonomik

destek verilmesine aşağıdaki esaslar çerçevesinde devam edilebilir (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015, madde 6):

> a) Birinci fıkra kapsamında ekonomik destek almakta iken on sekiz yaşını dolduranlardan, desteklenmedikleri takdirde eğitimine devam edemeyecek durumda olan orta öğretim öğrencileri yirmi yaşına kadar.
> b) Ekonomik destek almakta iken on sekiz yaşını dolduran çocukların meslek edinme kursuna devam etmesi halinde, kurs süresince en fazla bir yıla kadar.
> c) Bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler ise yirmi beş yaşına kadar.
> ç) Birinci fıkranın (c) bendi kapsamında olan gençlerden, iş ve meslek sahibi olamayan ve öğrenime devam etmeyenlere süreli ekonomik destek hizmetinden en fazla iki yıl süresince, ön lisans veya lisans eğitimine devam edenlere ise öğrenim süresi boyunca

Çeyiz yardımı**,** 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 32. maddesi gereği Bakanlığa ait sosyal hizmet kuruluşlarında korunma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında yapılan yardımdır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015, madde 18). 2020 yılı itibariyle yardım miktarı 2.081 TL dir.

Doğum yardımı, 15.05.2015 tarihinden sonra doğan her Türk Vatandaşı çocuk için şart aranmaksızın tek seferlik verilen yardımdır. Birinci çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL ödeme yapılmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından "Çocuk Hizmetleri" adı altında koruyucu aile hizmeti, evlat edinme hizmeti, çocuk evleri hizmeti, özel kreş ve gündüz bakım evleri hizmeti de verilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından "Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Hizmetler" kapsamında verilen sosyal haklar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020) Tablo 3.7'de gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Şehit yakını ve gazilere tanınan sosyal haklar

Şehit yakını ve gazilere tanınan sosyal haklar
Ölüm yardımı ve harcırah ödenmesi
Nakdi tazminat ödenmesi
Sosyal Hizmetler Kurumunca (SGK) aylık bağlanması
SGK tarafından emekli ikramiye ödenmesi (erbaş/er hariç)
SGK tarafından emsal aylık bağlanması
SGK tarafından kademe ilerlemesi ve derece yükselmesine tabi tutulma
SGK tarafından 30 yıl hizmet yapmış gibi emekli ikramiyesi ödenmesi (erbaş/er hariç)
SGK tarafından ek ödeme yapılması
SGK tarafından eğitim öğretim yardımı yapılması
Sağlık hizmetlerinden katılım payı alınmaması
Ulaşım araçlarından ücretsiz yararlanma
Kardeş/çocuklarının askerlik hizmetlerinden muaf tutulması
Kira bedelinin devlet tarafından ödenmesi
Faizsiz konut kredisi verilmesi ve taksitle ev alınması
Şehit çocuklarının parasız yatılı öğrenciliğe alınması
Şehit ve Gazi çocuklarının özel öğretim kurumlarından ücretsiz yararlanması
Şehit çocuklarının yükseköğrenim kredi yurtlar kurumuna bağlı yurtlardan, yükseköğrenim kredilerinden öncelikle yararlanması
Şehit çocuklarına Yükseköğrenim Kredi Yurtlar Kurumu tarafından karşılıksız burs verilmesi
Şehit yakınlarına iki, gazilerimiz, vazife malulleri ile terör mağduru sivil vatandaşlarımıza bir (eş, çocuk, anne- baba ve kardeş) istihdam hakkı verilmesi
Şehitlerden intikal eden silahlar ile malullere ait silahlardan, silah bulundurma ve taşıma yetki belgelerinin vergi ve harç muafiyeti
Mesken Vergisi muafiyeti
Gelir Vergisi indirimi
Elektrik enerjisi ücret indirimi
Su ücret indirimi
Hususi Damgalı Pasaport verilmesi
Devlet memuru olan şehit yakınlarının atanması ile şehit eşi öğretmenlerin yer değiştirmeleri
Şehit yakınlarının "18 Mart Şehitler Günü" nde idari izinli sayılmaları
Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğünce sayısal oyunlar bayiliği ruhsatı verilmesi
İlk destek yardımı ödenmesi (TSK)
Devlet Övünç Madalyası verilmesi
Şehit çocuklarının askeri okullara öncelikle alınması
Kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesislerden yararlanma

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından "Kadına Yönelik Hizmetler" adı altında kadın konukevi ve şiddet önleme merkezi hizmeti verilmektedir.

3.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Sağlanan Sosyal Yardımlar

Vakıflar Genel Müdürlüğü de yardım yapan bir diğer önemli kuruluştur. Bu kuruluş tarafından aşevi yardımı, muhtaç aylığı yardımı, öğrenci bursu yardımı, kuru gıda yardımı yapılmaktadır.

İstanbul'un Eyüp İlçesinde yapılan aşevinde sosyal güvencesi bulunmayan, geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayan veya 2022 sayılı kanun gereğince aylık alanlar günlük sıcak yemek yiyebilmektedir.

Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara sosyal güvencesi olmaması, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması, mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi şartlarını sağlamaları halinde muhtaç aylığı bağlanır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020).

Öğrenci bursu, ailelerinin maddi durumu yeterli olmayan MEB'e bağlı resmi ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere öğrenim gördüğü aylar içerisinde verilen yardımdır. İlkokul, ortaokul, lise öğrencilerine aylık 75 TL, Üniversite öğrencilerine aylık 300 TL verilmektedir.

Kuru gıda yardımı, sosyal güvencesi bulunmayan, geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayan veya 2022 sayılı kanun gereğince aylık alanlara verilen yardımdır.

3.4.3. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Sağlanan Sosyal Yardımlar

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından bazı sosyal yardımlar yapılmaktır. Taşımalı eğitim ile öğrenim gören muhtaç ailelerin çocuklarının okula gittikleri süreçte öğle

yemeği ihtiyaçları karşılanmaktadır. MEB'e kaynak transferi yapılarak devlet okullarında okuyan tüm öğrencilerin ders kitapları ücretsiz olarak karşılanmaktadır. Taşıma konusunda ise taşımalı eğitim kapsamı dışında kalan, devlet okullarında okuyan muhtaç ailelerin ilk ve orta öğretim öğrencilerine verilen ulaşım, barınma ve iaşe desteği verilmektedir. Özel eğitime gereksinim duyan engelli öğrencilerin ise eğitim kurumlarına ücretsiz taşınması sağlanmaktadır.

4. YÖNTEM

Bu araştırma, en önemli toplumsal sorunlardan biri olan yoksulluk olgusunu "yoksulluk kültürü kuramı" kapsamında değerlendirmeyi konu edinmiştir. Araştırma kapsamında yoksulluğun ölçütünün ne olduğu, kamusal sosyal yardım alanların sosyal yardıma karşı bakış açısı, sosyal yardımların yoksulluk kültürüne ne ölçüde etki ettiği, sosyal yardım alanların istihdam konusunda ne düşündükleri araştırılmak istenmiştir. Dolayısıyla sosyal yardım aldıkları için yoksul kabul edilen kişilerin ne ölçüde yoksul olduğu, yoksullukla nasıl başa çıkabildikleri, bunların sosyal yardımlar ve istihdama katılımla aralarındaki ilişkiler, sosyal yardımların bu kişilerde bağımlılık ve tembellik yaratıp yaratmadığı ve tüm bu pratiklerin yoksulluk kültürü kuramı kapsamında bir kültürel pratiğe neden olup olmadığı araştırmanın temel sorunsalını oluşturmuştur.

Yoksulluğun tek bir tanımının yapılamaması nedeniyle yoksulluğu sorgulamak, bu araştırmanın önemli amaçlarından birisidir. Yoksulluğa çözüm olarak gösterilen devletin politika aracı olan sosyal yardımların gerçekten yoksul olanlara mı verildiği, sosyal yardımların yoksulluğa çare olup olmadığı, sosyal politika araçları tarafından yapılan sosyal yardımların etkinliğini ve verimliliğini sorgulamak araştırmanın bir diğer amacıdır. İstihdam alanında sosyal yardımların etkisini araştırmak ise yoksulluk kültürünün boyutlarını öğrenmek açısından önemli olup araştırmanın bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Gerek bu çalışmanın temel sorunsalı, gerek bu sorunsalı çözümlemek için sorulan sorular nitel çalışma yöntemi kapsamında, yaygın biçimde kullanılan derinlemesine görüşme tekniği üzerinden cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma tekniğine vurgu yapan Neuman (2014, s. 131)'a göre insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamlı eylemin doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizidir. Çalışmada yararlanılan derinlemesine görüşme ise, araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların aranmasına imkan veren, yüz yüze, birebir

görüşülerek bilgi toplanmasına imkan veren bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006, s. 101).

Çalışma, Çankırı İli Merkezinde yaşayan Çankırı Sosyal Hizmet Merkezinden Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) yardımı alan katılımcıların katkılarıyla yürütülmüştür. Araştırmanın alana ilişkin çalışmaları Mayıs - Temmuz 2019 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu tarihlerde Sosyal Hizmet Merkezinde ASDEP (Aile ve Sosyal Destek Programı) görevlisi olarak görev yaptığım için araştırma hem sosyal hizmet görevlisi hem de araştırmacı kimliğimle yürütülmüştür. Araştırmanın daha etkin ilerleyebilmesi ve örnekleme daha kolay ulaşılabilmesi için örneklem olarak çalıştığım kuruluş olan Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nden yardım (SED) alan kişiler seçilmiştir. Örneklem seçimine karar verildikten sonra Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğünden izin alınarak görüşme yapılacak kişilerin listesi oluşturulmuştur. Toplamda Çankırı Merkezde ikamet eden SED yardımı alan 18 katılımcı görüşülerek araştırmanın uygulama süreci tamamlanmıştır.

Katılımcı gözlemci olarak çalıştığım Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin günlük iş ve işlemleri arasında SED yardımı alan ailelerin üç ayda bir yaşadıkları hanede kontrol edilmesi de bulunmaktadır. Kontrollerde, adına SED yardımı alınan çocuğun bakımının sağlanma durumu, çocuğun eğitimine devam etme durumu, ailenin maddi durumu gibi durumlar kontrol edilir. Katılımcıların mesai saatleri dışında görüşmeyi kabul etmemesi nedeniyle, görüşmeler mesai saatleri içerisinde ya rutin kontroller sırasında ya da katılımcılar Sosyal Hizmet Merkezi'ne geldiklerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların hanesinde yapılan görüşmelerde öncelikle rutin kontroller gerçekleştirilmiş daha sonrasında yapılan çalışma hakkında bilgi verilerek çalışmaya katılımcı olarak dahil olmaları rica edilmiştir. Resmi evrak getirmek için ya da bilgi almak için Sosyal Hizmet Merkezine gelen katılımcılarla da benzer şekilde görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcılardan izin alınarak Sosyal Hizmet Merkezinde var olan kişisel dosyalarındaki gayri-menkul sorgulamaları, hanede yaşayan kişi bilgileri, eğitim durumları, hangi yardım türlerini aldıkları gibi bilgiler görüşme sonrasında öğrenilerek alanda zaman kaybı önlenmiştir.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular kullanılmıştır. Her bir görüşme ortalama 30-45 dakika arasındaki bir sürede tamamlanmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcıların yaşadıkları haneler ve içerisinde yaşayan kişilerle ilgili de gözlemler yapılmıştır. Görüşme sırasında evde olan başka kişiler de görüşmeye zaman zaman dahil olmuşlardır. Görüşmeye başlamadan önce öncelikle Sosyal Hizmet Merkezi'nin rutin kontrolleri gerçekleştirilmiş ardından katılımcılara hazırlanmakta olan yüksek lisans tezi için yapılan araştırma kapsamında kendileriyle bir görüşme yapılacağı belirtilerek izin alınmış ve yapılan görüşmenin Sosyal Hizmet Merkezinden aldıkları yardımla herhangi bir ilgisinin olmadığı özellikle belirtilmiştir.

Katılımcıların Sosyal Hizmet Merkezinden yardım alıyor olmaları onlarla yapılan görüşme şartlarını kolaylaştırmıştır. Ancak bu kolaylıkla gelen bir takım zorluklar da meydana gelmiştir. Katılımcılar, Sosyal Hizmet Merkezi çalışanıyla görüştüklerinden dolayı her durumu açık yüreklilikle konuşmaya çekinmişlerdir. Elbette her konuda olmamıştır bu durum. Katılımcılar, yardımlarının kesileceği korkusunu taşıdıkları için eve giren gelirlerle ilgili ve buna benzer sorular yöneltildiğinde bu konuyu açıklama konusunda çekinmişlerdir.

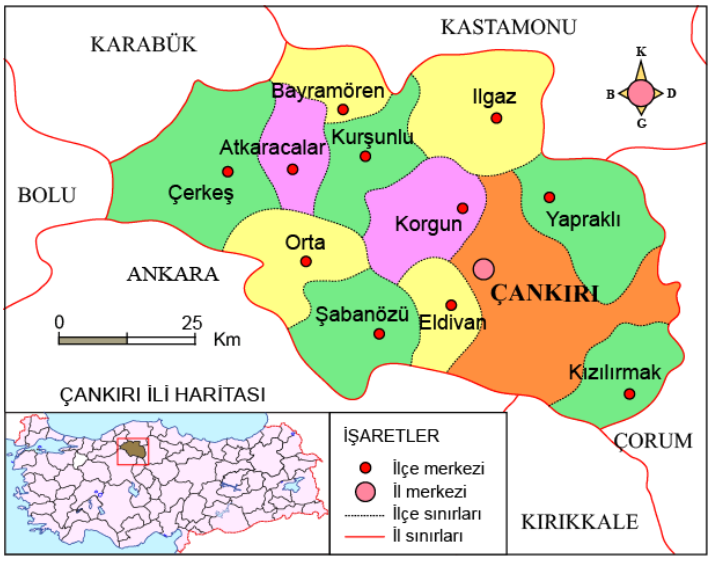
5.BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde saha çalışmasından elde edilen bulgular ve yapılan gözlemler ışığında Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin uygulamaları ve yansımaları yoksulluk kültürü kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda saha çalışmasının yürütüldüğü Çankırı İlinin coğrafi konumu ve sosyo-ekonomik yapısı, Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi organizasyon yapısı, sosyal yardım alanların demografik özellikleri, çalışma sahasındaki yoksulluğun boyutu ve yoksullukla başetme pratikleri, sosyal yardım politikaları ve yapılma esasları, sosyal yardımlara ulaşma pratikleri, sosyal yardımlarla geçinme pratikleri, sosyal yardımlara ulaşma ve sosyal yardımlarla geçinme pratiklerini yoksulluk kültürü kuramı kapsamında değerlendirmek ve sosyal yardımların istihdama etkisi konuları ele alınmıştır.

5.1. SAHA ÇALIŞMASININ YÜRÜTÜLDÜĞÜ ÇANKIRI İLİNİN COĞRAFİ KONUMU VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Çankırı, Orta Anadolu'nun Kuzeyinde yer alıp deniz ile bağlantısı bulunmamaktadır. İl merkezinin denizden yüksekliği 720 metre olup batıda Bolu, doğuda Çorum, kuzeyde Kastamonu, kuzeybatıda Karabük, güneyde ise Ankara ve Kırıkkale ile komşudur (Mynet, 2019). Çankırı ülke topraklarının % 94'lük bölümünü oluşturan toplam 7.388 Km²'lik bir alana sahiptir (Mynet, 2019).

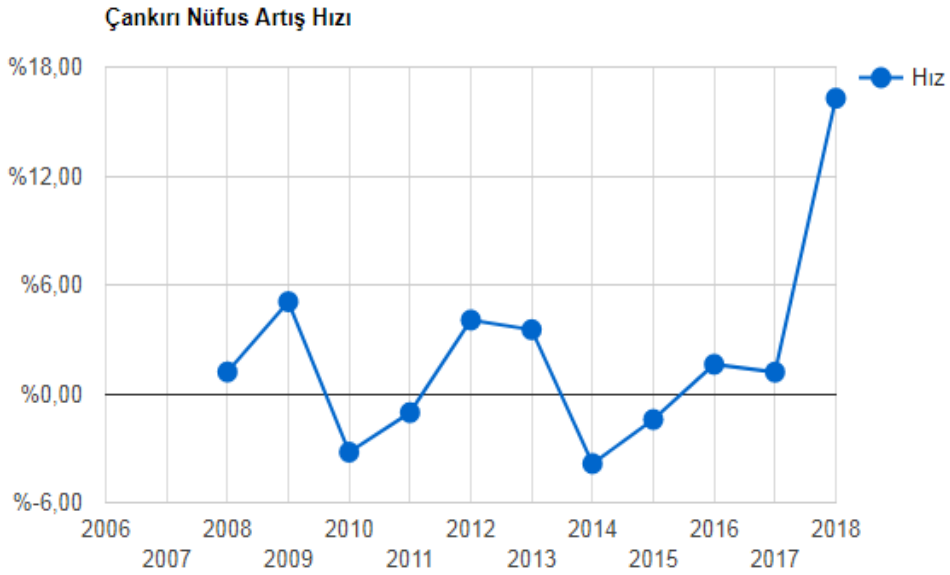
Harita 5.1: Çankırı ili haritası

Çankırı arazisinin %36'sı tarım arazisi, %26'sı orman alanı, %18'i çayır ve mera, %20'si ise tarım dışı ve yerleşim alanıdır. Tarım arazilerinin yaklaşık %20'si ise tarıma elverişli olmasına rağmen kullanılmamaktadır. Kullanılan tarım arazilerinin yaklaşık yarısına tahıl ürünleri ekilmektedir. Tahıl ürünlerinden en çok üretilenler ise buğday, mısır, yonca, arpa, yulaf, fiğ üretilmektedir. Diğer bitkilerden en çok şeker pancarı, patates, ay çiçeği üretilmektedir. Meyve olarak ise en çok üzüm ve elma; sebze olarak en çok domates, kavun, karpuz, salatalık, kuru soğan üretilmektedir.

Çankırı'nın yerel internet sitesi (www.cankiri.gov.tr, 2019)nde verilen 2018 verilerine göre Çankırı İli nüfusu 216.362 olup 2018 yılında toplam nüfus bir önceki yıla göre 30.288 kişi artmıştır. Grafik 5.1'de de görüldüğü gibi Çankırı nüfusu son 10 yılda hem göç vermiş hem göç almıştır. Nüfus artışı ise dikkat çeken bir şekilde en çok 2017-2018 yılları arasında gerçekleşmiştir. 2017-2018 yılları arasında nüfus artış hızı %16,28 dir. Nüfusun çoğu kent merkezi ile ilçe merkezlerinde yaşamaktadır.

Grafik 5.1: Çankırı nüfus artış hızı

Kaynak: (nufusu, 2019)

Araştırma Çankırı İl merkezinde yaşayan kişilerle görüşülerek yürütüldüğü için Çankırı'nın merkeziyle alakalı demografik olarak genel bilgiler vermenin yerinde

olacağı düşünülmektedir. Daha önce de bahsedilmiş olduğu üzere Çankırı'nın yerel internet sitesi (www.cankiri.gov.tr, 2020)nde verilen bilgilere göre Çankırı'nın toplam nüfusu 195.789 olup araştırmaya konu olan merkez nüfusu ise 87.748 dir. Aynı web sitesinde yer alan bilgilere göre Çankırı'da 10 fakültesi, 6 meslek yüksekokulu, 1 yüksekokuluyla Çankırı Karatekin Üniversitesi tek üniversitedir. 2007 yılında kurulan üniversiteye şu anda bağlı olan yüksekokulların birkaçının üniversitenin kuruluş tarihinden önce Ankara Üniversitesi'ne bağlı olduğu bilinmektedir. Üniversitenin kuruluşuyla beraber Çankırı'nın ekonomik, demografik ve kültürel yapısında da değişimler olmuştur. Bahsi geçen web sitesinde verilen bilgiye göre toplam üniversite öğrenci sayısı 14.241 olup açılması planlanan farklı fakültelerle birlikte öğrenci sayısının da artacağı düşünülmektedir

Çankırı merkezde biri özel hastane biri devlet hastanesi olmak üzere iki adet hastane bulunmaktadır. Ayrıca merkezde bir adet ağız ve diş sağlığı merkezi ve bir adet toplum ruh sağlığı merkezi bulunmaktadır. Hemen hemen her mahallede aile sağlığı merkezleri de bulunmaktadır. Çankırı merkezde bulunan 2005 yılında resmi açılışı yapılan 95 yatak kapasitesine sahip olan özel hastane fiziki açıdan oldukça küçüktür. Uzun yıllar tek seçenek olan devlet hastanesine alternatif olarak açılan özel hastane Çankırı halkı için olumlu bir avantaj olmuştur. Ancak açılışından bu yana 14 yıl geçmesine rağmen başka özel hastane girişiminin olmaması, insanları özel hastane konusunda yine tek bir seçeneğe zorlamaktadır. Rekabetin olmaması insanlara fiyat ve hizmet konusunda seçenek sunmamaktadır. Devlet hastanesinin fiziki yeterliliği olmasına rağmen gerekli teçhizatının bulunmaması nedeniyle Çankırı Halkı tedavi için genel olarak Ankara'daki hastanelere yönelmektedir. Tedavi için şehir dışına gitmek zorunda kalan halk tedavi için ve tedaviye ulaşmak için çeşitli zorluklar çekmektedir.

Çankırı'da istihdam edenlerin %48,6 si tarım alanında, %35,7 si hizmet alanında, % 15,7 si ise sanayi alanında istihdam etmektedir. Toplam istihdam oranı %54 iken, toplam işsizlik oranı %5.10'dur (www.cankiri.gov.tr, 2020). Çankırı genelinde 2017 yılında 3549'u kadın, 2529'u erkek olmak üzere toplam 6 bin 78 kişi işsiz olarak kayıtlarda yerini almıştır (İŞKUR, 2018). Çankırı ilinde mesleklere göre kayıtlı işsiz sayıları incelendiğinde en fazla kayıtlı işsizin olduğu İlk 10 meslek içerisinde ilk üç

sırada beden işçisi (Genel), beden işçisi (Temizlik) ve satış danışmanı / uzmanı meslekleri yer almaktadır (İŞKUR, 2018).

Tablo 5.1'de Çankırı ilinin sanayi kuruluşları, iş yeri sayısı ve istihdam sayıları verilmiştir. Görüldüğü gibi kamu ve özel sektörler dahil olmak üzere Çankırı'da madencilik, gıda-yem, makine-madeni eşya, orman ürünleri, kimya-plastik, tekstil, inşaat malzemeleri, kağıt ve kağıt ürünleri alanlarında üretim yapılmaktadır. 2017 yılı itibariyle kamu ve özel sektör dahil olmak üzere toplamda 185 adet üretim yapan iş yeri bulunmaktadır. 2017 yılı itibariyle Çankırı'da en çok gıda-yem sektöründe iş yeri bulunurken, en çok istihdam edilen sektör ise makine-madeni eşya sektörü olmuştur.

Tablo 5.1: Çankırı ili sanayi kuruluşları

Kamu ve Özel Sektör	İşyeri Sayısı					İstihdam Sayısı					
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	Sektörel Dağılım 2017 (%)
Madencilik	15	16	15	14	14	197	232	279	177	146	1,35
Gıda-Yem	38	47	49	50	50	1708	1627	1655	1315	1371	13,56
Makine-Madeni Eşya	28	33	34	29	30	2865	2741	2876	2693	2921	29,01
Orman Ürünleri-Mobilya	14	24	26	26	27	364	307	265	281	298	2,87
Kimya ve Plastik	3	7	7	6	6	14	139	1247	1420	1985	19,89
Tekstil-Giyim	11	11	11	9	12	1454	1225	1628	1660	1911	19,68
İnşaat Malzemeleri	32	40	37	39	40	1654	1679	1854	1174	1325	13,01
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	1	6	6	6	6	35	50	75	80	74	0,63
TOPLAM	142	184	185	179	185	8291	8000	9879	8800	10031	100,00

Kaynak: (www.cankiri.gov.tr, 2020)

Tablo 5.2.'de Çankırı iline ait kamu ve özel sektörde bulunan iş yeri sayısı ve istihdam sayısı verilmiştir. Görüldüğü gibi Çankırı'da 2017 yılı verilerine göre özel sektöre ait 183 işletme bulunurken, kamuya ait 2 işletme bulunmaktadır. Yine 2017 verilerine göre kamu işletmelerinde istihdam eden 403 kişi bulunurken, özel sektör işletmelerinde 9628 kişi istihdam etmektedir. Çankırı ilinde bulunan kamu işletmelerinden biri Makine Kimya Endüstrisi silah fabrikasıdır. Silah fabrikasının

uçaksavar topları ve çok namlulu silah sistemi üretim kapasitesi olup, fırtına obüsü silah sistemi, tank namlusu için namlucuk adaptasyonu üretimi yapılmaktadır. Bir diğer kamu işletmesi ise Devlet Demiryolları makas fabrikasıdır. Bu işletmede yabancı ortaklı şirket tarafından yüksek hızlı tren makasları üretilmektedir.

Tablo 5.2: Çankırı ili kamu-özel sektör istihdam dağılımı

	2016 YILI			2017 YILI		
	İşyeri Sayısı	İstihdam Sayısı	İstihdam Dağılım (%)	İşyeri Sayısı	İstihdam Sayısı	İstihdam Dağılım (%)
Kamu Sektörü	2	414	4,70	2	403	4,01
Özel Sektör	177	8386	95,30	183	9628	95,99
TOPLAM	179	8800	100,00	185	10031	100,00

Kaynak: (www.cankiri.gov.tr, 2020)

5.2. ÇANKIRI SOSYAL HİZMET MERKEZİ ORGANİZASYON YAPISI

Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi il merkezinde 01.12.2013 tarihinde resmi olarak, 01.01.2014 tarihinde itibaren fiilen hizmet vermeye başlamıştır. Sosyal Hizmet Merkezi Türkiye'nin diğer illerinde olduğu gibi Çankırı'da da o dönem adı Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne - şimdi ise adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne- bağlı kuruluşlardan biri olarak kurulmuştur.

2017 yılında Kurşunlu Sosyal Hizmet Merkezi'nin açılmasıyla Çankırı'da iki adet sosyal hizmet merkezi hizmet vermeye başlamıştır. Son haliyle Çankırı merkezde, merkez köy ve mahallelerde, Yapraklı, Eldivan, Korgun, Kızılırmak, Şabanözü ilçe ve köylerde ikamet eden kişiler Çankırı Sosyal Hizmet Merkezine başvuru yapabilmekteyken; Kurşunlu, Ilgaz, Çerkeş, Orta, Atkaracalar, Bayramören ilçelerinde ve bu ilçelere bağlı köylerde ikamet edenler Kurşunlu Sosyal Hizmet Merkezine başvuru yapabilmektedir.

Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin başlıca hizmet alanları; engelli evde bakım ücreti hizmeti, huzurevi yaşlı bakım merkezi başvuru hizmeti, engelli rehabilitasyon merkezi başvuru hizmeti, eğitim ve danışmanlık hizmeti, sosyal ve ekonomik destek hizmeti, engelli kimlik kartı hizmeti ve doğum yardımı hizmetidir.

Huzurevi yaşlı bakım merkezi ve engelli rehabilitasyon merkezi için başvurular Sosyal Hizmet Merkezine yapılmakta olup meslek elemanı tarafından engelli veya yaşlı hakkında sosyal inceleme yapılıp yaşlı veya engellinin durumuna uygun merkeze yerleştirilmesi sağlanır.

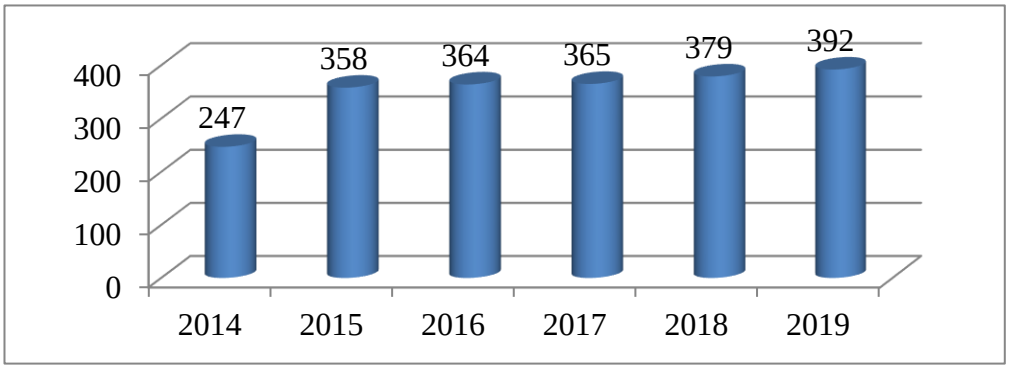
Eğitim ve Danışmanlık Birimi tarafından "Aile Eğitim Programı" kapsamında halka yönelik çeşitli konularda eğitimler verilmektedir. Ayrıca "Evlilik Öncesi Eğitim", "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eğitimi", "Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi" gibi çeşitli eğitimler de verilmektedir. Genel olarak eğitimin hedef kitlesi öğrenciler, ev kadınları, devlet kurumlarında çalışanlar, askerlik görevini yapanlar olmaktadır. Danışmanlık hizmetinde ise geneli çocuk olan kişiler hakkında mahkemelerce verilen danışmanlık kararı uygulanmaktadır. Ayrıca bu birim tarafından psikolojik desteğe ihtiyacı olan kişilere yönelik de hizmet verilmektedir.

Engelli kimlik kartı ve doğum yardımı Çankırı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün uygulaması neticesinde SHM'ler tarafından kişilerin başvuru sürecinden sonra şartları sağlayan kişilere verilmektedir.

Engelli evde bakım ücreti daha önce bahsedildiği üzere mevzuata uygun olarak SHM'lere başvuru yapan kişilere verilmektedir. Başvuran kişilerin engelli raporu, haneye giren gelir, bakıcı olacak kişi gibi şartlar sağlandığı takdirde, üç farklı meslek elemanından oluşan heyet, başvuru yapan ailenin evine engelliyi ve yaşadığı ortamı görmek üzere gitmektedir. Gözlemler sonucu herhangi bir engel yoksa bakıcı olacak kişiye yardım verilmeye başlanmaktadır.

Araştırmaya konu olan hizmet ise Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetidir. Bu noktada Çankırı SHM'den SED yardımı alan kişileri sayısının ve toplamda ödenen miktarların verilmesinin araştırmaya yön vermesi açısından yerinde olacağı düşünülmektedir.

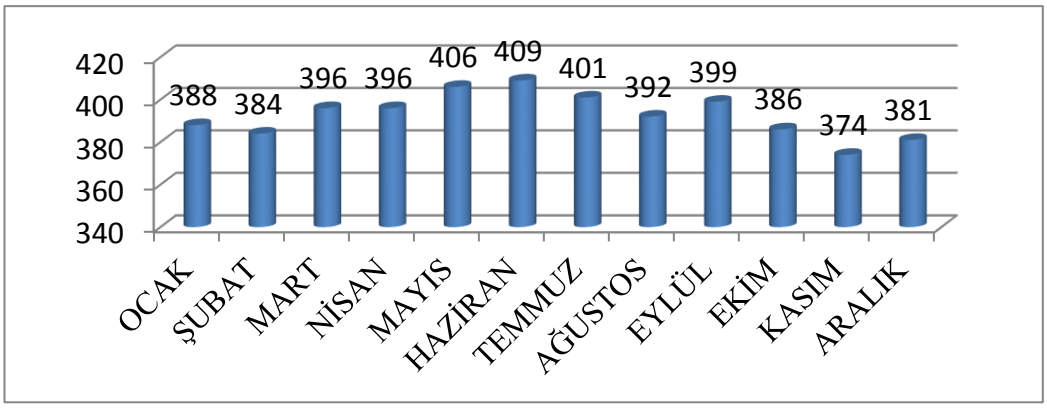
Grafik 5.2: Yıllara göre Çankırı SHM'den SED yardımı alan kişilerin ortalama sayısı

Grafik 5.2.'te görüldüğü üzere Çankırı SHM'den SED yardımı alan ortalama kişi sayısı 2014 yılından 2020 yılına kadar hep artış göstermiştir. 2014 yılında ortalama 247 kişi SED yardımı alırken 2015 yılında bu sayı 111 kişi artarak 358 olmuştur. Daha sonraki yıllarda çok büyük artış olmamasına rağmen artış devam ederek 2019 yılında ortalama sayı 392 olmuştur.

Grafik 5.3'te Çankırı SHM'den 2019 yılı içersinde SED yardımı alanların sayısı aylara göre verilmiştir. En çok Haziran ayında 409 kişi SED yardımı alırken, en düşük Kasım ayında 374 kişi SED yardımı almıştır. Grafikte de görüldüğü gibi sayılar yıl içerinde çok değişkenlik göstermektedir. Yardım almaya yeni başlayanlar, tek seferlik yardımlar ve yardımları kesilen kişiler olduğundan dolayı sayılar da değişkenlik göstermektedir.

Grafik 5.3: 2019 yılı aylara göre Çankırı SHM'den SED yardımı alan kişi sayısı

5.3. SOSYAL YARDIM ALANLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Çankırı Sosyal Hizmet Merkezinden sosyal yardım alan katılımcıların, cinsiyet, yaş ve öğrenim durumu gibi demografik özellikleri ile evde yaşayan kişi sayısı, konut mülkiyeti, konut şekli, gelir durumu, sosyal yardım alınan yıl sayısı gibi yoksulluk ve sosyal yardım hakkında bilgi edinileceği düşünülen katılımcı bilgileri tablo halinde verilmiştir.

Tablo 5.3: Katılımcıların demografik özellikleri

İsim	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Öğrenim durumu	Evde yaşayan kişi sayısı	Konut mülkiyeti	Konut şekli	Gelir durumu*	Sosyal yardım aldığı yıl sayısı
N. M.	Kadın	41	Eşi vefat etmiş	İlkokul	3	Kira (650 TL)	Apartman dairesi	2980 TL	5
N.A.	Kadın	45	İmam nikahlı eşinden ayrılmış	İlkokul	2	Kendi evi (TOKİ 1+1)	Apartman dairesi	1221 TL	8
H.Ç.	Kadın	49	Evli (eşi cezaevinde)	İlkokul	4	Başkasının evinde kira ödemeden oturuyor	Apartman dairesi	2450 TL	5
A.Ş.	Kadın	46	Evli (eşi engelli)	İlkokul	4	Kendi evi (TOKİ 1+1)	Apartman dairesi	1480 TL	2
F.K.	Kadın	42	Boşanmış	İlkokul	4	Kendi evi (TOKİ 3+1)	Apartman dairesi	1520 TL	7
S.Ü.	Kadın	37	İmam nikahlı eşinden ayrılmış	İlkokul	4	Kira (450 TL)	Apartman dairesi	2270 TL	9
A.Ç.	Erkek	73	Evli	Okur-yazar	3	Kendi evi	Müstakil konut	2380 TL	6

Ş.K.	Kadın	45	Boşanmış	Okur-yazar değil	3	Başkasının evinde kira ödemeden oturuyor	Apartman dairesi	1300 TL	8
F.K.	Kadın	30	Boşanmış	Ortaokul	3	Kira (750 TL)	Apartman dairesi	2030 TL	4
Y.Ş.	Kadın	35	Boşanmış	Lise	4	Kira (670 TL)	Apartman dairesi	2280 TL	4
Ş.T.	Kadın	37	Boşanmış	Lise	2	Kira (750 TL)	Apartman dairesi	1980 TL	2
S.G.	Kadın	35	Evli (eşi cezaevinde)	İlkokul	2	Başkasının evinde kira ödemeden oturuyor	Apartman dairesi	1320 TL	2
H.D.	Kadın	33	İmam nikahlı eşinden ayrılmış	Ortaokul	3	Kira (580 TL)	Apartman dairesi	2220 TL	6
R.A.	Erkek	63	Eşi vefat etmiş	İlkokul	2	Kendi evi	Apartman dairesi	2780 TL	5
A.Ö.	Erkek	73	Evli	Lise	4	Kendi evi	Apartman dairesi	3380 TL	1
A.Ç.	Kadın	40	Boşanmış	Ortaokul	2	Başkasının evinde kira ödemeden oturuyor	Apartman dairesi	1500 TL	7
F.M.	Kadın	50	Boşanmış	Lise	3	Kendi evi	Apartman dairesi	2150 TL	5
F.D.	Kadın	64	Eşi vefat etmiş	İlkokul	2	Kira (500 TL)	Apartman dairesi	2180 TL	7

*Gelir durumu kişilerin cevaplamış olduğu sorular ve kişisel dosyalarından elde edilen bilgiler olup net bir gelir rakamı değildir. Alınan sosyal yardımlar da bu rakama dahildir.

5.4. ÇALIŞMA SAHASINDAKİ YOKSULLUK BOYUTU VE YOKSULLUKLA BAŞ ETME PRATİKLERİ

Saha uygulamasında katılımcıların yoksulluk düzeyleri, yoksulluk süreçleri, yoksullukla baş etme pratikleri, yoksulların kültürlenme durumları, katılımcıların

deneyimleri Sosyal Hizmet Merkezi'nin uygulamaları üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Yoksulların nasıl, hangi koşullarda "yoksul" sıfatını aldığı merak konusu olmuştur. Yoksulluğun en önemli kavram tartışmalarından biri olan göreceli-mutlak yoksulluk kavramları bu çalışmada da yer almış ve kimlerin yoksul olup kimlerin yoksul olmadığı konusunda tam bir sınıflama yapmanın mümkün olmadığı görülmüştür. Yoksulluğun belirli bir ölçütünün olmaması yoksullar üzerine yapılacak ve yapılmış olan bütün çalışmaları, araştırmanın hedef kitlesini seçme açısından zor duruma düşürmektedir. Araştırmanın hedef kitlesi olan sosyal yardım alan kişilerin ne ölçüde yoksul olduğu ise tamamen farklı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. "Sosyal yardım alan herkes yoksul mudur?", "Yoksul ise kime ve neye göre yoksuldur?" gibi sorular farklı bir tanım daha ortaya çıkmasına neden olmaktadır: Sosyal yardım veren kuruluşlar, resmi kayıtlar üzerinden işlem yaptığı için sosyal yardım alan yoksullar, resmi kayıtlarda mal varlığı veya geliri olmayan kişilerdir. Elbette araştırmanın yapıldığı çevrede sosyal yardım almaya şartları tutmayan görece daha yoksul olan veya resmi kayıtlar dışında mal varlığı veya geliri olan görece daha zengin insanlar da mevcuttur. Bu anlamda da insanlara "yoksul" demek oldukça güç bir meseledir.

Çalışma kapsamında katılımcılara temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları sorusu yöneltilerek insanların temel ihtiyaç olarak neleri gördüğü ve bu ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları öğrenilmeye çalışılmış ve yoksulluk konusunda daha net bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların aylık gelirlerine bakıldığında eve giren aylık gelirin en düşüğü 1.220 TL olup en yükseği 3.386 TL'dir. Bu rakamlar katılımcıların aldıkları sosyal yardımlar ve kendi ifade ettikleri diğer gelirleri toplanarak hesaplanmıştır. Katılımcıların hane içindeki kişi sayısına bakıldığında ise çok büyük farklar olmadığı göze çarpmaktadır. Ailede yaşayan kişi sayısı 2 ile 4 arasında değişmektedir. Genel olarak katılımcıların ailesinde yaşayan kişi sayısının az olduğu görülmektedir. Genel olarak hesaplandığında ise birkaç katılımcı dışında hane içinde kişi başına düşen gelir 500 TL'yi bulmaktadır. Ancak yaşanılan evin kira olması eve giren geliri eritmektedir. Katılımcılardan 7'si bulundukları ev için kira ödemektedir. Kira miktarı ise 450 ile 750 TL arasında değişmektedir. 3 katılımcı ise TOKİ konutlarında oturmaktadırlar; bunlardan ikisi aylık 100 TL TOKİ'ye ödeme

yaparken; biri TOKİ'ye 800 TL ödeme yapmaktadır. 4 katılımcının yaşadığı ev kendilerine aittir. 4 katılımcı ise başkasına ait evde kira ödemeden ikamet etmektedir. Evi kira olan katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda diğerlerine göre daha çok zorluk çektiği gözlemlenmiştir. Evi kira olan katılımcılar kendi durumlarıyla ilgili şu deneyimleri ortaya koymuşlardır:

> "Aldığım parayla faturaları, kirayı ödeyip, diğer gıda gibi temel ihtiyaçlarımıza da ucu ucuna yetiyor verilen yardım paraları." (N.M., 41)

> "Şimdi 1900 lira alıyorum. 460'nı kiraya veriyorum, gerisi doğalgazdı, faturaydı derken bi şey kalmıyor. Çocuklar büyüdü, ihtiyaçları arttı… Her ay Ankara'ya gidiyorum kızın tedavisi (kızı epilepsi tedavisi görüyor) için. Her gittiğimizde en az 350-400 lira harcıyorum. Yol parası oluyor. Diğer çocukları bir yere bırakamıyorum, mecbur onları da götürüyorum. Hepimizin yol yemek parası hastane masrafı derken aldığım yardım bile yetmiyor yeri geliyor." (S.Ü., 37)

Kış döneminde doğalgaz faturasının çok gelmesinden dolayı bazı katılımcılar eve giren gelirlerinin yetmediğini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

> "670 lira kiraya veriyorum. Aidat parası da oluyor. Şimdi yaz olduğu için doğalgaz ve elektrik az geliyor. Şimdi anca yetiyor ama kışın zorlanıyoruz. Çocuk paten paten diye tutturdu. 85 lira verip paten almak beni çok zorladı."(Y.Ş., 35)

> "Elektriğimiz 100 den az gelmiyor. Kışın doğalgaz yakınca elektrik de çok geliyor. Sadece kışın zorlanıyoruz. Hem elektrik hem doğalgaz faturası zorluyor beni. Onu idare ediyoruz bir şekilde." (F.K., 30)

> "Şu an aldığım yardım rahat bir şekilde yetiyor, yazın doğalgaz derdi olmadığı için. Şimdi üç ay falan rahatız. Kışın zor oluyor. Zor yetiriyoruz. Kış gelince de salonu, yatak odasını falan yakmıyoruz. Hepimiz tek odada yatıyoruz. Yetmediği yerde çocukların babasını arıyorum. Kırtasiye masraflarına falan yardım ediyor. Aslında nafaka yatıyor ama düzenli yatmadığı için şu an içerde birikti. Alabilmem için mahkeme masrafını ödemem gerekiyor. Öylece duruyor orada. Babaları çocukların harçlıklarını falan da gönderiyor. O yüzden çok da gerek duymuyorum.… Eşya almak istiyorum ama alamıyorum. Başkalarının eskilerini kullanıyorum. İşte her şey gördüğünüz gibi. Bütün eşyalarımı sağdan soldan verdiler. Ama artık onlar da kullanılmayacak hale geldi.…Ama işte evimin halini görüyorsunuz. Kirası ucuz diye burada oturuyoruz. Kornişleri bile yok evin. Evde erkek olmayınca da bu işleri halleden kimse olmuyor.

İşte bunları takıp idare ediyoruz (o sırada pencerede takılı olan çarşafı gösteriyor). Taşınırız diye eve de bakamıyorum (evde temizlik yapılmadığını kastediyor). Halılar falan yıkanacak. Şimdi de köye gideceğiz diye kaldı herşey. Artık gelince bakacağız çaresine. Taksitle falan eşya almam lazım. Bunlar artık kullanılacak halde değil." (H.D., 33)

Elde ettiği gelirin yeterli olduğunu ifade eden Ş.T. ise maddi durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

[Aldığınız sosyal yardım ve diğer geliriniz olan nafaka geçiminizi sağlamaya yetiyor mu?] "Yeterli oluyor. Çocuk spora gidiyor, okul masrafları oluyor, onları rahat bir şekilde karşılıyorum." [Maddi durumunuzu nasıl tanımlarsınız, çevrenizdeki insanlara göre ne durumdasınız?] "Çevremdeki insanlara göre maddi durumum iyi oldu hep. Şu anda da iyi.… 1000 TL nafaka alıyorum ama onu kiraya verince geriye bir şey kalmıyor elime." (Ş.T., 37)

TOKİ konutlarında ikamet eden ve ev sahibi olabilmek için her ay taksit ödeyen katılımcılar ise geçimlerini nasıl sağladıklarına yönelik şunları ifade etmişlerdir:

"Aldığım yardımlarla idare ediyorum şimdi. Zaten öyle lüks bi hayat istemiyorum. Allah sağlık sıhhat versin başka bi derdim yok. Şu çocuğu bir hale yola koyana kadar bakabileyim, benim başka bi derdim yok. Allah devlete, millete zeval vermesin. Ramazanda verilen fitrelerle zekatlarla H.'nın ihtiyaçlarını karşılıyorum.[…] Allah korusun başına bir şey gelirse diye korkuyorum. O yüzden servise verdim. Servise de 170 lira istediler. Gittim yazıhanelerine konuştum servisçilerin. Dedim durumumuz böyle böyle. Onlar da sağ olsunlar kırmadılar 'tamam teyze sen 100 lira ver yeter' dediler.(F.D., 64)

"Bu yardım bizim geçinmemize anca yetiyor. Faturalarımızı, TOKİ'nin aidatını, çocuğun okul masraflarını, yiyeceğimizi, içeceğimizi anca karşılıyoz." (N.A., 45)

"TOKİ'den evin çıkması benim için bir kurtuluş oldu. TOKİ'den çıkan ev çok küçüktü. Üç çocuğumla bana yetmiyordu. O yüzden imkanlarımızı zorlayarak buradan ev aldık (önceden oturduğu ev bir alt sokakta bulunan 1+1 TOKİ'in yoksul konutları olup yeni aldıkları ev yine TOKİ'ye ait üç oda ve bir salondan oluşan bir dairedir). [Buraya ne kadar taksit ödüyorsunuz?] 800 TL'ye yakın ödüyorum. Sosyal hizmetlerden aldığım yardım oraya gidiyor zaten. [Şu anda aldığınız yardımlar ve elde ettiğiniz gelir ihtiyaçlarınızı karşılamaya yetiyor mu?] Yetmiyor. O kadar çalışıyorum ama yine de yetmiyor. [Eve ödediğiniz dışında bir borcunuz var mı?] yok. [Bu eşyaları yeni mi

> aldınız?] Sadece bu koltukları yeni aldım. Onun dışındaki eşyalarım eski. Şu kuşu (muhabbet kuşu), akvaryumu, çiçekleri hep hediye ettiler. Halımı da vakıf müdürü hediye etti. İnanın aldığım zar zor yetiyor. Bırakın eşya almayı kızım Kastamonu'ya okumaya gitti parasızlık yüzünden okuldan aldım onu. [Burs almıyor muydu kızınız?] Alıyordu ama yetmiyordu ki. Çankırı'daki üniversiteyi de tutuyordu puanı ama buradaki eğitim fakültesi olmadığı için Kastamonu'ya gitti. Orda da yurt parasıydı, harçlığıydı, resim malzemesiydi derken yetiremedik. Okulu dondurmak zorunda kaldık." (F.K., 42)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında ortak noktaları, aylık eve giren gelir ile ihtiyaçlarını tabiri yerindeyse "ucu ucuna" karşıladıklarından bahsetmiş olmalarıdır. Bu deneyimlere dayalı olarak katılımcıların yazın doğalgaz faturasının olmamasının kendilerini bir nebze rahatlattığı anlaşılmakta olup kışın gelmesinden ve doğal gaz faturasının miktarının artmasından korktukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Evlerinin kira olması veya TOKİ'ye ödeme yapmaları nedeniyle eşinden 1000 TL nafaka alan Ş.T. haricinde bütün katılımcılar diğer ihtiyaçlarını güçlükle karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu katılımcıların temel ihtiyaç olarak algıladıkları şeyler ise barınma, gıda maddesi, faturalar ve okul masraflarıdır. Ş.T. dışında barınma için ödeme yapmak zorunda olan katılımcıların yaşadıkları evler eski yapı binalar olup lüks sayılabilecek herhangi bir özelliği bulunmamaktadır. Benzer durumda yaşadıkları evlerdeki eşyalar da aynı durumdadır. Bazıları eşinden dostundan bulduğu eşyaları kullanmakta iken bazıları yıllardır kullanmış olduğu oldukça eskimiş eşyaları kullanmaya devam etmektedir. Katılımcıların genelinde, evlerinde günlük kullanabilecekleri eşyalar mevcut durumdadır. Yalnızca H.D. isimli katılımcının evindeki eşyalar artık kullanılabilecek durumda değillerdir. Ş.T. isimli katılımcının ise tam aksine evindeki eşyaların oldukça lüks olduğu dikkat çekmektedir.

Başkasına ait evde kira ödemeden oturan katılımcılar deneyimlerini şu ifadelerle anlatmışlardır:

> "Sosyal hizmetlerden aldığım yardımla geçiniyorum zaten. Ev için kira ödemiyoruz Allahtan. Evdeki eşyalar bile abime (kayınbiraderine) ait. Onun dışındaki yeme, içme, okul masrafı gibi ihtiyaçları devletin verdiği parayla anca karşılıyorum."(H.Ç., 49)

> "Şu anda bu aldığım yardımla kimseye muhtaç olmuyorum. Kimseye el açmıyorum. Bazen daralırsam annemden arada bir 100 lira istiyorum. Annem de dul. O da yardım ediyor. Bu yardım bazen geç yatıyor. O zaman zorlanıyoruz. Annem para olarak yardım etmese bile, yağımı, şekerimi alıyor. Annem iyi ki var. Ben kendim iğne oyası da yapıyorum. Yardımla beraber benim kazandığım 1300-1400 TL oluyor. Elden borçlarım var, elektrik, su faturaları falan var, kızın ihtiyaçları oluyor. Sigara da içiyorum. Aylık elime harçlık 250-300 anca kalıyor. Bir şekilde geçinmeye çalışıyoruz."(S.G., 35)

> "Şimdi ise aldığımız yardımla, babamın yardımıyla, eşin dostun yardımıyla geçiniyoruz. Hiçbir yere borç yapmıyorum. Neyle öderiz diye korkuyorum. Elimde varsa alıyorum, yoksa yok. Ankara'dan Deniz Feneri Derneğinden falan yardım kolisi geliyor her ay. O da ihtiyacımızı görüyor şükür…. Ben geçindiğime bakıyorum. Çocuğumu da okulunda arkadaşlarının arasında mahrum bırakmıyorum hiçbir şeyden. Okulunda öğretmenleri falan çok seviyor kızımı. Hep takdir ediyorlar. Okula servisle gidip geliyor. Aylık 150 lira veriyorum. Bu sene 200 lira olur herhalde. Olsun gözüm arkada kalmıyor en azından."(A.Ç., 40)

Başkasına ait evde kira ödemeden oturan katılımcılar genelde yakınlarının evinde yaşamaktadırlar; A.Ç. babasının, S.G. kayınpederinin, H.Ç, kayınbiraderinin evinde yaşamaktadır. Bu katılımcılara maddi anlamda zorluk çektikleri günlerde yakınları tarafından kira ödememeleri için destek verilmiştir. Söz konusu katılımcılar da temel ihtiyaçlarını zorlukla karşılayan katılımcılardır. A.Ç. babasının TOKİ'den almış olduğu iki oda bir salondan oluşan, oldukça yeni yapılı olan, apartman girişinde asansörün ve güvenlik şifresiyle açılan bir kapının bulunduğu bir apartman dairesinde yaşamaktadır. Evindeki eşyalar kısmen yeni olup diğerleri uzun zamandır kullanılmış olduğu belli olan eşyalardır. Diğer katılımcılar kayınpederinin evinde oturan S.G. ve kayınbiraderinin evinde oturan H.Ç.'nin oturdukları ev ise oldukça eski yapılıdır. Her iki katılımcının da kullanmış oldukları eşyalar sadece ihtiyacı karşılar nitelikte olup oldukça eskidir. Hatta H.Ç., evdeki bazı eşyaların kayınbiraderine ait olduğunu ifade etmiştir.

Gelinen noktada katılımcılardan kendi evinde oturanların ifadelerine yer verilmiştir. Emekli olan erkek katılımcı R.A., Çankırı'nın merkezinde eski yapılı bir apartman dairesinde yaşamaktadır. Kullanılan eşyalar oldukça eskidir ancak evde eksik olan bir eşya bulunmamaktadır. R.A., normal zamanda rahat bir şekilde geçindiğini

sadece oğlu cezaevinden izinli geldiği zamanlarda maddi anlamda zorlandığını ifade etmiştir:

> "Şimdi de sosyal hizmetlerden aldığım yardım yeterli oluyor şükür. Bizim masrafımız oğlan izinli geldiğinde (oğlu cezaevinde olduğu için izinli) oluyor. İzine gelip gitmesi için yol parası gerekiyor. Buraya gelince gezmek istiyor tabi. Hepsi para gerektiriyor. Bi de orada sigara içiyor, oranın yemeklerini de yiyemiyomuş, kantinden alıyomuş. Hep ona harcıyoz. Cezaevinde olmamış olsa benim aldığım emekli maaşı bize yeter. Zaten oğlum dışarda olmuş olsa o da çalışır. İşte torunun da bazen masrafları oluyor. 13 yaşına girdi sonuçta." (R.A., 63)

A.Ö. isimli katılımcı emeklidir ve yıllar önce şehir merkezine oldukça uzak bir muhite 6 daireden oluşan bir aile apartmanı yapmıştır. Diğer dairelerde çocukları oturmaktadır. A.Ö., torunu pehlivan olduğu için onun spor masraflarını karşılamakta ve oğlu ev aldığı için ona yardım etme noktasında zorluk çekmektedir.

> "Ben emekliyim. Toprak mahsulleri ofisinden emekli oldum. Aylık 2400 TL emekli maaşım var. İhtiyar arabası aldım. Onu da taksitle aldım. Maaşımdan 400 TL ona kesiliyor. Sosyal hizmetlerden de alıyoruz ya artık yetiyor aldığımız bize. Ne bulursak onu yiyoruz. Fazla sosyeteye kaçmıyoruz. Öyle olunca da yetiyor. Zaten başka bir yere borcumuz falan da yok. Allaha şükür çevremizdeki insanlara göre de durumumuz çok iyi. Bu yardım olmasa da geçinebiliriz ama çocukların masrafları zorluyor işte. Torunun biri pehlivan. Onun masrafları oluyor. Pehlivan yetiştirmek zor. Bi de Ankarada'ki oğlum ev aldı ona yardım ediyoruz. O da zorluyor bizi…. Bu apartmanı ben kendim yaptım 6 daire var. Karşıda bi gelinim var, üstte bi gelinim var. Alt katta var bi gelinim. Evlerin tapularını oğullarıma dağıttım hep." (A.Ö., 73)

Eşinden ayrılan kadın katılımcı F.M., miras kaldığı için ev sahibi olmuştur. Katılımcının yaşadığı ev yeni sayılabilecek bir binada bulunmaktadır. Evin içi ise yeni yapıdadır. Evdeki eşyalar da çok yeni olmamakla birlikte yeni ve oldukça iyi durumdadır. F.M., temel ihtiyaç noktasında zorluk çekmesinin yanında bazı özel ihtiyaçlarını karşılamakta da zorlanmaktadır:

> [Nafaka alıyor muydunuz?] "Alıyorum. 670 lira ama büyük oğlan 18'ine girdi ona verir mi vermez mi bilmiyorum. Büyük oğlan, dershaneye gitti, üniversiteye hazırlanıyordu. 3500 TL oranın borcu var hala ödeyemedik. Babası "veririm" dedi ama o da gitmiş emekli olmuş, emekli olunca da maaşı düşmüş. Zaten kredi borcu falan da var. O

> yüzden o da ödeyemiyor. O borç kaldı öyle. Dişlerimi yaptırdım. 2500 lira da onun borcu duruyor. Küçük oğlan liseye başlayacak. Onun servis parası olacak, okul masrafı çıkacak. Diğeri üniversiteye hazırlanacak tekrardan. Bu seneki sınavda kaydırma yapmış. Bu sene olamayacak gibi. İşte önceliği zaruri ihtiyaçlarımıza veriyoruz. Mutfak masraflarını ve faturaları anca ödüyoruz."(F.M., 50)

Emekli olup ev sahibi olan erkek katılımcılardan A.Ç., müstakil bir evde oturmaktadır ve yaşadığı evdeki eşyaların çok eski ve lüks olmadığı anlaşılmaktadır. A.Ç. borçlarını ödediği için ihtiyaçlarını karşılama noktasında herhangi bir zorluk çekmediğini şöyle ifade etmektedir:

> "Ama Allah'a şükür kimseye bir lira borç bırakmadım. 2008 yılında emekli oldum. Borçların hepsini ödedim. İşte bir […] Bankasına borcum kaldı. O da birkaç ay sonra bitiyor. Maaşımdan kesiliyor. Bana bir zararı yok o borcun da. Maaşım da bizi geçindirmeye yetiyor. Allah'a şükür bir ihtiyacımız yok."(A.Ç., 73)

Kendi evinde oturan katılımcılar genel olarak emekli olan erkek katılımcılardır ve temel ihtiyaç konusunda zorluk çekmediklerini ifade etmişlerdir. Ev sahibi katılımcılardan temel ihtiyaç dışında, kendilerine özel bazı ihtiyaçlar konusunda zorlandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu noktada da ev sahibi olan katılımcıların çoğunun emekli olması ve herhangi bir kira bedeli ödemiyor olması onların rahat bir şekilde geçimlerini sağladığını göstermektedir. Emekli olup ev sahibi olan katılımcıların 60 yaş üzerinde olması da onların ihtiyaçlarının gençlere oranla çok çeşitli ve maliyetli olmadığını göstermektedir.

Katılımcılara geçmiş hayatları ve şimdiki hayatlarının kıyaslaması yaptırılarak yoksulluğun bir insan hayatında doğumdan ölüme kadar olan süreçte devam eden bir olgu mu olduğu yoksa insanların hayatlarının bir döneminde mi yoksul oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Sosyal yardım alan katılımcıların ihtiyaç duydukları için yani yoksul oldukları için yardım aldıklarını varsayarsak katılımcıların ne kadar süredir yoksul oldukları da merak konusu olmuştur. Katılımcılara sorulan sorularla 11 katılımcının sonradan yoksul olduğu, 7 katılımcının ise hayatları boyunca yoksulluk sürecinin devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır.

Eşi cezaevine girdikten sonra yoksul olan katılımcılar, deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

> "Eşim cezaevine girmeden önce durumumuz iyiydi. Eşim belediyede çalışıyordu. Evimiz, arabamız vardı. Kimseye muhtaç değildik. Eşim amcasının oğlu ile hayvanları otlatırken kendilerine saldıran köpeği engellemek için eşim silah atıyor ve kurşunun istemeden amcasının oğluna isabet ediyor. Eşimin amcasının oğlu, bu nedenle vefat etti. Eşim bu sebeple 25 yıl ceza aldı. Şu an Kalecik açık ceza infaz kurumunda cezasını çekiyor. Eşimin durumundan dolayı kan parasını ödemek için evimizi arabamızı satmak zorunda kaldık." (H.Ç. ,49)

> "Eşim tır şoförüydü. O zamanlar durumumuz çok iyi olmasa da şükür iyiydik. Kendi yağımızda kavruluyorduk. Oturduğumuz ev kayınbabamındı. Hala o evde oturuyoruz keşke oturmaz olaydık. Kira vermediğimiz için de eşimin aldığı maaş bize yetiyordu. Eşim sonra bir kavgaya karıştı. Adam yaralamaktan aranıyordu. …. 2 sene 7 ay ceza aldı. Önümüzdeki sene çıkacak inşallah…. Eşim çıkarsa şartlı tahliyeyle çıkacak. 2 yıl boyunca imza atacak her gün. Bu süreçte de kavga ederse diye endişeleniyorum. Çünkü eşim agresif birisi. Ama onun dışında yine tır şoförlüğü yaparsa geçiniriz diye düşünüyorum." (S.G., 35)

Benzer şekilde oğulları cezaevine girdikten sonra torunlarının maddi sorumluluğunu tek başına üstlenen katılımcılar ise yoksulluk süreçleri konusunda şunları ifade etmişlerdir:

> "Bizim Ankara'da evimiz vardı. Evin daha iskanı verilmeden biz evde oturuyorduk. Oğlum müteahhitlerle kavga etti. Kavga esnasında oğlum birini yaraladı. Müteahhitler adamını buldu, nasıl yapıp ettilerse, bu torunlarımın babası adam öldürmeye kasıttan 10 yıl ceza aldı. Diğer oğlum pehlivan, orda olmadığı halde ona da yardım ve yataklıktan ceza verdiler. O da yattı cezaevinde çıktı şimdi. Bu torunlar bize geldiklerinde küçücüklerdi. 60 yaşından sonra torunlara baktık. Oğlumla karısı ayrılmışlardı." (A.Ö., 73)

> "Oğlum cezaevine girmeden önce eşinden ayrılmıştı. Oğlum o zamanlar geçici işlerde çalışıyordu. Oğlumla torunum bizim yanımızda kalıyorlardı. Velayeti oğluma verdilerdi. O dönem şükür bir sıkıntımız yoktu. Ben de kapıcılıktan emekli oldum. Kapıcılık yaparken aynı zamanda inşaatlarda falan da çalışıyordum. Bir de kapıcılıkta kira derdi, fatura derdi olmayınca geçim sıkıntımızda olmuyordu. Oturduğumuz evi de öylelikle almıştım. Oğlum ayrıldıktan sonra da maddi anlamda bir sıkıntı yaşamadık….

Cezaevinde olmamış olsa benim aldığım emekli maaşı bize yeter. Zaten oğlum dışarda olmuş olsa o da çalışır." (R.A., 63)

Evlilik yaptıktan sonrasında yoksulluğa düşen katılımcılar yaşadıkları deneyimi şu şekilde ifade etmiştir:

"Çocuklarım eşimle ayrıldıktan sonra kıyafet yüzü gördüler. Eşimin düzenli bir işi yoktu. Sağda solda çalışıyordu. Bir ara hastanede güvenlik olarak çalıştı. Sonra bir markette çalıştı. Daha sonra sahte parayla yakalanınca cezaevine girdi. Cezaevinden çıkmasına yakın bir zamanda karşılıklı dilekçe verdik. Çıktıktan sonra da boşandık. Babamın evindeyken maddi durumum iyiydi. "babanın evinde gördüğünle kalırsın" diyorlar ya gerçekten öyleymiş. Evlendiğimizde çok kötüydü durumumuz. İçki içerdi sürekli, çocukları döverdi. Çocukların yiyeceğini bile almazdı. Şimdi istediğimizi alıyoruz. Bizim durumumuz şimdi iyi. Büyük oğlum doğduğunda marketten bebe bisküvisi aldığımda bana bıraktırdı. Bana o dönemler "git annen görsün marketini, baban alsın" derdi." (Y.Ş., 35)

"Evlenmeden önce, babamın evindeyken maddi durumumuz iyiydi. Bütün ihtiyaçlarım karşılanıyordu. Sonra evlendik işte. İlk eşimin maddi durumu iyi değildi. O yüzden ilk eşimle sorunlar yaşıyorduk." (N.M., 41)

"Evlenmeden önce annem baktı bana. Hiçbir şeyimi eksik etmedi. Ben 2 yaşındayken babam öldü. Annem tek başına baktı bize. Hem babamın maaşını aldı hem belediyede çalıştı baktı bize. Bizi hiç mağdur etmedi. Evlendikten sonra da iyiydi durumumuz. Eşim işçi kadrosundan kamu personeliydi. Ama işte büyük oğlum mahvetti hayatımızı. büyük oğlum madde bağımlısı, halüsinasyon gördüğünü söylüyor…. 12 yaşından beri bu pisliğin içinde. Daha 12 yaşındayken cezaevine girdi oğlum. Arkadaşlarıyla beraber bir istismar olayına karışmış. Hatta bize dedi ki ben 5-6 yaşından beri sigara içiyorum dedi. Eşim sigara bile içmezdi bu çocuk nasıl böyle oldu bilmiyorum. Babası onu kıramıyordu. Ne istese aldı. Daha 18 yaşını doldurmadan ortaokula giderken motosiklet aldı. Sonra ehliyetsiz yakalanınca trafik cezaları gelmeye başladı. Kaza yaptı motorla. Babası yeniden aldı motosiklet. Sonra bu isteklere karşı koyamayınca babası kredi çekmeye başladı. Son zamanlarda kiramızı bile ödeyemez hale gelmiştik. Büyük oğlum ne istese babası alıyordu. Bizi bitirdi oğlum." (Ş.T., 37)

Resmi evliliği sona erdikten sonra yoksulluğa düşen katılımcılar yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

"Evlendiğimde onun (eski eşi) işi yoktu. İstanbul'da yaşıyorduk. 13 sene orada kaldık. Eşim balata fabrikasına girdi. O dönem maddi anlamda rahattık. Ben ara sıra daraldıkça fabrikalara işe giriyordum. Elimizdeki birikimler yavaş yavaş tükendi. Maddi durumumuz da kötüleşmeye başladı." (F.K., 42)

"Evlenmeden önce de evliyken de iyiydi maddi durumumuz. Evlenmeden önce babam kamyon şoförüydü, ben de çalışıyordum zaten. Baya iyiydi durumumuz. Eşimle evliyken de maddi durumumuz iyiydi. Eşim kamu işçisiydi. Eşimin ikramiyesi, mesaisi falan da oluyordu. Çocuklar ne isterse alabiliyorduk. Her şey boldu. Para konusunda sıkıntımız yoktu." (F.M., 50)

Gayri resmi birlikteliği sona eren katılımcılar ise nasıl yoksulluğa düştüklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Üçüncü eşimin (nikahsız beraber yaşadığı, üç çocuğunun babası) kırtasiye dükkanı vardı. Durumu iyiydi. Her şeyi getirirdi eve. Hamileyken midem bulanırdı. Eşim lokantadan getirirdi. Gezmelere giderdik, yediğim önümde yemediğim arkamdaydı…. Üçüncü çocuğum tecavüz sonucu oldu…. Aldırmak istedim. Ama para bulamadım. Buradaki hastanelere çok gittim çözüm bulmak için ama sadece özelde parayla alıyorlardı. Para bulamadım. Zaten ben hamileyken ayrıldık. Çocuğu üzerine aldı. Almayabilirdi de. Ben bunu da yaşadım çünkü. Çocuğu üzerine aldı ama çocuk yürüyene kadar çocuğu görmeye bile gelmedi. O zamanlar gerçekten çok perişandım. Yeme yok, yiyecek yok, kira birikti. Ev sahibi çok iyi biriydi. Yardıma başvurmuştum bağlanana kadar kirayı verme dedi." (S.Ü., 37)

"Ben ikinci kez resmi evlilik olmadan kızlarımın babasıyla yaşamaya başladım. Kızlarımın babası da başka biriyle resmi olarak evliydi. O yüzden nikah kıyamadık. İkinci eşim diğer eşimden olan oğlumla beni görüştürmek istemedi. O zaman görüşmediğim için şimdi de haber alamıyorum. Şu an 16 yaşında ama nerde ne yapıyor bilmiyorum. Kızlarımın babası da nikahlı eşine dönünce ben kızlarımla ortada kaldım. Ama kızların masraflarını karşılıyor Allahtan. Çocukların okul masraflarını, kırtasiye masraflarını karşılıyor." (H.D., 33)

Köyden kente göç etmek zorunda kalan katılımcı A.Ç. yoksulluk konusundaki deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

"Öncesinde köyde yaşıyorduk. 2 tane biçerdöverim, traktörüm, büyükbaş hayvanlarım vardı. Raif Oktay döneminde toprakları icarına ekiyordum. Durumumuz çok iyiydi. İcarına tarlasını ektiğim adam tarlaları satınca benim durum bozulmaya başladı. Ekecek

> tarla kalmadı. Öyle olunca da köyde yapacak iş kalmadı. Köydeki her şeyi sattım. Çankırı'ya yerleştim. Buradan bir bahçe aldım evi yaptım oraya. Sonra şoförlüğe başladım. Uzun yola gidiyordum. O zamanda kendi yağımızda kavruluyorduk. Bir muhtaçlığımız yoktu. Sonra benim biraderlerin borçları beni buldu. Alacaklıları bana rahat vermedi. Ben de hem alacaklılardan kaçmak için hem de borçları kapatmak için İstanbul'a gittim. Kardeşlerim beni sırtımdan vurdu. Onların yüzünden oldu her ne yaşadıysam." (A.Ç., 73)

Görüldüğü gibi 11 katılımcı sonradan bir dönem maddi durumları iyi ve kimseye muhtaç değilken hayatlarında yaşadıkları bazı olaylar dolayısıyla yoksulluğa düşmüşlerdir. Bu nedenlerin neler olduğuna genel olarak bakacak olursak; 11 katılımcıdan 4 tanesi aile üyelerinden evin geçimini sağlayan kişinin veya kişilerden birinin cezaevine girmesi nedeniyle yoksulluğa düşmüşlerdir. Bu da demek oluyor ki aile üyelerinden evin geçimini sağlayan kişi cezaevine girdiğinde eve giren gelir bir anda yok olduğu için diğer aile üyeleri de maddi sıkıntılarla yüzleşmek zorunda kalıyorlar. 6 katılımcı ise ya yaptıkları evlilikler nedeniyle ya da evlilikleri bittiği için yoksulluğa düşmüşlerdir. Kadınlar açısından resmi evlilik ya da gayri resmi birliktelik hayatlarını maddi anlamda da etkileyen bir durumdur. Özellikle çalışmayan kadınlar veya evlendikten sonra çalışmayan kadınlar açısından evlilik veya gayri resmi birliktelik ise tamamen kadınların kaderini belirleyen bir durum olmaktadır. Hayatlarını eşlerinin çalışma durumuna göre belirleyen kadınlar, evlilikleri bittikten sonra maddi anlamda tamamen bir boşluğa düşmektedirler. Evlenilen kişinin düzenli bir işi ve iyi bir gelirinin olması katılımcıların maddi anlamda sıkıntı yaşamamalarına neden olmuştur. Bazı katılımcılar evlenmeden önceki hayatlarında maddi durumları daha iyi olup evlendikten sonra eşinin maddi durumunun kötü olması nedeniyle maddi sıkıntılar yaşamışlardır; bazı katılımcılar ise evlilikleri süresince maddi sıkıntı çekmemesine rağmen farklı sebeplerden dolayı eşinden ayrılarak çocukların bakımını üstlenmek zorunda kalmaları nedeniyle maddi sıkıntılar yaşamışlardır.

6 katılımcı hayatlarını hep yoksul olarak geçirmişlerdir. Katılımcıların yapmış olduğu evlilikler ve ayrılıklar hayatlarını değiştirmeyerek aynı yoksulluk içerisinde devam etmelerine neden olmuştur. Katılımcılardan A.Ş.'nin maddi durumları zaten kötü iken eşinin kaza geçirmesi sonucu durumları daha da kötüye gitmiştir:

> "Biz 12 yıldır Çankırı'dayız. Daha öncesinde Çorum'un Bayat ilçesinde yaşıyoduk. Çocuklarım falan hep orada doğdu. Eşim ordayken inşaatlarda çalışıyodu. Maddi olarak durumumuz yine kötüydü. Zor geçiniyoduk, aç kalmayacak kadar kendimizi idare ediyoduk, en azından muhtaç durumda değildik….Eşim o dönemde de inşaatlarda çalışmaya devam ediyodu. Sonra bize Vakıftan TOKİ evi çıktı (katılımcının bahsettiği ev yoksul konutları diye bilinen TOKİ konutları). Araba aldık. Eşim arabayla kaza geçirdi. Kazadan sonra tedavi gördü, ancak şu anda kulağında işitme kaybı yaşıyor, akciğerinde hasar kaldı, mental düzeyde de zeka problemi yaşıyo. Eşim çalışamayacak hale geldi. O kazadan sonra bi daha çalışamadı. Zaten maddi durumumuz kötüydü. Daha da kötü hale geldik. Çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılayamayacak hale geldik."(A.Ş., 46)

F.D.'nin ise eşinin vefat etmesinden sonra zaten kötü olan ekonomik durumunun daha da zorlaştığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Bu yardımı almadan önce çok kötü durumdaydım. Yiyecek ekmeğe muhtaçtık, öyle deyim. Benim de kocamın da ikinci evliliğiydi. Kocamın ilk evliliğinden 5 tane üvey çocuğum var. 4 tane de benim oldu. Biz daha evvel köyde yaşıyorduk. Oradayken kendi halimizde geçinip gidiyorduk. Bi muhtaçlığımız yoktu. Köyde tarla tapan işleriyle uğraşıyorduk, geçimimizi öyle sağlıyorduk…. Eşim varken onun maaşı yetiyordu yine. Ama ölünce maaşı kaldı ama bana maaş geçince çok azını almaya başladım. Üvey kızım da olduğu için ona da veriliyordu kocamın maaşından. Oğlum desen doğru düzgün işi yoktu. İçki içiyordu. Bir lokma ekmeğe muhtaç hale gelmiştik. Ben H.'ı yanıma alıyordum aşevine gidiyordum yemek getirmeye. Baktık olmuyor, İstanbul'daki oğlumun yanına gittim çocuğu da yanıma alarak. Ama oraya da sığamadık. Akşam olunca sofraya otururduk yemek yemeye, ekmek verin diyemezdim geline. Gece ağlardım hep sabaha kadar. Neyse iki ay orada durduk ama duramadık nihayetinde. Geri Çankırı'ya geldik. Köye geri dönelim dedim. Köye döndüğümde bir baktım ki evde bi şey bırakmamış üveyler (üvey çocuklarını kastediyor). Evi talan etmişler, altımdaki yatağa kadar almışlar. Sonra geri Çankırı'ya geldik. Yardım almaya başlayınca hayatımız kurtuldu."(F.D., 64)

Diğer 4 katılımcı ise evlenmeden önceki hayatında da, evlilik hayatında da, ayrıldıktan sonraki hayatlarında da maddi sıkıntılar çekmeye devam etmişlerdir. Yoksulluğu süreğen olarak yaşayan katılımcılardan N.A.'nın şunları ifade etmiştir:

> "Evlenmeden önce köyde yaşıyordum. Köyde durumumuz iyi değildi. Zor geçiniyorduk. 1996 yılında resmi olarak evlendim. Evlendiğim kişi de köylülerdi,

> fakırlardı yani anlayacaan. Kaynanam yüzünden geçinemedik. Bi yıl sonra boşandık. Bu evliliğimden çocuğum olmadı. Daha sonra başka biriyle beraber yaşamaya başladım. [Nikâhınız var mıydı] Nikahımız yoktu. Ama o kişi de ilk eşini unutamadığını söylüyordu. Bu yüzden ayrıldık. Ayrıldıktan sonra bi kızımız oldu. Ama kızımın babası çocuğu kabul etmedi…. Çocuk doğduktan sonra köydeki ailemin yanına yerleştim. Ancak onların maddi durumu da kötüydü. Köylü olduklarından onlar da fakırdı. 6 yıl onlarla yaşadım. Annem ve babam da sadece 2022 aylığıyla (65 yaş aylığı) geçiniyodu." (N.A., 45)

Eşinin Fransa'da oturum alabilmesi için resmiyette boşanan Ş.K. ise yoksulluk konusundaki deneyimini şu şekilde anlatmıştır:

> "Eşim 2005 yılında Fransa'ya çalışmak için gitti. Orada oturum alabilmek için de anlaşmalı olarak boşandık. Eşimle ayrılmadan önce köyde yaşıyorduk. Durumumuz çok iyi değildi. Eşim durumumuz düzelsin diye çalışmaya gitti işte. Fransa'ya giderken bizi de daha sonra yanına alacağını söyleyerek gitti. Eşim gittikten sonra 2-3 ay kaynanam gille köyde yaşadım. Zaten eşim varken de köyde yaşıyorduk. Köydeyken çok ihtiyacımız olmuyordu öyle. Şehirde durum farklılaşıyor. İhtiyaçlar değişiyor, çoğalıyor. Eşimle resmi olarak ayrılınca kendi ailemin yanında yaşamaya başladım. Eşim o dönem para gönderiyordu bize. Durumumuz düzelir sanmıştım. Ama daha da kötüye gitti her şey."(Ş.K., 45)

Eşinin başka kadınla yaşamaya başlamasından sonra maddi durumlarının kötüye gittiğini F.K. şu şekilde anlatmıştır:

> "Eşimle yaşarken maddi durumumuz ne iyiydi, ne kötüydü. Eşim 5 ay çalışırsa 6 ay çalışmıyordu. Eşim benim bileziklerimi falan satmıştı. O dönemlerde apartmanlarda temizliğe falan gidiyordum. İlk evlendiğimizde durumumuz iyiydi. Ama son dönemler kötüleşti iyice eşimin yüzünden. Başka kadın çıktı ortaya. Onun yüzünden mahvolduk yani. Eşim üniversitede şoförlük yapıyordu. Aslında adam gibi evine işine sahip çıksa bu duruma gelmezdik. Burada üç çocuk, o kadından iki çocuk, derken aldığı paranın da hayrını göremedik."(F.K., 30)

Hem evli olduğu dönemde hem ayrıldıktan sonra yoksulluk durumu devam eden A.Ç. deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Eşimden kızım anasınıfına giderken boşandık. Evliyken maddi durumum daha kötüydü. Eşim esnaftı. Sürekli iflas ediyordu. İflas ettikçe de kaçıyordu. Çok aç

> kaldığımız zaman oldu. Sabah kahvaltısında makarna yediğimiz günleri biliyorum. Ama her şeye rağmen yuvam yıkılmasın diye sabrettim…. [Boşandıktan sonra ne yaptınız, o süreçte nasıl geçindiniz?] Boşandıktan sonra annemle babamın yanına yerleştik. Erkek kardeşim evlenince annem gille onlar da beraber yaşamaya başladı. Gelinimizle anlaşamadık. Babam da bana göçmen evlerinin oradaki eski eve geçmemi söyledi. Ben de kızımla oraya yerleştim. Oradayken de babam yardım ediyordu. Akrabalardan fitre zekat veren oluyordu. Allah razı olsun hala verenler oluyor. Şimdiyse aldığımız yardımla, babamın yardımıyla, eşin dostun yardımıyla geçiniyoruz."(A.Ç., 40)

İnsanlar içinde bulundukları maddi zorluklarla ve yoksulluk sorunuyla başa çıkabilmek için çeşitli yollara başvurmaktadırlar. Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların yoksullukla mücadele için en büyük desteği resmi kurumlardan aldıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun evine giren gelirin büyük kısmını resmi kurumlardan aldıkları sosyal yardım oluşturmaktadır. Katılımcıların yoksullukla baş etmek için başvurdukları en önemli yol devlet desteği olmuştur. Alınan sosyal yardımlar dışında aile içinde verilen desteğin rolü de yadsınamaz. Aile içinde verilen destek ekonomik olmanın yanında manevi olarak da katılımcılara fayda sağlamaktadır. Ayrılan kadınların nafaka talep etmeleri de maddi anlamda yoksullukla baş etmenin yollarından birisidir. Kişilerin psikolojik olarak da yoksullukla başa çıkmak için geliştirdikleri bazı yollar mevcuttur. Bazı katılımcılar kendilerini hayatın günlük telaşesine kaptırıp içinde bulundukları zor durumu unutmaya çalışmaktadırlar. Bazı katılımcılar da maddi durumu kendinden daha kötü olanlarla kıyaslama yaparak avunmaktadırlar. Yoksullukla başa çıkmak için bir başka yöntem ise kişilerin hayat standartlarını düşük tutmaya çalışmalarıdır. Konuyla ilgili olarak yoksullukla baş etme yolları, katılımcıların gözünden anlatılmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmada elde edilen sonuçlara göre katılımcıların yoksullukla başa çıkabilmek için en çok kendi yakın akrabalarından maddi ve manevi anlamda destek gördükleri sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan eşinden ayrılmış veya eşi vefat etmiş olanlar evliliklerinin bitmesiyle ya yoksulluğa düşmüşlerdir ya da var olan yoksullukları devam etmiştir. Aynı şekilde eşi cezaevinde olan katılımcılar da eşleri cezaevine girdikten sonra maddi zorluklar çekmeye başlamışlardır. Bu maddi zorluklarla başa çıkabilmek için zor zamanlarında yakın akrabaları hem maddi hem

manevi olarak destek olmuşlardır. Eşinden ayrıldıktan sonra anne ve babasının yanına yerleşen N.A. deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Çocuk doğduktan sonra köydeki ailemin yanına yerleştim. Ancak onların maddi durumu da kötüydü. Köylü olduklarından onlar da fakırdı. 6 yıl onlarla yaşadım."(N.A., 45)

Babasının maddi durumu iyi olmamasına rağmen babasının olduğu şehre göç eden A.Ş. ise şunları ifade etmiştir:

> "Babam gil Çankırı'da kalıyodu. Bizim Bayat'taki evimiz de kerpiçti, yıkılmak üzereydi. Başka kalacak yerimiz de olmadığı için babam gilin yanına Çankırı'ya geldik. [Babanız yardım ediyor muydu size maddi anlamda?] Hayır, babamın durumu da iyi değildi."(A.Ş., 46)

F.K. boşandıktan sonra kalması için babasının kendisine ev vererek destek olduğunu şöyle anlatmıştır:

> [Ne zaman boşandınız?] "2006 yılında. Sonra Çankırı'ya geldim 2 çocuğumla beraber. Çankırı'ya geldiğimde babam sağdı. Babam gilin Eldivan'da evleri vardı ama eskiydi. Babam bana 'o evi yaptır, çocuklarınla beraber otur' dedi."(F.K., 42)

Maddi olarak zorlandığında annesinden destek aldığını S.G. şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Bazen daralırsam annemden arada bir 100 lira istiyorum. Annem de dul. O da yardım ediyor. Bu yardım bazen geç yatıyor. O zaman zorlanıyoruz. Annem para olarak yardım etmese bile, yağımı, şekerimi alıyor. Annem iyi ki var."(S.G., 35)

Babasının maddi anlamda destek olduğunu ifade eden A.Ç. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> [Boşandıktan sonra ne yaptınız süreçte nasıl geçindiniz?] "Boşandıktan sonra annemle babamın yanına yerleştik. Erkek kardeşim evlenince annem gille onlar da beraber yaşamaya başladı. Gelinimizle anlaşamadık. Babam da bana göçmen evlerinin oradaki eski eve geçmemi söyledi. Ben de kızımla oraya yerleştim. Oradayken de babam yardım ediyordu. Akrabalardan fitre zekat veren oluyordu. Allah razı olsun hala verenler

> oluyor. Şimdi ise aldığımız yardımla, babamın yardımıyla, eşin dostun yardımıyla geçiniyoruz."(A.Ç., 40)

Zor zamanlarında kendi kardeşi tarafından destek gören katılımcılar ,deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "O zor dönemlerimde abim yardım etti, sağ olsun. Buraya geldiğimde hiçbir şeyim yoktu. Bu evdeki eşyaları bile abim aldı. Bazılarını da mesela halıları falan köyden getirdik."(N.M., 41)

> "Burada kardeşlerimin evi var. Onların evinde onlar yokken kalıyorum. Üç kardeşimin de evi var hepsi de buradaki evlerine ara ara geliyor. Evleri dayalı döşeli. Biri kalmak için geldiğinde ben diğerinin evine geçiyorum. Kardeşlerim de olmasa ne yapardım bilmiyorum ben. Bana çok destek oluyorlar sağ olsunlar."(Ş.K., 45)

Benzer şekilde eşinin cezaevinde olduğu dönemde kayınbiraderinin kendilerine destek olduğunu H.Ç. şu şekilde ifade etmiştir:

> "Eşimin kardeşi bu zor dönemde bize destek oldu. Şu an onun evinde oturuyoruz."(H.Ç., 49)

Katılımcıların genel sayısına oranlarsak çoğu katılımcı bu zor zamanlarını akrabalarının ve aile üyelerinin desteğiyle atlatmaya çalışırken çok az sayıda katılımcı akrabaları tarafından destek almamaktadır. Katılımcılardan S.Ü. ailesinin rızası olmadan evlendiği için ailesi destek çıkmamaktadır.

> "Bu durumları aileme de anlatamadım. Çünkü kaçmıştım. Söylemeye yüzüm yoktu. Ama babam duymuş bir şekilde. Bana 'çocukları bırak gel' dedi. Ama ben çocuklarımı bırakamazdım. Bırakmadım da."(S.Ü., 37)

Bir diğer katılımcı Y.Ş. ise babası vefat ettiği için babasından kalan emekli maaşını annesiyle paylaşmaktadır. Maaşın paylaşılması ise aile içi çekişmelere yol açmaktadır. Bu nedenle Y.Ş. ailesinden herhangi bir destek görememektedir.

> "Adım babamın parasını alıyor oluyor ama üç ayda 2000 TL anca oluyor. Neye yetecek ki o para. Keşke annem de ölse de paranın tamamını ben alabilsem." (Y.Ş., 35)

Ş.T. ise ailesiyle görüşmediği için destek olmadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> [Kendi aileniz yardımcı olmuyor mu?] "Annem var burada, o da huzurevinde kalıyor. Kardeşlerimle de görüşmüyorum, herhangi bir bağımız yok."(Ş.T., 37)

Boşanmış veya gayri resmi birlikteliğini bitirmiş olan kadın katılımcılar ayrıldıkları eşlerinden nafaka talep ederek içinde bulundukları ekonomik yoksunluğa bir nebze olsun çözüm bulmaya çalışmışlardır. Nafaka, kadınlara boşanmaları durumunda geçimlerini sağlayabilmeleri adına eşleri tarafından ödenen bir haktır. Elbette ki nafaka resmi olarak yapılan evliliklerin bitmesi sonucunda anne ve çocuk adına yapılan ödemedir. Nikahsız birlikteliklerde ise dünyaya gelmiş çocuk söz konusu ise baba, sadece çocuk adına nafaka ödemekte iken anne hiçbir hak talep edememektedir. Nafaka hukuki yollardan talep edilebilmekte olduğundan dolayı bazı katılımcılar boşanma esnasında talep ettiklerinden dolayı kendileri ve çocukları adına nafaka almaya devam etmektedirler. Ancak bazı katılımcılara nafaka bağlandığı halde eşleri tarafından nafaka ödenmemektedir. Biriken nafakalarını alabilmek için katılımcıların icra yoluna başvurmaları gerekmektedir. Geçimini zor sağlayan katılımcılar ise böyle adli vakalar için bütçe ayıramayacaklarını ileri sürerek bu haklarından vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir. Oysaki adli yardım talebi ile maddi gelirinin olmadığını ispatlayan herkes hukuki hakları için dava açabilmektedir.

Katılımcıların genel ifadelerine baktığımızda 18 katılımcıdan 10'u eşinden boşanmış veya gayri resmi birlikteliğini bitirmiştir. Bu 10 katılımcıdan sadece 3'ü nafaka alabilmektedir. Üç katılımcı resmi evliliklerini bitirdikleri için nafaka almaktadırlar ve aldıkları nafaka miktarı 670 TL ve 1000 TL arasında değişmektedir. 4 katılımcı ise nafaka almaya hak kazandıkları halde eski eşleri tarafından nafakaları ödenmediği için icrada alacak dosyaları mevcuttur. Resmi nikahı olmayan katılımcılar, bu konuyla ilgili olarak deneyimlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

> "Daha sonra başka biriyle beraber yaşamaya başladım. [Nikâhınız var mıydı?] Nikahımız yoktu. Ama o kişi de ilk eşini unutamadığını söylüyodu. Bu yüzden ayrıldık. Ayrıldıktan sonra bi kızımız oldu. Ama kızımın babası çocuğu kabul etmedi. Nüfusa babasının adını yazdırdım. Ama benim soyadımı taşıyo. Daha sonra babalık davası

açtım. DNA testi yapıldı. % 99 babası çıktı. Öylece kızım adına 140 lira nafaka bağlandı. Ama bana resmi nikah olmadığı için bağlanmadı. Bi kaç yıldır nafakayı da ödemiyo."(N.A., 45)

"Aslında nafaka yatıyor ama düzenli yatmadığı için şu an içerde birikti. Alabilmem için mahkeme masrafını ödemem gerekiyor. Öylece duruyor orada."(H.D., 33)

Resmi evliliğini sonlandıran katılımcılar ise nafaka konusundaki deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

"Durum öyle olunca nafaka davası açtım eşime. Nafaka bağlandı. Ama eşim bir kere yatırdı. Alacak dosyam duruyor mahkemede ama gidip de uğraşamıyorum. Hem hastalığımdan dolayı hem de avukata falan verecek param yok."(Ş.K., 45)

"Oysa eşim 6 ay falan yatırdı nafakayı sonra bir daha yatırmadı. Zaten eşim beni, kardeşlerimi arayarak tehdit ediyordu nafaka davasını geri çekmem için. Zaten düzenli bir işi yoktu da ara ara sigortalı işe giriyormuş, "her yerde karşıma çıkıyor bu nafaka" diyerek bizi tehdit ediyordu."(A.Ç., 40)

Katılımcılardan Y.Ş. ise resmi nikahı bulunmasına rağmen eşinin ödemeyeceğini bildiği için nafaka talep etmediğini şu şekilde dile getirmiştir:

[Nafaka alıyor musunuz?] "Almıyorum. Bazen nafaka davası açıyım diyorum. Ama adam diyor ki 'sen tilkiysen ben kuyruğuyum' diyor. 'Ben sigortamı düşürürüm' diyor. Hiçbir şekilde yardım etmiyor."(Y.Ş., 35)

İnsanlar yoksulluğun verdiği zorluğu unutmak için, psikolojik olarak daha az etkilenmek adına günlük hayatın getirdiği görevleri yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Katılımcılardan N.A. ifadesinde bu durumu şöyle anlatmıştır:

"Ama ben çoğu zaman günlük hayatın telaşesine kaptırıyom kendimi. Unutuyom içinde bulunduğumuz durumu."(N.A., 45)

Emekli olup torununa bakan R.A. ise günlük hayatının nasıl geçtiğine dair şu söylemlerde bulunmuştur:

> "Kızım çalışıyor ama iş çıkışları, hafta sonları falan gelip işlerimizi hallediyor. Temizliğimizi kızım yapıyor. Yemekleri ben yapabiliyorum. Gurbetçi olduğum için yemek yapmayı öğrenmiştim. Ankara'da falan çok çalıştım. Oralarda çalışırken öğrendim yemek yapmayı. Kendi yemeğimizi falan kendimiz yapıyoruz." (R.A., 63)

Yoksul insanlar içinde bulundukları maddi yetersizliği maddi durumu kendinden daha kötü olanlarla kıyaslayarak içinde bulundukları durumu daha iyi görme eğilimindedirler. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir:

> "Belki durumu benden daha kötü olanlar vardır." (H.Ç., 49)

> "Çevremdeki insanlara göre benim durumum yine iyi. Asgari ücretle çalışanlar 'yetiremiyoruz' diye yakınıyorlar. Ben onlara bakarak yine yetiriyorum. Çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılıyorum. Çocuklarıma "anne bizim niye bundan yok" dedirtmiyorum. Her şeylerini alamasam da çocuklarımı mahcup etmiyorum çevrelerine karşı." (F.K., 30)

> "Allaha şükür çevremizdeki insanlara göre de durumumuz çok iyi. Bu yardım olmasa da geçinebiliriz ama çocukların masrafları zorluyor işte." (A.Ö., 73)

İnsanların yoksulluğa direnmek için geliştirdikleri bir başka yöntem ise yaşam standartlarını düşük tutmaya çalışmalarıdır. Katılımcılardan H.D. bu konuyla ilgili şunları dile getirmiştir:

> "Köyde bahçemiz var orayı ekip biçiyoruz. Yaz tatili olunca gidiyoruz orada kalıyoruz. En azından yiyeceğimiz falan çıkıyor. Kışlıklarımızı falan yapıyorum bahçeden çıkanlarla."(H.D., 33)

Yaşam standardını düşük tutmaya çalışan A.Ö. ise durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

> "Sosyal hizmetlerden de alıyoruz ya artık yetiyor aldığımız bize. Ne bulursak onu yiyoruz. Fazla sosyeteye kaçmıyoruz. Öyle olunca da yetiyor."(A.Ö., 73)

Elinde olanla yetinmeye çalıştığını A.Ç. şunları söylemiştir:

> "Hiçbir yere borç yapmıyorum. Neyle öderiz diye korkuyorum. Elimde varsa alıyorum, yoksa yok."(A.Ç., 40)

Kıyafet konusunda tasarruf yaptığını ifade eden F.M. durumunu şu şekilde aktarmıştır:

> "Küçük oğlan abisinin kıyafetlerini giyiyor. Öyle kıyafet aldığımız falan da yok. Daralınca komşulardan falan istiyorum 50-100 lira falan. İdare etmeye çalışıyoruz işte. Durumumuz çok iyi değil ama çok da kötü değiliz. Bir şekilde geçiniyoruz."(F.M., 50)

Lüks bir hayat beklentisinin olmadığını söyleyen F.D. şunları ifade etmiştir:

> "Aldığım yardımlarla idare ediyorum şimdi. Zaten öyle lüks bir hayat istemiyorum. Allah sağlık sıhhat versin başka bir derdim yok."(F.D., 64)

Çok gelirin çok da gideri olacağını düşünen Ş.K. elindekilerle yetinmeye çalıştığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Aslında çok para çok masraf, az para az masraf. Bir şekilde yetirmeye çalışıyorum. Allah'a şükür çocukların ihtiyaçlarını karşılayabiliyorum. Kardeşlerim destek oluyor. Evlerinde kalıyorum benden kira almıyorlar." (Ş.K., 45)

Yoksul bir ailede eğitim hayatını sürdürmeye çalışmak, çoğu zaman zor bir süreç olmakla beraber aynı zamanda yoksulluğun eğitimle son bulacağına dair birçok umut beslemektedir. Ekonomik sıkıntıların yaşandığı ailelerde çocukların eğitim masrafları da ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Bilindiği gibi insanların temel ihtiyaçları yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlardır. Peki sadece bu temel ihtiyaçları karşıladığımızda yoksul olmaktan kurtulabiliyor muyuz? Ülkemizde temel eğitimin zorunlu olması, beraberinde eğitimle ilgili ihtiyaçları da zorunlu kılmaktadır. Ailelerinin geçimini zorluklarla sağlayan aile üyeleri, çocuklarının eğitim masraflarını da karşılamakta zorluk çekmektedirler. Bu durumda eğitimin temel ihtiyaç kapsamına mı girip girmediği tartışma konusu olmaktadır. Birkaç kuşak öncesine bakıldığında çocukların eğitiminin çok da masraflı olmadığı anlaşılmaktadır. Çocuklar okula başlarken alınan bir önlük, bir çanta, kitap, defter gibi malzemeler dışında eğitim için çok fazla bir bütçe ayrılmamaktaydı. Alınan önlük ve çanta ortalama 4-5 yıl

kullanılmaktaydı. Ders kitapları ise maddi durumu iyi olan insanlar çocuklarına her yıl yeni kitap alırken, maddi durumu iyi olmayanlar –tercihi de o yönde olabilir- geçmiş yılların kitaplarını almaktaydılar. Ancak günümüzde ihtiyaçların çeşitlenmesiyle beraber çocukların okul konusundaki ihtiyaçları da çeşitlenmiştir, üstelik ders kitaplarının ücretsiz olarak dağıtıldığı bir dönemde. Kırtasiye malzemelerinin çeşitlenmesiyle okuldan talep edilen malzemeler de farklılaşmıştır. Ücretsiz olarak dağıtılan ders kitapları okullarda kullanılmayıp çocukların ailelerine "yardımcı kitap" adı altında fazladan kitap aldırılmaktadır. Bu da ailelere yoksul olsun olmasın ayrı bir külfet olmaktadır. Günümüzde çocukların okula servis ile gitmeleri de yeni bir ihtiyaç alanı doğurmuştur. Okul artık ister yakın olsun ister uzak olsun çocuklar okula servisle gitmektedir. Anne-babalar çocuklarını okula kendileri götürmemekte bunu yerine okul servisini tercih etmektedirler. Çalışma kapsamında da eğitim masraflarının temel ihtiyaç olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Katılımcılar genel olarak eğitim masraflarını karşılamaları gereken zaruri bir ihtiyaç olarak görmektedirler ve bu masrafı karşılamakta zorlandıklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

> "Elimden geldiği kadar onun (kızının) ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorum. Onun eğitimi çok önemli. Önceliği hep onun eğitimine veriyorum."(H.Ç., 49)

> "Şimdi de evde dolap süsü, iğne oyası yapıyorum. Eve katkıda bulunmaya çalışıyorum. Çocuk 3. Sınıfa geçti, onun ihtiyaçları da çoğalıyor." (S.G., 35)

> "Yetmediği yerde çocukların babasını arıyorum. Kırtasiye masraflarına falan yardım ediyor…. Ama kızların masraflarını karşılıyor Allahtan. Çocukların okul masraflarını, kırtasiye masraflarını karşılıyor." (H.D., 33)

> "Büyük oğlan, dershaneye gitti, üniversiteye hazırlanıyordu. 3500 TL oranın borcu var hala ödeyemedik. Babası "veririm" dedi ama o da gitmiş emekli olmuş, emekli olunca da maaşı düşmüş. Zaten kredi borcu falan da var. O yüzden o da ödeyemiyor. O borç kaldı öyle. Dişlerimi yaptırdım. 2500 lira da onun borcu duruyor. Küçük oğlan liseye başlayacak. Onun servis parası olacak, okul masrafı çıkacak. Diğeri üniversiteye hazırlanacak tekrardan. Bu seneki sınavda kaydırma yapmış. Bu sene olamayacak gibi." (F.M., 50)

Verilen dini içerikli yardımlarla çocuklarının okul ihtiyaçları için onlara hesap açtırmak gibi bir yol tercih eden F.K. durumunu şu şekilde aktarmıştır:

> "Benim durumumu bilen tanıdıklarım ramazanda fitre ve zekatlarını veriyorlar bana.o gelen fitre ve zekat paralarını çocukların hesabına yatırdım. Okul açılırken okul ihtiyaçları için kullanıyorum."(F.K., 30)

Merkezin dışındaki TOKİ konutlarında oturan katılımcılar, çocuklarını il merkezine okula göndermekte yaşadıkları zorlukları şu şekilde dile getirmişlerdir:

> (N.A., yaşadıkları evin merkeze uzak olmasından yakınıyor) "Bir de merkeze uzak olmasından dolayı sıkıntı çekiyoz. Buradakilerin çoğunun engelli kartı var ücretsiz gidip geliyolar. Benim çok fazla işim olmuyo çarşıda ama seneye kızım liseye başlayınca merkeze gitmek için bir de yol parası çıkacak." (N.A., 45)

> "Oğlum liseye başlayınca merkezdeki okula devam etmek zorunda olduğu için her gün otobüse para bulmak zorunda kalıyodum. Çoğu zaman çocuk para olmadığı için okula gidemiyodu…. İşte seneye kızım da liseye başlayacak. Ona da her gün yol parası lazım olacak. Sadece eşim ücretsiz biniyor otobüse. Eşimin engelli kimlik kartı olduğu için. Ama çocuklarıma sürekli yol parası lazım oluyor. Seneye ikisine birden nasıl yol parası verecem bilmiyorum." (A.Ş., 46)

> "Okula servisle gidip geliyor. Aylık 150 lira veriyorum. Bu sene 200 lira olur herhalde. Olsun gözüm arkada kalmıyor en azından. Onun servise yazılması için de çok uğraştım. Normalde buraya servis gelmiyordu. Otobüsle de gitmesi çok zor oluyordu. Çünkü okuluna gitmesi için iki otobüs değiştirmesi gerekiyordu. Okulun kendi servisi de sadece TOKİ'ye tek öğrenci için gelmiyordu. Diğer okullardan giden çocukları buldum. Tek tek çocuğunu okula servisle göndermek isteyen insanları buldum. O şekilde ayarladım servisi." (A.Ç., 40)

Bir dönem TOKİ konutlarında ikamet eden ancak bazı sebeplerden dolayı il merkezine taşınan Ş.K. ise şunları ifade etmiştir:

> "Hem hastalığımdan hem de büyük kızım liseye başladı diye git gel yol masrafı olmasın diye Çankırı merkeze yerleştim." (Ş.K. 45)

Torunun bakımını sağlayan F.D. ise torunun güvenli bir şekilde okula gidip gelmesini sağlamak amacıyla zor şartlar altında torununu okul servisine kayıt yaptırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Okula kayıt yapmadılar H.'ı (torununu) velayet anne- baba da ama ben bakıyordum. Vasilik olmayınca okula kaydını yapmadılar. O da son anda oldu ama uzaktaki okula kaydı oldu. Ben korkuyorum H.'ın okula yürüyerek gitmesine falan. Çünkü H., değişik bir çocuk. Dışarda kedinin köpeğin arkasına takılıp gidiyor. Allah korusun başına bir şey gelirse diye korkuyorum. O yüzden servise verdim. Servise de 170 lira istediler. Gittim yazıhanelerine konuştum servisçilerin. Dedim durumumuz böyle böyle. Onlar da sağ olsunlar kırmadılar 'tamam teyze sen 100 lira ver yeter' dediler." (F.D., 64)

Katılımcılardan F.K. ise üniversiteye giden kızının eğitim masrafları yüzünden kızının eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "İnanın aldığım zar zor yetiyor. Bırakın eşya almayı kızım Kastamonu'ya okumaya gitti parasızlık yüzünden okuldan aldım onu. [Burs almıyor muydu kızınız?] Alıyordu ama yetmiyordu ki. Çankırı'daki üniversiteyi de tutuyordu puanı ama buradaki eğitim fakültesi olmadığı için Kastamonu'ya gitti. Orda da yurt parasıydı, harçlığıydı, resim malzemesiydi derken yetiremedik. Okulu dondurmak zorunda kaldık." (F.K., 42)

N.A., yoksulluktan ancak kızı eğitimini tamamlayıp bir meslek sahibi olabilirse kurtulabileceklerini düşünmektedir ve kızının bu konudaki hayalini şu şekilde paylaşmıştır:

> "Kızım bu durumdan dolayı "anne okuyacağım ilerde öğretmen olacam. O zaman zengin olacaz. Bu sıkıntılarımızdan kurtulacaz" diyor. Bu yüzden derslerine çok çalışıyo." (N.A., 45)

Katılımcılar arasında daha önce köyde yaşayanlar da mevcuttur. Ancak katılımcılardan her biri köylü olmak ve geçimini nasıl sağladıkları konusunda farklı anlatımlarda bulunmuşlardır. Bazısı köylü olmayı yoksullukla eş değerde tutarken bazısı köydeyken geçim sıkıntısının olmadığını ifade etmiştir. Aslında genel olarak bakıldığında köyde yaşamanın ihtiyaçlar noktasında daha kolay olduğu gözlemlenmiştir. Köyde insanların babadan kalma tarlaları ekip biçmeleri, hayvancılıkla uğraşmaları geçimlerini sağlamaya yetmektedir. Köyde yaşanılan

evlere kira ödeme gibi bir sıkıntının olmaması, işe gidip gelmeden dolayı yol masrafının olmaması da insanların maddi sıkıntılardan uzak olmalarını sağlayan durumlardır. Şehirlerde kira ve yol parası dışında daha çeşitli ihtiyaçlarda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle şehirde yaşamanın maddi açıdan daha zor bir durum olduğu düşünülmektedir. Köyde yaşayanlar arasında maddi anlamda ise şu fark ortaya çıkmaktadır: daha fazla tarla sahibi olmak ve daha fazla hayvancılık yapmak. Köyde maddi durumu iyi olanlar, daha çok tarla ekip daha çok hayvancılık yapanlardır. Maddi durumu kötü olanlar ise daha çoğuna değil daha azına sahip olanlardır. Köyde yaşayan herkesin mutlaka ufak çapta da olsa bir ya da birkaç tarlası, üç beş hayvanı, birkaç tane bahçesi bulunmaktadır. Böyle bir durumda bile kişiler köyde geçimini sağlayabilmektedirler. Köylülük ve yoksulluğu aynı kefeye koyan katılımcı N.A., düşüncelerini ve yaşanmışlıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Evlenmeden önce köyde yaşıyordum. Köyde durumumuz iyi değildi. Zor geçiniyorduk. 1996 yılında resmi olarak evlendim. Evlendiğim kişi de köylülerdi, fakırlardı yani anlayacağan…. Çocuk doğduktan sonra köydeki ailemin yanına yerleştim. Ancak onların maddi durumu da kötüydü. Köylü olduklarından onlar da fakırdı…. Zaten bundan bir 10 yıl öncesine kadar hep köydeydim. Köyde yaşayınca çalışma imkanı da olmuyor." (N.A., 45)

Köyde yaşarken maddi durumu çok iyi olup daha sonra kente göç etmek zorunda kalan AÇ. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Öncesinde köyde yaşıyorduk. 2 tane biçerdöverim, traktörüm, büyükbaş hayvanlarım vardı. Raif Oktay döneminde toprakları icarına ekiyordum. Durumumuz çok iyiydi. İcarına tarlasını ektiğim adam tarlaları satınca benim durum bozulmaya başladı. Ekecek tarla kalmadı. Öyle olunca da köyde yapacak iş kalmadı. Köydeki herşeyi sattım." (A.Ç., 73)

Şehir merkezine göç etmeden önce köyde yaşayan diğer katılımcılar ise deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Eşimle ayrılmadan önce köyde yaşıyorduk. Durumumuz çok iyi değildi. Eşim durumumuz düzelsin diye çalışmaya gitti işte. Fransa'ya giderken bizi de daha sonra yanına alacağını söyleyerek gitti. Eşim gittikten sonra 2-3 ay kayınvalidem gille köyde

> yaşadım. Zaten eşim varken de köyde yaşıyorduk. Köydeyken çok ihtiyacımız olmuyordu öyle. Şehirde durum farklılaşıyor. İhtiyaçlar değişiyor, çoğalıyor." (Ş.K., 45)

> "Biz daha evvel köyde yaşıyorduk. Oradayken kendi halimizde geçinip gidiyorduk. Bir muhtaçlığımız yoktu. Köyde tarla tapan işleriyle uğraşıyorduk, geçimimizi öyle sağlıyorduk…. [Daha önce hiç gelir getiren bir iş yaptınız mı?] Köydeyken kendi tarlamızda rençberlik yapıyordum. Ama kendi tarlamız olduğu tabi ayrıyeten bir gelir olmuyordu." (F.D., 64)

Yoksul ailelerde çocuk olmak, yoksulluğun içinde büyümek çocuklar açısından anne-babalarla kıyaslandığında daha farklı bir durumdur. Çocuklar bazı durumlarda kendilerini çevrelerindeki çocuklarla kıyaslarlar. Özellikle okula başlayan çocuklar eğer aynı okula farklı ekonomik durumları olan kişilerin çocukları da geliyorsa kendileri ve onlar arasında bir kıyaslamaya giderler. İçinde bulundukları durumun neden öyle olduğunu sorgularlar. Arkadaş çevrelerinin imkanlarının kendilerinde neden olmadığını sorgularlar. Çocukların yaşları büyüdükçe bu sorgulama azalır ve durumu kabullenip ya anne-babaya karşı hırçınlık oluşur ya da anne-babaya bu konuda psikolojik olarak destek olurlar. Lewis (1965, s. LII), konuyla ilgili olarak, yoksulluk kültürü ile ilgili tespitlerinde bazı çocukların yoksullukla iç içe büyüdüğünü, herhangi bir psikolojik destek göremedikleri için de bu kültürü içselleştirdiğini ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde de çocukların akran kıyaslaması göze çarpan durumlardan biridir. Katılımcıların çocukları, genellikle okul çağında kendilerini akranlarıyla kıyaslama eğiliminde olmuşlardır.

> "Ama kızım daha çok üzülüyo. Kendini arkadaşlarıyla kıyaslıyo. Arkadaşları da tahminimce onun giydiklerini falan eleştiriyolar. Ben de alıyom kızıma kıyafet ama tabi öyle çeşit çeşit veya kaliteli alamıyom. Böyle olunca da zenginle fakır kendini belli ediyo." (N.A., 45)

> "Kızım da bazen herkes her istediğini alabiliyor biz niye alamıyoruz? Diye bana sitem ediyor." (H.Ç., 49)

Bazı katılımcılar ise çocuklarının içerisinde bulundukları yoksul olma durumunu kabul ederek kendilerine destek olduklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Çocuklarım da çok sıkıntı yaşadı. Harçlık veremiyordum. Ama bana bu konuda destek oldular. İsyan etmediler." (A.Ş., 46)

"Fakir olduğumuzu dışarıya yansıtınca gülüyorlar, kendimizi zengin olarak gösterecek halimiz de yok. Bu para olmazsa aç kalırız. Küçük oğlan bir şey alırken alışkanlık olmuş artık 'anne paramız var mı?' diye soruyor. Çocuk böyle bir moda girmiş. Çocuklara durumumuzu anlatırım genelde. Gelirimizi giderimizi bilirler. Ona göre isterler onlar da. İki de bir çocuklara 'yok' demem yani." (F.M., 50)

Yoksulluk içerisinde bulunan insanların yoksulluğu bir hayat şekli olarak kabullenip, yoksulluğu bir kültür olarak yaşayıp yaşamadıkları tartışma konusu olmuştur. Yoksulluğun tam bir tanımının olmadığı bir düzende yoksul diyebileceğimiz insanların da kim oldukları hakkında kesin bir yargı bulunmamaktadır. Gelinen noktada insanların yoksul olduklarını kabul etme durumu ve bu durumu nasıl kabullendikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu konuda bazı katılımcılar içerisinde bulundukları durumu şu ifadelerle sorgulamışlardır:

"Bazen niye böyleyiz diye soruyom kendime. Niye böyle fakırız diye…. Allahtan bu çevredeki insanların maddi durumları hep bizim gibi olduğu için kendimi çok fazla kıyaslayacaam bir durumum olmuyo." (N.A., 45)

"Kendimi bazen sorguluyorum. Neden bu hale geldik diye." (H.Ç., 49)

Katılımcılara direkt olarak "kendinizi yoksul olarak görüyor musunuz?" gibi bir soru yöneltmenin onur kırıcı olacağı düşünüldüğü için sorular katılımcılara dolaylı olarak sorulmuştur. Bu soruya cevap aramanın zorluğu nedeniyle bazı katılımcılardan istenilen şekilde cevap alınamamıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar neticesinde bazı katılımcılar direkt kendini "yoksul" veya "fakir" olarak tanımlamışlardır.

"Kendi komşularım ve akrabalarım da fakir." (N.A., 45)

[Kendini ekonomik anlamda nasıl değerlendiriyorsun, kendini nerede görüyorsun?] "Ben aslında yoksulun ta kendisiyim. Kapıdaki ayakkabılarıma bak, 3 senedir aynı ayakkabıyı giyiyorum. Önce çocuklarıma alıyorum. Üstümdekiler hep başkalarının verdikleri. İç çamaşırlarımı bile başkalarının verdiklerinden giyiyorum." (S.Ü., 37)

"Fakir olduğumuzu dışarıya yansıtınca gülüyorlar, kendimizi zengin olarak gösterecek halimiz de yok." (F.M.,50)

"Ben 6-7 yıldır alıyorum bu yardımı. Ben de istiyorum sigortalı olarak bir yerde çalışmak ama çocuklardan dolayı çalışmadığım için kendimi ihtiyaç sahibi olarak görüyorum. Eşya almak istiyorum ama alamıyorum. Başkalarının eskilerini kullanıyorum. İşte her şey gördüğünüz gibi. Bütün eşyalarımı sağdan soldan verdiler. Ama artık onlar da kullanılmayacak hale geldi." (H.D.,33)

Bazıları ise içerisinde bulundukları durumu ve bu durumun değişmediğini anlatmaya çalışarak yoksulluğu kabullendiklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Ama benim durumum ortada. Herkes biliyor gelirim olmadığını." (Ş.K., 45)

"Biz köyden gelen insanlarız. Çok lüks bir hayatımız yok. Azla yetiniyoruz. Geçiniyoruz öylelikle." (A.Ö., 73)

"Şimdi ise aldığımız yardımla, babamın yardımıyla, eşin dostun yardımıyla geçiniyoruz. Hiçbir yere borç yapmıyorum. Neyle öderiz diye korkuyorum. Elimde varsa alıyorum, yoksa yok. Ankara'dan Deniz Feneri Derneğinden falan yardım kolisi geliyor her ay. O da ihtiyacımızı görüyor şükür." (A.Ç.,40)

5.5. SOSYAL YARDIM POLİTİKALARI VE YAPILMA ESASLARI

Bu bölümde yoksullukla mücadele politikaları bağlamında Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi'nin uygulamalarının dayanağını oluşturan Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) yönetmeliği kapsamında sosyal yardım alan katılımcılardan hangi şartları sağladıkları için sosyal yardım aldıkları irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların hangi yollarla sosyal yardıma ulaştıkları, sosyal yardımlar hakkındaki genel düşünceleri, diğer kurumlardan aldıkları sosyal yardımlar ve dini içerikli yardımlar, sosyal yardım alırken yardımın kesilme korkusunun olup olmadığı gibi konular sorunsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Sosyal yardımlardan kimlerin faydalanacağı SED yönetmeliğine dayanmasına rağmen, SED yönetmeliğinde geçen ekonomik yoksunluk kavramının ucu açık olması ve yönetmelikte yardım verilecek kişilerin tam bir tanımının yapılmaması

nedeniyle SED yardımının verilmesi uygulamada farklılaşmaktadır. Anne ve babasının bakmadığı çocuklarına bakmak zorunda kalan büyükanne ve büyükbabalara, evlilik birlikteliği olmayan eşinden boşanmış, eşi vefat etmiş veya gayri resmi evliliği sonlanmış olan çocuklarının bakımını üstlenmiş olan kadınlara, eşi cezaevine girmiş ve çocuklarının bakımını üstlenmiş olan kadınlara, eşi çalışamayacak durumda olan çocuklarının bakımını üstlenmiş olan kadınlara, nadir olarak da eşinden ayrılmış, işi olmayan çocuklarının bakımını üstlenmiş olan erkeklere SED yardımı verilmektedir. SED yardımının en net ve en kesin şartı, evde 18 yaş altında çocuk veya çocukların bulunmasıdır.

Sosyal yardımları alabilme koşulları arasında torununun tüm bakım ve sorumluluğunu üstlenenler yer almaktadır. Türk Medeni Kanuna göre ana ve babanın çocuğa bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler (Türk Medeni Kanunu, 2001, Madde 328). Anne veya baba çocuğa bakmakla yükümlü olduğundan dolayı büyükanne veya büyükbaba, çocuğa bakmakla yükümlü değildir. Bazı sebeplerden dolayı anne ve babasının çocuğuna bakamadığı durumlarda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çocuğu kurum bakımına almak yerine yakın akrabaların Sosyal Ekonomik Destek ile desteklenerek çocukların aile ortamında büyümesi sağlanmaktadır. Bu nedenle bazı durumlarda Sosyal Hizmet Merkezine çocuğun yurda alınması için başvuruda bulunan büyükanne ve büyükbabalar, SED desteğiyle çocuğa bakması konusunda ikna edilerek yardım almaya başlamaktadırlar. Devlet hem çocuğun aile yanında büyümesini sağlamak amacıyla hem de kurum bakımına alınan çocuğun devlet bütçesi için masraflarının daha çok olması nedeniyle ailelere SED yardımı verilmesi konusunda oldukça özverili davranmaktadır. Kurum bakımına alınan her bir çocuk için yiyecek, giyecek, kırtasiye, harçlık gibi giderler için aylık ayrılan bütçe ve çocuğun 18 yaşına geldiğinde istihdam hakkı elde etmesi devlet açısından büyük külfetler oluşturmaktadır. Bir bakıma devletin Sosyal Ekonomik Destek adı altında sosyal yardım yapması devletin ekonomik anlamda daha karlı çıktığı bir durumdur.

Katılımcılardan A.Ç. büyükbaba olup F.D. büyükannedir. A.Ç., aylık 1400 TL emekli maaşı almakta olup yaşadığı ev kendisine aittir. F.D., de vefat eden eşinden kalan aylık 1000 TL emekli maaşı almakta olup 500 TL kira ödemektedir. Her iki katılımcı da kendi çocukları, torunlarına bakmadığı için torunlarının bakımını üstlenmek zorunda kalmışlardır. A.Ç. ve H.D. sosyal yardım almaya torunlarını yetiştirme yurduna verme fikriyle başlamışlardır. Sosyal Hizmet Merkezine ilk başvuruları torunlarını yetiştirme yurduna vermek için olmuştur. Burada da devreye SED yönetmeliği girdiği için çocukların aile ortamında büyüyebilmesi adına, çocuğun yakınları Sosyal Ekonomik Destek ile desteklenmeye çalışılmış ve yardım bağlanmıştır. Aslında her iki katılımcının da hayat hikayeleri birbirine çok benzemektedir. Her iki katılımcı da çocuklarının ilk evliliğinden olan çocuklarına bakmaktadırlar. Çocuklarının sorumsuz olması nedeniyle zaten kendi çocuklarına bakamayacak durumda olmaları ve daha sonrasında da başka evlilikler yapmaları nedeniyle torunlarına doğduklarından beri kendileri bakmaktadırlar. A.Ç. yaşadığı deneyimi şu şekilde ifade etmiştir:

> "Oğlum hayırsız çıktı işte. Bu torunum bana Allah'ın emaneti. Gelinim desen o daha fazlasıydı. Oğlum fırıldağın biri. Şimdi İstanbul'da yaşıyor. Çalışıyo mu çalışmıyo mu bilmiyorum. Başka biriyle daha evlendiydi boşanmışlar ama beraber yaşıyorlarmış, ne yaptığını ben de bilmiyorum. [Torununuzun annesi ilgilenmiyor mu torununuzla?] O da evlenmiş. 3 çocuğu daha varmış ama gittiği adama da aynı şeyi yapmış. Ahlaksızlığı vardı. Hâlbuki hanımın yeğeniydi gelinimiz. Ama bilemedik huyunu. Gittiği yerde de aynı şeyi yapmış. İşte oğlanla gelin ayrıldılar. Çocuk benim başıma kaldı. Gelin de hayırsız, benim oğlan da hayırsız. Hepsi çekti gitti. Çocuğu aramaz, sormazlar. Hanımla ben baktık büyüttük. Daha da bakıyoruz. Her şeyin en iyisini yapmaya çalışıyoruz torunum için. Ama işte okulda falan biraz haylazlık yapıyor, üzüyor bizi biraz….O benim canım, kendi çocuklarıma öyle yapmadım ama bu torun bir başka benim için. Ne isterse canım gidiyor, kıyamıyorum. Ana yok, baba yok. Dalı budağı yok. Sanayiye çalışsın diye gönderecektim. Bu kez de kıyamadım, göndermedim. Biraz yaramazlık yapıyor, can yakıyor ama bana emanet, yapacak bir şey yok." (A.Ç., 73)

Benzer durumda olup torununun bakımını üstlenmek zorunda olan F.D ise şunları söylemiştir:

> "Bu torunun babasını evlendirmek için tanıdıklardan bir kız bulduk. Kız Ankara'da yaşıyordu. Yaşadığı aileye evlatlık verilmişti. Benim oğlan Ankara'ya gidince kızın

ailesiyle yaşadığı eve gitmiş, kızın ailesi de benim oğlanla bu kızı aynı odada yatırmış. Sonra kız hamile kaldı. Mecbur kaldık alıp getirmeye. O zaman yaşı küçük olduğundan nikâh da kıyamadık. Köyde bizim yanımızda yaşamaya başladı. Ama her gün kavga dövüş oluyordu evde. Biz köye sığamadık. Çankırı'ya yerleştik. Oğlanın zaten doğru düzgün bir işi yoktu. Gelin de geldiğinden beri hiç hayır etmedi. Çocuk elime doğdu. Elimde de kaldı. Ben büyüttüm hep. Beni ana bildi. Sanki ben doğurmuşum gibi….Benle yatıyor geceleri. 'anne beni uyut, bana oku' diyor. H. Öyle bir çocuk ki sevgiye muhtaç. Sürekli sevmemi istiyor. Yanımdan ayrılmıyor hiç. Neyse bu H. doğdu. Gelin hiç bakmadı, emzirmedi hiç. Burada yine bir gecekonduya taşınmıştık. Gelin oradan kaçıp kaçıp giderdi. Oğlum da okulu yarım bırakmıştı zaten. Sürekli bir işi yoktu. Bir yere giriyordu, sonra çıkıyordu. Oğlum aslında iyiydi de karısı bozdu onu işte. Onun yüzünden içkiye alıştı, psikolojisini bozdu. Şimdiki eşiyle iyiler. Yeni gelin uyanık çıktı 'içkiyi bırakırsan evlenirim senle' dedi. Şimdi evliler. Oğlum bıraktı içkiyi. Terminalde çalışıyor. O gelin de insan evladıymış, evlenirken hiçbir şey istemedi. Şimdi burdalar (F.D. diğer odadan gelen seslerin F.D.'nin gelini ve diğer torununa ait olduğunu söylüyor) H. Kuran kursuna gitti diye onları kahvaltıya çağırdım. Yoksa H. kıskanıyor. Neyse ben lafın başına döneyim. Öteki gelin bıraktı gitti. Bebek bizle kaldı. Zaten bakmıyordu. Götürmedi de yanında." (F.D., 64)

Torunlarının bakımını üstlenen katılımcılardan A.Ö. ve R.A. ise oğulları cezaevine girdiğinden dolayı torunlarına bakmak zorunda kaldıkları için sosyal yardım almaktadırlar. Çocuklarına bakacak tek kişi olan babanın cezaevine girmesi durumunda çocuğa bakacak kimse olmadığı için çocuğun bakımını üstlenen büyükanne veya büyükbabaya yardım verilmeye başlanmıştır. Her ikisi de büyükbaba olan katılımcılardan A.Ö. eşiyle beraber yaşamaktadır. A.Ö. 2400 TL emekli aylığı almakta olup kira ödemeden yaşamaktadır. Oğlu ve gelini boşandıkları için ve oğlu cezaevine girdiği için çocuklara bakacak kimsenin olmaması nedeniyle torunlarına bakmaktadırlar.

"Yanımda kalan torunlarımın babaları cezaevine girdi. Bizim Ankara'da evimiz vardı. Evin daha iskânı verilmeden biz evde oturuyorduk. Oğlum müteahhitlerle kavga etti. Kavga esnasında oğlum birini yaraladı. Müteahhitler adamını buldu, nasıl yapıp ettilerse, bu torunlarımın babası adam öldürmeye kasıttan 10 yıl ceza aldı. Diğer oğlum pehlivan, orda olmadığı halde ona da yardım ve yataklıktan ceza verdiler. O da yattı cezaevinde çıktı şimdi. Bu torunlar bize geldiklerinde küçücüklerdi. 60 yaşından sonra torunlara baktık. Oğlumla karısı ayrılmışlardı. Zaten işte o müteahhitler kavga esansında oğluma 'senin karın şöyle böyle yapıyordu, sen boynuzlusun' falan diyip oğlumu kızdırmışlar. Oğlum burada imam hatip lisesinde memurdu. Orada çalışırken

2018'in kasımında tutukladılar. Daha 6 sene 4 ay yatacak. Galiba 2025 yılında çıkacak. Onu bekliyoruz. 2010 yılından beri de bu çocuklar bizim yanımızda. Buraya geldiklerinde daha çok küçüklerdi. Küçük kız anasını bilmiyor bile. Anası başkasıyla evlendi gitti. Zaten bu çocukları önemsemedi hiç (o sırada katılımcının eşi yaşlı teyze 'hiç açmayın o konuyu aman ha' diyor, gözleri doluyor). Görüşmüyorlar şimdi. [Teyze çocuklara bakabiliyor mu?] Bakmaya çalışıyoruz işte. Arada gelinler gelip yardım ediyor." (A.Ö., 73)

Bir diğer büyükbaba R.A. da yine benzer bir nedenden dolayı sosyal yardım almaktadır. R.A.'nın oğlu ve gelini boşanmış ve oğlu da cezaevine girdiği için torununa bakmak zorunda kalmıştır. R.A. 1800 TL emekli aylığı almakta olup yaşadığı ev kendine aittir, eşi vefat ettiği için torunun bütün bakımını kendi üstlenmiştir. Katılımcılar konuyla ilgili deneyimlerini şu şekilde anlatmışlardır:

"Oğlum cezaevine girdi. Oğlumun arkadaşı, benim oğlanın arabasını almıştı. Oğlum da arabasını geri almak için arkadaşlarının eğlendikleri yere gitmiş. Orada da kavga çıkmış. Biri diğerini tüfekle vurmuş. Benim oğlum da o vuran kişiye yardım ve yataklık yaptığı iddiasıyla 11 buçuk yıl ceza aldı. 7 yıldır içerde. Şimdi de İskilip açık cezaevinde yatıyor. Oğlum cezaevine girmeden önce eşinden ayrılmıştı. Oğlum o zamanlar geçici işlerde çalışıyordu. Oğlumla torunum bizim yanımızda kalıyorlardı. Velayeti oğluma verdilerdi… 13 yaşına girdi sonuçta. [Peki çocuğa bakabiliyor musunuz, yemekleri çamaşırı falan halledebiliyor musunuz?] Benim evli bir kızım var. Onunla beraber bakıyoruz. Kızım çalışıyor ama iş çıkışları, hafta sonları falan gelip işlerimizi hallediyor. Temizliğimizi kızım yapıyor. Yemekleri ben yapabiliyorum. Gurbetçi olduğum için yemek yapmayı öğrenmiştim. Ankara'da falan çok çalıştım. Oralarda çalışırken öğrendim yemek yapmayı. Kendi yemeğimizi falan kendimiz yapıyorduk. Şimdi torunum annesiyle görüşmüyor. Ben de pek görüşmelerini istemiyorum. Önceden götürüyordum parkta falan görüştürüyordum. Gelinim telefonda görüşmek istemiyorum demiş torunumdan için. Gelinim başka biriyle evli şimdi. Evlendiği kişiyle de görüştürmüş torunumu. Onu öğrenince kafam attı benim. Ben öyle bir şeyi kabul edemem. Hele ki 'alın torununuz sizin olsun' dedikten sonra görüşmelerini de istemiyorum. Telefonlarımızı falan değiştirdik. Artık görüşmüyorlar. Kendi çocuklarım öyle kıymetli değildi ama bu torun bir başka. Yanımızda çok kıymetli. Eşimle torunumuza bakıyorduk. Ama o da gitti işte. Hep sıkıntıdan oldu. Oğlana çok üzüldü.3 kere falan felç geçirdi. Son zamanları hep hastanelerde geçti. Fizik tedavi de gördü ama işte en sonunda vefat etti." (R.A., 63)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi torunlarına bakmak zorunda kalan katılımcıların hepsi de emeklidir. Maddi durumlarına bakıldığında katılımcılardan F.D. haricinde diğerleri sosyal yardım olmasa da torunlarına bakabilecek durumdadırlar. F.D. eşinden kalan emekli maaşını üvey kızıyla paylaştığı için düşük miktarda aylık almakta ve kendine ait evi olmadığı için aldığı maaşın yarısını kiraya vermektedir. Ancak diğer katılımcıların kendilerine ait evleri olup emekli aylıkları da hem kendilerini hem de torunlarını geçindirebilecek durumdadır. Bu durum bazı aileler için de fırsat oluşturmaktadır. Aslında böyle bir uygulama olmadığını düşünürsek bu katılımcılar hem ekonomik anlamda torunlarına bakıp ailelerini geçindirebilecek hem de manevi anlamda da var olan kan bağı neticesinde torunlarının bakım ve sorumluluğunu üstlenebilecek durumdadırlar. Az önce de değindiğimiz gibi F.D. haricinde torununa bakan diğer katılımcılar emekli maaşlarıyla geçinebilecek durumdalarken devletin böyle bir uygulaması neticesinde zaten var olan gelirlerine ek bir gelir sağlamışlardır.

Evlilik Birlikteliği sona eren kişiler de SED yardımı alma koşullarını sağlayan bir diğer gruptur. Kadınlara tanınan pozitif ayrımcılık neticesinde evinin geçimini erkeğin sağlamak zorunda olduğu algısı ülkemizin her yerinde -aile kurumundan resmi kurumlara kadar- devam etmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı eşinden boşanan, eşi vefat eden veya resmi olmayan birlikteliği sona eren kadınlar, çocuklarının bakımını üstlenmişlerse, ekonomik yoksunluk içerisinde olduklarını ispatlamışlarsa SED yardımı alabilmektedirler. Araştırmaya konu olan katılımcıların büyük çoğunluğu bu sebepten dolayı sosyal yardım almaktadır. Çoğu eşinden boşanmış olan 11 kadın katılımcı, içerisinde bulundukları medeni hal ve ekonomik yoksunluk nedeniyle sosyal yardıma başvurma hakkı kazanmışlardır. Pozitif ayrımcılıktan kaynaklanan kadınların çalışmak zorunda olmaması etkeni de devreye girince kadınların sosyal yardım almalarının önünde hiçbir engel kalmamıştır. İlk eşinden boşanıp ikici eşi vefat eden N.M. hayat hikayesini şu şekilde aktarmıştır:

> "12 yıllık evliliğimi bitirme kararı aldım ve boşandık. Aradan 1 ya da 1 buçuk sene geçtikten sonra ikinci eşimle yaptım evliliğimi. İkinci eşimi çok seviyordum. Hiçbir sorunumuz yoktu. (İkinci eşim) düzenli olarak çalışıyordu da. Çok zengin değildik ama ihtiyaçlarımızı da karşılayabiliyorduk. Mutlu bir evliliğimiz vardı. Ancak ilk eşim bizi sürekli rahatsız ediyordu. Sonra tehdit etmeye başladı. Biz de şikayetçi olmaya karar

verdik. Kastamonu adliyesinde davamız görüldü. Dava sonrasında adliye çıkışında eski eşimin dedesi beni ve yeni eşimi silahla vurdu. Eşimin başına 3 kurşun isabet etmiş. Oracıkta vefat etti. Ben de yaralı olarak hastaneye kaldırıldım. Dalağımı ameliyatla aldılar. Uzun yıllar fiziksel tedavi gördüm ancak psikolojim çok bozuldu. Uzun yıllar kendime gelemedim. Eşimi çok seviyordum çünkü. Hala unutamadım onu. İlk eşimden nefret ediyorum. Çocukların velayetini de aldım. Ancak ondan sonra da maddi sıkıntılarım başladı. Bi yandan çocuklarımı büyütmeye çalıştım bi yandan kendimi psikolojik olarak düzeltmeye çalıştım." (N.M., 41)

Resmi evliliğini bitirdikten sonra gayri resmi ilişkisinden çocuk sahibi olan ve gayri resmi ilişkisi de son bulan H.D. ve N.M. hayat deneyimlerini şu şekilde aktarmışlardır:

"İlk evliliğim resmiydi. O evliliğimden bir oğlum oldu. Sonra ayrıldık. Babası aldı velayetini. Ben ikinci kez resmi evlilik olmadan kızlarımın babasıyla yaşamaya başladım. Kızlarımın babası da başka biriyle resmi olarak evliydi. O yüzden nikah kıyamadık. İkinci eşim diğer eşimden olan oğlumla beni görüştürmek istemedi. O zaman görüşmediğim için şimdi de haber alamıyorum. Şu an 16 yaşında ama nerde ne yapıyor bilmiyorum. Kızlarımın babası da nikahlı eşine dönünce ben kızlarımla ortada kaldım." (H.D., 33)

"1996 yılında resmi olarak evlendim. Evlendiğim kişi de köylülerdi, fakırlardı yani anlayacaan. Kaynanam yüzünden geçinemedik. Bir yıl sonra boşandık. Bu evliliğimden çocuğum olmadı. Daha sonra başka biriyle beraber yaşamaya başladım. [Nikâhınız var mıydı?] Nikahımız yoktu. Ama o kişi de ilk eşini unutamadığını söylüyordu. Bu yüzden ayrıldık. Ayrıldıktan sonra bi kızımız oldu. Ama kızımın babası çocuğu kabul etmedi. Nüfusa babasının adını yazdırdım. Ama benim soyadımı taşıyor. Daha sonra babalık davası açtım. DNA testi yapıldı. % 99 babası çıktı." (N.A., 45)

Eşlerini kötü alışkanlıkları yüzünden resmi evliliğini sona erdiren F.K. ve F.M. şunları ifade etmiştir:

"Eşim alkolikti. İçki içip beni ve çocuklarımı dövüyordu. Sapıklıkları da vardı. Bu yüzden boşandık." (F.K., 42)

"Alkol kullanıyordu, büyük oğlumla beni dövüyordu. O sebeple ayrıldık." (F.M., 50)

İki kez resmi evlilik yapıp ayrıldıktan sonra üçüncü birlikteliğini gayri resmi olarak yapan 5 çocuk annesi S.Ü. başından geçenleri şu şekilde ifade etmiştir:

> "Benim hayatıma üç erkek girdi. Ben aslen İskilip'te yaşıyordum. İlk evliliğimi görücü usulü İskilip'te yaptım. İlk evliliğimde eşimin ailesiyle yaşıyorduk. Eşim çalışmıyordu. Eşimin babası çiftçilik yapıyordu o şekilde geçiniyorduk. Ama bi süre sonra herşey sorun oldu. Geçinemeyince boşandık. Boşandığımda iki aylık hamileydim. Mahkemede avukatın işlemlerin uzayacağını söylemesi nedeniyle mahkemede hamile olduğumu söyleyemedim. Çocuk doğduktan sonra eşim çocuğu kabul etmedi. Nüfusuna da almadı. Bebek üç aylıkken bebeği nüfusuna almayı kabul eden biriyle görücü usulü tekrar evlendim. Bebeği nüfusuna aldı ama bebek hep annem gilin yanında büyüdü…. Evlendiğim kişi benden 22 yaş büyüktü. Dul ve üç çocuğu vardı. O da sürekli alkol kullanıyordu. Eve sürekli arkadaş getiriyordu. Babam durumu öğrenince beni yanına aldı. Bir erkek çocuğum da ondan oldu. Boşanma sırasında çocuğun velayetini aldı. Bu boşanma esnasında ailem de kötü davranmaya başlamıştı. İskilip Belediyesinden tanıdıklar aracılığıyla biriyle tanıştım. Son eşim olur kendileri. Bana kendini boşanmış olarak tanıttı. Sonra beraber kaçtık. Birlikte yaşamaya başladık. Nikah kıymadık. Kızım Y.'a 8 aylık hamileyken karısı G.Ç. evime gelince öğrendim evli ve iki çocuklu olduğunu.2005 yılında kızım dünyaya geldi. 2007 yılında da S.Ç. eşinden boşandı. Sonra beraber yaşamaya devam ettik. S.Ç'nin kırtasiye dükkanı vardı. Durumu iyiydi. Her şeyi getirirdi eve. Hamileyken midem bulanırdı. Eşim lokantadan getirirdi. Gezmelere giderdik, yediğim önümde yemediğim arkamdaydı. Hatta babamla kaçtım diye küsmüştük, babamla bile barıştırdı beni. Taa ki diğer (S.Ç. den 2. çocuk, kendinin ise 4. çocuğu) çocuğuma hamile kalana kadar gayet iyiydik. Hamileyken bir gün yine eve alkollü geldi. Kızıma 'N…' diye seslendi. Ben düşündüm durdum kim bu 'N…' diye. Sonra araştırdım, buldum. Beni aldattığı kadının adıymış. Kadın da evli ve iki çocuk annesi birisi. Şimdi hala o kadınla beraber yaşıyor. Şimdi sen sorarsın peki bu hayatın içinde üçüncü çocuğu (S.Ç den üçüncü çocuğu, kendinin 5. çocuğu) niye yaptın diye? Üçüncü çocuğum tecavüz sonucu oldu. Eşim bana tecavüz etti. Başkalarında duyardım da insana eşi nasıl tecavüz eder, öyle şey mi olur, dediğim şey başıma geldi. Üçüncü çocuk o şekilde oldu. Aldırmak istedim. Ama para bulamadım. Buradaki hastanelere çok gittim çözüm bulmak için ama sadece özelde parayla alıyorlardı. Para bulamadım. Zaten ben hamileyken ayrıldık. Çocuğu üzerine aldı. Almayabilirdi de. Ben bunu da yaşadım çünkü. Çocuğu üzerine aldı ama çocuk yürüyene kadar çocuğu görmeye bile gelmedi." (S.Ü., 37)

Yurt dışına çalışmak için gidip eşinin oturum alabilmesi adına resmi evliliğini sonlandıran Ş.K. deneyimlerini şu şekilde paylaşmıştır:

> "Eşim 2005 yılında Fransa'ya çalışmak için gitti. Orada oturum alabilmek için de anlaşmalı olarak boşandık…. Eşimle 2011 yılının 4. Ayına kadar falan beraber yaşadık. Daha sonra eşim eve gelmemeye başladı. Zaten o dönem inşaatlarda falan çalışıyordu. Eve para da getirmiyordu. Bize ya 'parayı alamadım' diyordu ya 'iş bulamadım' diyordu. Kumar da oynuyordu. Sonra Ankara'ya ailesinin yanına gitti, arayıp sormadı, terk etti bizi. Sonra da bir daha görüşmedik hiç. Çocukları bile görmeye gelmedi. Şimdi Ankara'da mı Fransa'da mı bilmiyorum. En son Ankara'da diye duydum." (Ş.K., 45)

Eşlerinin kendilerini aldattığı gerekçesiyle evliliğini sonlandıran katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

> "Eşimden ayrıldım. İki çocuğumla beraber kalıyorum. Üç çocuğum var ama birinin velayeti babasında…. Başka kadın çıktı ortaya. Onun yüzünden mahvolduk yani. Eşim üniversitede şoförlük yapıyordu. Aslında adam gibi evine işine sahip çıksa bu duruma gelmezdik. Burada üç çocuk, o kadından iki çocuk, derken aldığı paranın da hayrını göremedik." (F.K., 30)

> "Eşimden kızım anasınıfına giderken boşandık. Evliyken maddi durumum daha kötüydü. Eşim esnaftı. Sürekli iflas ediyordu. İflas ettikçe de kaçıyordu. Çok aç kaldığımız zaman oldu. Sabah kahvaltısında makarna yediğimiz günleri biliyorum. Ama her şeye rağmen yuvam yıkılmasın diye sabrettim. [Maddi durumunuzdan dolayı mı ayrıldınız?] Ben ayrılmadım. Kendisi bıraktı bizi. Zaten başkasıyla konuşuyormuş. Bizi bıraktığının ertesi günü nişanlandığını duydum." (A.Ç., 40)

Eşinin dolandırıcılıktan cezaevine girmesi nedeniyle eşinden boşanan Y.Ş. şunları ifade etmiştir:

> "Eşimin düzenli bir işi yoktu. Sağda solda çalışıyordu. Bir ara hastanede güvenlik olarak çalıştı. Sonra bir markette çalıştı. Daha sonra sahte parayla yakalanınca cezaevine girdi. Cezaevinden çıkmasına yakın bir zamanda karşılıklı dilekçe verdik. Çıktıktan sonra da boşandık." (Y.Ş., 35)

Oğlunun kötü alışkanlıkları nedeniyle resmi evliliğini bitirme kararı alan Ş.T ise durumunu şu şekilde anlatmıştır:

> "Büyük oğlum madde bağımlısı, halüsinasyon gördüğünü söylüyor….Büyük oğlum ne istese babası alıyordu. Bizi bitirdi oğlum. Evliliğimizin bitme sebebi oldu." (Ş.T., 37)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere hepsi kadın olan 11 katılımcı, çeşitli nedenlerden dolayı evliliklerini bitirmişler ve çocuklarına bakmak zorunda kalmışlardır. Katılımcılardan F.M., engelli olup diğer katılımcılar çalışabilecek durumdadır. Özellikle bu gruptaki sosyal yardım alan kişiler çalışıp kendine yeterli hale gelmek yerine bu yardıma adeta bağımlı bir şekilde yaşamaya başlamışlardır. Katılımcılardan S.Ü., 9 yıldır; N.A. ve Ş.K. 8 yıldır; A.Ç ve F.K. 7 yıldır; H.D. 6 yıldır; N.A. ve F.M. 5 yıldır SED yardımını almaya devam etmektedirler. Bu da gösteriyor ki bu kişiler sosyal yardım almaya başladıklarından bu yana herhangi bir iş bulma çabası içerisine girmemişlerdir. Kadınların boşandıklarında böyle bir yardıma ulaşabilmeleri, boşandıktan sonra bu yardımları hayatlarının garantisi olarak görmeleri ciddi anlamda toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Kadınlar için bir hayat garantisi olarak görülen bu yardımlar ailelerin parçalanmasını daha da kolay hale getirmektedir. Yardımlara güvenip boşanan kadınlar yardım almaya başladıktan sonra da iş bulmaya çalışmamaktadırlar. Dolayısıyla bu yardımlar hem toplumsal açıdan aile yapısının bozulmasına yol açmakta hem de insanları çalışmamaya sevk ederek bağımlı nüfusun artmasına yol açmaktadır.

Eşi cezaevinde olan kişiler**,** SED yardımı almak için gerekli şartları sağlayan bir başka gruptur. Evin geçimini üstlenen erkek, cezaevine girdiğinde çocukların sorumluluğunu kadın üstlenmek zorunda kalmaktadır. Ancak yine kadınlar çalışmak yerine sosyal yardıma başvuru yapma hakkına sahip olmaktadır**.** Bahsi geçen kişiler ekonomik yoksunluk içerisinde olduklarını ispatladıkları takdirde SED yardımı almaya başlamaktadırlar. Eşi cezaevinde olan katılımcılar deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Eşim amcasının oğlu ile hayvanları otlatırken kendilerine saldıran köpeği engellemek için eşim silah atıyor ve kurşunun istemeden amcasının oğluna isabet ediyor. Eşimin amcasının oğlunun bu nedenle vefat etti. Eşim bu sebeple 25 yıl ceza aldı. Şu an Kalecik açık ceza infaz kurumunda cezasını çekiyor." (H.Ç., 49)

> "Eşim sonra bir kavgaya karıştı. Adam yaralamaktan aranıyordu. Eşim kaçaktı. Sürekli kaçıyordu. Burada arandığı için İstanbul'a gitti. Biz de onun yanına onu görmeye gidiyorduk ara sıra. Kızım "babam niye bizle gelmiyor" diye sürekli soruyordu. Eşim bu şekilde 4 sene boyunca kaçtı. Ama baktık sonu yok. Kızımızı görmeye de

> gelemiyordu. Teslim olmaya karar verdi. Bir bayram günüydü. Teslim olmak için gitti. Ama bu kez de bayram tatili "biz seni şimdi alamayız içeri" dedikleri için eşimi cezaevine almadılar. Sonra araya avukatı falan soktuk da öyle girdi cezaevine. Şu işe bakın kaç yıldır aranıyordu kaçaktı. Bu kez de teslim olmaya gidince cezaevine almadılar. 2 sene 7 ay ceza aldı. Önümüzdeki sene çıkacak inşallah." (S.G., 35)

Görüldüğü gibi görüşme yapılan 2 katılımcı bahsettiğimiz durumdan dolayı yani eşlerinin cezaevinde olmasından dolayı sosyal yardım almaktadırlar. Eşleri evin geçimini sağlamaktayken çeşitli nedenlerle ceza evine girmiş ve kadın katılımcılar evin geçimini üstlenmek zorunda kalmışlardır. Eşi cezaevinde olan kadın katılımcılar çalışmadıklarından dolayı sosyal yardıma başvuru yaparak yardım almaya başlamışlardır.

SED yardımı almak için gerekli şartları taşıyan kişiler arasında eşi çalışamayacak durumda olan kadın katılımcılar da vardır. Eşi engelli veya iş göremez raporu olan kadınlar, ekonomik yoksunluk çektiklerini ileri sürerek SED yardımı için başvuruda bulunabilmektedir. Katılımcılardan A.Ş. deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Eşim arabayla kaza geçirdi. Kazadan sonra tedavi gördü, ancak şu anda kulağında işitme kaybı yaşıyor, akciğerinde hasar kaldı, mental düzeyde de zeka problemi yaşıyo. Eşim çalışamayacak hale geldi. O kazadan sonra bir daha çalışamadı…. Tam hatırlamıyorum ama yüzde 50'ye yakın engelli olduğu çıktı ortaya. [Eşiniz kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyor mu yoksa size bağımlı mı yaşıyor?] Eşim tuvaletine banyosuna gidiyor. Dışarı çıkıp dışarda da gezebiliyor. Yemeğini kendi yiyebiliyor." (A.Ş., 46)

Yapılan 18 görüşme arasında eşi engelli olduğu için çalışamayacak durumda olan tek katılımcı, A.Ş.'dir. A.Ş. eşinin geçirdiği kazadan dolayı engelli olduğunu, ona bakmak zorunda olduğu için çalışamadığını ifade etmiştir.

5.6. SOSYAL YARDIMLARA ULAŞMA PRATİKLERİ

Sosyal yardım alan kişiler farklı şekillerde bu yardıma ulaşmışlardır. Sosyal Ekonomik Destek Yardımı almak, herkesin bildiği güncel bir bilgi olmadığı için bu yardımın varlığı ve hangi şartlarda alındığı farklı şekillerde öğrenilmektedir. Bazı

katılımcılar yakın çevresinden tesadüfen öğrendiği bilgilerle başvuru yaparken bazı katılımcılar, böyle bir yardımın olduğunu yöneticiler ile aralarındaki ahbaplık ilişkisinden dolayı öğrenmişlerdir.

Sosyal çevre tarafından yönlendirilme, sosyal yardımlara ulaşma konusunda önemli bir etkendir. Çankırı'nın yüzölçümün küçük ve nüfusunun az olması nedeniyle Çankırı'da yaşayan kişilerin birbirlerini tanıma olasılığı çok yüksektir. Bu durumda Çankırı'nın dışarıdan göç almamasının da etkeni büyüktür. Bu sebeplerden dolayı Çankırı'da akrabalık, eş dost ilişkisi oldukça gelişmiştir. İnsanlar bu sayede istenilen bilgiye de kolayca ulaşabilmektedirler. Asıl amacı torununu yetiştirme yurduna vermek olan katılımcı A.Ç. sosyal yardıma ulaşma pratiğini şu şekilde dile getirmiştir:

> "Şurada A… Kırtasiye var, onun sahibi benim arkadaşım. Benim niyetim çocuğu yetiştirme yurduna vermekti. Arkadaşımla konuşurken beni aile bakanlığının il müdürü A.Ç.'ya yönlendirdi. Ben derdimi anlattım 'böyleyken böyle bu çocuğu anası babası bıraktı gitti, yurda yerleşsin, hiç değilse hayatı kurtulsun' dedim. Benim bu yardımdan falan haberim yoktu. Onlar da bana 'çocuğa sen sahip çık, sen bak, biz de sana aylık bağlayalım' dediler. Sonra elime kâğıt verdiler. Kâğıdı yaptırdım getirdim. 2013 yılından beri bu yardımı alıyorum." (A.Ç., 73)

Belediyelerin sosyal yardım verdiğine olan inanç neticesinde belediyeden yardım alma amacıyla girilen araştırmada böyle bir yardımın olduğundan haberdar olan Ş.K. deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

> "Ben durumumu yeğenimin eşine demiştim. Belediye acaba bana yardım yapar mı diye sormuştum. O da sağolsun araştırmış. Sosyal hizmetlerden yardım alındığını öğrenmiş, benim önüme düştü. Öylelikle başvurduk. 2011 yılından beri alıyorum bu yardımı." (Ş.K., 45)

SED yardımının yapıldığını komşularından öğrenen F.K. ise yardıma nasıl ulaştığını şu şekilde anlatmıştır:

> "İlk yardım almaya başladığımda çok zor durumdaydım. Komşulardan duydum böyle bir yardımın verildiğini…. Yardımı ilk aldığımda tek çocuk adına alıyordum. Sonra 2017 yılında 2 çocuk adına yardım almaya başladım. O yılın sonunda eşimle barıştığım

için boşanma davasından vazgeçtiğim öğrenilince yardımı tamamen kestiler. Yardım kesilince işe başladım." (F.K., 30)

Çalıştığı iş yerinde böyle bir yardımın varlığından haberdar olan Y.Ş. durumunu şu şekilde anlatmıştır:

"Eşimle ayrıldıktan sonra çocuklarıma bakabilmek için işe girdim. Garsonluk yapıyordum bir lokantada. Orada sigortasız çalıştığım için sosyal hizmetlere de başvuru yaptım. İş yerinde çalıştığım kişiler beni yönlendirdiler. Benim böyle bir yardım olduğundan haberim yoktu." (Y.Ş., 35)

SED yardımının varlığını aile üyelerinden öğrenen katılımcılar deneyimlerini şu şekilde aktarmışlardır:

"İkinci eşim vefat ettikten sonra abim devletten yardım alınabileceğini öğrenmiş. Önce vakfa (SYDV) başvurdum. Oradan dul aylığı almaya başladım. Vakıftan çocuklar adına şartlı eğitim yardımı için de başvurdum. Ondan da yararlanmaya başladım. Sonra belediyeye gittim. Oradan da sizin oraya (SHM) yönlendirdiler. Oraya başvurduğumda çocukların velayetini almam gerektiği söylendi. Çünkü eğer yanımda bakmış olduğum çocuğum varsa yardım çocuk adına veriliyormuş. Ben de çocukların velayetlerini aldım. Daha sonra başvuru yapmak için tekrar gittim. 2014 yılında küçük çocuğum adına yardım bağlandı. O yıldan beri alıyorum bu yardımı. Ama iki çocuk için de alınıyormuş. Bunu bilmiyordum. Sonradan sizin müdürüz söyledi bana." (N.M., 41)

"Bizim kıza söylemişler böyle bir yardım olduğunu. Zaten o dönem oğlanın cezaevine girmesi bizi zorladı. O sıralarda maaşım şimdi ki gibi değildi daha düşüktü. Duyduk ki devletin böyle bir uygulaması var Biz de başvurduk. Sonra çıktı yardım. 5 yıldır alıyoruz bu yardımı." (R.A., 63)

"Benim uzman çavuş olan bir kardeşim var. O da ilçede çalışıyor. Kardeşime de ilçelerde böyle danışmaya geliyorlarmış. O da orada öğrenmiş böyle bir yardım olduğunu. Sonra bana söyledi 'git, sen de başvur' dedi. Öylelikle başvuru yaptım. İlk başvurduğumda 'anneniz size yardım ediyor' diyerek reddettiler. Sonra tekrar başvurdum. 2014 yılından beri de alıyorum bu yardımı… Bir akrabamız var Manisa'da o da eşinden yeni ayrıldı, kiraya çıktı, zor durumda. Ona da ben yol gösterdim. O da başvuru yaptı. İnşallah ona da çıkar. Ama o da parayı hemen yatacak sanıyor. Çeken bilir derler ya. Ben öğrendim artık sürecin nasıl olduğunu. Kaç yıldır alıyoruz artık." (F.M., 50)

Kendi durumuna benzer durumda olan arkadaşından böyle bir yardımın varlığını öğrenen Ş.T. deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

> "Bir arkadaşım vardı. O da eşinden ayrılmıştı. Yardım alıyordu sosyal hizmetlerden. 2017 yılının Haziranında boşandım. Boşandıktan sonra başvuru yaptım, yardım çıktı." (Ş.T., 37)

Cezaevine eşini ziyarete gittiği sırada kendisi gibi ziyarete gelenlerden SED yardımı öğrenen H.Ç. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Eşim cezaevine girdikten sonra onu ziyaret etmek için gittiğimde başka ziyarete gelen insanlarla orda bekleme esnasında muhabbet etmeye başladık. O sırada da bana devletten yardım alıp almadığımı sordular. Ben de 'almıyorum' dedim. Onlar da 'çocuk için sosyal hizmetlerden yardım veriyorlar. Sen de başvursana' dediler. Sonra başvuru yapayım belki bize de çıkar dedim. Başvuru yaptım. Eşimin cezaevinde olduğunu anlattım. Benden bazı belgeleri istediler. Sonra yardım bağlandı. 2014 yılından beri sosyal hizmetlerden bu yardımı alıyorum." (H.Ç., 49)

H.Ç. ile benzer durumda olan S.G. de eşi cezaevine girdikten sonra akrabalarından öğrenmiştir böyle bir yardımın olduğunu.

> "Bizim akrabalardan birisi de eşim gibi cezaevine girmişti. O kişinin karısıyla karşılaştık. Bana sosyal hizmetlerden yardım aldığını söyledi. O dönem o 500 lira civarında bir yardım alıyormuş. Ben inanmadım ilk başta bana böyle bir yardım verilebileceğine. Eşim cezaevine girdikten 10-15 gün sonra eşimin bize verdiği para da bitmişti. Mecbur kaldım sosyal hizmetlere gitmeye." (S.G., 35)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi genelde akrabalardan, aile üyelerinden, komşulardan, arkadaşlardan vs. sosyal yardım alacağı öğrenilmiştir. Bazı katılımcılar kendileri sorarak öğrenmişlerdir, bazıları tesadüfen öğrenmişlerdir, bazılarını ise çevredekiler yönlendirmişlerdir. Hatta F.M. isimli katılımcı, kendisi yardım almaya başladıktan sonra bir başka akrabasını da bu şekilde yönlendirmiştir.

Yöneticilerle ahbaplık ilişkisi, bir başka sosyal yardıma ulaşma yoludur. Sosyal yardım alan kişiler resmi kurumların yöneticileriyle olan ahbaplık ilişkisi veya hatırı

sayılır kişiler tarafından kuruluş ve kurum yöneticileriyle kurulan bağ sonucunda sosyal yardım almaya başlamaktadırlar. Görüşmelerimizde en çok adı geçen kuruluş ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)dır. Katılımcıların geneli SYDV müdürü M.A.'yı ya kişisel olarak tanıdıklarını ya da yardım amaçlı gittiklerinden dolayı tanıştıklarını ifade etmişlerdir.

> "Vakfın müdürü benim akrabam oluyor. Ben çocuğumla ortada kalınca ona yardım istemeye gittim. Köyde kaldığım dönemler Vakıftan kömür ve gıda yardımı almaya başladım. Ama daha sonra TOKİ'den ev çıkınca kömür ve gıda yardımım kesildi. Vakfın müdürü beni Sosyal Hizmet Merkezine yönlendirdi. Elime bir kağıt yazıp beni oraya yolladı. Eşimden ayrı olduğum için bu yardımı alabileceğimi söylediler. [Yardım hemen çıktı mı?] Başvurur başvurmaz yardım çıktı. 2011 yılından beri sosyal hizmetlerden yardım alıyom." (N.A., 45)

> "Vakıftan yardım alıyordum. Kömür yardımı, eğitim yardımı, geçici yardımlar alıyordum. Vakfın müdürü M. A. Beni vakfa çağırdı. Beni sosyal hizmet merkezine yönlendirdi. Başvurumu yaptım. Çocukların velayetinin bende olması gerekiyormuş yardımı alabilmem için. Sonra çocukların velayetini mahkeme açarak aldım. Velayeti aldıktan sonra tekrar gittim ama orada çalışan S. Hanım benim eşimle formaliteden babamın maaşını almak için ayrıldığımı söyleyerek yardımı bağlamadı. İki yıl sonra tekrar başvurdum. O zaman bağlandı yardım." (F.K., 42)

Çankırı'nın tanınmış ailelerinden olan D.S., Koru-sevindir derneğinin başkanıdır. D.S. denilen kişi Çankırı'da benzin istasyonu, lokantası ve çeşitli işletmeleri olan bir iş adamının eşidir. Kendisi hayırsever kişiliğiyle tanınır. Kendisinin bireysel olarak yardım vermekten çok ihtiyaç sahibi kişileri tespit ederek yardım kuruluşlarına yönlendirdiği, kişiler ve kurumlar arasında aracılık yaptığı bilinir. Dolayısıyla D.S., SHM ve SYDV gibi kuruluşlara muhtaç durumda olan kişileri yönlendirmektedir. Kuruluş müdürleri ise D.S. tarafından yönlendirilen kişileri geri çevirmeyerek şartları zorlamak adına da olsa hatır için yardım bağlamaktadırlar. Bu konuyla alakalı olarak katılımcılar deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Beni D.S.(Koru Sevindir Derneğinin Başkanı) yönlendirdi. Kendisi bizim köylümüz oluyor. Ben o dönemlerde verem hastasıydım. D.S. beni vakfın müdürü M.A.'ya yönlendirdi. Vakıftan tek seferlik 250 TL yardım aldım. M.A. da beni sosyal hizmetlere yönlendirdi. Oradan da bağlandı bu aylık bana. 2013 yılından beri alıyorum." (H.D., 33)

Sosyal Hizmet Merkezi Müdürünü tanıyan komşusu aracılığıyla yardım bağlanan Y.Ş. ise deneyimlerini şu şekilde anlatmıştır:

> "Bir yıl sonra sosyal hizmetlerden eve gelip beni bulamayınca, bir de çalıştığımdan dolayı yardımı kestiler. Yardım kesildikten sonra çok çaresiz kaldım. İşten de çıkmıştım. Tekrar başvurmaya cesaret edemedim. Bir gün beni ağlarken karşı komşum gördü. 'artık çalışmıyorum, çok ihtiyacım var' dedim. Sonra o da kocasına anlatmış durumu. Kocası sosyal hizmetlerin müdürü ile tanışıyormuş. Onun sayesinde yeniden başvurdum. 2018 yılında tekrar bağlandı." (Y.Ş., 35)

Sosyal yardım alma hususunda ahbaplık ilişkisinin nasıl yürüdüğü de katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu konuda gerçek ihtiyaç sahibi olan ile olmayan ayırt edilmeden hatır için sosyal yardım bağlanması akıllarda soru işareti bırakmasına neden olmaktadır. Gerçek anlamda yoksul olan kişiler ve bu yardımlar için belirli şartlara haiz olan kişiler için sosyal yardıma başvuru yapması için zaten herhangi bir aracıya gerek olmaması gerekmektedir. Ancak hatırı sayılır kişilerin aracılığıyla yardım alanlar hakkında bu yardımı hak etmediği halde mi alıyor yoksa işlerini hızlandırmak için mi araya hatırı sayılır insanlar koyuyor sorusuna cevap bulmak gerçekten imkansızdır. Çünkü bütün katılımcılar kendinin bu yardımı gerçekten hak ettiğini düşünmektedir. Dolayısıyla katılımcılardan hiçbiri muhtaç durumda olmadığını söyleyebilecek durumda değildir. Elbette ki bu durumda görüşmeyi yapan kişinin yardım aldığı kuruluşun bir elemanı olmasının katkısı da göz ardı edilemez. Bu da araştırmaya katılımcı gözlemci olarak katılmanın zorluklarından birisidir.

Diğer kurum/kuruluş çalışanları tarafından yönlendirilme, sosyal yardıma ulaşma şekillerinden bir diğeridir. İnsanlar çeşitli nedenlerle farklı kurum/kuruluşlarda çalışan personelle dertlerini paylaştıklarında veya içinde bulundukları durum bu personeller tarafından fark edildiğinde muhtaç durumda olan kişiler SYDV veya SHM'ye yönlendirilmişlerdir. Okulda çocuğunun durumunu fark eden öğretmenler tarafından sosyal hizmet merkezine yönlendirilen A.Ş. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Oğlum liseye başlayınca merkezdeki okula devam etmek zorunda olduğu için her gün otobüse para bulmak zorunda kalıyodum. Çoğu zaman çocuk para olmadığı için okula

> gidemiyodu. Bu durumu öğretmenleri fark edince sosyal hizmetlerden yardım alabileceğimi söylediler. Ben de sizin (sosyal hizmetlere) oraya gittim. Eşimin engelli olduğu için çalışamadığını muhtaç durumda olduğumuzu anlattım. Sonra yardım bağlandı. Bi buçuk yıldır da siz (sosyal hizmetler) den alıyorum bu yardımı." (A.Ş., 46)

Cezaevine oğlunu ziyarete gittiği sırada orada çalışan gardiyanlar tarafından sosyal hizmet merkezine yönlendirilen A.Ö. şunları ifade etmiştir:

> "Cezaevine gittiğimizde gardiyanlardan biri böyle bir yardımın olduğunu söylediler, 'yetimlere yardım veriyorlar, sen almıyor musun' dediler. Ben de bir başvuru yapıyım dedim. Şansımızı bir deneyelim dedim. Yoksa benim maaşım yetiyordu. Bakıyordum ben torunlarıma. İki çocuk adına başvuru yaptık. Küçük kız için çıktı yardım. 1 yıl olmadı daha yardımı almaya başlayalı. Benim oğlanlar falan da duymuş onlar da söylediler bu yardımı, komşular bile söylediler. Herkes biliyormuş bu yardımı." (A.Ö., 73)

Çocuk icrası sırasında görevli bulunan sosyal çalışmacının daha sonra A.Ç.'yi sosyal hizmet merkezine yönlendirmesi şu şekilde olmuştur:

> "Eşimden boşandıktan sonra babası kızımı icra yoluyla aldı. Ama sonra geri getirmedi. Ben de icra için gelen bayanı buldum. O da sosyal hizmetlerde çalışan sosyal çalışmacıymış. Ona anlattım böyle böyle 'siz kızımı benden aldınız ama geri getirmediler hala' dedim. O da 'benim yapabileceğim bir şey yok, ben adliyede çalışmıyorum, ben sosyal destek için orada bulunuyorum icra sırasında' dedi. Neyse bir yıl sonra alabildim kızımı. Kızım oradan geldiğinde konuşamadı hiç. Psikolojisi öyle bozulmuştu ki çok sonra kendine geldi. Kızım eve geldikten sonra sosyal hizmetlerdeki o konuştuğum bayan durumumu bildiği için beni çağırdı. 'şu kağıtları yaptır getir' dedi. Neyse ben yaptırdım kağıtları götürdüm. Sonra bağlandı yardım. 2008 yılında bağlandı 2009 yılında nafaka yatmaya başlayınca yardımı kestiler…. Daha sonra 2009 yılında tekrar başvuru yaptım. Bu kez de babamla kaldığım için babamın maaşından dolayı red cevabı geldi. Sonra bana TOKİ'nin yoksul konutlarından ev çıktı. Ev çıkınca oraya taşındık. Oraya ayrı eve taşınınca tekrar başvurdum. Bu kez kabul edildi. 2012 yılından beri de kesintisiz alıyorum." (A.Ç., 40)

Torununu psikoloğa götürdüğü sırada orada çalışan sosyal çalışmacı tarafından torununu yetiştirme yurduna verebileceğine dair kendisine bilgi verilen, daha sonra yetiştirme yurdu başvurusu yapan F.D. başından geçenleri şu şekilde aktarmıştır:

> "Torunumu psikoloğa götürdüm Ankara'ya, Sami Ulusa. Orada kendi durumumu da anlatınca beni hastanenin sosyal çalışmacısına yönlendirdiler. Oradaki çalışan bana çocuğu sosyal hizmetlere verebileceğimi söyledi. Ben zaten H.'a bakacağım diye evden dışarı bile çıkamıyordum. Öylelikle öğrendim. 2011 yılında H.'yi yurda vermek için başvuru yaptım. Oğlum da bizle yaşadığı için reddedildi. Bir yıl sonra H., hiperaktif bir çocuk olduğu için kreşe göndermek istedim. Ancak para olmadığı için, sosyal hizmetlere bu kez de kreş desteği alabilmek için başvurdum. Ondan sonra bu yardımı bağladılar." (F.D., 64)

Görüldüğü gibi farklı kurum veya kuruluşlarda çalışan sosyal çalışmacı, gardiyan, öğretmen gibi çeşitli mesleklerden kişiler, SHM veya SYDV gibi kuruluşların varlığından haberdar oldukları için yoksul olarak gördükleri kişileri veya durumu sosyal yardım almaya uygun olan kişileri SHM'ye yönlendirmişlerdir.

Sosyal yardıma ulaşma pratikleri arasında üst makamların etkisi de yadsınamaz bir etkendir. Bazı durumlarda insanlar sosyal yardıma başvurduklarında yoksul olduklarını ispatlasalar bile sosyal yardım alma konusunda zorluk yaşayabilmektedirler. Buna sebep olan nokta ise daha önce de bahsedildiği gibi SED yardımı hususundaki yönetmeliğin ucu açık olmasıdır. Böyle bir durumda da meslek elemanının farklı görüş sunması, eksik belge olması veya komisyon tarafından reddedilmesi gibi durumlarda kişi gerçekten muhtaç durumda olsa bile yardım alamamaktadır. Böyle durumlarda ildeki en yüksek makam olan valinin emriyle daha önce yardım başvurusu reddedilen bir kişi yardım alabilmektedir. Konuyla ilgili S.Ü. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Az önce dedim ya eşim beni evli bir kadınla aldattı diye. O kadını buldum ben. Sonra bıçakladım onu. Kadın şikayetçi oldu benden. Eşim bir şekilde kadını ikna etmiş şikayetinden vazgeçmesi için. Bu olaylar sırasında karakola git gel derken bir polis abiyle tanıştık. Bana çok yardımı oldu, sağ olsun. Onu da bana kötü gözle bakacak sandım. Şüpheyle yaklaştım ama çok şükür öyle biri değilmiş. Bir gün evin kapısını çaldı dediğim polis. Şimdi emekli oldu artık çalışmıyor. Bana dedi ki 'bak kızım ben de ev geçindiriyorum sana maddi olarak yardım edemem' dedi. Cebinden 50 kuruş çıkardı verdi bana, ' bu 50 kuruşla git iki tane A4 kağıdı al. Otur valiye mektup yaz. Ama doğru bir şekilde. Ne yaşadıysan, içinden ne geçiyorsa yaz.' dedi. Ben de gittim A4 kağıdı aldım. O gece hem ağladım hem yazdım. Mektubum hala duruyordur belki dosyada. [Evet, hala duruyor dosyada] Neyse, velhasıl sabah kalktım mektubu postayla

> gönderdim. 5 gün içinde cevap geldi. Sizin orda çalışanlar yüzüme bakmıyorlardı. Mektuptan sonra S. Hanım demeye başladılar. Sonra sizin oradakilerle ahbap olduk. Şimdi bile gider sigara paramı sizin şeften isterim. O da kırmaz verir. Neyse ben mektubun akıbetine döneyim. Valinin eline geçince mektup, vali bu kadını göreceğim demiş. Hani o vakfın müdürü varya M.A. yüzüme bakmıyordu benim. Valinin lafından sonra arabalarla ayağıma kadar geldiler, 'S. Hanım bugün şunu yapacağız, bu gün bunu yapacağız, bugün imzanız lazım' demeye başladılar." (S.Ü., 37)

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcı S.Ü.'nün anlattıklarından yola çıkarak valilik gibi bir üst makamın sosyal yardım bağlanması konusunda ne kadar etkili olduğu anlaşılmıştır. Öncesinde S.Ü.'nün sosyal yardım için başvuru yapmasına rağmen başvurusunun reddedilip daha sonra valiye yazdığı mektuptan sonra yardımın bağlanması oldukça ilginçtir.

5.7. SOSYAL YARDIMLARLA GEÇİNME PRATİKLERİ

Bu bölümde katılımcıların diğer sosyal yardımlardan yararlanma durumu, diğer gelir kaynaklarını açıklamada endişe duymaları, sosyal yardımın kesilme korkusunu yaşamaları, sosyal yardımın amacına uygun kullanılmasına özen gösterme durumu, sosyal yardımlar dolayısıyla devlete minnet duyma durumu, sosyal yardımlar hakkındaki genel düşünceleri, sosyal yardım alma biçimine yaptıkları eleştiriler, sosyal yardım alma durumunu sosyal çevre ile paylaşma durumu ve almış oldukları dini içerikli yardımlar konuları ele alınmıştır.

Katılımcıların diğer sosyal yardımlardan yararlanma durumuna değinilecek olursa; katılımcıların Sosyal Hizmetlerden alınan SED yardımı dışında çeşitli sosyal yardımlar aldığı yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. SED yardımı dışında alınan yardımların geneli SYDV tarafından yapılan yardımlardır. SYDV'den kömür yardımı, şartlı eğitim yardımı, şartlı sağlık yardımı, eşi vefat eden kadınlara yönelik aylık, 65 yaş aylığı gibi yardımları almanın en önemli şartı, evde sigortası olan bireylerin bulunmamasıdır. Daha sonrasında ise hane içerisindeki kişiler, gelir testinden geçtikleri takdirde bu yardımları alabilmektedirler. Engelli aylığında sadece engelli kişinin sigortalı bir işinin bulunmaması gerekmektedir; gelir testini geçtikleri takdirde evde yaşayan diğer kişilerin sigortalarının olması önemli bir etken değildir.

2019 yılında uygulamaya geçen sosyal yardım alanlara yönelik elektrik tüketim desteği de farklı bir yardım şeklidir. SYDV'ye başvuru yapılarak hanedeki kişi sayısı dikkate alınarak aylık 150 kilovatsaat karşılığı tutara kadar destek verilmektedir. SED dışında diğer sosyal yardımlardan olan 2022 sayılı yasa kapsamında engelli aylığı alan katılımcılar deyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Okuldaki öğretmenler çocukların halini görünce beni çağırdılar okula. Bana akıl verdiler. Eşim için engelli maaşı alabileceğimi söylediler. Ama önce engelli raporu çıkartmamız gerekiyomuş. Önce hastaneden rapor çıkarttık. Tam hatırlamıyorum ama yüzde 50'ye yakın engelli olduğu çıktı ortaya…. Oradan 2022 aylığı bağlandı eşime. Üç ayda bir alıyoduk. Ama şimdi aylığa çevirdiler aylık alıyoz. Şartlı eğitim yardımı da alıyodum. Sizden (Sosyal hizmetlerden) yardım almaya başlayınca vakıftan aldığım eğitim yardımı kesildi." (A.Ş., 46)

> "25 sene önce falan bana ayakta iş göremez raporu verdiler. Yakın zamanda da %45 engelli raporu aldım. Bu aydan itibaren engelli aylığı almaya başlayacağım." (F.M., 50)

Yine 2022 sayılı yasa kapsamında eşi vefat eden kadınlara yönelik yardımdan ve şartlı eğitim yardımından yararlanan N.M. şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Önce Vakfa başvurdum. Oradan dul aylığı almaya başladım. Vakıftan çocuklar adına şartlı eğitim yardımı için de başvurdum. Ondan da yararlanmaya başladım." (N.M., 41)

Hayatlarının önceki dönemlerinde sobalı evlerde yaşayıp bir dönem SYDV'nin kömür yardımından ve çeşitli diğer –şartlı eğitim yardımı, tek seferlik yardım, elektrik yardımı- yardımlardan katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

> "Köyde kaldığım dönemler Vakıftan kömür ve gıda yardımı almaya başladım…. Vakıftan elektrik yardımı ve şartlı eğitim yardımı da alıyom." (N.A., 45)

> "Kömür yardımı, eğitim yardımı, geçici yardımlar alıyordum." (F.K.,42)

> "Vakıftan şartlı eğitim yardımı ve kömür yardımı da alıyorum." (S.G., 35)

> "Eşimle ayrılmadan önce vakıftan kömür yardımı alıyordum. Bayramlarda da tek seferlik yardımlar alıyordum vakıftan." (S.Ü., 37)

SYDV'den tek seferlik gıda ve aile yardımı gibi yardımlardan yararlanan katılımcılar ise deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Vakıftan tek seferlik 250 TL yardım aldım." (H.D., 33)

> "Sosyal hizmetlerden önce vakıftan yardım alıyordum. 2 ayda bir 300 veya 400 TL yardım çıkıyordu. O yardımı alabilmek için her seferinde dilekçe veriyordum. Sonra kurula giriyordu. Kurul kabul ederse parayı alıyordum. Şimdi şartlı eğitim yardımı için de başvuru yaptım. Temmuz da belli olacakmış." (F.K., 30)

Şartlı eğitim yardımı alırken babasının sigortasından yararlanmaya başlayınca şartlı eğitim yardımı son bulan Ş.K. ise durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

> "Şartlı eğitim yardımı aldım büyük kızım için bir dönem. Daha sonra diyalize başlayınca özel hastaneye para yetmemeye başladı. Babamın sigortasından yararlanmaya başladım. Öylelikle diyalize ücret ödemiyorum artık. Sigortaya başlayınca vakıftan aldığım şartlı eğitim yardımı kesildi. Bayramlarda tek seferlik yardım yapıyorlar. Valiliğe her seferinde dilekçe veriyorum. Öylelikle alıyorum yardımı. Ama sürekli bir yardım değil işte." (Ş.K., 45)

Görüldüğü gibi toplamdaki 18 katılımcıdan 10'u SED yardımı alırken diğer sosyal yardımlardan da yararlanmaktadırlar. Katılımcıların genel okula devam eden çocuklarının olması nedeniyle şartlı eğitim yardımından, 2019 yılında tüm sosyal yardım alanlara tanınan elektrik tüketim desteğinden ve tek seferlik yardımlardan yararlanmaktadırlar. Katılımcılardan ikisi, engelli aylığından yararlanırken; biri, eşi vefat eden kadınlara yönelik aylıktan yararlanmaktadır. Katılımcılar, bir dönem kömür yardımı aldıklarını da ifade etmişlerdir. Ancak bütün katılımcılar, sobalı evde oturmadıklarından dolayı halihazırda kömür yardımı alan bulunmamaktadır.

Sosyal yardım alan katılımcılar, aldıkları sosyal yardım dışında farklı yerlerden de sosyal yardım alıp alamayacaklarını araştırmaktadırlar. Bu durumu katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir:

> "Ben aslında kayınvalidem için bakım parası almak istiyorum. Ona başvursam olur mu? Başvursam çocuk yardımı kesilir mi?" [Eğer kayınvalidenizin engelli raporu uygun çıkarsa ve şartlarınız tutarsa alabilirsiniz bakım parasını, ancak çocuk yardımının kesilip

kesilmeyeceğine durumunuza göre sosyal hizmet komisyonu ve ilgili meslek elemanı karar verir, ancak bu yardım kızınız liseyi bitirdiğinde kesilecektir.] (H.Ç., 49)

"Devletten yardım alanlara elektrik indirimi de yapılıyormuş, ona da başvuru yaptım." (F.K., 30)

"Aha halimiz ortada ona göre yaz. Yardım verilebilecek durumdaysak yardım verin yoksa siz bilirsiniz… Ama oğlan pehlivan ya belki devlet onu desteklerse diye bir vakfa veya belediyeye başvuru yapacağım. Bakalım ne diyecekler." (A.Ö., 73)

Sosyal yardım alan katılımcıların daha fazla sosyal yardım talep ettikleri ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi katılımcı gözlemci olarak yapılan araştırmada sosyal hizmet merkezi çalışanı olarak sosyal yardımla alakalı sorular da yöneltilmiştir. İnsanlar kendi kendine yeterli olmak yerine daha fazla sosyal yardım almayı tercih etmektedirler.

Katılımcıların sosyal yardım aldıkları dönemde diğer gelir kaynaklarını açıklama konusunda sergiledikleri davranış merak konusu olmuştur. İnsanlar sosyal yardıma başvuru yaptıklarında ya da sosyal yardım almaya başladıktan sonra evlerine giren gerçek geliri açıklamaktan çekinmektedirler. Bazı sosyal yardım alanlar dürüstçe bütün gelirinin ne olduğunu belirtirken bazıları resmi kayıtlarda görünmeyen gelirlerini bildirmemektedirler. Resmi kayıtlarda görünmeyen gelir veya mal varlığı sosyal yardım alanlar tarafından söylenmediği takdirde sosyal hizmet merkezi tarafından tespit edilemediği için insanlar sosyal yardım almaya devam etmekte ya da sosyal yardım bağlanmaktadır. Konuyla ilgili olarak Ramazan ayında verilen dini içerikli yardımlar aldığını açıklayan S.Ü. şunları ifade etmiştir:

"Ramazanda fitre zekat için para getirenler oldu. Onu mu saklayım sizden. 1250 tl para oldu…. Bir tane tanıdığım daha var S.C. bilirsiniz belki. Onun hayatı biraz karışık. Bütün çocuklarının babası farklı, evliyken farklı birinden çocuk yaptı falan. Neyse o kadın da nafaka almaya başlamış eski eşinden ama sosyal hizmetlerden gelip sorduklarında 'almıyorum' demiş. Sonra gelmiş bana 'ben pişman oldum, yalan söyledim, yardımı keserler mi acaba' diye sordu. Ben de bildiğim kadarıyla 'bir şey olmaz' dedim ama nasıl olur kesilir mi ki?" [Zaten resmi tahkikat evrakında nafaka alıp almadığı belli olur, nafakanın miktarına göre ilgilenen arkadaş kesilip kesilmeyeceğine karar verir.] (S.Ü., 37)

Babasından kalan evden alacağı kira gelirinin sosyal yardımın kesilmesine sebep olup olmayacağı endişesi yaşayan A.Ç. ise durumu şu şekilde yansıtmıştır:

> "Babamın bana verdiği Göçmen evlerinin orada eski ahşap bir ev vardı. Orayı yıkmışlar şimdi. Ben de öğrendim ki oradan kira bedeli alabiliyormuşum. Aylık 700 TL almaya başlayacağım bu aydan itibaren. Bir sıkıntı olur mu olmaz mı tereddüt ediyorum. Aslında gelip size soracaktım kirayı alırsam yardım kesilir mi kesilmez mi diye. Tapu müdürü bir şey olmayacağını söyledi. 'eğer bir sıkıntı olursa ben sana gerekli belgeleri veririm' dedi. [İki ay sonra dosyanızın uzatma zamanı gelecek, eve gelen diğer arkadaşa da bildirmeniz gerekiyor, şu an ben bir şey söyleyemem] Tamam öyle yaparım." (A.Ç., 40)

Oğlunun işe girmesiyle SYDV'den aldığı yardımın son bulması nedeniyle SED yardımının da son bulacağı endişesi yaşayan N.M. şunları ifade etmiştir:

> "Büyük oğlum asgari ücret karşılığı çalışmaya başladı. Bir hafta oldu. Oğlumun sigortası başlar başlamaz vakıftan aldığım dul aylığı ve şartlı eğitim yardımı hemen kesilmiş. Acaba sizden aldığım yardım da kesilir mi?" [Muhtemelen durumunuzu düzelttiğinizde dosyanın süresi bittiğinde yeniden durumunuz değerlendirilir.](N.M., 41)

SYDV'ye engelli aylığı için başvuru yapan F.M. SED yardımının kesilmesinden endişe duyduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> "Yakın zamanda da %45 engelli raporu aldım. Bu aydan itibaren engelli aylığı almaya başlayacağım. Eğer yardım kesilecekse falan yazmayın bunu. [Ben yazmasam bile tahkikat evrakında engelli maaşı aldığınız çıkar. Zaten benim yazdıklarım dosyanıza geçecek resmi bir şey değil] (o sıra da katılımcı toplam gelirini hesaplıyor). Aldığım aylık 2000 TL bile değil. Kesilir mi yine de? [Buna ben karar veremem. O yüzden şu an size de bir şey söylemem yanlış olur.] Anladım." (F.M., 50)

Görüşmelerden de anlaşıldığı gibi katılımcılar sosyal hizmetlerde çalışan biriyle ek gelirleri hakkında konuşmaya çekinmektedirler. Gelirlerini açıkladıkları takdirde sosyal yardımın kesilmesinden korkmaktadırlar. F.M., aldığı engelli aylığı söylemekten çekinmektedir ve kayıtlara geçmesini istememektedir. Oysa zaten resmi evraklarda görünecek olan bir durumu saklamaya çalışmaktadır. Benzer şekilde A.Ç.

de kısa bir dönem alacağı kira gelirinin aldığı sosyal yardıma engel olup olmayacağı konusunda endişe yaşamaktadır. S.Ü. ise kendisinin dini içerikli yardım aldığını söylemeye çekinmeyeceğini belirterek bir başka sosyal yardım alan arkadaşının nafaka aldığını sosyal hizmet merkezinden gizlediğini, bunun bir sakıncasının olup olmadığını sormaktadır. Dolayısıyla insanlar sosyal yardıma o kadar alışmışlardır ki başka bir geliri sosyal yardımın kesilmesi korkusuyla reddetmeye hazırlardır. Nafaka, kira geliri, engelli aylığı gibi diğer gelirler karşılarına çıktıklarında tercih ettikleri SED yardımı olmaktadır. SED yardımının ömür boyu bir gelir olmamasına rağmen, sosyal yardım alanların da bu durumu bilmelerine rağmen onlara cazip gelen durum, SED yardımının miktarının yüksek olmasıdır.

Katılımcıların sosyal yardımın kesilmesi durumuyla ilgili yaşadıkları duygu durumu, oldukça ilgi çekici bir konu olmuştur. İnsanlar sosyal yardım almaya başladıktan sonra yardım kesildiğinde nasıl bir yol izleyecekleri konusunda oldukça karamsardırlar. Sosyal yardım alan kişiler, kendileri ve aile üyelerinin geleceği konusunda endişe yaşamaktadır. Çocuklarının 18 yaşına geldiğinde yardımın son bulacağını bilen katılımcılar bu konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

> [Ne zamana kadar bu yardımı almayı düşünüyorsunuz?] "İsterim ki kızım ekmeğini eline alana kadar bu yardım devam etsin. Ama kızım üniversiteye başlayınca yardım kesilecek diye korkuyom. Öyle olunca Yardım kesilir değil mi? (endişeli bir ses tonuyla soruyor) [Liseyi bitirdiğinde yardım kesilir.] Peki bu kız üniversiteyi nasıl okuyacak?" [O zamanda devlet, eğitimi için burs veya kredi veriyor.] (N.A., 45)

> "Sosyal hizmetlerden aldığım yardımın kızım 18 yaşına geldiğinde kesileceğini biliyorum. Kızım da seneye 18'ine girecek. Üniversiteye hazırlanıyor bir de. En çok ihtiyacımız olan zaman. Yardım kesildikten sonra ne yapacağımı bilmiyorum. Belki bir yere işe girerim ayağım iyileşirse." (A.Ç., 40)

> [Sosyal hizmetlerden ne kadar süre daha yardım almayı düşünüyorsunuz?] "Sosyal hizmetlerden aldığım yardımın çocuk 18 yaşına girdiğinde kesileceğini biliyorum. Kesildiğinde ne olur n'aparız bilmiyorum. O zamana da Allah Kerim." (A.Ş., 46)

Katılımcılar, SED yardımı kesildikten sonraki hayatları konusunda yaşadıkları karamsarlığı şu şekilde ifade etmektedirler:

> [Yardımı ne kadar süre daha almayı düşünüyorsunuz, yardım olmazsa ne yaparsınız?] "Yapacak bir şeyim yok. Bir planım da yok. Her şeyim ortada. Bu yardım olmazsa aç kalırız biz. Kimse kimseye yardım etmiyor. Kardeşlerim bile yardım etmez. Çünkü herkesin kendine göre bir geçim telaşesi var. İnşallah çocuğun eğitimi bitene kadar bu yardım devam eder. Ayın 13'ü-15'i gelse de para yatsa diye dört gözle bekliyoruz. O olmazsa ne yaparım bilmiyorum." (F.M., 50)

> "Bu yardım kesilirse H.'a da bakamam. Bu saatten sonra çalışamam da. Yardım kesilirse eski duruma düşeriz yine." (F.D., 64)

Görüldüğü gibi araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar, sosyal yardım alsalar bile gelecek hakkında endişe yaşamaktadırlar. Bazı katılımcılar, çocuklarının 18 yaşını tamamladığında yardımın kesileceği bilgisine sahiptirler ancak yardım kesildikten sonraki süreçte ne yapacakları konusunda karamsarlık yaşamaktadırlar. Sosyal yardımları bir maaş gibi algılayan katılımcılar, bu yardımları aldıkları süreçte yardımın bir gün kesileceği korkusunu da yaşamaktadırlar. Bu nedenle yardımın hangi koşullarda kesildiğini zaman içerisinde öğrenen katılımcılar, sigortalı bir işe girme, yeni bir evlilik yapma, eve giren geliri arttırma gibi SED yardımının kesilmesine sebebiyet verecek durumlardan uzak durmaktadırlar.

Katılımcıların sosyal yardımın amacına uygun kullanılmasına özen gösterme durumları çalışma kapsamında merak edilen konulardan olmuştur. SED yardımı ekonomik desteğe ihtiyacı olan çocukların ailelerine çocukların korumaya muhtaç çocuk statüsüne düşmemesi yani bir diğer deyişle yetiştirme yurduna verilmemesi adına verilen yardımdır. Burada söz konusu olan şey ise bu yardımın çocuğun yararına veriliyor olmasıdır. SED yardımı alan aileler başvuru sırasında ile aldıkları yardım ücretiyle çocukların beslenme, giyim, bakım, eğitim, sağlık gibi masraflarını karşılayacaklarına dair taahhütname (bkz. EK) imzalamaktadırlar. Bazı aileler bu taahhütnameye uyarken bazı aileler ise uymadıkları gerekçesiyle yardımları son bulmaktadır. Konuyla ilgili olarak S.Ü. şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Kendime alamıyorum bu paradan. Devlet bu parayı bana çocuklarım için veriyor. O yüzden kendime bir şey alırken vicdan azabı çekiyorum…. Dışarda bazen arkadaşlarımla bir şeyler yiyip içiyorum. Çok fazla bir miktar değil ama 5 ya da 10 lira neyse, çocukların parasından ne kadar aldıysam onu yerine koyuyorum hemen. Eşden dosttan istiyorum o 10 lirayı falan hemen o paranın yerine koyuyorum. Çünkü bu para bana haram olur mu diye düşünüyorum." (S.Ü. 37)

Torunun bakımını sağlayan A.Ç. ise yardım parasından kendinin de kullandığını söyleyerek torununa mirasından pay bırakacağını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Ben alıyorsam bu yardımı, çocuğum için hep onun için harcıyorum. Ben de yiyorum bu paradan ama ben öbür dünyada aldığım yardım için öbür dünyada hesap vereceğim. Ben onun vebalini ödeyemem. Onun için çocuğun hakkı kalmasın diye arabamı onun üzerine yapacağım. Bir de bahçem var onu da torunumun üzerine yapacağım. [Diğer çocuklarınız razı olacak mı peki?] diğer çocuklarım hak iddia edemezler. Çünkü ben bu çocuğun yardım parasından kendime de kullanıyorum. Öbür dünyada hesabını veremem yoksa." (A.Ç., 73)

Bir diğer torununa bakan katılmcı H.D. ise sosyal yardımı torununun bakımı için kullandığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Benim derdim H. Ziyan olmasın. El içine karışsın. O büyüyene kadar ona bakabilecek kadar sağlığım ve ona yetecek kadar param olsun. Ben kendim için bir şey istemiyorum. Bundan sonraki hayatım onun için. Zaten vasiyet de yazdırıyorum, ben ölürsem H.'ı ne annesine ne babasına verin diye. Annesi de ziyan eder onu babası da. H.'ı devlet koruma altına alsın diye vasiyet ediyorum." (F.D., 64)

Sosyal yardımı çocuğu için değil de kendisi için kullananları örnek veren A.Ç. ise şunları ifade etmiştir:

> "Ben bu yardımı harcarken hep çocuğum için harcamaya çalışıyorum. Bazısı kendine harcıyor." (A.Ç., 40)

Görüldüğü gibi bu yardımı çocuklarından dolayı aldığının bilincinde olan katılımcılar, yardım parasını çocukların yararına kullanmaya özen göstermektedirler.

Sosyal yardımlar dolayısıyla devlete minnet duyma durumu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler ışığında ortaya çıkan bir durumdur. Sosyal yardım alan kişiler bu yardımın bir devlet politikası olduğunun farkında olarak verilen yardımların devlet tarafından kendilerine verildiğinin bilincindedirler. Bu nedenle bazı katılımcıların sosyal yardım aldıkları için devlete minnet duydukları gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili bazı katılımcılar duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Allah devletimizden razı olsun bize bu yardımı veriyor." (H.Ç., 49)

> "2013 yılından beri bu yardımı alıyorum. Devletten Allah razı olsun." (A.Ç., 73)

> [Aldığınız yardımlar geçiminizi sağlamaya yetiyor mu?] "Yetiyor. Allah daha çok versin devlete." (F.K., 30)

> [Sosyal yardımlar konusunda ve sosyal yardım alan insanlar konusunda genel olarak ne düşünüyorsunuz?] "Devletten Allah razı olsun kimseyi aç, açıkta bırakmıyor. Bizi de destekledi. Hiç aklımızda yokken şimdi devletten yardım alıyoruz." (A.Ö., 73)

N.M. isimli katılımcı o ana kadar yapılan yardımdan dolayı yapılan uygulamadan memnun olduğunu ve bundan sonraki süreçte yapacaklarına dair planlarını şu şekilde aktarmıştır:

> "Şimdiye kadar devlet baktı bize Allah razı olsun ama şimdiden sonra kendi başımızın çaresine bakmak zorundayız. En azından ayağım iyileşene kadar yardım kesilmezse sonrasında ben de çalışmaya başlayacağım." (N.M., 41)

Hem kendisinin hem yeğeninin devlet tarafından sosyal yardım aldığını belirten R.A. duyduğu memnuniyeti şu şekilde aktarmıştır:

> "Devletten Allah razı olsun. Aç kalana açıkta kalan yardım ediyor. Mesela abimin kızı da alıyor bu yardımdan. O kız da zor durumda. Devlet sağ olsun ona da yardım ediyor. Abimin kızıyla oğlu aynı evde yaşıyorlar. Birer çocukları var onlara beraber bakıyorlar. Onların da başlarına olmadık iş geldi. Kızının kocasıyla, oğlunun karısı beraber kaçmışlar. Çocuklar da şimdi bizim yeğenlerin yanında. Oğlan çalışıyor, kız da evde çocuklara bakıyor. Onların da derdi başka türlü işte. Oğlanın oğlu da engelli zaten. Öğrenme geriliği mi ne var." (R.A., 63)

Sosyal yardımlar ile kızı ve kendisini güvende hisseden A.Ç. ise duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Allah sizlerden razı olsun. Senelerdir bu yardımı alıyorum. Bu yardım olmasaydı bir şekilde geçinirdim ama bu kadar rahat olamazdım. Allah devletten, milletten razı olsun. Bu parayla kızımın da benim de kendimize güvencimiz var." (A.Ç., 40)

Sosyal yardım alan katılımcılar, sosyal yardımlar hakkında konu açılınca "Allah devletten razı olsun" sözünü ağızlarından düşürmemektedirler. Bu sözlerle devlete bu konuda minnettar olduklarını mütemadiyen belirtmektedirler. Ancak bu durumun sosyal hizmet merkezi çalışanı ile sosyal yardım alan kişiler arasında yapılan görüşme neticesinde mi oluştuğu bilinmemektedir. Daha doğrusu bu devlete minnet duyma duygusu katılımcıların gerçek duygusu mu yoksa devlet görevlisine mi bu şekilde aksettirdikleri akıllarda soru işareti yaratmaktadır.

Sosyal yardım alan katılımcıların sosyal yardımlar hakkındaki genel düşüncesi çalışmanın ilgi alanlarından biri olmuştur. Daha önce bahsedildiği üzere sosyal yardım alan kişilerin bazıları gerçek mal varlıklarını açıklamaktan sakınmaktadırlar. Sosyal yardım alanlardan bazıları, bu yardımı alabilmek adına sırf şartları sağlamak için çalışabilecek durumda olmasına rağmen çalışmamaktadır, bazıları ise eşinden gerçek anlamda ayrı olmadığı halde resmi anlamda ayrı görünmektedir. Sosyal yardım alanların kendilerini bu konuda ne durumda gördükleri, bu yardımı hak ettiklerini düşünme durumları ve bu yardımın katılımcıların hayatını ne ölçüde değiştirdiği merak konusu olmuştur. Konuyla ilgili olarak N.M. düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Bana şimdiye kadar verilen yardımları haksız yere aldığımı düşünmüyorum. Çünkü şimdiye kadar çocuklarım küçüktü ve ben de yaşadığım durumlardan ötürü çalışabilecek durumda değildim. Ben devleti kandırarak bu yardımı almadım. Durumum ne ise ondan dolayı verdiler bu yardımı bana." (N.M., 41)

Eşi olmayan kişilerin yardımı almaya hak kazandığını düşünen katılımcı N.A. düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Benim eşim olmadığı için bu yardımı alabileceğimi söylediler. Demek ki eşi olmayan insanlar hak ediyor bu yardımı. Çevremde bu şekilde eşinin olmadığını söyleyerek haksız yere yardım alan insanlar da var. Ben onların hak ettiğini düşünmüyom. Ama benim başka bir gelirim de yok. Çalışmak istiyom ama dediğim gibi bazı sebeplerden çalışamıyom." (N.A, 45)

SED yardımını kadınların güvencesi olarak gören F.K. ise şunları ifade etmiştir:

> "Bu yardımlar olmazsa kadınlar çok zor duruma düşer. Biz kadınlar bu yardıma güveniyoruz. Sanki denize düşerken tutunduğumuz bir dal gibi. Hiçbir gelirim olmasa bile bu parayla idare ederim diyorsun. Kaç yıldır bu para olmasa ben geçinemezdim." (F.K., 42)

Çocuklarına bakmak için çalışamadığını ifade eden F.K. sosyal yardımı hak ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Kendimin hak ederek aldığını düşünüyorum. Çünkü çalışacak durumda değilim. Ben çalıştığımda çocuklarım rezil oluyor." (F.K., 30)

Evinin içerisinde bulunan eşyalar ile yardımı hak ettiğini kanıtlamaya çalışan H.D. ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

> "Kendi adıma bu yardımı hak ederek aldığımı düşünüyorum. Ama belki diğer insanlar benim hakkımda öyle düşünmüyor olabilir. Benim haksız yere aldığımı düşünenler de olabilir. Ama işte evimin halini görüyorsunuz." (H.D., 33)

Devletin böyle bir yardımının haksız yere verilmeyeceğini düşünen F.M. düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Genelde devlet hak edenlere veriyor diye düşünüyorum. Çoğu da memnun kalıyor bu yardımdan. Bu sayede kimseyi kimseye muhtaç etmiyor devlet. Zaten Çankırı'da herkes birbirini tanıyor. Birbirlerine haber veriyorlar. Genelde benim durumumda olanlara veriyorlar bu yardımı. Sık kontrol edilmesinden de memnunum. Önceden böyle sık kontrol olmuyordu. 'parayı alın, ne haliniz varsa görün' demiyorlar yani. Sık sık ziyaret ediyorlar." (F.M., 50)

Görüldüğü katılımcıların hiçbiri yardımı haksız yere aldığını düşünmemektedir. Bunda sosyal yardım almak için gerekli olan şartlara haiz oldukları düşüncesinin de

katkısı büyüktür elbette. Çünkü ifadelerde de görüldüğü gibi kimisi çalışamayacak durumda olduğunu, kimisi eşinin olmadığını ve bu nedenlerle sosyal yardımı hak ederek aldıklarını ifade etmişlerdir. Hepsi de kendisinin gerçekten ihtiyaç sahibi olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla bu yardımın da hayatlarını kurtardığını, yapılan yardımdan memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların sosyal yardım alma biçimine yaptıkları eleştiriler, çalışma kapsamında merak konusu olmuştur. Sosyal yardım alan kişiler, kendilerinin sosyal yardımı hak ederek aldıkları kanaatinde olduklarını belirtilmiştir. Kendilerinin hak ederek aldığını düşünen katılımcılar, başkalarının ise haksız yere sosyal yardım aldığını da belirtmişlerdir. Daha önce belirtildiği üzere Çankırı'nın demografik özelliklerinden kaynaklanan ve herkesin birbirini tanımak suretiyle bazı olaylardan ve durumlardan insanların kolay bir şekilde haberdar olması, katılımcıların çevrelerinde diğer sosyal yardım alanları gözlemlediği ve edindikleri bilgilerle çevrelerindeki insanların bazılarının gerçek ihtiyaç sahibi olduğu için yardım aldıklarını, bazılarının ise haksız yere yardım aldıklarını düşündükleri sonucuna varılmıştır. Eşi olmayanların yardım alabildiklerini düşünen N.A. evli olanların nasıl yardım alabildikleri konusunda şaşırdığını komşusunu örnek vererek şu şekilde ifade etmiştir:

> "Bizim burada yaşayanların arasında haklı yere alan da var haksız yere alan da var. Zaten durumu kötü olup da yardım alamayan insan duymadım. Herkes bi şekilde alıyor yardımı. Benim eşim yok. Ama eşi olduğu halde ayrıyız diyerek yardım alan insanlar da var. Mesela şu karşıda oturan Ü.S., onlar evliler nasıl yardım alıyolar anlamıyom. Benim eşim olmadığı için içim rahat bi şekilde alıyorum yardımı. Eşim buraya gelse bile ben onu eve almam zaten." (N.A., 45)

A.Ş. ise benzer şekilde kendisinin yardımı hak ederek aldığını düşünmekte ve komşusunun haksız yere aldığını ise şu şekilde ifade etmektedir:

> "Benim eşim engelli. Ben de çalışamadığım için bu yardımı başkalarına bakarak hak ettiğimizi düşünüyom. Çevremizdeki insanlar arasında devletin parasını haksız yere alanlar da var. Mesela bi komşunun engelli çocuğu var hem bakım parası alıyorlar. Adam çalışabilecek durumda hem de çocuk parası alıyorlar. Bence bu kişiler haksız yere alıyorlar." (A.Ş., 46)

Diğer yardım kuruluşu olan SYDV'ye yardım talebi için giden S.Ü. maddi durumu iyi olan kişilere haksız yardım yapıldığı düşüncesini şu şekilde paylaşmıştır:

> "Daha öncesinde vakfa kaç kere gittimse yardım etmediler. Hatta bir gün yine yardım için gittim, zor durumdaydım yine. Ben orada beklerken bir kadın da bekliyordu. Kadın kapalıydı, güzel bir kadındı. Kolunda da bilezikleri vardı, daha bileziklerinin yarısı gözüküyor yarısı da pardesüsünün içinde belli oluyor. Kadının çocuğu üniversiteye gidiyormuş da onun için yardım istemeye gelmiş. M.A. hiç unutmuyorum kadının lafını ikiletmedi, anında 380 lirayı çıkardı verdi hemen. Ben o kadar yalvardım ettim, çocuklarım sefil olmasına rağmen bana yardım etmedi. İlla benim de güzel mi olmam gerekiyor yardım alabilmem için. Ama o vakfın müdürüne de söyledim yüzüne karşı. Dedim ki 'Allah'ından da bulma, sen şeytanından bul' dedim…. Hatta geçen gün sosyal hizmetlerden yardım alan ailelere yemek verildi. Orada bir kadınla konuştuk. Kadın da benim gibi iki çocuğu adına yardım alıyormuş. Bir de sigortalı işte çalışıyormuş. Bu nasıl oluyor anlamıyorum. Bana gelince yardımı keseriz diyorlar. O kadın nasıl hem yardım alıp hem çalışabiliyor?" S.Ü., 37)

Sosyal hizmet merkezinden duymuş olduğu söylem neticesinde eşiyle beraber yaşayan komşularının haksız yere aldığını düşünen Ş.K. deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

> "Ben TOKİ'de kalırken haksız yere alan çok insan gördüm. Eşiyle yaşayan kadınlar vardı. Onlar da benim bu aldığım yardımdan alıyordu. Nasıl oluyor anlamıyorum. Ben başvururken 'eşinden ayrı mısın, eşin varsa yardım veremeyiz' diyorlardı. O kadınlar eşiyle yaşıyor, nasıl alıyorlar bu yardımı anlamıyorum. Ama artık devlet de bu yardımların kontrolünü sıkılaştırdı. Böyle olması daha iyi oldu, üç ayda bir kontrole geliyorsunuz artık. Önceden böyle kontrol edilmiyordu. Çankırı'da." (Ş.K., 45)

Aynı anda hem kendisi hem de eski eşinin kendisini aldattığı kadının aynı anda SED yardımı aldığını belirten F.K. eşinin kendisini aldattığı kadının haksız yere aldığını düşündüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

> "Eski eşimin birlikte olduğu kadın mesela. O bana göre haksız yere alıyor. Ben, işe başlamadan önce yardım alıyordum dedim ya, o kadın da o dönem yardım alıyordu. Eşim hatta o kadının yardım parasını çekiyordu. O kadının önceden iki çocuğu varmış, 2 tane de benim eşimden oldu. Eşim hem bizle yaşadı hem o kadına gitti. Resmi nikahı bendeydi onla da nikahsız yaşıyordu. Nikah olmadığı için de yardım talebinde bulunduğunda kabul edilmiş, devlet ona da yardım veriyordu." (F.K., 30)

SED yardımının 18 yaş altındaki okula devam eden çocukları kapsadığı bilgisine ulaşan Y.Ş. çevresinde bu şartları taşımayan kişilerin de yardım aldığını şu şekilde ifade ederek eleştiri yapmaktadır:

> "Çevremde haksız yere yardım alan çok insan tanıyorum. Bu yardımların adaletli dağıtılmasını istiyorum. S.M. diye bir kadın var. Kızı okulu bitirdi. Doğum yapmak üzere. Hala kızı adına yardım alıyor. Hani 18 yaşını doldurunca kadar veriliyordu bu para? Bir tane de oğlu var oğlu okumuyor. Açıköğretime yazdırmışlar okuyor görünüyor. Bize de denildi ki çocuğun okula gitmiyorsa yardım bağlanılmaz denildi. E bu kadının kızı 18 yaşını geçti, oğlu okula gitmiyor ama gidiyor görünüyor, benim çocuklarım küçük, benim çocuklarıma verilmiyor da niye onların kocaman çocuklarına yardım veriliyor. Ben 14 yaşındaki oğluma inşaatlarda iş bulmaya çalışıyorum eve katkısı olsun diye. Niye o kadının çocukları çalışmıyor? Bir de S.C. var. O kadının da hem kocası hem ailesi destek çıkıyor. Kocası çocukların bütün masraflarını karşılıyormuş. Onların çocukları 200 liradan aşağı ayakkabı giyinmiyor. Sürekli dışarda yemek yiyorlar. Ben se evde çocuklarıma soğan kavuruyorum. Adalet mi şimdi bu. Bazıları da evi kendi evi olduğu halde kira gibi gösteriyor yardımı alabilmek için." (Y.Ş., 35)

Yine benzer şekilde çevresindeki insanların haksız yere yardım aldığını belirten H.D. şunları ifade etmiştir:

> "Başkalarının eşi nafakasını ödüyor, eşi destek çıkıyor, sosyal hizmetlerden keyfi olarak yardım parası alıyorlar. Bir tanıdığım vardı. Babasının evinde kalıyordu. Babasının emekli maaşı da vardı ona rağmen çocuğu adına yardım alıyordu sosyal hizmetlerden. Birisi daha var öyle. Çocuğu engelli, eşinden ayrı ama eşi bütün masraflarını karşılıyor. Ona rağmen iki çocuğuna birden alıyordu bu yardımı. Bazıları gerçekten zor durumda hak ediyor bu yardımı ama bazılarında da şu düşünce var 'biz devletten daha mı zenginiz?' (H.D., 33)

Görüldüğü gibi sosyal yardım alan kişiler çevrelerindeki sosyal yardım alan kişilerin durumu ile alakalı bazı kanılara varmaktadırlar. Ancak bahsettikleri kişilere ait olan bilgilerin doğru olup olmadığı şüphelidir. Sosyal yardım alabilmek için gerekli şartları öğrenen katılımcılar, o şartları taşımadıklarını düşündükleri kişiler için "hani böyle olunca yardım verilmiyordu?" diyerek sitemde bulunmaktadırlar.

Araştırma kapsamında katılımcıların sosyal yardım aldıklarını çevrelerindeki insanlarla paylaşıp paylaşmadıkları merak konusu olmuştur. Sosyal yardım almak için başvuru yapan kişilerin daha sonraki süreçte evlerine sosyal inceleme yapmak için giden sosyal çalışmacılar, çevre araştırması da yaparak kişilerin ne derecede muhtaç durumda olduğunu veya doğruyu söyleyip söylemediğini de araştırmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle bazı kişilerin sosyal yardım aldıklarını çevrelerindeki insanlardan saklama eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Bu durumdan yola çıkarak katılımcılara sosyal yardım aldıklarını çevrelerindeki insanlardan gizleyip gizlemedikleri hususunda soru yöneltilmiştir. Devletten aldığı sosyal yardımla geçindiğini çevresindeki kişilere söylemezse, çevresindeki kişilerin onun hakkında kötü düşüncelere sahip olabileceği ihtimalini düşünen N.M. düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Çankırı'da çok bi çevrem yok. Bi kaç yakın akrabam ve işte burdaki komşularım var. Beni tanıyanlar yardımcı oluyorlar sağ olsunlar. Komşularım ilk tanıştığımızda 'nasıl geçiniyorsun' diye soruyorlardı. Ben de devletten yardım aldığımı söylüyordum onlara. Eğer ben devletten yardım aldığımı söylemesem komşulara farklı düşünürler benim hakkımda. Çevremdeki insanlar zaten bana 'Senin hakkın. Al tabi. Bu yardım olmazsa nasıl geçineceksin' falan diyorlar." (N.M., 41)

N.A. ve A.Ş. ise çevresindeki insanların kendilerinin sosyal yardım aldığından haberdar olduklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Akrabalarım komşularım yardımı almam konusunda bana destek veriyolar. 'senin başka gelirin yok, sen hak ediyorsun, al tabi' diyorlar." (N.A.,45)

> [Sosyal hizmetlerden yardım aldığını çevrenizdeki insanlar biliyor mu?] "Evet biliyorlar. Komşular, eş dost biliyor aldığım yardımı. Beni de bu konuda destekliyolar. Şimdiye kadar bana 'sen haksız yere alıyosun' diyen olmadı." (A.Ş., 46)

Kayıt dışı olarak tütün saran katılımcı F.K. ise çevresindeki insanların kendisini sosyal hizmet merkezine ihbar etmekle nasıl tehdit ettiklerini şu şekilde anlatmıştır:

> [Çevrenizdeki insanlar yardım aldığınızı biliyorlar mı?] "Biliyorlar, ama düşmanlık yapan çok. Tütün sattığımdan dolayı sürekli tehdit ediyorlar seni şikayet ederiz diye….Tütün sarmamı bile bazı komşular çekemiyorlar. Bana tütün almaya gelen bir

müşterim için benim adımı kötüye çıkarmaya çalıştılar. Geçen bir komşum bana gelen müşteriyi görünce çıktı geldi kapıma ne oluyor burada diye. Ben de 'senin ne hakkın var benim kapıma gelene karışmaya' dedim. Sonra çekip gitti. Bana "seni şikayet edeceğim kocanla yaşadığını ihbar edeceğim" dedi. Geçenlerde oğlum göz ameliyatı oldu. Eski eşim de oğlumun ameliyatı için geldi. Ne yapabilirim. Çocuklarımın babası elbette gelip görecek. Çocukları babalarından mahrum mu edeyim? Ben buraya yeni gelmiş değilim. Eldivan'da da böyle yaptılar. İnsanların stresi beni öldürdü. Buradaki Çorumlular yapıyor hep bunu. Halbuki TOKİ'ye girerken de sormuştum Çorumlu var mı diye. Neyden kaçtıysam beni buldu. Burada Çorumluların olduğunu bilseydim gelmezdim. Şurada oturan D. Diye bir arkadaş var. Ona da yaptılar aynısını. O arkadaş da eşinden boşanmıştı. Çevre baskısı yüzünden birleşti eşiyle. Ama sonra ne oldu tekrar ayrıldılar. Olmayınca olmuyor. Dul kadın olunca böyle oluyor işte. Kimse sana ölüyorum desen 5 kuruş para çıkarıp vermez ama devletten yardım alınca da rızkını kestirmeye çalışırlar böyle. Siz de bayansınız, beni anlarsınız. Ben kimsenin evine gidip gelmem.' (F.K. ,42)

F.K. isimli katılımcı ile benzer durumları yaşayan Y.Ş. de çevresindeki insanların kendisini sosyal hizmet merkezine şikayet ettiğini ve bu yüzden sosyal yardım aldığını sonraki süreçte gizli tuttuğunu şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben yardımı ilk almaya başladığımda herkes biliyordu. Benim aklıma insanların kötü niyetli olabileceği gelmemişti. Beni şikayet etmişler sosyal hizmetlere. Neymiş efendim. Ben ahlaksız hayat sürüyormuşum, çocuklarıma bakmıyormuşum, Eve erkek alıyormuşum. Dul kadın olunca laf eden de çok oluyor. Yardımımın kesilmesi için yaptılar. Sonra sosyal hizmetlerden geldiler yine ama kesilmedi çok şükür. Ondan beri de çevremdekilere 'yardım kesildi' diyorum. Söylemiyorum yani. Sadece ben ve çocuklarım biliyor." (Y.Ş., 35)

Katılımcılardan Y.Ş, F.K. ve F.M'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere çevrelerindeki insanlar, onları sosyal yardım aldıkları için şikâyet etmekle tehdit etmektedirler. Hatta Y.Ş. daha önce yardımı kesilip daha sonra yeniden bağlandığı için bu konuda daha temkinli davranmaktadır. Y.Ş. hakkında ahlaksız hayat sürüp çocuklarına bakmadığı konusunda, F.K., eşiyle beraber yaşadığı konusunda, F.M. ise daha çok geliri olduğu konusunda çevrelerindeki insanların şikayetlerine maruz kalmışlardır. Bu kişilerin sosyal yardım aldıklarını bilenler şüphe duydukları konularda bu kişileri sosyal hizmetlere şikâyet etmek için fırsat kollamaktadırlar. Özellikle de aralarında husumet olan kişiler bu konuda şikâyet etmekten geri

durmamaktadır. Dolayısıyla sosyal yardımlar sosyal yardım alanlar için bir tehdit unsuru, diğer insanlar için de şikâyet unsuru olmaktadır.

Sosyal yardım aldığını çevresindeki insanların bilmediğini A.Ç. şu şekilde ifade etmiştir:

> "Çoğu kişi bilmez benim yardım aldığımı. Ben öyle herkese yaymayı sevmem. Kendi akrabalarımızdan bilenler var ama herkes bilmiyor." (A.Ç., 73)

Çevresindeki kişilerden yardım aldığını gizleme gereği duymayan katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

> "Çevremdeki insanlar neyle geçiniyorsun diye soruyorlar. Ben de devletten yardım aldığımı söylüyorum soranlara. Gizlemiyorum kimseden. Bazıları gizliyormuş." (Ş.K., 45)

> "Komşularım falan biliyor yardım aldığımı, akrabalarım biliyor." (F.K., 30)

> [Çevrenizdeki insanlar biliyorlar mı bu yardımı aldığınızı?] "Tabi, biliyorlar. Eşimden aldığım maaş ortada. Bu yardım olmazsa çocuğu nasıl büyütürdüm. Herkes de soruyor haliyle neyle geçindiğimi. O yüzden söylüyorum herkese." (F.D., 64)

> "Çevremdeki herkes biliyor yardım aldığımı." (H.D., 33)

Çevrelerindeki insanlardan sosyal yardım aldıklarını söylemekten çekinmeyen ama herkesin duymasını da gerekli görmeyen katılımcılar ise şunları ifade etmiştir:

> [Çevrenizdeki insanlar sosyal hizmetlerden yardım aldığınızı biliyorlar mı?] "Çevremdeki yakın arkadaşlarım biliyor. Aslında çekinmem yardım aldığımı söyleyemeye ama herkesin bilmesine gerek yok." (Ş.T., 37)

> "Yardım aldığımı da çevremde çok az kişi biliyor. Soran olursa söylüyorum. Onun dışında herkese söylemeye gerek yok. Saklayacağım bir durum da yok zaten ortada." (R.A., 63)

> [Sosyal yardım aldığını çevrenizdeki insanlar biliyor mu?] "Kendi çocuklarım falan biliyor. Onun dışında soran olursa söylerim. Çekineceğim bir durum yok." (A.Ö., 73)

Çevresindeki insanların da kendisine yardım da bulunması ve insanların kendisinin yardım aldığını öğrendiğinde çevreden aldığı yardımın son bulacağı endişesini taşıyan A.Ç. çevresindeki insanlardan sosyal yardım aldığını gizlediğini şu şekilde ifade etmiştir:

> [Sosyal hizmetlerden yardım aldığınızı çevrenizdeki insanlar biliyor mu?] "Çok kişi bilmiyor. Ne yalan söyleyim eşim dostum da ara sıra yardım veriyor. Şimdi yardım aldığımı duyarlarsa onlar da yardım vermezse diye söylemiyorum kimseye." (A.Ç., 40)

A.Ç. gibi katılımcılar, çevrelerindeki insanlar tarafından maddi anlamda desteklendikleri için sosyal yardım aldıklarını açıklamaktan endişe duymaktadırlar. Bazı katılımcılara yakın dostları, akrabaları tarafından düzenli veya düzenli olmayan maddi destekte bulunmaktadırlar. Sosyal yardım alan katılımcılar, tanıdıkları aracılığıyla fitre ve zekât olarak adlandırılan dini yardımlardan da faydalanmaktadırlar. Bu nedenle kendilerinin sosyal yardım aldığı çevreleri tarafından öğrenildiği zaman, yardım veren insanların artık yardım vermeyeceklerini düşünmektedirler. Dolayısıyla sosyal yardım aldıklarını çevrelerinden gizlemektedirler.

Kız kardeşiyle problem yaşayan F.M. kardeşine sosyal yardım aldığını söylemeye çekindiğini şu şekilde ifade etmiştir:

> [Çevrenizdeki insanlar sosyal yardım aldığınızı biliyorlar mı?] "Yerine göre söylüyorum. Yerine göre söylemiyorum. Kız kardeşimle aramız bozuk. Ona söylemiyorum yardım aldığımı. Ama benim 2000 TL falan aldığımı söylüyormuş sağda solda. Sadece güvendiğim insanlara söylüyorum. İnsanlar soruyorlar 'neyle geçiniyorsun' diye. Zaten eşinden ayrılınca da insanlar alışmış artık 'sosyal hizmetlere git başvur' diyorlar. Ben de güvendiğim kişilere 'zaten alıyorum oradan' diyorum. Diğerlerine de 'tamam, bakarız' falan diyip geçiştiriyorum." (F.M., 50)

Bazı katılımcılar, sosyal yardım aldıklarını çevrelerindeki insanlara söylemekten çekinmemektedir. Bu durumdaki katılımcıların bazısı çevrelerine söylemekten çekinmedikleri için bazıları ise neyle geçindiklerini çevrelerine açıklamak zorunda hissettikleri için sosyal yardım aldıklarını rahatça akraba, komşu ve arkadaşlarına

söylemektedirler. Özellikle katılımcılardan eşi vefat etmiş veya eşinden ayrılmış olanlar, kendilerini geçim kaynaklarını etraflarındaki kişilere açıklamak zorunda hissetmektedirler. Açıklamadıkları takdirde kendilerine kötü gözle bakılacağını düşünmektedirler. Burada katılımcıların açıkça toplumsal baskı altında olduğu ortadadır. Sosyal yardım alan kişilerin geçimini nasıl sağladıkları, sosyal yardım alan kişilerin çevrelerindeki insanlar tarafından merak konusu olmuştur. Bundan dolayı da katılımcılar kendilerini yanlış anlaşılmadan kurtarmak adına geçim kaynaklarını çevrelerindeki insanlara açıklamaktadırlar.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler ışığında katılımcıların çevrelerindeki insanlar tarafından dini içerikli yardım aldıkları bilgisine ulaşılmıştır. İnsanların arasında yıllardır süregelen yardımlaşma şevki günümüzde de devam etmektedir. Bu yardımlaşma genelde "fitre" ve "zekat" olarak adlandırılan dini yardımlardan kaynaklanmaktadır. İslam Dinini gereklerine göre yaşayan insanlar, muhtaç durumda olan kişilere geçimlerini sağlayabilmeleri için yardımlarda bulunmaktadırlar. İslam Dini içerisinde "Veren el alan elden üstündür.", "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." gibi söylemler yaşatılarak halk arasında sosyal yardımlar, devlet eli olmadan da uygulanmaya devam etmektedir. Zengin olan kimselerin belirli şartları sağlayanlar için mallarının kırkta birini yılda bir kez zekat olarak muhtaç olanlara vermesi, sosyal yardımlaşmanın aslında İslam Dininin ortaya çıkışından beri var olduğunun göstergesidir. Ramazan ayında yine maddi durumu iyi olan kişiler tarafından muhtaç insanlara verilen, her yıl Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen fitre ise sosyal yardımlaşmanın bir başka ögesidir. Herhangi bir şartı veya miktarı olmayan İslam Dininde var olan bir başka yardım ise sadakadır. Bu yardımlar, halk arasında yardımlaşma duygusunu artırırken bir yandan da muhtaç insanların ailelerinin geçimlerine katkıda bulunmaktadır.

Konuyla ilgili olarak Y.Ş. dini içerikli yardım adlığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Bayramda fitre ve zekâtlar oluyor." (Y.Ş., 35)

Fitre ve zekat aldığını görüşmeyi yapan kişiden gizlemeyeceğini belirten S.Ü. ise şunları ifade etmiştir:

"Ramazanda fitre zekat için para getirenler oldu. Onu mu saklayım sizden. 1250 TL para oldu." (S.Ü., 37)

Komşuları ve akrabalarının kendisine fitre veya zekat veremeyecek durumda olduğunu, ancak durumundan haberdar olan yabancı kişiler tarafından kendisine dini yardımda bulunulduğunu N.A. şu şekilde ifade etmiştir:

"Kendi komşularım ve akrabalarım da fakir. Ama benim halimi duyan durumu iyi olan tanımadığım insanlar bana fitre veya zekâtlarını veriyolar." (N.A., 45)

Eşi cezaevinde olan H.Ç. ise dini içerikli yardım aldığını şöyle aktarmıştır:

"Ancak eşimin cezaevinde olduğunu bilenler fitre ve zekatlarını veriyorlar ramazan ayında." (H.Ç.,49)

Düzenli olarak diyalize giden katılımcı Ş.K. ise verilen fitre ve zekatları hastane masrafları için kullandığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Akrabalar falan fitre, zekat veriyorlar. Ben de onları ayırıyorum. Hastanede masraf olduğu zaman ordan kullanıyorum." (Ş.K., 45)

Verilen fitre ve zekat paralarını çocukların okul masrafı için kullandığını söyleyen F.K. ise durumu şu şekilde aktarmıştır:

Benim durumumu bilen tanıdıklarım ramazanda fitre ve zekatlarını veriyorlar bana. O gelen fitre ve zekat paralarını çocukların hesabına yatırdım. Okul açılırken okul ihtiyaçları için kullanıyorum." (F.K., 30)

"Dini içerikli yardımları alırken utanarak aldığını ifade eden A.Ç. duygularını şöyle ifade etmiştir:

"Bayramlarda falan veriyorlar. O fitreleri falan verdiklerinde falan da ağlayarak alıyorum." (A.Ç., 40)

Torunun bakımını üstlenen F.D., Verilen dini içerikli yardımlarla torununun ihtiyaçlarını karşıladığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Ramazanda verilen fitrelerle zekatlarla H.'nın ihtiyaçlarını karşılıyorum." (F.D., 64)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere, devletten sosyal yardım alan kişilerin bir kısmı dini yardımlar gereği, başka kişilerden de yardım almaktadırlar. Bu yardımlarla maddi ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayan katılımcılar, dini yardımlardan oldukça memnunlardır. Dini yardımlar her ay gibi düzenli bir zaman zarfında yapılmadığı için insanlar bu yardımları günlük ihtiyaçlarını karşılamaktan çok fazladan çıkan ihtiyaçlarında kullanmaktadırlar. Bu yardımlar neticesinde memnun olan katılımcılar, diğer insanlara da bu konuyla alakalı olarak minnet duymaktadırlar. Devletten sosyal yardım alan kişilerle dini yardım alan kişilerin büyük ölçüde aynı kişiler olması da halk arasında muhtaç insanların nasıl belirlendiği sorusunu akıllara getirmektedir. Sosyal yardım alan kişiler ilgili kurum veya kuruluşlara müracaat yaparak, resmi belgelerle muhtaçlığını ispatlarken, dini yardımlar için halk arasında bir kişinin muhtaç durumda olduğunun duyulması yeterli olmaktadır. Kulaktan kulağa yayılan bu bilgi ile Ramazan ayında fitre veya zekatlarını vermek isteyen veya normal zamanlarda sadakalarını vermek isteyen kişiler için yardımının muhatabı olacak kişi belirlenmiş olmaktadır.

Geremek'in deyişiyle, Ortaçağ Avrupası'nda sadece sadakayla geçinen bir kesimin varlığı rahatsızlık uyandırmanın aksine zenginlerin sadaka vererek ruhlarının selametinin sağlamasına neden olduklarından dolayı Ortaçağda yoksullar önemli bir işlevi yerine getirmekteydi. O dönemde dilencilik ve sadaka toplum düzeninin asli bir parçası olarak var oluyordu (Buğra, 2011, s. 25). Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi toplumda var olan dini içerikli yardımlar, Ortaçağda olduğu gibi toplumda zenginlerin ruhlarının selametini sağlamasının yanında insanların dini vazifelerini de yerine getirmelerine de aracılık etmektedir.

5.8. SOSYAL YARDIMLARA ULAŞMA VE SOSYAL YARDIMLARLA GEÇİNME PRATİKLERİNİ YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KURAMI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMEK

Gelinen noktada, çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların sosyal yardımlara ulaşma ve sosyal yardımlarla geçinme pratikleri hakkındaki ifadelerine yer verilmiştir. Bu çalışma, sosyal yardımların yoksul insanlarda alışkanlık haline gelerek, yoksul insanlarda yoksulluğun bir kültür haline geldiği düşüncesiyle başlamıştır. Çalışma sürecinde ve yapılan görüşmelerle, tezin geçerliliğinin olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Daha önce yer verilen katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, katılımcılar yoksulluk düzeyi bağlamında ailelerinin geçimlerini zorlukla sağlamakta ve sürekli hayatta kalmak için mücadele vermektedirler. Lewis (1971:XXV)'in ifade ettiği gibi yoksulların, yaşamak için devamlı uğraşmaları, süreğen olarak işsiz olmaları, gerektiği kadar kazanç sağlayamamaları, para biriktirmeme, elden düşme eşya veya kıyafet kullanma gibi karakteristik özellikleri mevcuttur. Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun çalışmadığı, eve giren gelirin yetmediğinden her fırsatta şikayet ettikleri, ikinci el eşya veya kıyafet kullandıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Yapılan görüşmeler ışığında, katılımcıların eğitim düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar arasında üniversite mezunu bulunmazken geneli ilkokul mezunudur. Bu durum Lewis (1971,XXV)'in bahsettiği yoksulların pek az öğrenim gördüğü gerçeğini hatırlatmaktadır.

Katılımcıların demografik bilgilerine bakıldığında önemli bir kısmının hayatlarının bir döneminde resmi nikah olmadan birliktelik yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcıların ifade ettiklerine göre resmi nikahlarının olmamasının farklı nedenleri bulunmaktadır. Lewis (1965:LIV), bu konu ile ilgili olarak yoksulluk kültürüne atfen söylemiş olduğu kanuna uygun şekilde evlilik ve boşanma masraflarını göze almayan erkekler için nikahsız evliliklerin mantıklı olduğundan bahsetmektedir. Görüşmeler neticesinde katılımcıların bahsi geçen nikahsız birliktelik yaşama durumları

yoksulların genel anlamda nikahsız birliktelik yaşadıklarına dair bir kanı oluşturmaktadır.

Katılımcıların sadece bir bölümünün yaşadığı TOKİ konutlarının bazı yaşantısal özelliklerinin verilmesinin, çalışmanın yoksulluk kültürü bağlamında değerlendirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı Toplu Konut İdaresi tarafından Türkiye'deki bütün illerde toplu konutlar inşa edilmektedir. Bu konutlar bazı durumlarda kentsel dönüşüm kapsamında yapılırken bazı durumlarda da dar gelirli vatandaşların ev sahibi olabilmeleri için inşaa edilmektedir. TOKİ konutları satışa çıkarken her konut için belirli şartlarla satışa çıkmaktadır. Konutlar 1+1, 2+1, 3+1 şeklinde inşaa edilerek vatandaşların gelir durumuna ve şartlarına göre satılmaktadır. Alt gelir grubuna satılan konutlarda engelliler için %5 lik bir kontenjan ayrılmaktadır ve şehit aileleri ve gaziler için farklı bir ödeme planı çıkarılmaktadır. Alt gelir grubu için yapılan konutlardan faydalanabilmek için başvuran kişilerin ve hane üyelerinin malikinde herhangi bir arsa, tarla veya konut bulunmaması gerekmektedir. Bu konutlara sahip olabilmenin bir diğer şartı ise dönemin ekonomisine göre belirlenmiş olan aylık belirli bir miktarın altında gelirin olması gerekmektedir.

Çankırı İlinde farklı yapılarda, farklı gelir gruplarına göre toplu konutlar inşa edilmiştir. Araştırma kapsamında bu konutlardan en dikkat çekeni ise Çankırı'ya yaklaşık 8 km uzaklıkta bulunan sakinleri ve çevredeki insanlar tarafından "yoksul konutları" olarak bilinen Toplu Konut İdaresi tarafından yapılan 1+1 konutlardır. Görüşmeler sırasında yapılan gözlemler ışığında 1+1 konutların 12 bloktan oluştuğu her bir bloğun 4 kattan ve 32 daireden oluştuğu gözlemlenmiştir. Dışarıdan görüldüğü kadarıyla evlerin balkonu bulunmadığı için apartman sakinleri apartmanların çevresindeki ağaçlardan evlerin camına ip çekerek çamaşırlarını sermişlerdir. Apartmana girildiğinde ise apartman girişinde merdivenlerin genelinin kırılmış olduğu, girişte engelli rampasının olduğu görülmüştür. Katılımcıların bulundukları apartmanlarda asansör olmayıp görüldüğü kadarıyla apartmanların içi oldukça kirlidir. Toplu Konut İdaresi tarafından engelliler için ayrılan kontenjan göz önünde bulundurulduğunda binalarda asansör olmaması da oldukça düşündürücüdür. Katılımcılardan öğrenilen bilgiye göre söz konusu binalarda oldukça çok sayıda

engelli vatandaş ikamet etmektedir. Ancak kura usulü verilen evlerde engelli vatandaşların durumu gözetilmeyip asansörü olmayan binalarda üst katlarda yaşadıkları ve merdiven inip çıkarken zorlandıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bina katlarında dairelerin önlerinin kiler olarak kullanıldığı, apartman sakinlerinin kapı önlerine patates çuvalı, turşu gibi erzaklarını koydukları hatta apartman içindeki boşluğa çamaşır serildiği de gözlemlenmiştir.

Katılımcıların evine girildiğinde giriş kapısının direkt salona açıldığı, salonla mutfağın birleşik olduğu, salondan açılan yalnızca iki kapının daha olduğu, kapılardan birinin bir başka odaya, diğer kapının ise banyoya açıldığı gözlemlenmiştir. Salonun giriş kapısının hemen yanındaki duvar mutfak olarak tasarlanmış karşı duvarda ise pencere bulunmaktadır. Katılımcıların söylediğine göre evler ilk taşındıkları zaman kömür kaloriferi ile ısınmaktayken ve ısınma için ücret ödememekteyken bulunulan bölgeye doğalgaz tesisatının döşenmesi ile herkesin doğalgaza geçmesi için kaloriferli sistem iptal edilmiştir. Bu süreçten sonra bütçesi el verenler, evlerine doğalgaz bağlatmışlardır ancak maddi durumu iyi olmayanlar doğalgaz sistemine geçemedikleri için elektrikli soba kullanmaya devam etmektedirler. Yine katılımcılardan edinilen bilgiye göre bu evleri alırlarken herhangi bir peşinat ödememişler ve aylık taksitleri 100 TL olup evi aldıklarından beri bu taksit miktarı hep aynı kalmıştır. Alt gelir grubuna ait olan TOKİ'lerde ikamet eden katılımcılardan N.A. deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Sonra TOKİ' (yoksul konutlarından) den ev çıktı. Buraya taşındık kızımla beraber…. Buradaki insanlara maddi durumları kötü olduğu için bu evler devlet tarafından verildi zaten. Buradakilerin çoğu muhtaç durumda. Ve çoğu engelli. Devlet bu yüzden verdi bu evleri. Aylık 100 TL karşılığında ev sahibi olacaaz. Küçük ama kızımla bana yetiyor. Balkonunun olmaması zor oluyor bizim için. Bir de merkeze uzak olmasından dolayı sıkıntı çekiyoz. Buradakilerin çoğunun engelli kartı var ücretsiz gidip geliyolar. Benim çok fazla işim olmuyo çarşıda ama seneye kızım liseye başlayınca merkeze gitmek için bir de yol parası çıkacak." (N.A., 45)

Bir diğer TOKİ konutlarında yaşayan katılımcı A.Ş. ise evin fiziki yetersizliğini şu şekilde dile getirmiştir:

> "Sonra bize Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından TOKİ evi çıktı (katılımcının bahsettiği ev yoksul konutları diye bilinen TOKİ konutları). ….Çarşıda pazarda işimiz olunca para olmadığında gidip gelemiyoz. Evin çarşıya uzak olması bizi çok zorluyor. Evin küçük olması da sıkıntı oluyor aslında. Ev çok küçük çocukların ikisi de salonda yatmak zorunda kalıyor. Hatta eşim rahatsız olduğunda bazen ben de salonda yatıyom. Aslında hiç uygun olmuyo ama mecbur kalıyoz işte." (A.Ş., 46)

Benzer şekilde alt gelir grubuna ait TOKİ konutlarında yaşarken, evin fiziki yetersizliği yüzünden 3+1 şeklindeki TOKİ konutlarına taşınan F.K ise deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

> "Eldivan'da kalırken anonsta TOKİ konutlarıyla ilgili anonsu duydum. Kaymakamlığa gittim başvuru için oradan Çankırı'daki vakfa yönlendirdiler. Sonra yaptırdığım evden çıkmam için sürekli uğraşıyordu benle. TOKİ'den evin çıkması benim için bir kurtuluş oldu. TOKİ'den çıkan ev çok küçüktü. Üç çocuğum ve bana yetmiyordu. O yüzden imkanlarımızı zorlayarak buradan ev aldık (yeni aldıkları ev TOKİ konutlarına ait ancak evin üç odası ve bir salonu bulunmakta). [Buraya ne kadar taksit ödüyorsunuz?] 800 TL'ye yakın ödüyorum. Sosyal hizmetlerden aldığım yardım oraya gidiyor zaten." (F.K., 42)

Böbrek rahatsızlığından dolayı daha önce yaşamış olduğu alt gelir grubuna ait TOKİ konutlarından taşınmak zorunda kalan Ş.K. ise yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> "O sıralarda da bu TOKİ'deki yoksul konutları satışa çıktı. Ben de başvurdum. Bana da çıktı ev. O sıralarda da eşim kesin dönüş yaptı. Beraber yaşamaya başladık. TOKİ'ye taşındık…. böbrek yetmezliği var ben de. Diyalize giriyorum. TOKİ'de kalırken hastalandım. Hem hastalığımdan hem de büyük kızım liseye başladı diye git gel yol masrafı olmasın diye Çankırı merkeze yerleştim." (Ş.K., 45)

Görüldüğü gibi katılımcıların en çok sıkıntı çektiği konular evlerin küçük olması ve merkeze uzak olmasıdır. Lewis (1965: LV), konuyla ilgili olarak yapmış olduğu tespitlerde bölgesel toplum açısından yoksulluk kültürüne bakıldığı zaman imar ve konut koşullarının berbat olduğunu, kalabalık, fakat her şeyin üstünde özlü bir ailede bulunan örgütlenmenin yoksullarda görülmediğini ifade etmiştir. Evlerin uzak olması zaten zar zor geçinen insanlar için bir de yol masrafının olması anlamına gelmektedir. Yoksul ve engelli olan vatandaşların merkezden uzakta ikamet etmeye mecbur bırakılması, onların şehir hayatından tecrit edilmeye mi çalışıldığı sorusunu

akıllara getirmektedir. Her gün işe gitmek için, okula gitmek için otobüse binmek zorunda kalan insanlara yol masrafı büyük külfet olmaktadır. Engelli olan vatandaşların ücretsiz otobüs kartı olmasına rağmen akülü arabayla veya koltuk değnekleriyle otobüse binmeleri de oldukça zorlayıcı bir durumdur. En çok şikâyet edilen bir diğer konu ise evlerin küçük olmasıdır. Dışarıdan bakan bir gözlemci olarak evlerin normal bir çekirdek ailenin yaşayamayacağı kadar küçük olduğu kanısına varılmıştır. Özellikle kalabalık aileler için bu evler hem çocukların psikolojisi açısından hem toplumsal ahlak açısından hem de yaşam şartları açısından hiç uygun olmadığı gözlemlenmiştir. Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı dönem Çankırı Atatürk Ortaokulunda müdürlük yapan N.K. de 1+1 TOKİ evlerinde yetişen çocuklarla alakalı olarak şunları ifade etmiştir:

> "Bizim okulumuz Çankırı'nın gece kondu bölgesine yakın bulunduğu için okula kayıt yaptıran öğrencilerimiz de genelde gecekondularda yaşayan çocuklardır. Şu anda okulumuzda çok sayıda göçmen öğrenci bulunmaktadır. Çünkü 1+1 TOKİ evlerinin yapılmasıyla gecekondularda yaşayan insanlar bu bölgeyi terketti ve oraya yerleştiler. Onlardan kalan harabe yapılara, gecekondulara ise mülteciler yerleşti. Bu nedenle bizim eski öğrencilerimiz şu an TOKİ'deki okullara gitmekteler. Okulumuzdaki öğrencilerin şu anda geneli mülteci. Geriye kalanı ise TOKİ'ye taşınmayan dar gelirli öğrenciler. Buradaki gecekondulardan taşınarak TOKİ'ye yerleşen öğrencilerimiz ile ilgili çok fazla endişe yaşıyorum. Buradalarken yine iyilerdi. Oradaki ailelerin hepsi dezavantajlı kesim: ya engelli, ya boşanmış, ya dul ya da yoksul insanlar. Bu insanların hepsini bir araya toplamak bence yanlış bir düşünce. Çünkü orada yetişen çocuklar bir oda bir salon evlerde büyümekte. Çok affedersiniz ama bu çocuklar evde büyüklerinin yaşadıkları cinselliğe tanık olmaktalar. Ailelerin de yapacağı bir şey yok. Mecburiyetten orada kalıyorlar. Hatta bazıları geniş aile şeklinde yaşıyorlar. Fiziki yetersizlikten dolayı çocuklar da istenmedik şeyleri daha çok küçükken vaktinden önce öğrenmiş oluyorlar. E bir de o dezavantajlı insanların hepsinin aynı yerde yaşıyor olması sıkıntısı var. Bu çocukların hepsi aynı okula gidiyor, aynı otobüse biniyor, aynı sokakta oynuyor… Bunların başka çevreleri yok. Çocuklar orada yaşanılan kötü örneklerle yaşamak zorunda kalıyor. Hep o çevrede yaşamaya mahkum ediliyor. Bence o evlerden o insanlar çıkarılmalı. Daha insani bir yaşam sunulmalı. O evler de öğrenci yurdu falan olarak kullanılabilir." (N.K., Atatürk Okulu Müdürü)

Atatürk Okulu Müdürünün anlattıkları aslında durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Katılımcılar, aslında içerisinde bulundukları bu ahlaki durumun ve

toplumsal dışlanmanın farkında değillerdir. Gelinen noktada Lewis (1971, ss. XXV-XXVI)'in bahsettiği yoksulların karakteristik özellikleri olan; çok kalabalık yerlerde yaşamak, birey gizliliğinin ortadan kalkması, kavgaların sık sık korkunç şekillere dönüştürülmesi, çocukların yetişme dönemlerinde sık sık dayak yemeleri, erkeklerin karılarına dayak atmaları, çok küçük yaşta cinsel konularla haşır neşir olmak, ana ve çocukların babalar tarafından terkedilme oranının yüksekliği akıllara gelmektedir.

Katılımcılar, evlerinin uzak olması, fiziksel yetersizlik gibi durumlardan şikâyetçilerdir. Ancak durumun farkında olan katılımcılardan A.Ç. kızının o çevrede yaşamasından rahatsız olduğu için başka bir eve taşınmıştır:

> "Sonra bana TOKİ'nin yoksul konutlarından ev çıktı. Ev çıkınca oraya taşındık. Oraya ayrı eve taşınınca tekrar başvurdum. Bu kez kabul edildi. 2012 yılından beri de kesintisiz alıyorum. [Neden oradaki TOKİ'de oturmuyorsunuz?] Oradaki insanlar çok güvensiz kişiler. Ben kızımı orada tek başına evde bırakıp bir yere gidemiyordum. Bir de kızım büyüdüğü için boyu posu da var, olduğundan daha gösterişli duruyor. Birkaç kere de rahatsız eden oldu. Ayrıca oradaki ev çok küçük olduğu için kızımın ders çalışabileceği bir alan yoktu. Siz de biliyorsunuz ya bir salonu var, bir de yatak odası var. Ara sıra babam da bize geliyor. Çok sıkıntı çekiyorduk yani. Babam bu yeni yapılan 2+1 TOKİ'lerden ev alınca buraya geçtik. Hem babam kira almıyor, hem ara sıra kendi de gelip kalıyor bizle." (A.Ç., 40)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere, katılımcılar evlerin merkeze uzak olmasından, evin çok küçük olmasından, balkonunun olmamasından, çevredeki güven probleminden şikayet etmektedirler. Görüşmeler, Sosyal Hizmet Merkezinden yardım alan kişilerle yapıldığı için TOKİ konutlarında yaşayan herkesin sorunu dile getirilememiştir. Ancak gözlemler ve katılımcıların yansıttığı kadarıyla sorunlar anlatılmaya çalışılmıştır. Edinilen bilgiler ışığında insanların, şehrin merkezindeki gecekondulardan çıkarılarak şehir merkezine uzak olan bir yerde toplanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Zaten yoksul olan insanların daha uzak bir yere taşındıkları için ulaşım ücreti de ödemek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Engelli vatandaşlarımız için TOKİ konutlarında kontenjan ayrılmasına rağmen engelliler için apartman içerisinde ve merkeze ulaşmada erişilebilirliğin olmadığı göze çarpmaktadır. Evlerde balkon olmaması ise akıllarda oluşan bir başka sorudur. Orada yaşayan insanların genelinin köyden veya gecekondu bölgesinden gelmeleri

nedeniyle, yoksul insanların apartman hayatıyla özdeşleştirilmesi adına mı evlere balkon yapılmadığı düşüncesi akıllara gelmektedir. Bu evlerde oturan insanların ısınmak için ücretsiz olarak kömür kaloriferi kullanması birkaç yıl sonra ise doğalgaza bireysel olarak geçmeye mecbur bırakılması ise oldukça düşündürücü bir durumdur. İfadelerden de anlaşılacağı üzere, bahsi geçen evlerde yaşayan insanların, aylık 100 TL karşılığında ev sahibi olmayı hayal ederek geldikleri evlerde önce ücretsiz ısınıp daha sonra hem doğalgaz bağlanması için hem de elektrik ve doğalgaz faturaları için ödedikleri maliyetlerin bu kişileri zor duruma düşürdüğü anlaşılmaktadır.

5.9. SOSYAL YARDIMLARIN İSTİHDAMA ETKİSİ

İnsanlar günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmek, geçimlerini sağlayabilmek için para kazanmak zorundadırlar. Bazı insanlar kar amaçlı olarak meta alışverişinde bulunarak para kazanmaya çalışırken bazı insanlar da emeklerinin karşılığında ücret alarak çalışmaktadırlar. Böylelikle insanlar istihdama farklı şekillerde katılım sağlamaktadırlar. Elbette ki ücret karşılığında iş yapan insanlar da farklı amaçlara yönelik olarak farklı şekillerde çalışmaktadırlar. İnsanların ihtiyaçları farklılaştıkça buna oranla çalışılan iş kolları da farklılaşmaktadır. İlk çağlarda tarımla uğraşan, kendi toprağında çalışan insan, takas usulüyle de ticaret yapmaktaydı. Daha sonra sanayileşme ve kentleşmeyle beraber farklı iş kolları ortaya çıktı. İnsanlar emeklerinin karşılığında para alarak çalışmaya başladılar. Ticarete konu olan ürünler farklılaştı. Çalışılan sektörler farklılaştı. Bazı insanlar kafa gücüyle çalışırken, bazı insanlar beden gücüyle çalışmaya başladı. Üretilen ürünler çeşitlendikçe istihdamın şekli de değişmeye başladı. Devlet eliyle yapılan üretimler, özel sektörler tarafından yapılan üretimler, ev içinde yapılan üretimler, küçük ölçekli işletmelerde yapılan üretimler… Tabi ki bu üretimlerin yanında üretilen emekler de çeşitlendi. Geçmişten gelen meslek olan çiftçilik ve hayvancılık, hizmet sektörüne dahil olan meslek grupları, inşaat sektöründe çalışanlar, temizlik işleriyle uğraşanlar gibi daha bir çok meslek çeşidi ortaya çıkmıştır.

İstihdamın konuyla ilgisine bakılacak olursa, sosyal yardım alan insanların çalışma hayatında bulunup bulunmadıkları bu çalışma için merak konusu olmuştur. Bu

bölümde sosyal yardım alan kişilerin istihdama katılmadıkları için mi yoksul oldukları yoksa sosyal yardım alabilmek için mi istihdama katılmadıkları, sosyal yardımların insanları tembelliğe teşvik etme durumu, sosyal yardımların insanları kayıt dışı istihdama yönlendirme durumu ile ilgili sorulara cevap aranmıştır.

Sosyal yardımların istihdama engel olma durumunun, sosyal yardımların yoksulluk kültürü bağlamında değerlendirilmesi açısından önemli bir konu olduğu düşünülmektedir. İnsanlar yoksul olsalar da olmasalar da geçimlerini sağlayabilmek adına gelir elde etmek zorundadırlar. Yalnızca alınan sosyal yardımla geçinmenin özellikle de evi kira olanlar ve başka bir geliri olmayanlar için neredeyse imkansız olduğu düşünülmektedir. Sahaya çıkmadan önce katılımcı bir gözlemci olarak edinilen deneyimler ışığında insanların istihdama katılmak yerine neden sosyal yardım almayı tercih ettikleri merak konusu olmuştur. Katılımcılardan bazıları çalışabilecek durumda değillerdir. Çalışamayacak durumda olan katılımcıların içerisinde emekli olanlar, 50 yaş üzerinde olanlar, ciddi sağlık sorunları olanlar vardır. Asıl merak edilen konu ise bu sınıflama dışında kalan sosyal yardım alan kişilerin çalışma imkanları olduğu halde neden çalışmadıklarıdır. Yapılan görüşmeler neticesinde, sosyal yardım alan 18 katılımcıdan 14'ünün çalışma olgusuyla bir bağlantısı olmuş, ücret karşılığında çeşitli meslekler ile uğraşmışlar, bazıları geçmiş yaşamında çalışırken bazıları ise halen çalışmaya devam etmektedir.

18 katılımcıdan 4'ü hayatları boyunca hiç ücret karşılığında bir iş yapmamış ve istihdama katılmamışlardır. Katılımcılardan H.Ç.'nin eşi cezaevinde olup evde bir kızı, yeğeni ve kayınvalidesiyle yaşamaktadır. Eşi cezaevine girmeden önce eşinin düzenli bir işi olması nedeniyle çalışmaya gerek duymamıştır. Kayınpederi vefat etmeden önce bakıma muhtaç olduğundan dolayı kayınpederine bakmıştır, şu anda da kayınvalidesi bakıma muhtaç olduğu için ona bakmaktadır, dolayısıyla çalışamamaktadır. H.Ç. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> [Daha önce gelir getiren herhangi bir iş yaptınız mı?] "Daha önce hiç çalışmadım. Eşim cezaevine girmeden önce muhtaç bi durumumuz olmadığı için çalışmaya da gerek duymamıştım. Zaten o zaman da kaynatama baktığım için çalışabilecek durumda değildim. Şimdi de kaynanama bakıyorum. Onu evde bırakıp çalışmaya gidemem…. [Peki evde gelir getiren herhangi bir iş yaptınız mı örgü örmek, pasta börek yapmak

> gibi?] Hayır, yapmadım. Hem kaynanamdan dolayı evde bi şey yapamam hem yapsam bile satamam. Onları satabileceğim bi çevrem yok." (H.Ç., 49)

Bir diğer katılımcının eşi trafik kazasından sonra çalışamayacak ve bakıma muhtaç hale geldiği için evde eşine bakmak zorundadır. Eşi kaza geçirmeden önce maddi durumları kötü olmasına rağmen eşi izin vermediği için çalışamamıştır. Eşi kaza geçirdikten sonra ise eşine bakmak zorunda olduğu için ve yaşından dolayı iş bulamadığı için çalışamamaktadır. A.Ş. çalışmama sebebini şu şekilde dile getirmektedir:

> [Gelir getiren herhangi bir iş yaptınız mı?] "Bayat'ta yaşarken eşim çalışmama izin vermiyordu. Çankırı'ya geldikten sonra temizlik için İŞKUR'a başvurdum ama çıkmadı. Şimdi de fabrikalara başvuruyom ama yaşımdan dolayı onlar da kabul etmiyor. Onun dışında da evde falan herhangi bi iş yapmadım. Zaten evde iş yapacak durumum olmuyor. Eşim sürekli ilgi bekliyor. Onun yemeğini aşını hazır etmem gerekiyor. Psikolojik olarak da sorunlu olduğu için yapmam gereken şeyleri yapmazsam evde tartışma çıkıyor. Bu halde de çalışmak zor oluyor haliyle."(A.Ş., 46)

Katılımcılardan Ş.T. eşinden ayrılmış ve bir oğluyla yaşamaktadır. Diğer oğlu madde bağımlısı olduğu ve çevresindekilere zarar verdiği için büyük oğluyla görüşmemektedir. Bu nedenle beraber yaşadığı küçük oğlunun da aynı duruma düşmesini engellemek için çocuğuyla kendi ilgilenmekte, çocuğunu yalnız okula gönderememektedir. Ş.T. çalışmama nedenini şu şekilde anlatmıştır:

> "Şimdiye kadar hiçbir yerde çalışmadım. Gelir getiren herhangi bir iş de yapmadım. Çocuğu okula getir götür yapıyorum. Çocuğa bakacak kimsem yok. Çocuk kendi işini kendi yapana kadar çalışmayı düşünmüyorum. Büyük oğlumun madde bağımlısı olması, yaptığı davranışlar beni çok yordu. Ondan dolayı küçük oğlumla ilgili de endişeleniyorum. Küçük oğlumla da görüştürmüyorum zaten. Küçük oğlumu evde bırakıp nasıl çalışıyım ben. Büyük oğlum gelir de onu da etkilerse veya ona da zarar verirse diye korkuyorum. Oğlum büyüdüğünde çalışmayı düşünüyorum….[Kendi aileniz yardımcı olmuyor mu?] Annem var burada, o da huzurevinde kalıyor. Kardeşlerimle de görüşmüyorum, herhangi bir bağımız yok." (Ş.T., 37)

Araştırma boyunca yapılan 18 görüşmeden 4 katılımcı "emekli"dir. Emekli olan katılımcıların hepsi de 60 yaşın üzerinde oldukları ve emekli oldukları için

çalışabilecek durumda değillerdir. Torununa bakmak zorunda kalan katılımcı F.D. ise eşi vefat etmiş, eşinden kalan emekli aylığıyla geçinmeye çalışmaktadır. F.D., istihdam ile ilgili şunları ifade etmiştir:

> "Eşim varken onun maaşı yetiyordu yine. Ama ölünce maaşı kaldı ama bana maaş geçince çok azını almaya başladım. Üvey kızım da var, ona da veriliyo kocamın maaşından….[Daha önce hiç gelir getiren bir iş yaptınız mı?] Köydeyken kendi tarlamızda rençberlik yapıyordum. Ama kendi tarlamız olduğu için tabi ayrıyeten bi gelir olmuyordu. Zaten köyden gelince de bu çocuk doğdu, yıllardır da ona bakıyorum. Başka yerde çalışma fırsatım olmadı. Zaten şimdi de yaşım geçti. Aha şu çocuğa zor bakıyorum. Evimin işini anca tutuyorum." (F.D., 64)

A.Ç. ise köyde yaşarken çiftçilik ile uğraşmış daha sonrasında ise şehre göç ederek şoförlük yaparak emekli olmuştur. A.Ç.'nin de görüşme sırasında oldukça yaşlı olduğu ancak yürüme, alışveriş yapma gibi kendi ihtiyaçlarını karşılayabildiği gözlemlenmiştir.

> "Önceden şofördüm ben. Kamyon şoförüydüm. Öncesinde köyde yaşıyorduk. 2 tane biçerdöverim, traktörüm, büyükbaş hayvanlarım vardı. Raif Oktay (1989-1994 dönemi Çankırı Belediye Başkanı) döneminde toprakları icarına ekiyordum. Durumumuz çok iyiydi. İcarına tarlasını ektiğim adam tarlaları satınca benim durum bozulmaya başladı. Ekecek tarla kalmadı. Öyle olunca da köyde yapacak iş kalmadı. Köydeki herşeyi sattım. Çankırı'ya yerleştim. Buradan bi bahçe aldım bu evi yaptım. Sonra şoförlüğe başladım. Uzun yola gidiyordum…. 2008 yılında emekli oldum….Şimdi 73 yaşındayım çalışacak halde değilim. Çalışmaya da ihtiyacım yok zaten." (A.Ç., 73)

Diğer emekli olan katılımcılardan R.A. kapıcılık yaparak ve inşaatlarda çalışarak, A.Ö. ise Toprak Mahsulleri Ofisinden emekli olmuştur. Görüşmelerden de anlaşılacağı üzere sadece A.Ö., devlet kurumunda çalışarak emekli olmuş, diğer emekli olan katılımcılar ise inşaatçılık, çiftçilik, kapıcılık, şoförlük yapmışlar ancak sigortalarını kendileri yatırarak emekli olmuşlardır. 18 katılımcıdan erkek olan katılımcıların hepsinin de emekli olduğu dikkat çekmektedir. Diğer emekli olan kadın katılımcı F.D.' nin eşi ise çiftçilik, inşaatçılık yaparak emekli olmuş ve vefat ettikten sonra kendisinden kalan maaş şu an hem karısının hem kızının geçimlerini sağlamaktadır. Emekli olan katılımcıların devlet kurumunda çalışmasalar bile

sigortalarını kendileri yatırarak emekli olmaları, yaşlandıklarında kendi ve ailesinin hayatını maddi anlamda garantiye almak istediklerini düşündürmektedir. Bu anlamda da erkeklerin çalıştıkları işte sigorta yaptırmaları veya kendi sigortalarını kendileri yatırmaları konusunda kadınlardan daha dikkatli davrandıkları ve daha garantici olduğu düşünülmektedir. Bu yargıya varılma nedeni ise 15 kadın katılımcının 10 tanesinin sigortaları olmadan istihdama katılmalarıdır.

Sosyal Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkındaki yönetmelikte (2015, madde 5) "Ekonomik destek talebinde bulunanlardan, çalışmasına engel özel bir durumu veya sağlık ile ilgili bir engeli yoksa meslek edinme kursuna veya Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne müracaat etmiş olması" ibaresi bulunmaktadır. Burada "sağlık ile ilgili bir engeli yoksa" ifadesi neticesinde katılımcılar, kendilerinin neden çalışmadıkları sorusuna sağlık problemlerinin engel olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu katılımcıların hiçbiri sosyal yardım için başvuru sırasında sağlık problemlerini kanıtlayan herhangi bir hastane raporu getirmemişlerdir. Ancak hepsinin de İŞKUR kaydı olup iş arayan belgeleri Sosyal Hizmet Merkezi dosyalarında mevcuttur. Burada şöyle bir muğlaklık söz konusu olmaktadır: Sosyal yardıma başvuran katılımcılar başvuru sırasında sağlıklı olup iş arayan belgesi almaktadırlar ancak sosyal yardım almaya başladıktan sonra ise sağlık problemleri olduklarını iddia ederek çalışamadıklarını ifade etmektedirler. İlginç olan şudur ki; sağlık problemini sebep olarak gösterme durumu görüşmeler sırasında olmaktadır. İnsanlar ilk başvurularını yapıp yardım almaya başladıktan sonra Sosyal Hizmet Merkezi insanlara yardım almaya devam ederlerken "neden çalışmıyorsun" sorusunu yöneltmemekte ve çalışmama durumunu belgelendirmesini talep etmemektedir. Yardım alan kişilerin bu yardıma başvururken iş arayan belgesini gerçek anlamda iş arayıp bu yardımı iş bulana kadar almayı mı planladıkları yoksa yardıma başvururken gerekli bir belge olduğu için formaliteden mi alındığı konusu oldukça düşündürücüdür. Yardım alan kişiler sürekli "iş arayan" konumunda olmaktadır ancak araştırmamızın bu boyutunda aslında sosyal yardım alan insanların çalışma hayatına katılmak istemedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de sosyal yardım alan kişilerin iş arayan belgeleri sadece Sosyal Hizmet Merkezinin ilgili dosyalarında kalmaktadır. Bu durum da az önce bahsi geçen yönetmeliğin amacına –

muhtaç insanları işe yerleşene kadar destekleme- ulaşamamasına neden olmaktadır. S.Ü.'nün ifadeleri bu konuya oldukça açıklık getirmektedir:

> "İŞKUR'un 6 aylık işleri var ya oralardan işe girmek istedim ama sosyal hizmetlerle konuştuğumda 'yardımın kesilir işe girersen' denilince işe girmekten vazgeçtim. Ben aslında derdimi anlatamıyorum kimseye. Benim amacım da bu parayı alıp yan gelip yatmak değil. İşe girsem tek çocuğum için yardımı almaya devam etsem yine. Çünkü anca yetiyor. Veya devlet çocuklar adına bir hesap açsa da parayı çocuklar için kullansam sadece. Bu aylıklar (sosyal yardımı kastediyor) çok saçma geliyor bana aslında. İnsanlar çalışmak istemiyor bu yüzden. Aslında aldığımız yardım da yetmiyor çok saçma sapan bir durum yani. İşe başlayınca yardımın kesileceğini biliyorum. O yüzden geçici işlerde de çalışmak istemiyorum."(S.Ü., 37)

Katılımcılar, çalışamama sebebi olarak en çok iki etkenden bahsetmişlerdir: "sağlık problemi" ve "çocuk sahibi olma". Sağlık problemlerinden dolayı çalışamadığını söyleyen N.M. istihdam konusundaki deneyimini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Geçen sene ayağımdan ameliyat oldum. Eklem romatizmam vardı. Ama hala ayağım iyileşmedi. (o sırada ayağını gösteriyor. Başparmağından itibaren ayağının yarısına kadar morluklar var ve başparmağını takip eden kemik hizasında şişlik var). Ayakkabı giyemiyorum ayağımdan dolayı, terlikle dışarı çıkıyorum. Bundan dolayı çalışamıyorum da….İlk evliliğimde maddi durumumuzu düzeltmek için evlere temizliğe gidiyordum. Bir dönem buradaki üniversitede Ballıca Kampüsünde sigortasız olarak çalıştım. Ancak çok kısa sürdü. Yaklaşık iki ay çalıştım. Paramı alamayınca çıktım. [Şu anda yaptığınız başka herhangi bir iş var mı?] İşte O.. (kozmetik ürün markası) satıyordum. Eşe dosta satmaya çalıştım ama çok fazla çevrem olmadığı pek kazancım olmadı. O yüzden onu da bırakmayı düşünüyorum….Ben de işe girmeyi düşünüyorum ama ayağım bir türlü iyileşemedi. Şimdiye kadar devlet baktı bize Allah razı olsun ama şimdiden sonra kendi başımızın çaresine bakmak zorundayız. En azından ayağım iyileşene kadar yardım kesilmezse sonrasında ben de çalışmaya başlayacağım." (N.M., 41)

15 yaşındaki çocuğuna bakacak kimsenin olmadığını, reflü rahatsızlığından ve sosyal yardımın kesilmesinden korktuğu için çalışmadığını N.A. şu şekilde ifade etmiştir:

> "Şimdiye kadar hiç çalışmadım. Zaten bundan bir 10 yıl öncesine kadar hep köydeydim. Köyde yaşayınca çalışma imkanı da olmuyor. TOKİ'ye geldikten sonra da çocuğumla ilgilendim. Çünkü burada başka bakacak kimsem yok. Annem kışları geliyor

ama diğer zamanlar çocuğuma bakacak kimse yok. İki üç yıl evde tütün sardım. Burada bir komşunun kocasının tütün dükkanı vardı. Ben de ondan sigaranın paketini, tütünü alıp evde sarıyodum. O komşumun kocası Fransa'ya gidince ben de o işi bıraktım. Ayrıca tütünden dolayı boğazımda reflü oldu (sesi bundan dolayı bozuk çıkıyor). [Çalışmayı düşünüyor musunuz?] Bu sene çalışmayı düşünüyodum. Çevremdekiler 'sen hastasın nasıl çalışacaksın. Hem çalışırsan çocuğun yardımını keseler' dediler. Ben de bu sebepten dolayı çalışmayı düşünmüyom. Ayrıca çalışmak istesem bizim ev çarşıya uzak her gün yol parası vermek zorunda kalacaam. Hem de çocuğumu evde yalnız bırakıp gitmek istemiyom." (N.A., 45)

Sağlık sorunu olduğunu ve aynı zamanda iş aradığını ifade eden F.K. ise şunları ifade etmiştir:

"İstanbul'dayken ara sıra maddi durumu düzeltmek için konfeksiyon fabrikalarına çalışmaya gidiyordum ama sürekli çalışmadım hiç. Giriyordum birkaç ay sonra çıkıyordum….Bir süre Eldivan'daki ayakkabı fabrikasında çalıştım. Orda da sigortasız çalıştım. Şimdi de tütün sarıyorum evde. Dün tütün almaya gidecektim gidemedim. Ayağım şişti yine…. Geçenlerde de Vakfa başvurdum iş için. Vakıftan evlere temizliğe gönderdikleri oluyor. Ben de öyle bir işte çalışmak istiyorum. Vakıftakiler orada işten çıkan olursa beni yerine alacaklarına söz verdiler. Artık çok bunaldım. Çalışmak istiyorum. Aldığımız yetmiyor. Eklem romatizmam var. Göğsümde kitle var. Sürekli Ankara'ya gidip geliyorum tedavi için. Zor yürüyorum. Ona rağmen çalışmak istiyorum." (F.K.,42)

Daha önce iş deneyimi olduğunu ancak böbreklerinden rahatsız olduğu için çalışamadığını ifade eden Ş.K. şu ifadeleri aktarmıştır:

"Daha önce fidanlıkta günlük ücret alarak çalıştım. Kibrit fabrikasında da sigortalı olarak çalıştım. Hamile kaldıktan sonra işi bırakmak zorunda kaldım. Kızım doğduktan sonra çalışmayı düşündüm ama daha çok küçüktü bırakacak kimse de yoktu, çalışamadım bir daha. Daha sonra da zaten hastalığım çıktı meydana (Katılımcının böbrek yetmezliği olduğu gerçeği sosyal hizmet merkezinin dosya kayıtlarında da mevcuttur). Hastalığın ciddiyeti de gittikçe arttı. Son bir yıldır da diyalize başladım işte. Çalışmak istesem bile bu halde çalışamam. Diyaliz beni çok etkiliyor. Çok halsizleşiyorum. Beni de bu halde kimse işe almaz zaten. Evde çocukların yemeğini bile zor yapıyorum."(Ş.K., 45)

Çalıştığı dönemde bel fıtığı rahatsızlığının ortaya çıkması nedeniyle iş göremez raporu olduğunu ve çalışamayacak durumda olduğunu ifade eden F.K. deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

> "Fabrikaya girdim çalışmak için. Sigortalı olarak çalışıyordum. Ben de bel fıtığı rahatsızlığı çıktı. Doktor ayakta çalışmaz diye rapor verdi. Öyle olunca işten çıkardılar. İş yerinde beni seviyorlardı. Yeniden iyileşirsen yine gel başla dediler. Şimdi evde tütün sarıyorum. Çalışmak istiyorum ama çocuklarım ben evde olmayınca dağılıyorlar. Duyduğuma göre uyuşturucunun yaşı o kadar düşmüş ki korkuyorum çocuklarıma da bulaşacak diye. Ben evde yokken başlarına bir şey gelmesinden korkuyorum." (F.K.,30)

Hiç iş deneyimi olmayan evde bir şeyler yapıp satan ve sağlık problemleri olduğunu söyleyen katılımcı A.Ç. deneyimlerini şu şekilde paylaşmıştır:

> "Şimdiye kadar hiç çalışmadım. Hep evde bir şeyler yapıp sattım. İğne oyası yaptım, kurabiye sarma, tarhana yapıp sattım. Öylelikle harçlığımı çıkardım…. Şimdi de belimde, boynumda fıtık var. Kışın da ayağımı kırdım. Uzun süre alçıda kaldı. Kilolu olduğum için bi de üzerine basmak zorunda kaldığım için zor iyileşti. Hala da zorlayınca acıyor. Ayağımın sütünde çok duramıyorum." (A.Ç., 40)

Daha önce iş deneyimi olan ve şu an yürüme engeli olan katılımcı şunları ifade etmiştir:

> "Evlenmeden önce 5 yıl muhasebecinin yanında sigortalı olarak çalıştım. Evlendikten sonra çalıştırmadılar beni. 2 buçuk yıl daha çalışınca emekli olabileceğimi söylüyorlar, geçen gün hesaplattırdım da ya da dışardan sigortamı yatırırsam emekli olabiliyormuşum ama şimdi ne çalışabiliyorum ne de sigortayı yatıracak param var. Sağ ayak bileğim ameliyatlı, kalça çıkıklığı var ben de (katılımcı aksayarak yürüyor, görünüşünde bacağında problem olduğu belli oluyor). 25 sene önce falan bana ayakta iş göremez raporu verdiler. Yakın zamanda da %45 engelli raporu aldım…. Şimdi de dizimden ameliyat olmam gerekiyor. Dizimde menisküs yırtılması varmış. Ama bakacak kimse yok diye erteliyorum sürekli. Artık büyük oğlum bakar diye düşünüyorum. Çalışabilecek durumda değilim yani." (F.M., 50)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere 7 katılımcının farklı sağlık sorunları vardır. Katılımcıların ifadelerine göre sadece 3 katılımcının sağlık problemini kanıtlayan raporları vardır. Diğer katılımcılar ise sadece sağlık

problemleri olduğunu sözel olarak ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların sağlık problemleri yanında farklı sebepleri de vardır. N.A. isimli katılımcı, sağlık probleminin yanı sıra 15 yaşındaki tek olan çocuğuna bakacak kimsesinin olmadığını, evinin merkeze uzak olması nedeniyle işe gidip gelmenin yol masrafına neden olacağını ifade ederek çalışırsa sosyal yardımının kesilmesini çalışmamasına neden olarak göstermiştir. F.K.'nın ise sağlık probleminin yanında çocuklarına bakacak kimsesinin olmayışı çalışmama nedenidir.

Katılımcıların bir diğer çalışamama sebebi ise "çocuk sahibi olma" dır. 7 kadın katılımcı, çocuklarına bakacak kimsenin olmaması nedeniyle çalışamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan üçü, çocuklarının özel durumları nedeniyle çocuklarını başka birine emanet etmek istememektedirler. S.Ü.' nün üç çocuğundan en büyüğü 15 yaşındadır ancak kızının epilepsi olması nedeniyle kızını sürekli kontrol altında tutmak istemektedir.

> "Ben çalışabilir miyim? Aslında çalışabilirim ama niye çalışmıyorum ben de bilmiyorum. İşe gidince çocuklarıma kim bakacak diye düşünüyorum sürekli. Ben işteyken çocuklara bir şey olursa diye korkuyorum. Daha önce de çalışmak istedim….İnsanın yaşı ilerledikçe çalışmayı gözü kesmiyor. Benim kızın siz biliyorsunuz zaten epeydir bir sağlık problemi vardı. [Hastaneye gidip geldiğinizi biliyorum da problemi tam olarak bilmiyorum] Benim kıza epilepsi teşhisi konuldu. Kız elindeki şeyleri durduk yere düşürmeye başladı. Öyle donuyor kalıyordu. [Kriz falan geçiriyor mu?] Yok henüz o safhaya gelmedi ama doktor ilerde bunları yaşayacağını söyledi. Hemen hastaneye götürdüm. Buradaki hastaneye gittik. Özel hastaneye gittik. Devlet hastanesinde EEG aleti yokmuş. Ankara'ya gönderdiler. Ankara'da her gittiğimizde Y. Uyumadı bir türlü. Uyumayınca da o aletten bilemiyorlarmış. Uyuması gerekiyormuş. En son yine buradaki özel hastaneye gittik. Orada EEG yapılırken kriz geçirmiş. Sonuç çıktığında epilepsi olduğunu söyledi doktor. Daha başlangıcındaymış. İlaç tedavisine falan başladık. Egzersizleri var onları yapıyoruz. Ama artık Y.'nin bisiklet sürmesi, havuza girmesi, spora gitmesi yasak. Bunları düşününce ben işteyken çocuğuma bir şey olursa ben vicdan azabından ölürüm." (S.Ü., 37)

F.K.'nın çocuğunun psikolojik problemlerinin olması nedeniyle F.K., çocuklarının bakımının başkasının üstlenmesinin çocukları açısından zararlı olacağını düşünmektedir.

> "Oğlum daha öncesinde kendini camdan atmaya kalktı. Babasıyla yaşadığımız problemler yüzünden psikolojisi bozuldu çocuğun. O yüzden evde tek bırakıp gitmek istemiyorum. Hem de çocuğun öğrenme güçlüğü var, dikkat eksikilği var. Dersleriyle ilgilenmem gerekiyor. İlgiye ihtiyacı var. Ben ilgilenmezsem dersleri çok kötüye gidiyor. Çalışırken de ilgilenemiyordum. Yorgun argın eve geliyordum. Ya da gece vardiyasına gittiğimde ders çalıştırma imkanım olmuyordu." (F.K., 30)

Y.Ş. ise kendi çalıştığı ve çocuklarına annesinin baktığı dönemde kızının başına gelen taciz olayından sonra çocuklarına başkasının bakmasını istememektedir. Diğer 4 kadın katılımcı ise çocuklarına bakacak kimse olmadığı için çalışamadıklarını öne sürmüşlerdir.

> "Burda bi veteriner var. Onun evine temizliğe gidiyorum. Veterinerin eşi de İ.H.H'da çalışıyor. Zaten ordan gelen yardımları o kadın ayarlıyor bana. Oraya ramazan ayında gelen fitre ve zekatları da bana getiriyor. Temizliğe gittiğimde de günlük 70 lira alıyorum. 10-15 günde bi gidiyom temizliğe. Büyük oğlum da yaz tatilinde olduğu için inşaata çalışmaya gidecek. Daha öncesinde lokantada çalıştım. Günlüğü 30 liradan sigortasız olarak çalışıyordum. Ama orda çalışmaya başlayınca yardımım kesildi…. Zaten kızımın başına gelenlerden dolayı onları evde bırakıp çalışmak istemiyom. [Kızınızın başına ne gelmişti?] Birkaç sene önce ben çalışırken kızımı anneme emanet ettim işe gittim. Kızım dışarda oyun oynamak için sokağa çıkmış. Sonra bizim buralarda oyun oynayan kızımdan yaşça büyük bi oğlan apartmanın bodrum katında kızımı taciz etmeye kalkmış. Cinsel organına ellemiş. Ben bunu öğrenince ortalığı ayağa kaldırdım. O oğlanı buldum, bi güzel dövdüm. Sonra ben de onun cinsel organını tuttum 'demek bunun yüzünden bu işleri yapıyorsun sen dedim'. Annesini babasını da buldum. Söyledim 'oğlunuzu dövdüm, oğlunuza sahip çıkın, bir daha görürsem, öldürürüm onu' dedim. Ailesi bi şey diyemedi. Sonra eve gelince anneme bağırdım çağırdım 'çocuğa böyle mi bakıyorsun' diyerek. [Polise gitmediniz mi?] Hayır, gitmedim. Polise gitsem bile çocuğa ceza vermezlerdi ki anca benim kızımın psikolojisi bozulurdu. Avukatı, polisi, psikoloğu ayrı ayrı kızıma sorup, o anı tekrar yaşatırlardı kızıma. Ben kendim hallettim. Gerek kalmadı yani. Zaten bi daha da görmedim o çocuğu. Bu sebepten kızımı yalnız bırakıp da işe girmeye cesaret edemiyorum. Ama ilerde şöyle kafama göre güzel bi iş olursa girerim." (Y. Ş.,35)

Y.Ş. yaşı itibariyle genç ve sağlıklı bir görünüme sahiptir. 3 çocuğu da okula gitmektedir. Çocukların annelerinin bakımına muhtaç olacak kadar küçük yaşta olan çocuklar olmadığı gözlemlenmiştir. Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Y.Ş. çocuğuyla bire bir ilgilenmek istediği ve çocuğunu başkasına emanet etmek

istemediği için çalışmadığını ifade etmektedir. Ancak Y.Ş. evlere temizliğe gittiğini de söylemekten çekinmemiştir. Daha önce sosyal yardım alırken düzenli olarak çalıştığı için yardımının kesildiğini ifade etmiştir. Bu durum da katılımcının yardım alabilmek adına düzenli bir işe girmediğini düşündürmektedir. Ayrıca çocuğunu emanet edecek güvenilir kimsenin olmamasının çalışmasına engel olduğunu söyleyen katılımcının, temizliğe gittiği zamanlarda çocuğunun durumunu düşünmemesi de oldukça düşündürücüdür.

Bir dönem çalıştığını ancak çocuklarının bakımı için istifa etmek zorunda kaldığını ifade eden H.D. ise şunları söylemiştir:

> "Bir dönem çalıştım. Muhtarlıkta, emlakçıda, avm (Çankırı'da bulunan alışveriş merkezini kastediyor)de çalıştım….Çocuklara bakamıyordum, evde yalnız kalıyorlardı çocuklar ben çalışırken o yüzden ayrıldım işten. Onun dışında da herhangi bir iş yapmıyorum. Bundan sonra da nasip olursa çalışırım ama şu an için çocuklar küçük. Onları okula getirip götürecek birisi gerekiyor. Biraz daha büyüdüklerinde çalışabilirim ancak. Şimdi yaz tatili aslında şu dönemlerde fabrikalarda çaycılık falan yapmayı düşünüyorum ama işte çocukları bırakacak yer yok." (H.D., 33)

Genel olarak baktığımızda da 7 katılımcının hepsinin de en küçük çocukları bile okul çağındadır. Çocuk gelişimi açısından bakıldığında ilkokula giden çocuğun evde kimse yokken tek başına kalıp kalamayacağı ayrı bir tartışma konusudur. Bu çalışma kapsamında okul öncesi çağda çocuğu olan katılımcı yoktur ancak bu durumda olup sosyal yardım alan kişiler de vardır. Bahsedilen durumda olan insanlar için çocuklarına bakacak kimsenin olmaması problemi çözüldüğünde bu insanların istihdama katılıp katılmayacakları belirsiz bir durumdur. Çocuk okula başladıktan sonra da ve hatta liseye geçtikten sonra da çocuğa bakacak kimsenin olmayışını istihdama katılma engeli olarak öne sürmek bu konuda oldukça düşündürücü bir nokta olmaktadır.

Bazı katılımcılar ise aile üyelerinin izin vermemesini çalışmama nedeni olarak göstermişlerdir. Kadın katılımcılardan Y.Ş., 16 yaşındaki oğlunun çalışmasına izin vermediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Şimdi de oğlum büyüdüğü için çalışmama izin vermiyor. Dul bir kadın olduğum için oğlum çalışmamı istemiyor. 'Temizliğe git yeter' diyor." (Y.Ş., 35)

Eşi cezaevinde olan kadın katılımcı S.G., eşinin çalışmasına izin vermediğini, daha önce çalışma hayatının kendisini çok yorduğunu, ilkokul mezunu olduğu için iş bulsa bile yine yorucu bir işte çalışmak zorunda kalacağını, tezgahtarlıktan başka bir iş bulamayacağını şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Ben eşim içeri girdiğinde çalışmak istedim ancak eşim izin vermedi. Çünkü çok yıldım insanlardan. Öncesinde alış veriş merkezi olmadığı için herkes oraya geliyordu kıyafet almaya. Akşama kadar ayak üstünde duruyordum. Gelen insanlarla muhatap olmak da çok yoruyordu. Karşılığında ise ne sigortam yatıyordu ne de asgari ücret kadar maaş alıyordum. Şimdi de çalışmaya kalksam yine tezgahtar olarak çalışabilirim. İlkokul mezunuyum. Zaten başka bir iş yapamam. Başka bir yer almaz beni. Zaten artık insanların kahrını da çekemiyorum. Aslında çok da çalışmak istemiyorum. Belki 'sırtını devlete dayamış, tabi çalışmak istemezsin' diye düşünebilirsiniz ama insanlar beni gerçekten çok yordu. Şimdi bile hala etkisindeyim. Antidepresan ilaçları kullanıyorum hala." (S.G., 35)

F.M. isimli kadın katılımcı ise evlenmeden önce kayıt altında bir işte çalışırken evlendikten sonra eşinin ve ailesinin izin vermediğini şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Evlendikten sonra çalıştırmadılar beni." (F.M., 50)

Araştırmanın istihdam boyutunda genel olarak sosyal yardım alan katılımcıların çalışmamak için sebepleri olduğu görüşme metinlerinden de anlaşılmaktadır. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğunun - emekli olan ve çalışamayacak raporu olan katılımcıları bu fikrin dışında tutarsak - hayatlarının bir döneminde ücret karşılığı bir iş yaptığı gerçeği, katılımcıların çalışmamalarının bir sebebinin değil bir bahanesinin olduğunu düşündürmektedir. Sağlık problemi olduğunu ispatlayamayan sadece sözel olarak söyleyen katılımcılar, hayatlarının bir döneminde çalışmış olan kadın katılımcılardır. Kadın katılımcılar, sağlık problemleri olduğunu söylemelerine rağmen ya sigortasız geçici işlere girip çıkmaktalar ya da evde gelir getiren işlerle uğraşmaktadırlar. Boğazında reflüsü olup evde tütün saran katılımcının, boyun fıtığı olup evde pasta, börek, el işi yapıp satan katılımcının, geçmişte de ayağında engeli

olmasına rağmen çalışan ama şu an çalışmayan katılımcının, göğsünde kitle olup bacağı şişen ancak başkalarının evine temizliğe gitmek isteyen katılımcının potansiyel iş gücüne sahip oldukları düşünülmektedir. Daha öncede bahsedildiği gibi bu katılımcıların gerçekte değil sadece resmi kayıtlarda iş aradıkları görünmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi çocuğunun bakımını çalışmama sebebi olarak gösteren katılımcıların tamamına yakını daha önce ücret karşılığında bir iş yapmıştır. Bahsi geçen katılımcılar sosyal yardım almaya başladıktan sonra ise evde gelir getiren işlerle uğraşıp sigortasız işlerde çalışmışlardır. Bu bilgiler, katılımcıların çalışmak istediklerinde çocukların bakımını konusunda bir çözüm üretebildiğini göstermektedir.

Sosyal yardımların kayıt dışı istihdama neden olma durumu, bu çalışmanın istihdam boyutunda yer alan önemli konulardan biridir. Günümüz koşullarına bakacak olursak çok fazla çeşitli iş kolunun bulunduğu toplumlarda devletler, yönetimde sıkıntıların yaşanmaması için, çalışılan iş kollarını, üretilen emeği kayıt altında tutmaya çalışmaktadır. Ülke içi ekonomi ne kadar kayıt altında tutulursa alınan vergi de o kadar artacağı da bir gerçekliktir. Ancak bazı durumlarda ekonomiyi kayıt altına almak bazen mümkün olamamaktadır. Günümüzde de insanlar kayıt dışı olarak çalışmaya devam ederken işletmeler de kayıt dışı işçi çalıştırmaya devam etmektedir. Bu durum sadece işletmelerin çalışanlarını kayıt altında tutmamasıyla sınırlı değildir. Bazı kişiler sigortasız işlerde çalışmayı bizzat kendileri tercih etmektedirler. Çocuk bakıcılığı, evlere temizliğe gitme gibi işlerde bile devlet, istihdamın kayıt altına alınabilmesi için gerekli tedbirleri almaktadır. Çocuk bakıcılığı yapan ve evlere temizliğe giden kişilerin meslek hastalığı ve iş kazası olması durumunda, çalışanların iş yaptıkları günler için işveren sigorta primini ödemek zorundadır. İşverenin bu ödemeyi yapmadığı tespit edildiği takdirde yüklü miktarda para cezası uygulanmaktadır. Ancak günümüzde hala çalışanlarını kayıt altına almayan emlakçı, lokanta, mağaza, fabrika gibi işletmeler de mevcutken devletin evine temizlikçi alanların veya çocuklarına bakıcı tutanların sigorta yaptırmalarını talep etmesi, ütopik bir durum olmaktadır. Burada kayıt altına almayan işveren de kayıt altına alınmayan işçi karlı çıkmaktadır. İşveren, çalışana sadece emeğinin karşılığını verip sigorta primi gibi fazladan para ödeme yükümlülüğünün altına girmek istememekte, çalışan kişi ise diğer gelir kapılarının kapanmaması için sigortasız çalışmaya göz

yummaktadır. Toplumsal açıdan bakıldığında çalışanını kayıt altına almayan işletmeler günah keçisi gibi görünse de bireysel açıdan çalıştığı işletmelerden kayıt altına alınmayı talep etmeyen insanların bu durumda mağdur mu suçlu mu durumunda değerlendirileceği tartışma konusu olmaktadır.

Konuyla ilgili olarak katılımcılara hayatları boyunca hiç gelir getiren bir iş yapıp yapmadıkları sorusunun akabinde yapılan işin niteliği ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Sosyal yardım alan katılımcıların ifadelerinden büyük kısmının istihdama kayıtlı veya kayıtsız olarak katıldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Daha önce de değinildiği gibi, 18 katılımcıdan sadece 4'ü hiçbir şekilde istihdama katılmamıştır. 14 katılımcıdan bazıları hayatlarının bir döneminde kayıt altında olarak çalışmış, bazıları kayıt dışı olarak çalışmıştır. Bazı katılımcılar ise bir yandan sosyal yardım alırken bir yandan da kayıt dışı olarak çalışmaya devam etmektedir. Toplamda 18 katılımcıdan 10 tanesinin kayıt dışı istihdamla bir ilişkisi olmuştur. Bunlardan bazıları geçmiş hayatında kayıt dışı istihdama katılırken bazıları hala kayıt dışı olarak istihdam etmektedir. Katılımcıların kayıt dışı olarak çalıştığı alanlar genel olarak şunlardır: evde tütün sarma, el işi yapma, temizliğe gitme, çocuk bakma, fidanlıkta çalışma, lokantada çalışma, mağazada çalışma. Katılımcıların ifadelerine göre kayıt dışı alanda en çok yapılan işin, evde tütün sarma olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'de bilindiği üzere kaçak sigara satışı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından yasaklanmıştır. Ancak sigara üzerinden çok yüksek vergiler alındığı için insanlar, sarma sigara almayı tercih etmektedirler. Bu sebeple de tütün satıcılarının satış oranlarında artışlar olmaktadır. Ancak tütün satıcılarının boş makaron (ucuna filtre takılmış boş sigara) ve tütünü ayrı olarak satması gerekirken tütün satıcıları el altından makaronun içine tütün sarılmış bir halde yani bilinen sigara şeklinde satmaktadır. Bu tütün sarma işini ise insanlar evlerinde parça başı iş olarak yapmaktadırlar. Evlerde yapılan parça başı işler tütün dükkanlarına teslim edilmektedir. Çevresi geniş olan bazı insanlar ise tütünü kendi sarıp direkt ticaretini de kendi yapmaktadır. Yapılan görüşmelerde en çok kayıt dışı istihdam alanın tütün sarma alanında olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bu işin yasak olması neticesinde katılımcılar bu konuyla alakalı çok fazla bilgi vermekten çekinmişlerdir. Görüşme yapmak için F.K.'nin evine girildiğinde salonun ortasında yapımına devam eden tütün malzemeleri görülmüştür. Katılımcı görülen manzaradan çekinse de salonda

yerde olan tütün malzemelerini toplamamıştır. Görüşme esnasında gelir getiren bir iş yapıp yapmadığı sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

> "O dönemlerde apartmanlarda temizliğe falan gidiyordum….Şimdi evde tütün sarıyorum." (F.K., 30)

Ancak katılımcının çekindiği farklı bir nokta daha oluşmuştur: çocukların yanında tütün sarılmasının yardım parası açısından yasak olup olmadığı. Bu durumu F.K. şöyle ifade etmiştir:

> "Çocukların yanında tütün sarıyorum. Bi sakıncası olur mu? [Çocuklar içiyor mu tütünden?] Yok içmiyor, ben kendim bile içmiyorum." (F.K., 30)

Bir diğer katılımcı N.A. da bir dönem tütün sarmış ancak söylediğine göre tütün sarmaktan boğazında reflü oluşmuştur. N.A. bir dönem komşusunun kocasının tütün dükkanı için tütün sardığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "İki üç yıl evde tütün sardım. Burada bir komşunun kocasının tütün dükkanı vardı. Ben de ondan sigaranın paketini ve tütünü alıp evde sarıyodum. O komşumun kocası Fransa'ya gidince ben de o işi bıraktım." (N.A., 45)

Tütün sarma işinin parça başı iş olmaktan çıkarıp ticaretini kendisi yapan katılımcı ise şunları söylemiştir:

> "Şimdi de tütün sarıyorum evde. Dün tütün almaya gidecektim gidemedim. Ayağım şişti yine. Tütün sarmamı bile bazı komşular çekemiyorlar. Bana tütün almaya gelen bir müşterim için benim adımı kötüye çıkarmaya çalıştılar." (F.K., 42)

Bilindiği üzere Türkiye'de sigortasız işçi çalıştırma yasağı mevcuttur ve bu kapsamda bu yasağa uymayanlara para cezası kesilmektedir. Ancak bu yasaklara rağmen hala günümüzde kayıt dışı işçi çalıştıran iş yerlerinin var olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmeler neticesinde bazı katılımcıların özellikle kayıt dışı işlerde çalıştığı, bazılarının ise kayıt altına alınmak istediği halde işverenin katılımcının talebini kabul etmediği durumlara rastlanılmıştır.

Kayıt altına alınmak istediği halde talebini karşılamayan iş yerlerinde çalışan katılımcılar deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "İlk evliliğimde maddi durumumuzu düzeltmek için evlere temizliğe gidiyordum. Bir dönem buradaki üniversitede Ballıca Kampüsünde sigortasız olarak çalıştım. Ancak çok kısa sürdü. Yaklaşık iki ay çalıştım. Paramı alamayınca çıktım. – şu anda yaptığınız başka herhangi bir iş var mı? İşte O.. (kozmetik ürün markası) satıyordum. eşe dosta satmaya çalıştım ama çok fazla çevrem olmadığı pek kazancım olmadı. O yüzden onu da bırakmayı düşünüyorum. " (N.M., 41)

> "Evlenmeden önce bir giyim mağazasında 2 yıl çalıştım. Sigorta yapmadılar. Asgari ücret bile alamıyordum. Nişanlıyken çıktım oradan. Şimdi de evde dolap süsü, iğne oyası yapıyorum. Eve katkıda bulunmaya çalışıyorum. Çocuk 3. Sınıfa geçti onun ihtiyaçları da çoğalıyor….Bir de ben o daha önce çalıştığım yerde çalışırken çok yıldım insanlardan. Öncesinde alış veriş merkezi olmadığı için herkes oraya geliyordu kıyafet almaya. Akşama kadar ayak üstünde duruyordum. Gelen insanlarla muhattap olmak da çok yoruyordu. Karşılığında ise ne sigortam yatıyordu ne de asgari ücret kadar maaş alıyordum." (S.G., 35)

N.M.ve S.G.'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bu iki katılımcı, geçmişte kayıt dışı işlerde çalışmışlar ve yaşadıkları bu durumdan şikayetçilerdir. Katılımcıların ifadelerine göre çalışılan mağaza ve şirket, bu katılımcıları kayıt altına almadığı gibi maaşlarını da düzenli olarak vermemekte ve verdiği zaman ise asgari ücretin altında vermektedir. Burada ise başka bir durum olan "asgari ücretin altında bir maaşla işçi çalıştırma yasağı" gündeme gelmektedir. Görüşmeler sırasında ortaya farklı bir gerçeklik daha çıkmıştır. Bazı katılımcılar, sosyal yardım alabilmek adına kayıt dışı işlerde çalışmışlardır. Sosyal yardım başvurusu kabul edilen kişiler imzalamış oldukları Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Yararlananlara Yönelik Taahhütname (bkz. EK)'de destek almalarını gerektiren koşuların ortadan kalkması ve yeterli ekonomik gelirinin olması halinde derhal bilgi vererek desteğin sonlandırılmasını talep edeceğini taahhüt etmektedirler. Bu taahhütnameye istinaden yardım almaya devam edenler kayıt altında bir işe girdikleri takdirde yardımlarının kesileceğini bildiklerinden dolayı katılımcılar kayıt dışı işlerde çalışma ve çalışmama eğilimi göstermektedirler. Katılımcıların resmi kayıtlarda çalışıyor olarak görünmesi, yardımın kesilmesi için geçerli bir neden olmaktadır. Hem sosyal yardım almak isteyen hem de çalışmak isteyen katılımcılar, kayıt dışı işlerde çalışarak resmiyette

çalışmıyor olarak göründükleri için sosyal yardım almaya devam etmektedirler. Bu konuyla alakalı olarak resmi kayıtlarda bulunmayan bir durum için Sosyal Hizmet Merkezi herhangi bir müdahalede bulunamamaktadır. Bu çalışmada ise bu durum katılımcıların anlattığı kadarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler katılımcı gözlemci olarak yapıldığından dolayı katılımcılar, Sosyal Hizmet Merkezinde çalışan birine kayıt dışı olarak çalıştıklarını çok rahat bir şekilde anlatamamaktadırlar. Katılımcılar, Sosyal Hizmet Merkezi çalışanları tarafından kendilerine "sigortalı işe girersen yardım kesilir" şeklinde yapılan uyarılardan bahsetmektedirler. İnsanların sosyal yardımlarının kesilmemesi için nasıl kayıt dışı istihdama yöneldikleri yapılan görüşmelerden de anlaşılmaktadır. Katılımcılardan S.Ü. kayıt dışı olarak evde çocuk bakıcılığı yaptığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Geçen sene evde başka birinin çocuğuna parayla baktım. Bunu da söyledim sosyal hizmetlere zaten. Zaten 400 TL 'ye baktım. Bunun neresini saklayım ki." (S.Ü., 37)

Kayıt dışı olarak bir dönem çeşitli işlerde istihdam eden H.D. deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> [Gelir getiren herhangi bir iş yaptınız mı?] "Bir dönem çalıştım. Muhtarlıkta, emlakçıda, avm'de çalıştım. [Sigortalı olarak mı çalıştınız peki?] Hayır. Hepsinde de sigortasız olarak çalıştım. Sosyal hizmetlerdeki bayanlar bana 'sigortasız çalışırsan yardımın kesilmez' dediler ben de sigortasız olarak kısa süreli işlerde çalıştım. Hepsinde de bir ya da iki ay çalışıp çıktım." (H.D., 33)

Evde bir şeyler yapıp satan katılımcı A.Ç. sosyal hizmet merkezinden yapılan uyarı sonucunda işe başlamadığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Hep evde bir şeyler yapıp sattım. İğne oyası yaptım, kurabiye sarma, tarhana yapıp sattım. Öylelikle harçlığımı çıkardım. Yardım çıktıktan sonra sosyal hizmetlerden 'sigortalı işe girersen yardım kesilir' dediler. Sigortasız işte de çalışabilecek durumda değildim. İki gün çalışsam üçüncü gün çıkardım işten. Öyle sonu belli olmayan bi işe nasıl başlardım. O yüzden çalışmadım." (A.Ç., 40)

Kayıt dışı olarak temizliğe giden katılımcı Y.Ş. yine kayıt dışı olarak garsonluk yaptığı dönemde yardımının kesildiğini şu şekilde aktarmıştır:

> "Veterinerin eşinin evine temizliğe gidiyorum…. Temizliğe gittiğimde de günlük 70 lira alıyorum. 10-15 günde bir gidiyorum temizliğe….eşimle ayrıldıktan sonra çocuklarıma bakabilmek için işe girdim. Garsonluk yapıyordum bir lokantada. Günlüğü 30 TL den sigortasız olarak çalışıyordum. Orada sigortasız çalıştığım için sosyal hizmetlere de başvuru yaptım. İş yerinde çalıştığım kişiler beni yönlendirdiler. Benim böyle bir yardım olduğundan haberim yoktu. Neyse başvuru yaptım, sigortasız çalıştığımı da söyledim sosyal hizmetlerdekilere. Sonra yardım bağlandı 2015 yılında. Bir yıl sonra sosyal hizmetlerden eve gelip beni bulamayınca, bir de çalıştığımdan dolayı yardımı kestiler. Yardım kesildikten sonra çok çaresiz kaldım. İşten de çıkmıştım." (Y.Ş., 35)

Y.Ş., ifadelerinde çalıştığı için sosyal yardımının kesildiğinden bahsetmektedir. Ancak Y.Ş., sosyal yardım almadan önce kayıt dışı olarak çalışmaya başlamıştır. Bu nedenle insanların sosyal yardım alabilmek için kayıt dışı çalışıyorlarsa neden sosyal yardım almadan önce de kayıt altına alınmayı talep etmeden çalıştıkları sorusu akıllara gelmektedir. Y.Ş.'nin babası vefat ettiği için, kendisi de eşinden boşandığı için devletin sağlamış olduğu hak ile babasının maaşından faydalanmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla yapılan bir uygulama ile vefat eden çalışanın maaşı dul kalan eşe, çocuklarına veya anne-babasına verilmektedir. Bu maaşı alabilmenin ise belirli şartları vardır ki vefat eden kişinin kızının bekar veya eşinden boşanmış olması gerekmektedir. Bu şartları sağlayan kız çocukları eğer anneleri hayattaysa ve şartları sağlıyorsa annelerine ve kendilerine belirli oranda maaş bağlanmaktadır. Şartları sağlayan başka kimsenin olmadığı durumlarda kız çocukları babalarının maaşının belirli oranını tek başlarına almaktadırlar. Bu konu daha önce de Türkiye'nin gündemine 'yetim maaşı almak adına yapılan usulsüz boşanmalar' ile gelmiştir. Yapılan görüşmelerde ise katılımcılar boşanma nedenlerinin babalarından kalan maaşı almak olmadığını ifade etmiş olsalar da bu konu hakkında çevrelerinden aldıkları tepkileri şu şekilde dile getirmeleri oldukça düşündürücü olmaktadır. Konuyla ilgili olarak Y.Ş. şunları ifade etmiştir:

> "Adım babamın parasını alıyor oluyor ama üç ayda 2000 TL anca oluyor. Neye yetecek ki o para. Keşke annem de ölse de paranın tamamını ben alabilsem. [Neden öyle düşünüyorsunuz?] Annemle kızımın başına gelenlerden dolayı (sonraki bölümlerde kızının başına gelenleri anlatıyor) aramız bozuldu. O yüzden ölmesi umrumda değil. Bayramda emeklilere verilen ikramiyeden ben de yararlandım. O parayla çocuklara bayramlık falan aldım." (Y.Ş., 35)

Benzer şekilde F.K. da babasından kalan maaş ile alakalı olarak deneyimlerini şöyle aktarmıştır:

> "Babam vefat ettikten sonra annemle aramızda sorunlar oldu. Babamın maaşıyla alakalı. [Ne gibi sorunlar?] Babamdan kalan maaş anneme kalmıştı. Ben de boşandığım için yasal olarak o maaşta benim de hakkım vardı. Ben babamın maaşını almak isteyince annem beni şikayet etti. [Babanız ne zaman vefat etti?] 2005 yılında. [Peki neyi sebep göstererek şikayet etti anneniz sizi? Sonuçta bu maaş sizin de hakkınızmış?] Güya ben eşimden formaliteden boşanmışım babamın maaşını alabilmek için. Eşimle beraber yaşıyormuşum. [Sonra ne oldu?] Ben babamın maaşını almaya başlamıştım.2008 yılında eşimle tekrar barıştım ama resmi nikâhımız yoktu. 2009 da küçük oğlum doğdu. Annem de bu şekilde beni şikayet etti. Şikayet etmekle kalsa herkese yaymış benim durumumu. Zaten babamdan aldığım maaş 5'e bölünüyordu. Kız kardeşlerimde yararlanıyordu. O dönem bana düşen para 80 liraydı. Ben 80 lira için eşimden niye boşanayım? Evin tek kızı olsam neyse. bu olanlardan dolayı maaş kesildi. Maaş kesildikten sonra maddi sıkıntılarımız oldu. [Gelir getiren herhangi bir iş yaptınız mı?] İstanbul'dayken ara sıra maddi durumu düzeltmek için konfeksiyon fabrikalarına çalışmaya gidiyordum ama sürekli çalışmadım hiç. Giriyordum birkaç ay sonra çıkıyordum. [Bu girdiğiniz fabrikalarda sigortalı olarak mı çalıştınız?] Hayır. Kısa süreli girdiğim için, eşim de sigortalı olduğu için sigorta yaptırmaya gerek duymadım. [Çalıştığınız iş yeri mi sigortanızı yapmıyordu?] Hayır ben talep etmiyordum. Bir süre Eldivan'daki ayakkabı fabrikasında çalıştım. Orda da sigortasız çalıştım." (F.K., 42)

İnsanların kayıt dışı istihdama yönelmesinin görüldüğü gibi farklı farklı nedenleri vardır. Bazı insanlar işverenlerin sigorta yapmaması nedeniyle sigortasız çalışmaya mecbur kalmaktadırlar. Bazı insanlar ise diğer gelir kaynaklarının kesilme korkusu nedeniyle kayıt dışı istihdama yönelmektedirler. Bizim araştırmamıza konu olan esas durum ise sosyal yardım alan kişilerin yardımlarının devam edebilmesi için kayıt dışı istihdama yönelmesidir. Sosyal devlet olmanın gereği olan sosyal yardımlar, böyle durumlarda toplumda kayıt dışı istihdam gibi başka sorunlara yol açmaktadır. İnsanlar haklı olarak sadece sosyal yardım ile geçimlerini sağlayamamaktadırlar. Bu nedenle geçinebilmek adına çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak kayıt altında çalıştıklarında yardımlarının kesileceğini bilen katılımcılar kayıt dışı istihdama yönelmektedirler. Bu durum şu an için katılımcılar açısından maddi anlamda karlı görünse de ilerleyen dönemler için onların ve devletin zararına yol açacak bir durum olacağı düşünülmektedir. Lewis (1971, s. XXV) de konuyla alakalı olarak yoksullar

konusunda yapmış olduğu tespitlerde yoksulların emeklilik ödeneğinden yararlanmayı istemedikleri kanısına varmıştır. Katılımcılar her ne kadar ifadelerinde belirtmeseler de kayıt dışı istidama yönelmeleri ve çalışmak istememeleri onların "emeklilik" düşünmediklerini göstermektedir. Katılımcıların asgari ücret karşılığında kayıt altında bir işte çalışmalarının hem onların hem ailelerinin geleceği açısından daha avantajlı bir durum olduğu düşünülmektedir. Sosyal Hizmetlerden verilen sosyal yardımların ömür boyu verilen bir yardım olmaması, en iyi ihtimalle katılımcıların çocukları 18 yaşını geçtiği takdirde bu yardımların son bulacak olması, çocuğu 18 yaşına geldiğinde ise çalışamayacak yaşa gelen katılımcıların sigorta, emeklilik gibi avantajlarının olmaması nedeniyle hayatın onlar için daha zor hale geleceği düşünülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumda var olan yoksulluğun betimlemesi olan bu çalışma ile sosyal yardımlar derinlemesine incelenerek kişiler üzerindeki etkileri, yoksulluk kültürü açısından incelenmiştir. Araştırma, Çankırı Sosyal Hizmet Merkezinden sosyal yardım alan 18 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında katılımcıların yoksulluk düzeyleri ile demografik özellikleri arasındaki bulgulara bakıldığında katılımcıların evine giren aylık gelirin en düşüğü aldıkları sosyal yardımlarla beraber 1.220 TL olup en yükseği 3.386 TL'dir. Genel olarak katılımcıların ailede yaşayan kişi sayısının az olduğu görülmektedir. Ailede yaşayan kişi sayısı 2 ile 4 arasında değişmektedir. Buna rağmen katılımcıların ifadelerine bakıldığında neredeyse hepsi aylık eve giren gelir ile ihtiyaçlarını tabiri yerindeyse "ucu ucuna" karşıladıklarından bahsetmektedirler. Söz konusu katılımcıların temel ihtiyaç olarak algıladıkları şeyler ise barınma, gıda maddesi, faturalar ve okul masraflarıdır. Evi kira olan katılımcılar temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda diğerlerine göre daha çok zorluk çektiklerini ifade etmektedir. Katılımcıların genelinin yaşadıkları evler eski yapı binalar olup lüks sayılabilecek herhangi bir özelliği bulunmamaktadır. Konut açısından değerlendirildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu apartman dairelerinde yaşamaktadır. Katılımcıların geneli eşinden dostundan bulduğu eşyaları kullandıklarını söylerken bazıları yıllardır kullanmış olduğu, oldukça eskimiş eşyaları kullanmaya devam ettiklerini söylemektedir. Kendi evinde oturan katılımcılar genel olarak emekli olan erkek katılımcılardır ve temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorluk çekmediklerini ifade etmişlerdir. Ev sahibi olan katılımcıların çoğunun emekli olması ve herhangi bir kira bedeli ödemiyor olması onların rahat bir şekilde geçimlerini sağladığını göstermektedir. Söz konusu katılımcıların 60 yaş üzerinde olması da onların ihtiyaçlarının gençlere oranla çok çeşitli ve maliyetli olmadığını göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı hayatlarını hep yoksul olarak geçirdiklerini ifade etmişelerdir. Katılımcıların geneli ise bir dönem maddi durumları iyi ve kimseye muhtaç değilken hayatlarında yaşadıkları bazı olaylar dolayısıyla sonradan yoksulluğa düştüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların yoksulluğa düşme nedenlerinin neler olduğuna genel olarak bakacak olursak; aile üyelerinden evin geçimini

sağlayan kişinin veya kişilerden birinin cezaevine girmesi, maddi durumu kötü olan biriyle evlilik yapılması, evliliğin sona ermesidir. Özellikle çalışmayan kadınlar veya evlendikten sonra çalışmayan kadınlar açısından evlilik veya gayri resmi birliktelik ise tamamen kadınların kaderini belirleyen bir durum olduğu düşünülmektedir. Hayatlarını eşlerinin çalışma durumuna göre belirleyen kadınların evlilikleri bittikten sonra maddi anlamda tamamen bir boşluğa düştüğü gözlemlenmiştir. Düzenli bir işi ve iyi bir geliri olan kişilerle evlenen katılımcıların maddi anlamda sıkıntı yaşamadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bazı katılımcıların evlenmeden önceki hayatlarında maddi durumları daha iyi olduğu, evlendikten sonra eşinin maddi durumunun kötü olması nedeniyle maddi sıkıntılar yaşadığı; bazı katılımcıların ise evlilikleri süresince maddi sıkıntı çekmemesine rağmen farklı sebeplerden dolayı eşinden ayrılarak çocukların bakımını üstlenmek zorunda kalmaları nedeniyle maddi sıkıntılar yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcıların yoksullukla nasıl başa çıktıkları konusuna bakıldığında en büyük desteği devletten aldıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun evine giren gelirin büyük kısmını devletten aldıkları sosyal yardım oluşturmaktadır. Alınan sosyal yardımlar dışında aile içinde verilen desteğin rolünün de yadsınamaz olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların genel sayısına oranlandığında çoğu katılımcı, bu zor zamanlarını akrabalarının ve aile üyelerinin desteğiyle atlatmaya çalıştığını, çok az sayıda katılımcı ise akrabaları tarafından destek almadıklarını ifade etmiştir. Eşlerinden ayrılan kadınların nafaka talep etmelerinin de maddi anlamda yoksullukla baş etmenin yollarından birisi olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların çoğunun eşinden ayrılmış olmasına rağmen çok azının nafaka aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bazı katılımcılar, kendilerini hayatın günlük telaşesine kaptırıp içinde bulundukları zor durumu unutmaya çalıştıklarını ifade ederken, bazı katılımcılar ise durumu kendinden daha kötü olanlarla kendilerini teselli ettiklerini ifade etmişlerdir.

Sosyal yardım yapılma politikaları ve esasları üzerinden elde edilen bulgulara göre, sosyal yardım alan katılımcılar, içerisinde bulundukları bazı durumlardan dolayı sosyal yardım alabilmektedirler. Bunlar torununun tüm bakım ve sorumluluğunu üstlenen büyükanne ve büyükbabalar, resmi nikahlı eşinden boşanan veya gayri resmi ilişkisini bitiren ve çocuğunun bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişiler, eşi

cezaevinde olduğu için çocuğun bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişiler, eşi çalışamayacak durumda olan kişilerdir. Torunlarının bakım ve sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan katılımcıların hepsi de emeklidir. Yoksulluk düzeylerine bakıldığında emekli olan katılımcıların büyük çoğunluğunun kendilerine ait evleri olup emekli aylıkları da hem kendi ailelerinin hem de torunlarının bakım ve sorumluluğunu üstlenebilecek durumda oldukları gözlemlenmiştir.

Çoğu eşinden boşanmış olan kadın katılımcılar, çeşitli nedenlerden dolayı evliliklerini bitirdiklerini ve çocuklarına bakmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Eşinden ayrılan katılımcıların nerdeyse hepsinin çalışabilecek durumda oldukları gözlemlenmiştir. Bu katılımcıların çalışıp kendine yeterli hale gelmek yerine bu yardıma adeta bağımlı bir şekilde yaşamaya başladığı, bu bağımlılığın en büyük sebebinin ise katılımcıların genelinin uzun yıllardır -7 yıl, 9 yıl gibi- bu yardımı almaya devam ediyor olduğu düşünülmektedir. Kadınların boşandıklarında böyle bir yardıma ulaşabilmelerinin, boşandıktan sonra bu yardımları hayatlarının garantisi olarak görmelerinin ciddi anlamda toplumsal sorunlara yol açtığı kanısını oluşturmaktadır. Kadınlar için bir hayat garantisi olarak görülen bu yardımların ailelerin parçalanmasını daha da kolay hale getirdiği düşünülmektedir. Yardımlara güvenip boşanan kadınların yardım almaya başladıktan sonra da iş arama girişiminde bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu yardımların hem toplumsal açıdan aile yapısının bozulmasına yol açtığı hem de insanları çalışmamaya sevk ederek bağımlı nüfusun artmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Katılımcıların sosyal yardımlara ulaşma pratiklerinden elde edilen bulgulara göre, katılımcıların sosyal yardımın varlığını, yakın çevresindeki tanıdıklarından, diğer resmi kurumlarda çalışanlardan öğrendikleri bilgisine ulaşılmıştır. Sosyal yardım alma konusunda ve sosyal yardım almak için gerekli şartları sağlama konusunda ise katılımcıların bazılarının resmi makamlar aracılığıyla yardım almaya başladıkları öğrenilmiştir.

Sosyal yardımlarla geçinme pratikleri açısından katılımcıların genelinin sadece SED yardımı almakla kalmadıkları, uygun şartları taşıyanların diğer resmi kurumlardan da sosyal yardım almaya devam ettikleri gözlemlenmiştir. Gerek görüşmeler sırasında

gerekse Sosyal Hizmet Merkezindeki görev esnasında edinilen gözlemlerde sosyal yardım alan kişilerin daha fazla çeşitte sosyal yardım talep ettikleri gözlemlenmiştir. Bu konuyla alakalı olarak sosyal yardım alan kişilerin kendine yeterli olmanın yollarını aramak yerine hep daha fazla yardım talep etmeleri sosyal yardımların insanlarda bağımlılık haline geldiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların gelirlerini açıkladıkları takdirde sosyal yardımın kesilmesinden korktukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların ifadelerinden nafaka, kira geliri, engelli aylığı gibi diğer gelirler karşılarına çıktıklarında SED yardımını tercih ettikleri anlaşılmıştır. SED yardımının ömür boyu süren bir gelir olmamasına rağmen, sosyal yardım alanların da bu durumu bilmelerine rağmen katılımcıların SED yardımının miktarının diğer gelirlere göre yüksek olması nedeniyle SED yardımını tercih ettikleri düşünülmektedir. Ayrıca araştırmaya katkı sağlayan katılımcıların, her ne kadar sosyal yardımı tercih etseler de gelecek hakkında endişe yaşadıkları gözlemlenmiştir. Sosyal yardımları bir maaş gibi algılayan katılımcıların ifadelerinden bu yardımları aldıkları süreçte yardımın ilerleyen zamanda kesileceği korkusunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bazı katılımcıların, çocuklarının 18 yaşını tamamladığında yardımın kesileceği bilgisine sahip oldukları ancak yardım kesildikten sonraki süreçte ne yapacakları konusunda karamsarlık yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu nedenle yardımın hangi koşullarda kesildiğini zaman içerisinde öğrenen katılımcıların kayıt altında bir işe girme, yeni bir evlilik yapma, eve giren geliri arttırma gibi SED yardımının kesilmesine sebebiyet verecek durumlardan uzak durdukları bilgisine ulaşılmıştır.

Sosyal yardımlara ulaşma ve sosyal yardımlarla geçinme pratiklerine ilişkin bulgulara bakıldığında, yoksulların genel olarak bazı özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir. Lewis (1971, s. XXV)'in yoksulların karakteristik özelliklerinden bahsederken değindiği gibi çalışma kapsamında da yoksul insanların sürekli maddi sıkıntı çektiği, ikinci el eşya ve kıyafetler kullandıkları, hayatta kalmak için sürekli mücadele ettikleri bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında, yoksulların devamlı işlerinin ve başka gelir kaynaklarının bulunmayışı, çocuklarına bırakacak miraslarının bulunmayışı, yine Lewis (1965, s. LIV)'in bahsettiği özelliklerdendir. Lewis (1965, s. LIV)'in yoksulluk kültürü kuramında yoksullara atfettiği bir başka özellik ise kanuna uygun şekilde evlilik ve boşanma masraflarını

göze almayan erkekler için nikahsız evliliklerin mantıklı olmasıdır. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerde katılımcıların önemli bir kısmının hayatlarının bir döneminde resmi nikah olmadan -imam nikahlı- birliktelik yaşamaları oldukça düşündürücüdür. Katılımcılardan -özellikle TOKİ konutlarında yaşayan katılımcılardan- elde edilen bulgularda Lewis (1971, ss. XXV-XXVI)'in bahsettiği yoksulların kalabalık gruplar halinde yaşaması ve gezmesi, alkolik oranının yüksek olması, kavgaların sık sık korkunç şekillere dönüştürülmesi, erkeklerin eşlerine dayak atmaları, çok küçük yaşta cinsel konularla haşır neşir olma durumlarının varlığından söz edilebilir.

Katılımcıların hepsi yardımı hak ederek aldığını ifade etmiştir. Katılımcıların kimisi çalışamayacak durumda olduğunu, kimisi eşinin olmadığını ve bu nedenlerle sosyal yardımı hak ederek aldıklarını, bu yardımın da hayatlarını kurtardığını, yapılan yardımdan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kendilerinin yardımı hak ederek aldığını düşünen kişilerin, çevrelerinde diğer sosyal yardım alanları gözlemledikleri ve edindikleri bilgilerle çevrelerindeki sosyal yardım alan insanları eleştirdikleri bilgisine ulaşılmıştır. Sosyal yardım alanlar ve almayanlar arasında sosyal yardımların bir tehdit, bir şikayet unsuru oluşturduğu düşünülmektedir. Çevresindeki kişilerin haksız yere sosyal yardım aldığını düşünen kişilerin, sosyal yardım alanları ilgili kuruma şikayet ettikleri ya da şikayet edeceğine dair sosyal yardım alan kişilere tehdit savurdukları bilgisine ulaşılmıştır. Yoksullar arasında yaşanan bu tür sorunlar, Lewis'in yoksulluk kültürü kuramında bahsettiği, yoksullar arasında sık sık yaşanan kavgaların olması durumunu hatırlatmaktadır. Yine söz konusu durumun insanlar arasında huzursuzluğa, toplumsal çözülmelere yol açtığı düşünülmektedir.

Lewis (1971, s. XXV)'in yoksulluk kültürü kuramında da bahsettiği üzere yoksulların çoğunun pek az eğitim görmesi, bu çalışma kapsamında görüşülen katılımcıların çoğunun eğitim düzeyinin düşük olması gerçeğiyle örtüşmektedir. 18 katılımcı arasında üniversite mezunu olan katılımcının bulunmaması, çoğu katılımcının ilkokul mezunu olması, bu kuramı destekler niteliktedir. Eğitim düzeyinin düşük olmasının yoksulların iş bulma konusunda sorun yaşamasına, sürekli olarak bir işte çalışamamaya neden olduğu düşünülmektedir. Yine konuyla

ilgili olarak Lewis (1965, s. LIV)'in yoksulluk kültürü kuramında yoksulluların devamlı bir işinin olmamasını belirtmesi, çalışmanın yoksulluk kültürüne atfedilen özellikleri anımsatan bir başka yönü olduğunu düşündürmektedir. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre sosyal yardım alan kişiler, çocuklarına bakacak kimsenin olmamasını ve sağlık problemlerinin olmasını çalışmalarının önünde engel olarak görmektedirler. Genel olarak baktığımızda katılımcıların hepsinin en küçük çocuklarının bile okul çağında olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kişilerden çocukları lise çağında olanların dahi çocukların bakımını bahane ederek çalışmadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunun ailesinin ve yakın akrabalarının da Çankırı'da yaşadığını belirtmelerine rağmen katılımcıların çocuklarına bakacak kimsenin olmadığını ifade etmeleri oldukça düşündürücüdür. Katılımcıların çalışmalarına engel olarak gösterdikleri diğer sorun ise sağlık problemlerinin olduğunu ileri sürmeleridir. "İleri sürmeleridir" denilmesinin sebebi ise sağlık problemi olduğunu söyleyen kişilerin neredeyse hiçbirinin "iş göremez raporu" bulunmadığını ifade etmeleridir. Katılımcıların evde bakmak zorunda oldukları bakıma muhtaç kişilerin bulunması ve diğer aile üyeleri tarafından katılımcıların çalışmasına izin verilmemesi de katılımcıların çalışmama sebepleri arasındadır. Sosyal Hizmet Merkezine başvuru yapan katılımcılardan İŞKUR kayıt belgesinin istenilmesi aslında sosyal yardım alanların kendilerine yeterli olabilmeleri adına yapılan yerinde bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Ancak istenilen belgenin bir süre sonra sadece sosyal yardım alanların dosyalarında kalması, kişilerin iş bulma çabası göstermemesi istenilen amaca ulaşılamamasına neden olduğunu düşündürmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının İŞKUR ile var olan uygulamaya işlerlik kazandıracak farklı çalışmalar yapması gerektiği düşünülmektedir.

Sosyal yardımların neden olduğu düşünülen bir diğer sorun ise "kayıt dışı istihdam"dır. Resmi kayıtlarda çalıştığı tespit edilen kişilerin sosyal yardımlarının kesilmesi nedeniyle insanlar kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun ya geçmiş dönemde ya da şu anda kayıt dışı istidamla bir ilişkileri olduğu görülmüştür. Katılımcıların kayıt dışı olarak; evde tütün sarma, el işi yapma, temizliğe gitme, çocuk bakma, fidanlıkta çalışma, lokantada çalışma, mağazada çalışma gibi işlerde çalıştıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcılardan kayıt dışı alanda en çok yapılan işin ise tütün sarma olduğu öğrenilmiştir. Kayıt dışı işçi çalıştırma yasağının olması nedeniyle Çankırı genelinde büyük ölçekli işletmeler, fabrikalar sigortasız işçi çalıştırmadığı gözlemlenmiştir. Ancak küçük ölçekli işletmelerin, lokantaların, kafelerin böyle bir yasağın varlığına rağmen hem kayıt dışı hem de asgari ücretin altında işçi çalıştırmaya devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler neticesinde bazı katılımcıların özellikle kayıt dışı işlerde çalıştığı bazılarının ise kayıt altına alınmak istediği halde işverenin kayıt yapmadığı durumlara rastlanılmıştır. Sosyal yardım alan kişilerin, yardımlarının kesilmesi korkusuyla kayıt dışı çalışma yoluna başvurdukları bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcıların kayıt dışı istihdama ve çalışmamaya yönelmeleri, katılımcıların emeklilik durumundan faydalanmak istemedikleri gerçeğini düşündürmektedir ve bu durum Lewis (1971, s. XXV)'in yoksulluk kültürü kuramında bahsettiği yoksulların karakteristik özelliklerinden olan yoksulların emeklilik ödeneğinden yararlanmamaları ve hayatı günü gününe yaşamaları durumunu hatırlatmaktadır. Konuyla ilgili olarak, büyük ölçekli iş yerlerinde kayıt dışı istihdam sorunun çözülmesine rağmen küçük çaplı iş yerlerinde sigortasız ve asgari ücretin altında işçi çalıştırma sorununun bu kadar yaygın olması denetimlerin daha az yapıldığını düşündürmektedir. Bu sorunla alakalı olarak insan onuruna yakışmayan şekilde işçi çalıştıran işletmelerin daha sıkı denetim altında tutulması ile bu sorunun azalacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Oscar Lewis'in bahsettiği tarzda bir yoksulluk kültürünün oluşup oluşmadığını tam anlamıyla ortaya koyabilmek için uzun zaman diliminde kuşaklar arasında karşılaştırma yapılması gerekmektedir. Lewis (1965, s. LII)'e göre yoksulluk, var olduğu anda çocuklar üstündeki etkisi nedeniyle kuşaktan kuşağa geçer ve çocuklar 6 ya da 7 yaşına geldikleri zaman aşağı kültürlerinin başlıca değer ve davranışlarını adeta yutarlar, psikolojik bakımdan destek görmedikleri için yaşamları boyunca meydana gelebilecek hayat şartlarını değiştirecek fırsatlardan faydalanamazlar. Ancak araştırma süresinin kısıtlı olması nedeniyle yoksulluk kültürünün bu açıdan değerlendirilmesi imkansızdır. Yapılan görüşmeler neticesinde sosyal yardım alan kişilerin sosyal yardım alma konusunda bağımlı hale geldikleri, çalışabilecek durumda olan kişilerin sosyal yardım aldıkları için çalışmadıkları ve çalışmamak için sürekli bahane buldukları, yine sosyal yardım alabilmek için kayıt

dışı istihdama başvurdukları, sosyal yardımların parçalanmış ailelere verilmesinden dolayı ailelerin parçalandıkları, boşanmaların arttığı, bununla birlikte gayri resmi evliliklerin yapılmasının arttığı biçimindeki bulgular göz önüne alındığında sosyal yardımların kültürel pratiklere neden olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları*. 04.01.2020 tarihinde https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/ adresinden erişildi.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu.* 04.01.2020 tarihinde https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayan%C4%B1smayi-tesvik-fonu/ adresinden erişildi.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Evde bakım yardımı.* 15.01.2020 tarihinde https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim yardimi/ adresinden erişildi.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti*. 15.01.2020 tarihinde https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/ adresinden erişildi.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Sosyal Haklar*. 20.01.2020 tarihinde https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sehit-yakinlari-ve-gazilere-yonelik-hizmetler dairesi-baskanligi/sosyal-haklar/ adresinden erişildi.

Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Barış Dergisi*, (54), 296-306

Aksan, G. (2009). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y. (2002). *Gelir dağılımında adaletsizlik ve gelir eşitsizliği: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri, yoksullukla mücadele stratejileri*. Ankara: Hak İs Konfederasyonu Yayını, ss.1-21

Arabacı, R.Y. (2019). Dünya Bankasının yeni uluslararası yoksulluk sınırları ve küresel yoksulluğun yeniden değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmetler Dergisi, 9*(1), 123-140

Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M.(2011). Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, *4*(2), 60-76.

Atmaca, Z. (2019). *Yoksulluk ve yoksullukla mücadelede eğitim politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Baysal, Ç. (2019). *Türkiye'de yoksulluk ve 2000 yılı sonrası transfer harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

BBC,(2020). 27.01.2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51171233 adresinden erişildi.

Bilton, T., Bonnet, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Buğra, A. (2011). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları

Çankırı. 13.12.2019 tarihinde http://www.cankiri.gov.tr/kurumlar/cankiri.gov.tr/ilimizcankiri/Nufus/2018_nufus.pdf adresinden erişildi.

Çankırı. *İlimizde sanayi ve teknoloji.* 08.04.2020 tarihinde http://www.cankiri.gov.tr/kurumlar/cankiri.gov.tr/ilimizcankiri/2019sitegunc elleme/sanayi/sanayi_2019.pdf adresinden erişildi.

Çankırı Valiliği. *Sayılarla Çankırı.* 08.04.2020 tarihinde http://www.cankiri.gov.tr/sayilarla-cankiri-1 adresinden erişildi.

Dodurka, B.Z. (2014). *Türkiye'de merkezi devlet eliyle yapılan sosyal yardımlar*. (Çalışma Raporu). Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü Sosyal Politika Forumu, İstanbul.

Dünya Bankası, *Neler yaparız.* 02.02.2020 tarihinde https://www.worldbank.org/en/about/what-we-do adresinden erişildi.

Dünya Bankası, *Türkiye genel bakış*. 16.02.2020 tarihinde https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview adresinden erişildi.

Dünya Bankası, *Türkiye.* 16.02.2020 tarihinde https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr adresinden erişildi.

Egezegen, (2019). *Dünyanın en büyük ekonomileri sıralaması*. 02.02.2020 tarihinde https://egezegen.com/ekonomi/dunyanin-en-buyuk-ekonomileri-siralamasi/ adresinden erişildi.

Erdem, T.(2003). Yoksulluk kimin sorunudur?. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, *14*(49), 130-155.

Gencer, İ. (2019). *Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları

Gündoğan, N. (2008). Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Ocak/Şubat sayısı, 42-56.

Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları*. (Doktora Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Kalaycı, S. (2015). *Yoksulluk kültürü ve sosyal dayanışma geleneği: Yunus Emre Kültür Vakfı örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Korkmaz, M. (2019). *Türkiye'de yoksullukla mücadele politikaları ve genel değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. (2018). *Nöbetleşe yoksulluk Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları

İŞKUR. (2018). *2018 yılı işgücü piyasası araştırmaları*. Battal Fidan (Haz.). Çankırı Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü İşgücü Piyasası Araştırma Raporu

Lewis, O. (1965). *La vida/İşte hayat: "Yoksulluk kültürü içindeki bir Porto Riko'lu aile üzerine inceleme"*. (Vahit Çelikbaş, Çev.). İstanbul: e Yayınları.

Lewis, O. (1971). *Sançez'in çocukları* (Leyla RAGIP, Çev.). İstanbul: e Yayınları.

Mynet. 13.12.2019 tarihinde https://www.mynet.com/cankiri/hakkinda adresinden erişildi.

Neuman, W.L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nitel yaklaşımlar* (Sedef Özge, Çev.). İstanbul: Yayın Odası Yayınları

Nufusu. 13.12.2019 tarihinde https://www.nufusu.com/il/cankiri-nufusu adresinden erişildi.

Özbudun, S. (2002). Küresel Bir 'Yoksulluk Kültürü' mü?. Yasemin Özdek (Ed.), *Yoksulluk, şiddet ve insan hakları* içinde (ss. 53-69). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi yayınları

Özdoğan, F. (2009). *Yoksulluk kültürü yaklaşımına eleştirel bir bakış*. (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Özgen, N. (2005). Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin kalkınma politikaları ve bölgesel kalkınmada yeni kavramlar. *Tarım Ekonomisi Dergisi, 11*(1), 51-59.

Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). *T.C. Resmi Gazete*, 18059, 24.05.1983

Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği. (2015). *T.C Resmi Gazete*, 29284, 03.03.2015

Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk.* İstanbul: İletişim Yayınları

Teber, V. (2017). *Sosyal yardımların çalışma hayatındaki olumsuz etkileri: Tembellik.* (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi). Denizli Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Tekin, H.H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3*(13), 101-116.

Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14*(1), 277-296.

TUİK, 19.02.2020 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden erişildi.

Türk Medeni Kanunu. (2001). *T.C Resmi Gazete, 24607, 22.11.2001*

UNDP, (2016). *İnsani gelişme raporu 2016*. 19.12.2018 tarihinde http://hdr.undp.org/en/ adresinden erişildi.

UNDP, (2020). *Hedef:1 Yoksulluğa son.* 20.01.2020 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html adresinden erişildi.

UNDP, (2020). 24.02.2020 tarihinde *Geleceğe bakmak.* https://www.undp.org/content/undp/en/home/about-us.html adresinden erişildi.

UNDP, (2018). *2018 küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE) sonuçları* 27.01.2020 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/2018-kueresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi--cbye--sonuclar.html adresinden erişildi.

UNDP, (2020). *Hedef 10: Eşitsizliklerin azaltılması.* 28.01.2020 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-10 reduced-inequalities.html adresinden erişildi.

UNDP, (2019). *İnsani gelişme raporu 2019*. 31.01.2020 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr2019.html adresinden erişildi.

Uzun, A.M. (2003). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(2), 155-173.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. *Muhtaç Aylığı.* 15.01.2020 tarihinde *https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayir-hizmetleri/muhtac-ayligi adresinden erişildi.*

Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *34*(1)

Yayla, R. (2018). *Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluk kültürü: Sakarya ili örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

EK:

T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI

ÇANKIRI AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ
ÇANKIRI SOSYAL HİZMET MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİNDEN YARARLANANLARA YÖNELİKTAAHHÜTNAME

03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "**Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik**"gereğince;

A) Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında çocukların aile yanında desteklenmesine ilişkin olarak;

1. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanmak için verdiğim bilgilerin doğru olduğunu, bu hizmeti aldığım süre içerisinde aşağıda yer alan ve uyulması gereken kuralları okuduğumu/kuralların bana okunduğunu(okuma yazması olmayanlar için) ve iş bu taahhütnamenin kopyasının tarafıma verildiğini,
2. Sosyal ve ekonomik desteğin bir maaş olmadığını, bu desteğin ailemin ekonomik koşullarını iyileştirme ve değiştirme çabalarının desteklemesi,çocuklarının bu süreçte zarar görmeden aile yanında bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla geçici süre ile yapıldığını, daha önce ekonomik destek verilmiş olmasının bir hak doğurmayacağını,
3. Verdiğim bilgilerin doğru olmadığının anlaşılması halinde idarenin tek taraflı kararı ile verilen hizmetin sonlandırılabileceğini, ekonomik koşullara ilişkin yalan beyan veya sahte evrak ile haksız yere destek alınması halinde ilgili mevzuat uyarınca iadesi için işlem yapılacağını,
4. Sosyal inceleme ve izleme sürecinde aile bireyleri ve çocuk hakkında Bakanlığın ilgili birimleri tarafından elektronik sorgulama ve araştırmaların yapılmasına izin verdiğimi, hizmet ile ilgili ihtiyaç duyulan ve talep edilen bilgileri vereceğimi, istenenbelgeleri temin edeceğimi ve görevlilere gerekli kolaylığı sağlayacağımı, kabul ve taahhüt ederim.

B) Destek aldığım süreçte adına ödeme yapılan çocuk ile hanedeki diğer çocuklara yönelik olarak;

1. Çocuklarımı aile içinde sevgi ve şefkat içinde bakılıpbüyütülmelerini sağlayacağımı,
2. Yapılan ekonomik desteği öncelikleçocuğun/çocukların yararına kullanarak beslenme, giyim, bakım, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacağımı,
3. Sağlık sorunu olduğunda sağlık kurumlarında tedavilerini sağlayacağımı,
4. Eğitimine devamını ve takibini sağlayacağımı, okulunda başarılı olması için destekleyeceğimi,
5. Destek alan çocukların eğitim durumundaki değişikliği okullarından belge alarak bildireceğimi, eğitimine devam etmez ise ekonomik destek miktarının düşürüleceğini,
6. Çocuğu/çocukları türlü tehdit ve risklere karşı koruyacağımı, herhangi bir ihmal ve istismara maruz kaldığında/kaldıklarında derhal bilgi vereceğimi,
7. Çocukların başka bir birey veya ailenin yanında bakılması halinde derhal bilgi vereceğimi, haksız ödeme yapılmış ise iade edeceğimi,
8. İşsizlik durumunda Çalışma ve İş Kurumuna müracaat ederek veya durumuma uygun bir iş bularak sosyal ve ekonomik koşullarımın değişmesi için çaba göstereceğimi,
9. Çocuklarımaherhangi bir nedenle bakamadığım durumlarda derhal bulunduğum ildeki Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne/ Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğüne müracaat edeceğimi,
10. Meslek elamanları tarafından yapılacak periyodik izlemeleri ve mesleki yönlendirmeleri kabul edip yardımcı olacağımı,
11. Çocuklarımın aile sıcaklığı içinde bakılması için gerekli sorumlulukları yerine getireceğimi,
12. Destek almamı gerektiren koşulların ortadan kalkması ve yeterli ekonomik gelirim olması halinde derhal bilgi vererek desteğin sonlandırılmasını talep edeceğimi,
13. **İl içinde veya il dışında yeni bir adrese taşınmam halindetaşınmadan 10 gün önce telefon, faks, posta ve e-mail yoluyla ya da şahsen** işlemlerimi yürüten birime (Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü/ Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü) adres bilgilerimi bildireceğimi, aksi halde ekonomik desteğin kesileceğini, kabul ve ifa etmeyi taahhüt ederim

Taahhüt Eden Müracaatçının :		**Tebliğ EdenGörevlinin :**	
T.C. Kimlik No	:	Adı ve Soyadı:	.....
Adı ve Soyadı	:	Ünvanı	:.....
İmzası	:	İmzası	:

Tarih: ..../...../201..

İlgili Birimin
Adı : Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi Adresi: Cumhuriyet Mah. Namık Kemal Parıltı Cad.
İletişim Bilgileri :0376 212 28 47 No:22 Kat:1 Merkez-ÇANKIRI
İletişim Kurulacak Görevli Personel: SED (Çocuk) Birimi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0001-5856-9206
Adı Soyadı	Eda AYDOS
Doğum Yeri	Çankırı
Doğum Tarihi	18.09.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi
Bölüm	Sosyoloji

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Sosyoloji

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi
Görevi/Pozisyonu	Sosyolog / ASDEP
Tecrübe Süresi	4 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Fatih Mahallesi Kıbrıs Sokak No:20 Merkez / ÇANKIRI
E-mail	e_aydos_18@hotmail.com